

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET ÉVKÖNYVE 2023

Szeged, 2024

**TANULMÁNYOK CSONGRÁD MEGYE
TÖRTÉNETÉBŐL
LII.**

Kötetünk kiadását anyagi támogatásban részesítették:

SZEGED MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
KULTURÁLIS TÁMOGATÁSI KERET
BETHLEN GÁBOR ALAPKEZELŐ ZRT.

Programjaink megvalósulását támogatták:

CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET TAGJAI
CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLETET
ADÓJUK 1%-ÁVAL TÁMOGATÓK
CSONGRÁD-CSANÁD VÁRMEGYE ÖNKORMÁNYZATA
SZEGED VÁROS KÖZÖSSÉGÉÉRT KÖZALAPÍTVÁNY
SZEGED MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
KULTURÁLIS TÁMOGATÁSI KERET
BETHLEN GÁBOR ALAPKEZELŐ ZRT.
SZEGEDI SZC MÓRAVÁROSI SZAKKÉPZŐ ISKOLA
TORNYAI JÁNOS MÚZEUM
DUGONICS ANDRÁS PIARISTA GIMNÁZIUM,
ALAPFOKÚ MŰVÉSZETI ISKOLA ÉS KOLLÉGIUM
HONISMERETI SZÖVETSÉG
ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve

2023

Szerkesztette:
Gergelyné Bodó Mária

Szeged, 2024

SZERKESZTŐ: *Gergelyné Bodó Mária*

A FOTÓKAT KÉSZÍTETTÉK: *Firbás Zoltán, Gergelyné Bodó Mária, Kiss Árpádné, Lantos Imre, Linczer Jánosné, Lőkös Sándorné*

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: *Bernáth Z.*

NYOMÁS, KÖTÉS: Innovariant Nyomdaipari Kft.

KIADÁS ÉVE: 2024

KIADTA: Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és Magyar Nemzeti Levéltár
Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára

FELELŐS KIADÓK: *dr. Marjanucz László* elnök és *dr. Biernacki Karol* igazgató

ISSN 0133-414X

ELŐSZÓ

Az Olvasó a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2023-ban végzett tevékenységét összefoglaló Évkönyvet tartja a kezében. A különböző témákat egyesítő kiadvány széles műfaji skálán mozgó írásokat tesz közzé. Legrangosabb része természetesen a „Tanulmányok” című fejezet, mert itt szemléltetjük tagjaink tárgyévi tudományos szintű alkotó tevékenységét, mely több tudományterületre terjed ki. Ezek a dolgozatok általában az Egyesület által a honismeret napján alkalmából szervezett rendezvényen elhangzott előadások tanulmányszerűen kidolgozott változatai, mint, ahogy most is erről van szó. Két jogtörténeti munka közül az egyik a törvényhatósági igazgatás szervezetében bekövetkezett jelentős változás hódmezővásárhelyi megvalósulását követte nyomon, a másik a középkori Szeged igazgatási kiváltságai közül a bíró és esküdtválasztás folyamatát ábrázolta Alszeged városrész példáján.

Látványos történelmet mutat be a művészettörténeti dolgozat, mely a Bethlen Gábor Gimnázium Pantheonjának híres személyiségeit elemzi a művészi ábrázolás esztétikája alapján.

A szegedi szalámi-gyártásról írottak átvisznek bennünket a városi iparosodás és polgárosodás hőskorába. A médium ehhez a Pick-család szalámigyártó vállalkozásának bemutatása, amely közgazdasági szakszerűséggel kalauzolja végig az olvasót a termelés és pénzügyi talponmaradás útvesztőin, a tartós rentabilitás eléréséig.

Egyesületi életünkben különös hangsúlyt kap a nyelvapolás és nyelvművelés kérdése. Ez részben személyi adottságok folytán (ti. a nyelvészethez sok szállal kötődő tagtársaink révén), részben a honismeretben játszott tárgyi súlya okán alakult így. A magyar nyelv tiszteletére évenként rendezett konferenciák a téma legfontosabb fórumai. Ezt egészítik ki a nyelvművelés helyzetének megbeszélése céljából, a szomszédos magyar közösségekben tett szakmai utak is. 2023-ban az „ö” -ző nyelvjárásról, a tájjellegű köznyelvről, Szarvas Gábor munkásságáról, és a szólásokról, közmondásokról hangzott el előadás helyi konferenciánkon. Mindezekről, és Kováts Dániel, nemrégiben elhunyt tagtársunk e szempontból meghatározó munkásságáról írásos beszámolók készültek, melyek szintén évkönyvünk lapjain olvashatók.

Kiemelt eseményként kezeltük a „Petőfi 200” évfordulót. Ennek jegyében Szentes új, ihlető környezetté varázsolt közéleti szalonjában tartottunk megemlékezést. A megye, Petőfit ábrázoló szobraitól készült fotók gyűjteményében versfelolvasást tartottunk, ki-ki a maga tetszésének megfelelőt adta elő.

Tudományos felolvasó ülésre került sor Kiszomboron, ahol a „hely szelleme” kínálta a lehetőséget, hogy a községben torontáli emléknapi kerüljön sor. A torontáli nap mottója a szerb megszállás alóli folszabadulás (1923) 100. évfordu-

lója volt. Az elhangzott előadások írott változataiból párat közöl évkönyvünk. Egyik írás a szórvány magyarság helytállásáról, őszinte és kiutat kereső gondolatokról, másik írás az Országos Honismereti Szövetség patronálta honismereti mozgalom mai helyzetéről szól.

Beszámoló tárgyalja Egyesületünk nagy hagyománnyal bíró, évi rendszerességgel megtartott eseményét, a Tanári Műhelyt. Ez a fórum összenőtt, és egyben integrálódott honismereti tevékenységünkbe, azaz egymást feltételező párrá váltak. Azért fontos ez, mert a Műhely mozgalmi működésünk pedagógiai leágazását jelenti a tanárok és diákok felé. Helyi diákközösségek, tanári-tanítói törekvések fölrajzolásának ad helyet a Műhely, a magyarság ötágú sípjának hangja szerint.

Szakmai tanulmányútjainkat is folytattuk. A valamikori Csanád vármegyébe tartozó településekkel ismerkedtünk, majd Szeged értéktárából Alsóváros következett.

Az év kiemelkedő csoportos rendezvénye volt az Al-Dunához szervezett többnapos nyári kirándulás, illetve közösségünk őszi részvétele a Temesvári Magyar Napok programjába ágyazott civil szervezeti találkozón. Hasznos élménnyel összekötött tudásgyarapítás, közösségi összerázódás, szolidaritás a külhoni magyar testvérszervezetinkkel - e három cél jegyében szervezünk évről-évre kisebb-nagyobb utakat, amelyek megvalósulásáról két írás tanúskodik.

A 2023. évi őszi Honismereti Nap – az évfordulókról, s Makó híres szereplőiről szólt. Október 6.-ról minden évben megemlékezünk. Az erről közölt írás immár nemcsak 13, hanem 16 aradi vértanút vesz számba. Makó közeleti múltjából Návay Lajos, kultúrtörténetéből József Attila nem hiányozhat. Előbbi a polgári haladás főúri képviselője volt, utóbbi a magyar költészetet juttatta világszínvonalra. Az erről közölt írások küldetésük beteljesülését támasztják alá.

Értékes fejezete évkönyvünknek a tagjaink által megjelentetett könyvek bemutatása, és a naptári év végén azok személyes bemutatása tagjaink számára.

S most is olvashatunk a tagság alakulásáról.

Évkönyvünk változatos témájú írásokat kínál az Olvasónak. Van köztük elbeszélő és értékelő dolgozat, hozzászólás (história), s vannak az évi följegyzések, a történések időbeli egymásutánisága szerint (krónika).

MARIANUCZ LÁSZLÓ

TANULMÁNYOK

A HONISMERET NAPJÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK

A TÖRVÉNYHATÓSÁGI KÉPVISELETI RENDSZER VÁLTOZÁSAI HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN A HORTHY-KORSZAKBAN

A köztörvényhatósági rendszert, vagyis a területi közigazgatás alapvető intézményeit a polgári kori Magyarországon az 1870. évi XLII. tc. vezette be,¹ amelynek első nagyobb reformjára 1886-ban, a másodikra pedig 1929-ben került sor. Hódmezővásárhely 1873-ban lépett a törvényhatósági jogú és egyben a szabad királyi városok közé, s ezt a kiemelt jogi státuszát a tanácsrendszer létrejöttéig, 1950-ig megtartotta.² A két világháború közötti időszakban tehát részben az 1886. évi XXI. tc., részben az 1929. évi XXX. tc. rendelkezései határozták meg a város önkormányzatának belső struktúráját. Részletesen e helyütt a testületi szervek közül kettővel, az egymással szorosan összefüggő törvényhatósági bizottsággal és a kisgyűléssel foglalkozunk. Előre kell ugyanakkor bocsátani, hogy többszöri elhalasztás után végül az első világháborút követő tíz évben nem tartottak minden tagra és tisztségviselőre kiterjedő teljes tisztújítást a törvényhatóságokban, csupán időközi választásokra volt példa (1926, 1927). Ez alól a székesfőváros képezett kivételt.

-
- 1 RUSZOLY JÓZSEF: Szeged szabad királyi város törvényhatósága, 1872–1944. = Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXXV. Szeged, 2004. 11–50. p.; VARGA NORBERT: A főispán és a városi közigazgatás reformja a polgári korban. In: Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 2018/1. szám. 180–199. p., Uő.: A törvényhatósági bizottság alakuló ülése Debrecenben és Szegeden. In: Balogh Elemér, Homoki-Nagy Mária (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. = Acta Juridica et Politica. Tomus LXXV. Szeged, 2013. 715–726. p.; BIERNACKI KAROL: A magyarországi önkormányzati jogforrások: várostörténeti áttekintés (1867–1990). In: Jogtörténeti Szemle. 2018/1–2. szám. 40–54. p., különösen: 41–47. p.
 - 2 VARSÁNYI ATTILA: A hódmezővásárhelyi főispánság története (1873–1950). = Tanulmányok Csongrád megye történetéből XL. Szeged, 2013. 8–13. p.

Hódmezővásárhelyen az 1928. évi statisztikai adatok szerint 60.922 állandó lakos élt, ebből országgyűlési választójoggal 17.891 fő, vagyis a 29,4 %-uk bírt.³ A város egyetemét képviselő törvényhatósági bizottság 1929-ig 240 tagot számlált, azután 174-et. A tagság jogi hátterét nézve három csoport különböztethető meg: 1) a törvényhatóság területén legtöbb egyenes adót fizető polgárok, 2) a helyi választóközönség által választott tagok, továbbá 3) az egyéb jogcímen tagságot nyert személyek. Az utóbbiba tartoztak a különböző törvények s a szervezeti és működési szabályzat⁴ alapján 1929-ig – tanácskozási és szavazati joggal – a polgármester (Soós István), a fő- és aljegyzők, a rendőrkapitány, a városi tanácsnokok, a tiszti fő- és az alügyész, az árvaszéki elnök s az ülnökei, valamint a főorvos, a főmérnök, a pénztárnokok, a számvevők, a közgyám, a levéltárnokok, illetve a helyi királyi gazdasági felügyelőség vezetője. A közigazgatási reform ezen akként finomított, hogy a virilisek közül öt évre, továbbá az összes választójoggal bíró polgárok közül öt évenként tíz évre választott tagokon túl helyet nyertek benne a szakszerűség és a vallásfelekezetek képviselői, valamint az érdekképviselői szervek választottjai, úgyszintén az örökös tagok, és megmaradtak bennne a hivatali állásuknál fogva tagságot nyert tisztviselők is. Először ezt a struktúrát tekintjük át.

A *választott törvényhatósági bizottsági* – nem virilis – *tagok* választókerületekben rendezett törvényhatósági választások útján nyerték el mandátumukat. A kerületek száma 1929-ig nyolc,⁵ ezt követően tizenkettő volt.⁶ Ezek szerint a közigazgatási reform előtt az I. választókerületet a város 1. közigazgatási kerülete és a tanyák képezték 1-től 607. számig, a II. választókerületet a város 2. kerülete és a tanyák 608-tól 1206. számig, a III. választókerületet a város 3. kerülete és a tanyák 1809-től 2410. számig, a IV. választókerületet a város 4. kerülete és a puszták 808-tól 1415. számig, az V. választókerületet a város 5. kerülete és a tanyák 2411-től 2811. számig, valamint a puszták 1-től 196. számig, a VI. választókerületet a város 6. kerülete és a puszták 197-től 807. számig, a VII. választókerületet a város 7. kerülete és a tanyák 1207-től 1808. számig, végül a VIII. választókerületet a város 8. kerülete és Gorzsa tanyái 1-től 655. számig. Minden kerületben – rendszerint páros számban – annyi bizottsági tag volt

3 A Magyar Országgyűlés nyomtatványai, 1927–1931. Főrendiházi irományok, IX. kötet, 286. szám, 538. p.

4 Hódmező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházott város szervezési szabályrendelete. Hódmezővásárhely, 1913. (MNL CSCSML, HL, IV. B. 1428. 2. doboz, 80. tétel.)

5 A választókerületeket a közigazgatási reform előtt utoljára 1903-ban osztották fel, ezt vette át az 1913. évi szervezési szabályrendelet is. [MNL CSCSML, HL, IV. B. 1402/a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Jkv.)] 1903: 419.

6 Jkv. 1929: 335.

megválasztható, amennyi az összes választott tagból a kerület választóinak a város összes választóihoz viszonyított aránya szerint az adott kerületre esett. Így 12 és 18 fő között változtak a bizottsági tagok választókerületenként; a legtöbbben a negyedikből kerültek ki.⁷

Aktív választójoggal rendelkezett – tehát szavazhatott – minden lakos, aki az országgyűlési képviselő-választásra jogosultak azon évre érvényes állandó jegyzékében szerepelt, s nem állt fenn vele szemben kizáró ok.⁸ A passzív választójogot – vagyis a megválaszthatóságot – a törvények eleinte negatív módon határozták meg, azaz a kizáró okokat nevesítették: nem lehetett törvényhatósági bizottsági tag, aki nem volt magyar állampolgár, aki a 24. életévét nem töltötte be vagy egyébként gondnokság alatt állt, aki nem lakott legalább két éve a város területén, vagy adót nem fizetett, akinek a neve nem szerepelt a képviselő-választói jegyzékben, további aki csőd alatt állt, akit büntetőeljárásban hivatalvesztésre vagy a politikai jogok gyakorlásától való eltiltásra ítélték, illetve, aki fegyház, börtön vagy három hónapot meghaladó fogház (államfogház) büntetés hatálya alatt állt. A bizottsági tagsághoz ezek felett ekkor már az írni-olvasni tudást is megkövetelték (1886: XXI. tc. 23., 31. §).

A törvényhatósági bizottság tagja az 1929. évi XXX. tc. korszakában csak oly férfi lehetett, aki betöltötte a 30. életévét, fizetett állami egyenes adót vagy községi adót, legalább hat éve a város területén lakott, s tudott írni és olvasni. Azonban immár megválaszthatók voltak olyan nők is, akik legalább középiskolai végzettséggel bírtak. Az előbbi feltételek megléte esetében sem lehetett a bizottság tagja, akivel szemben kizáró okok álltak fenn. A meghatározásuk végett több szabályrendeletet alkotott a vásárhelyi törvényhatósági bizottság; az elsőt 1930-ban, amelyet módosított 1931-ben, 1934-ben és 1939-ben.⁹

A tagság 1929-ig hat, azután pedig tíz évre szólt, de a választásokra ún. 50 %-os rotációs rendszerben került sor, tehát három-, majd ötévente. A harmadik törvényhatósági törvény nyomán 12-re emelkedett a választókerületek száma, összesen 17 szavazókörrrel, így az 1929. évi számítások szerint körülbelül háromszáz választóra jutott egy bizottsági tag.¹⁰ A törvényhatósági bizottsági

7 Lásd a hivatkozott 1913. évi szervezési szabályrendelet 5. §-át!

8 A vizsgált korszakban az országgyűlési (nemzetgyűlési) választójogról az 5985/1919. M.E. számú rendelet, majd a 2200/1922. M.E. számú rendelet, azután az 1925. évi XXVI. tc. és az 1938. évi XIX. tc. rendelkezett. Részletesen elemzi őket RUSZOLY József: A törvényhozás intézményi alapjai a Horthy-korszakban. In: Ruszoly József: Újabb magyar alkotmánytörténet, 1848–1949. Válogatott tanulmányok. Budapest, 2002. 264–294. p.

9 Jkv. 1930: 133., 1931: 238., 1934: 18., 1939: 164.

10 A 13.899/1929. t. ü. számú irat (előadási ív a választókerületek beosztásának indokairól) 3. p. (MNL CSCSML, HL, IV. B. 1405 b. 1202. doboz).

rendes és póttagoknak az összes választók közüli választása a többmandátumos szabályok szerint, egy nap alatt, szavazólapok útján és 1929-től titkos voksolással történt.¹¹

A virilisek a *legtöbb adót fizető* polgárok voltak. A porosz és osztrák mintára még 1870-ben bevezetett ún. virilizmus a kiemelkedő vagyonúak részére közjogi kiváltságot biztosított a törvényhatóságokban azzal, hogy a szóban lévő bizottságba az e célból vezetett névjegyzék alapján, lényegében automatikusan kerülhettek be 1929-ig, tehát választási aktus nélkül. A bevezetésekor Kelet-Közép-Európában még éppen elfogadott intézmény volt a virilizmus, a 20. század elején azonban egyre több kritika érte, hiszen ellent mondott a népképviselőlet újabb fejlődési ívének. Ennek ellenére hazánkban – Budapest kivételével – 1945-ig alkalmazásban maradt, igaz, csak a törvényhatósági és a községi választójogban, nálunk az országgyűlési (nemzetgyűlési) választójogban sosem vezették be. Így a két passzív választójog igen eltérő arcot mutatott. A szükséges lajstromot minden év augusztus 31-ig bocsátotta az adóhivatal a törvényhatóság rendelkezésére,¹² majd az ún. igazoló választmány – amely a közgyűlés által választott öt tagból, valamint a főispán által kinevezett elnökből és még három bizottsági tagból, továbbá a törvényhatósági főjegyzőből állt – készítette el a végleges névjegyzéket. Ennek folyamatában a virilisek által a város területén fizetett összes egyenes állami adóból indultak ki, a honorácioroknál és az értelmiségieknél (pl. lelkészek, akadémiai művészek, tudományos akadémiai tagok, okleveles tudorok, tanárok, ügyvédek, bírák, orvosok, mérnökök, gyógyszerészek, stb.), illetve az erdészeknél, a gazdászoknál és az állatorvosoknál pedig az általuk fizetett összes állami egyenes adó kétszereséből.¹³ Mindenki csak egy törvényhatósági bizottságnak lehetett tagja; aki többen is jogosultságot szerzett,

11 A m. kir. belügyminiszter 1929. évi 3644. eln. számú körrendelete a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. tc. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 3000/1929. B.M. eln. számú rendelet módosításáról és kiegészítéséről. In: Magyarországi Rendeletek Tára (a továbbiakban: MRT) 1929. Budapest, 1930. II. 1484–1486. p. Lásd még az 1886: XXI. tc. 37–40. és az 1929: XXX. tc. 16., 17. §-ait!

12 A m. kir. belügyminiszternek 59.982. szám a. valamennyi vármegyei törvényhatósághoz intézett körrendelete a legtöbb adót fizető bizottsági tagok névjegyzékének kiigazítása tárgyában. MRT 1894. Budapest, 1894. I. 831–832. p. és a m. kir. belügyminiszternek 59.982. szám alatt valamennyi vármegyei törvényhatósághoz intézett körrendelete a legtöbb adót fizető bizottsági tagok névjegyzékének mikénti fölterjesztése tárgyában. MRT 1894. Budapest, 1894. II. 342. p. (A két rendelet száma azonos, de a keltük különböző: 1894. július 28., október 15.).

13 Pl. a m. kir. belügyminiszternek 83.316/887. számú körrendelete azon gazdasági tanintézetek megjelölése iránt, amelyeknek végezését igazoló gazdászok és gazdatisztek adója kétszeresen számítandó. MRT 1888. Budapest, 1888. 138. p.

maga választhatott. A tagságot a lajstrom szerint – a bizottsági tagok számának fele erejéig, vagyis esetünkben 120-ig –, a listán elfoglalt sorrendnek megfelelően nyerték el a legtöbb adót fizető vásárhelyi polgárok.¹⁴

1929-től ezt a nyers virilizmust a mérsékelt váltotta fel, amely azt jelentette, hogy a legtöbb adót fizetők mandátumait nem automatikusan, hanem saját maguk közüli választással töltötték be. Ennek megfelelően a virilisek három csoportban húsz-húsz rendes és tíz-tíz póttagot választottak meg.¹⁵ A legtöbb adót fizetők névjegyzékét ötévenként, a választást közvetlenül megelőző szeptember 30-ig a városi adóhivatal kimutatása alapján, a számításba vehető adóösszegek nagyságának sorrendje szerint továbbra is az igazoló választmány állította össze. Közéjük csak olyan férfiak voltak felvehetők, akik a törvényhatósági választásokon egyébként passzív választójoggal bírtak. A lajstromban hatszor annyi nevet kellett feltüntetni, mint ahány tagot virilizmus jogcímén választani lehetett: vagyis Hódmezővásárhelyen 360-at.¹⁶ A magyar virilizmus ekként finomított változata kettős értékelésű volt: míg a választási aktus beiktatása elvben közelítette a népképviselőhöz, addig többen – köztük a vásárhelyi politikus, Kun Béla is – rámutattak arra, hogy a nyers formájában a politikai nézet nem befolyásolta a virilis tagságot a törvényhatósági bizottságban, azonban a reform után – jól szervezett voksolással – egy-egy politikai tábor akár teljesen meg lehetett kerülni a mandátumok betöltésekor.¹⁷

A törvényhatósági bizottság tagjai lettek 1929-ben az egyes *kamarák és érdekképviselői szervek képviselői* is: Vásárhelyen a királyi közjegyzői kamara egy,

14 Vö.: VÖRÖS KÁROLY: Budapest legnagyobb adófizetői, 1873–1917. Budapest, 1979. 7–12. p.; ÖLVETI GÁBOR: A virilizmus érvényesülése a debreceni törvényhatósági bizottság szervezetében (1872–1929). In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXIV. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, 1997. 131–152. p.

15 Jkv. 1929: 19.

16 A magyar kir. belügyminiszternek a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. tc. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 3000/1929. B.M. eln. számú rendelete. MRT 1929. Budapest, 1930. I. 161–163. p, 166–167. p.; a m. kir. belügyminiszter 1930. évi 5099/1929. eln. számú körrendelete a legtöbbadófizető törvényhatósági tagok választásánál a szavazás elmulasztásának igazolásáról. MRT 1930. Budapest, 1930. 66. p.; a magyar kir. belügyminiszter 1929. évi 3644. eln. számú körrendelete a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. tc. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 3000/1929. B.M. eln. számú rendelet módosításáról és kiegészítéséről. MRT 1929. Budapest, 1930. II. 1483–1484. p.

17 ANTAL TAMÁS: A vásárhelyi Kun Béla az 1929. évi törvényhatósági reformokról, különös tekintettel a virilizmusra. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2013–2014. Szerk.: Kovács István, Presztóczi Zoltán. Hódmezővásárhely, 2014. 103–117. p.

az ügyvédi kamara kettő, a mérnöki kamara egy, az orvosszövetség egy, a mezőgazdasági bizottság öt, a kereskedelmi és iparkamara pedig hat taggal vett részt a bizottságban. Mellettük a Vitézi Szék és az Országos Társadalombiztosító Intézet egy-egy személyt küldhetett. Így az érdekképviselői tagok száma 18-at tett ki.¹⁸ A tagsági helyek betöltése végett e szervek is választásokat tartottak.¹⁹ Például a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara a hódmezővásárhelyi kereskedők és iparosok képviselőjében három-három rendes és két-két póttagot választhatott három szavazóköri körben. Szavazati joggal bírt minden kamarai illetéket fizető polgár. Passzív választójoguk azoknak volt, akik a harmincadik életévüket betöltötték, állami egyenes adót s kamarai illetéket fizettek, és Hódmezővásárhely területén laktak. A vitézi rend képviselőjét a szék kapitánya delegálta a rend olyan tagjai közül, akik a generális szabályok szerint a törvényhatósági bizottság tagjai lehettek.

A *szakszerűség* címén állami szervek vezetői nyertek tagságot a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi törvény alapján, mint például a szegedi magyar királyi pénzügyigazgatóság vezetője,²⁰ a magyar királyi államrendőrség kerületi, 1931-től vidéki főkapitánya,²¹ a királyi gazdasági felügyelőségnek a városban működő vezetője,²² az erdőfelügyelő,²³ az Országos Társadalombiztosító Intézet szegedi kerületi pénztárának vezetője²⁴ (a képviselőjében rendszerint a vásár-

18 Az 1929. évi XXX. tc. B) jelű kimutatás a 4. §-hoz (melléklet). Vö.: Vásárhelyi Reggeli Újság. 1929. november 6. (251. szám) 1. p.

19 Lásd még a m. kir. belügyminiszternek az igazságügyi-, földművelésügyi-, a népjóléti és munkaügyi és a kereskedelemügyi miniszterekkel egyetértésben kiadott 1929. évi 3217. eln. számú rendeletét az érdekképviselői törvényhatósági bizottsági tagok választásának szabályozásáról. MRT 1929. Budapest, 1930. II. 1402–1406. p.

20 A pénzügyi igazgatás szervezetének változásáról szóló 1889. évi XXVIII. tc. 1–14. §§, a közadók kezeléséről szóló 1909. évi XI. tc. 1–7. §§, a közadók kezeléséről szóló 1923. évi VII. tc. 1–12. §§, az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról rendelkező 1924. évi IV. tc. a) melléklete a 2. §-hoz (B/V. pont).

21 A m. kir. minisztérium 1931. évi 6500. M.E. számú rendelete a m. kir. rendőrség szervezeti változásairól. MRT 1931. Budapest, 1932. II. 1533–1534. p., vö.: a m. kir. belügyminiszter 1930. évi 174. eln. számú körrendelete a m. kir. rendőrség kerületi főkapitánya helyettesének jogköréről a vármegyei törvényhatósági bizottságban.

22 A gazdasági felügyelői szolgálatról szóló 1921. évi XLII. tc. 8. §.

23 Az erdőszeti igazgatásról szóló 1923. évi XVIII. tc. 6. §.

24 **Öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról rendelkező 1928. évi XL. tc. 103. §, a betegségi és baleseti kötelező biztosításról** szóló 1927. évi XXI. tc. 98. §. A m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter 1927. évi 4510. eln. számú rendelete a kerületi munkásbiztosító pénztárak számának, területének és székhelyének módosításáról, illetőleg új megállapításáról. MRT 1927. Budapest, 1927. 2448–2451. p.

helyi kirendeltség vezetője járt el), a tanfelügyelő²⁵ és a törvényhatósági királyi állategészségügyi tanácsos.²⁶

Az *egyházak képviselőtében* az egyházközségek vezetői szintén 1929-től szereztek saját jogú tagságot. A vallási felekezetek képviselőinek száma a híveik számához igazodott. Azt, hogy a város területén melyek a legnépesebb egyházközségek, a polgármester állapította meg öt évenként a hivatalos adatok vagy az egyházi főhatóságok kimutatásai alapján. Ekként Vásárhelyen a római katolikusok és az evangélikusok egy-egy, a többséget alkotó reformátusok három,²⁷ összesen tehát a felekezetek öt tagot delegálhattak a bizottságba. Korábban az egyházak mint virilisek voltak jelen, tehát más jogcímen, azonban a klérus a virilis jegyzékbe testületileg már nem kerülhetett be, mivel a jogi személyeket az új szabályok kizárták onnan. Annak viszont nem volt akadálya, hogy egy klerikust egyébként megválasszanak akár virilis, akár az összes választók közül, vagy éppen örökös tagként. Az utóbbira számos példa adódott országszerte.²⁸

Az örökös tagság jogcímen ugyanis a közélet terén érdemeket szerzett férfiak, elsősorban a város lakosai közül hét személyt a közgyűlés maga választhatta meg, első alkalommal ugyancsak 1929-ben. Ez a tagság élethosszig szólt, ha azonban bármely kizáró okból azt elveszítették, csak újbóli megválasztással lehetett visszaszerezni. Például a hivatalban lévő miniszterek, államtitkárok, főispánok és oly tisztviselők, kik a szakszerűség képviselője címen vagy hivatali állásuknál fogva egyébként is tagsággal bírtak, nem lehettek egyben örökös tagok is.²⁹

Végül *hivatali állásuknál* fogva bizottsági taggá váltak a következő helybeli tisztségviselők: a polgármester (Soós István, Endrey Béla, Sárkány Gyula, Kiss Pál), a helyettes polgármester, a főjegyző, továbbá a városi tanácsnokok, az árvaszéki elnök, az árvaszéki ülnökök, a tisztí főügyész és az alügyész, a tisztí

25 A népiskolai hatóságokról szóló 1876. évi XXVIII. tc. 3–5. §§, a közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935. évi VI. tc. 4–6. §§.

26 Az állategészségügyről szóló 1928. évi XIX. tc. 106. §.

27 PRESZTÓCZKI ZOLTÁN: Hódmezővásárhelyi református prédikátorok és lelkipásztorok almanachja 1569-től a legújabb időkig. = Dél-alföldi Évszázadok 33. Hódmezővásárhely, 2019. 54–64. p.

28 Az 1929. évi XXX. tc. B) jelű kimutatás a 4. §-hoz, továbbá a m. kir. belügyminiszter 1929. évi 4384. eln. számú körrendelete a vallásfelekezetek képviselőtéről a törvényhatósági bizottságban. MRT 1929. Budapest, 1930. II. 1496–1497. p. CSIZMADIA ANDOR: A magyar állam és egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Budapest, 1966. 403–404. p.

29 Jkv. 1929: 341. Lásd még: Jkv. 1929: 357–360., 471.

főorvos, a városi mérnöki hivatal vezetője, a városi erdészeti hivatal vezetője, valamint a főszámvevő. A tiszteletbeli tisztségviselők csak tanácskozási joggal vehettek részt a közgyűlésben.³⁰ Ez a tagsági kategória – kisebb eltérésekkel – mindkét érintett korszakban fennállt.

A különböző tagválasztások és kiküldések esetleges szabályellenessége vagy a passzív választójog hiánya miatt felszólalással lehetett élni az igazoló választmány felé (verifikáció), amely egyébként hivatalból is köteles volt vizsgálni a mandátumok érvényességét. 1929 előtt az ügy érdemében az állandó bíráló választmány döntött, melynek határozata ellen a Közigazgatási Bíróságon volt helye eljárás indításának. Az *igazoló választmány* – mely nyolc törvényhatósági bizottsági tagból és a főispánból állt – véghatározata ellen az azt sérelmezők szintén a Közigazgatási Bírósághoz fordulhattak.³¹ A felszólalás és a panasz előterjesztésének joga a törvényhatóság jogtanácsosát, a tisztí ügyészt is megillette. Ha a választási bíráskodás során az egész választás eredményét jogerősen megsemmisítették, új voksolást kellett tartani az adott kerületben, ha azonban csak egyes tagok választását kasszálták, helyükbe egy-egy póttagot kellett behívni.

A törvényhatósági bizottság ülésezésének formája a rendes, a rendkívüli és az alakuló *közgyűlés* volt. Törvényi rendelkezéseknél fogva, valamint fontosabb ügyek megvitatása és javaslatok előterjesztése végett a közgyűlés állandó szakbizottságokat, egyes esetekben pedig *ad hoc* küldöttségeket – például kijelölő bizottságokat – szervezhetett. A megalkotott véleményt jelentés formájában összegezték, s ezt terjesztették a közgyűlés elé – 1929 előtt a városi tanács közbevetésével. A szakbizottságokat a közgyűlés a tagjai sorából rendszerint három, illetve öt évre választotta.

A vizsgált korszakokban számos *szakbizottság* létezett Hódmezővásárhely szabad királyi városban: a központi választmány,³² az igazoló választmány,³³ az állandó bíráló választmány (1929-ig), a kijelölő választmány,³⁴ az összeférhetlenségi bizottság,³⁵ a számonkérő szék, a közegészségügyi bizottság, a loavató bizottság, a borellenőrző bizottság, a statisztikai szakbizottság, a mezőgazdasági bizottság, a jogügyi bizottság, az építkezési és szépítészeti bizottság, a szám-bíráló bizottság, a pénzügyi bizottság, az adófelszólamlási bizottság,³⁶ az állan-

30 VARSÁNYI 2013, 304–309. p.

31 Lásd a magyar Közigazgatási Bíróságról szóló 1896. évi XXVI. tc. 41. § 2. pontját!

32 Pl. Jkv. 1929: 463.

33 Pl. Jkv. 1927: 12., 13., 1929: 472.

34 Pl. Jkv. 1929: 470., 492.

35 Pl. Jkv. 1929: 473.

36 Pl. Jkv. 1932: 27.

dó népnevelési bizottság, a szegényügyi bizottság, a nyugdíjügyi bizottság,³⁷ a lótenyésztési bizottság, a színügyi bizottság, a mozibizottság,³⁸ a közkönyvtári bizottság, a kórházi bizottság, az ipartanodai bizottság és az alsó fokú kereskedelmi tanonciskolai bizottság,³⁹ a gyermekvédő telep bizottsága, valamint a gyámpénztár évnegyedes vizsgálatára kiküldött bizottság.⁴⁰

A jelen tanulmányban vizsgált másik intézmény a kisgyűlés, amelyet az 1929. évi XXX. tc. iktatott be a vármegyei és a városi törvényhatóságok szervezetébe, egyúttal átalakította a törvényhatósági bizottság hatáskörét, s mindezek nyomán megszüntette a városi tanácsot. A kisgyűlés egyébként nem volt teljesen új intézmény a magyar közigazgatás-történetben: az 1848 előtti vármegyei *congregatio particularis* mintájára szervezték azt, habár ennek a későbbi rendi kori szervnek a működése anno sem volt kritikáktól mentes.⁴¹

A törvényhatósági kisgyűlés tagjai voltak: a polgármester, a helyettes polgármester, a főjegyző, az a két városi tanácsnok, akiket a törvényhatósági bizottság közgyűlése a kisgyűlés tagjává megválasztott, a tiszti főügyész – akadályoztatása esetében helyettese –, a tiszti főorvos, továbbá Vásárhelyen a törvényhatósági bizottság húsz tagja. Az utóbb említett tagoknak 3/4 részét a törvényhatósági bizottság közgyűlése saját tagjai sorából öt évre választotta, 1/4 részét pedig a főispán a törvényhatósági bizottság tagjai közül öt évre nevezte ki.⁴² Az elnöklő főispánnal együtt összesen huszonhét személyből álló kisgyűlésben a legtöbb adót fizetőknek (viriliseknek) és az összes választók által választottaknak, valamint az érdekképviselők törvényhatósági bizottsági tagjainak is képviselőnek kellett biztosítani. A kisgyűlés tagjává sem megválasztani, sem kinevezni nem lehetett azt, aki szakszerűség képviselője címen vagy hivatali állásánál fogva volt tagja a törvényhatósági bizottságnak. A Horthy-korszakban mindössze kétszer került sor teljes kisgyűlés-választásra: az első 1929-től 1934-ig, a második 1935-től 1944-ig működött.⁴³ A határozatképességhez legalább hét nem tisztviselő

37 Hódmező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházott város tisztviselői-, alkalmazottai- és szolgálóira vonatkozó nyugdíj szabályrendelet, 1914. (MNL CScSML, HL, IV. B. 1428. 1. doboz, 61. tétel. Lásd még a 58–60., 62. tételeket!)

38 Jkv. 1924: 340., 1925: 313., 314., 1927: 7.

39 Pl. Jkv. 1932: 28.

40 Pl. Jkv. 1927: 15., 1930: 34., 1935: 6., 7., 1936: 244–248.

41 CSIZMADIA ANDOR (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Budapest, 1978. 192. p.; CONCHA GYÖZÖ: A municipális rendszer jelen állása Európában. In: Concha Győző: Hatvan év tudományos mozgalmi között. Összegyűjtött értekezései és bírálati. 1. kötet. Budapest, 1928. 111–112. p.

42 Jkv. 1929: 475., 481., 1935: 2., 106.

43 VARSÁNYI 2013, 302–303. p.

tag jelenléte szükségeltetett. Aki egymásután következő három ülésről igazolatlanul hiányzott, elveszítette tagságát. A kisgyűlés ügyrendjét, rendes üléseinek számát és időközét szabályrendelettel a város maga állapította meg.⁴⁴

A hatáskörébe utalta a közigazgatás rendezéséről szóló törvény a következőket: első fokon intézkedett azokban a közérdekű ügyekben, amelyekben az intézkedés (határozás) joga korábban a törvényhatósági bizottságot illette, de amelyeket a törvény 1929 után nem utalt annak hatáskörébe; másodfokon határozott azokban a közérdekű kérdésekben, amelyekben korábban másodfokon a törvényhatósági bizottság volt hivatott dönteni; végül előkészítette a törvényhatósági bizottsági közgyűlés elé terjesztendő ügyeket.⁴⁵ Szintén a kisgyűlés intézte volna 1933-tól az 50 ezer pengőt meg nem haladó vagyonszerzési, elidegenítési, megterhelési, valamint szerződés kötési ügyleteket, s határozott volna a költségvetésben előirányzott, de nem részletezett hitel felhasználása kérdésében, valamint az olyan városi tisztviselőknek és alkalmazottaknak a nyugdíjügyében is, akiknek az ellátása a városi nyugdíjalapot terhelte. E rendelkezések azonban sosem nem léptek hatályba.⁴⁶

Az ülésein az elnöki teendőket a főispán, akadályoztatása esetén a polgármester látta el, így Mokcsay Zoltán főispánt betegsége miatt tartósan Soós István helyettesítette.⁴⁷ Az elnöknek e minőségében szavazati joga nem volt, de egyenlőség esetén döntenie kellett. A kisgyűlés egyszerű szótöbbséggel határozott, ehhez legalább hét nem tisztségviselő tag jelenléte volt szükséges, ezért lényegesen egyszerűbb volt működtetni, mint a törvényhatósági bizottságot.

A politikatörténet szempontjából a tisztújítások és törvényhatósági bizottsági tagválasztások mindig eseménydúsak voltak Hódmezővásárhelyen, a nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választások nemkülönben. Teljes körű törvényhatósági választásokra a vizsgált időszakban végül is csak kétszer: 1929-ben és 1934-ben került sor.⁴⁸ Előtte az egy évtizedig tartó közigazgatási provi-

44 Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város kisgyűlésének ügyrendje üléseinek számára és üléseinek időközeire vonatkozólag, 1930. (MNL CSCSML, HL, IV. B. 1428. 1. doboz, 44. tétel); Jkv. 1930: 173.

45 A m. kir. belügyminiszter 1930. évi 42. eln. számú rendelete a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. törvénycikk hatósági fokozatokra vonatkozó és néhány eljárási szabályt megállapító rendelkezésének életbeléptetéséről és végrehajtásáról. MRT 1930. Budapest, 1930. 76–82. p.

46 Lásd a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. tc. módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1933. évi XVI. tc. 29–30. §-ait!

47 VARSÁNYI 2013, 241. p.

48 ZEMAN FERENC: Politikai küzdelmek és közéleti mozgalmak Hódmezővásárhelyen a Horthy-korszakban. = Dél-alföldi Évszázadok 34. Szeged, 2020. 69–74. p., 79–87. p., 101–113. p., továbbá Uő.: Politikai élet a két világháború között: Választások. In: Makó

zórium, utána a második világháború akadályozta. A városigazgatást tekintve a törvényhatósági bizottság szerepe jogtörténetileg is kiemelkedő, mivel a főispáni tisztség mellett a korszak jellemző intézménye volt. Éppen abban különbözött e kor az azt megelőző tiszta népképviselettől (1867–1871), vagy éppen az utána jövő tanácsrendszertől (1950–1990), hogy – a sajátos magyar társadalmi és politikai települési viszonyok miatt⁴⁹ – a virilizmus és az egyéb tagság címén olyan elemeket is hordozott magában, amelyekre sem a 19. század első kétharmadában, sem a 20. század második felében nem volt azonos példa.⁵⁰

Ugyanakkor azt is érdemes hozzátenni, hogy az igen bonyolult nemzetgyűlési/országgyűlési választójogunk szintén cenzusokkal volt tűzdelve a két világháború között, de túlnyomóan már nem adóalap- vagy tisztán jövedelmi jellegűekkel, hanem például a relatíve magas életkor, a helybenlakás, a műveltség, az élethivatásszerű munkahely állandó megléte, egyedülálló nőknél a gyermeknevelés, stb. jutott benne főszerephez. Vagyis a törvényhatósági választójognak – különösen a passzív formájának – a feltételei általában szigorúbbak, egyszersmind a legtöbb adót fizetőkre nézve előnyösebbek, de mindenképpen eltérők voltak, mint az országgyűlésiek, és az egyenlőség elve még annyira sem érvényesült bennük. A kettő mégis találkozott azáltal, hogy az utóbbi megléte az előbbi egyik előfeltételét képezte.

ANTAL TAMÁS

Imre, Marjanucz László (szerk.): Hódmezővásárhely története III. A forradalmak időszakától a tanácsrendszer létrejöttéig, 1918–1950. Hódmezővásárhely, 2019. I. 203–293. p.

49 ZEMAN FERENC: Hódmezővásárhely társadalomszerkezetének sajátosságai a két világháború között. In: Kovács István, Presztóczy Zoltán (szerk.): A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2018. Hódmezővásárhely, 2018. 103–109. p.

50 Részletes bemutatást nyújt a szerző az alábbi könyvében: ANTAL TAMÁS: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). Fejezetek a magyar városigazgatás történetéből. = Dél-alföldi Évszázadok 27. Szeged, 2010.

A KÉTLÉPCSŐS BÍRÓ- ÉS ESKÜDTVÁLASZTÁS A KÖZÉPKORI ALSZEGEDEN

Zsigmond király 1412. szeptember 6-án kiadott oklevelében Alszege vendéglepeseinek (hospesek) és lakosainak, mivel tudomására jutott, hogy az évenként Szent György napján megtartott bíró- és esküdtválasztást nagy ellentétek és sűrlődások kísérik, megparancsolja, hogy első lépésként negyven elektort válasszanak, majd ezután az elektorok válasszák meg a bírót és az esküdteket. Az oklevélből kiderül, hogy az elektorok nem saját testületükből, amint eddig Reizner János előadására támaszkodva a kutatás gondolta, hanem a polgárok községéből választották a bírót és az esküdteket. Ha egyesek más polgárokat választanak e tisztségekre, azok ítéleteit és kiadott szabályait ne teljesítsék.¹ Mivel a középkori Szeged igazgatástörténetére vonatkozóan kevés adattal rendelkezünk, az egy szál magában álló oklevél tartalmával kapcsolatosan több kérdés és magyarázat merülhet fel. Először nézzük a választással kapcsolatosakat.

A magyarországi városok vendéglepesei a kevés itáliai és vallon származásúak mellett elsősorban német földről kerültek ki. Az ide vonatkozó szakirodalom² szerint kezdetben, miután e jogot nem kevés küzdelem után megszerezték a városúrtól, a polgárok gyűlése évenként egy napon választotta a polgármestert és az esküdteket, illetőleg tanácstagokat, amely választás a polgárok esküszövetségének eszméjén alapult, amely esküszövetség a város alapításakor, vagy egy, az egész község által véghez vitt nagy dolog, például városfal építés idején vagy után született. Benne a polgárok személyesen esküvel kötelezték magukat a városi béke megtartására. Később, a 13. századtól azonban a hangos viták elkerülése végett a „népgyűlés” szerepét a választók testületére bízták, akiket az egyes városokban többféleképpen jelöltek ki. A jobb emberek (meliores) főként a tekintélyes, távolsági kereskedő családok tagjaiból kerültek ki, később, harcok árán a középréteg tagjait, pl. céhmestereket is választottak közéjük. Általában polgármestert és tizenkét esküdtet választottak, de lehetett több és kevesebb esküdt is. Polgármestert és nem bírót, mint hazánkban, választottak, mert a városi tanács és a bíróság külön intézményként látta el a feladatát.

1 Reizner János: Szeged története IV. 1899–1900. 24–25. Szeged története I. Szerk. Kristó Gyula. Szeged 1983. 413. A vonatkozó részt Petrovics István írta.

2 Hans Planitz: Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen. Böhlau Verlag. Graz, Köln 1954. 310–311. 323–324. Eberhard Isenmann: Die deutsche Stadt im Mittelalter 1150–1550. Stadtgestalt, Recht, Verfassung, Stadtreigiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft. 2. durchgesehene Auflage. 2014. Böhlau Verlag. Köln, Weimar, Wien 350–358.

Hogy a szegedi választások idején milyen csoportok küzdöttek egymással, nem ismeretes, és már nem fogjuk megtudni azt sem: milyen szempontok szerint állították össze a választók testületét, vagy hogy kik lettek a tisztségviselők. Lehetett-e valaki több alkalommal bíró vagy esküdtpolgár? Vajon, a választók grémiuma feloszlott-e, vagy a tanács munkáját ellenőrző külső- vagy nagy tanács-csá alakult-e át? Szeged lakosságszámáról sincsenek adataink. Az első összeírás, amelyből erre következtetni lehet, több mint száz évvel később, 1522-ből maradt ránk. Mivel azonban ismeretes a város gazdag kereskedőinek részvétele a sóüzletben, a borkészítésben és -kereskedelemben, továbbá a téres pusztákon, amelyek a várost körülölelték, folytatott nagyállat-, szarvasmarha- és lótartásban, valamint kereskedelemben, a választások idején a városi hatalomért folytatott vita ezen csoportok között élesedhetett ki. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a főképp magyar lakosú városban hasonló mozgalom játszódott le a választások idején, mint az eredendően német, majd magyar-német lakosságú városokban, mint például Buda és Kolozsvár, ahonnan e tekintetben ismeretekkel rendelkezünk.

A Budai jogkönyv keletkezésének vizsgálatakor Szűcs Jenő és Mollay Károly helyesen úgy vélték, hogy a mű írásához a budai kézműveseknek, a város magyar lakossága által támogatott a várost vezető felső réteg elleni lázadásának a „visszaverése” után, amelyet a király is segített, 1403-ban kezdett a szerző. Ugyanis a bíróválasztás részleteiről keveset szólnak a cikkelyek, ám azt hangsúlyozzák, hogy a város vezetői (bíró, jegyző, pénzbíró és a tizenkét esküdtből tíz) németek legyenek, sőt a bíró valamennyi nemzedéke szerint német. Ebben a németek részéről a város feletti politikai hatalom megtartásának az igénye fejeződik ki.³ Tehát ezen esetben a város vezetéséért folytatott hatalmi harc zajlott, amelyből megtartva hatalmát az addigi német vezetés került ki győztesen. Ez 1439-ben nem sikerült, mert akkor már a bíróválasztás kétlépcsős lett, és a német, valamint magyar származású bírók évenként váltották egymást.⁴

Az 1439-es budai kétlépcsős bíróválasztás létrejöttét tehát társadalmi megmozdulás előzte meg, és a vezető rétegek megegyezése nyomán született. Menetét megtaláljuk abban az oklevélben, amelyben a budai tanács Mátyás király parancsára 1488-ban a kolozsvári tanács és a polgárok kérésére leírta a bíróválasztásuk, továbbá a bírót választó száz elektor választásának szabályait, azonkívül néhány a szokásjog által kialakított eljárást vetett papírra.⁵

3 Szűcs Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Bp. 1955. 278–294. Kubinyi András: Budapest története a középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején. Budapest története II. Szerk. Gerevich László–Kosáry Domokos. Bp. 1973. 68–69.

4 Kubinyi András 1973. 83–84.

5 Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez I. Buda 1870. 280–285.

A választást Budán a száz elektoré előzte meg. Őket a hivatalban lévő tanács jelölte ki, tehát a testület névsorát előre meghatározta. Ötven-ötven főt, a városrészek különböző utcáiban és terein lakó németet és magyart, jó hírnevű, tisztességes, igazságszerető és istenfélő családfőket neveztek meg, akikhez a céhek tagjaiból hármát-négyet jelöltek ki, akik az Evangéliumra (Biblia) tettek esküt, hogy becsülettel járjanak el feladatuk elvégzése során. A fennálló erőviszonyok megerősítése érdekében jellemzően a céhekből érkezőket sem a céhtagok, hanem a tanács határozta meg.

A választás lefolyása a száz fő igazolásával kezdődött, amely úgy valósult meg, hogy a jegyző egyenként felolvasta a neveket. Akinek a neve elhangzott, az „itt vagyok”-kal válaszolt. A jegyző ezután távozott a tereméből. Az elektorok négy szavazatszedőt választottak, két németet és két magyart, akik előbb leszavaztak, majd kivették a többiek voksát. Előbb egyenként a bíróra, utána pedig kettesével az esküdtekre szavaztak mindaddig, amíg a tizenkettőt meg nem választották. Már az új tanács választotta meg a jegyzőt és a pénzbíró, aki, mint a korábbiakból ismeretes, negyven forintig terjedő ügyekben ítélt. Az a szabály is megmaradt, hogy egyik évben németet, a rá következőben magyart választottak bírónak.

Amint az II. Ulászló király 1498-ban kiadott okleveléből kiderül, Szegeden Fehérvár és Buda jogával éltek.⁶ Ennek következtében valószínűleg Szegeden hasonlóképpen folyt le a választás, amint ezt az 1488-as oklevélben olvashatjuk. Támogatják a feltételezést a szegedi gazdag családok kapcsolatai a pestiekkel és budaiakkal. Valójában eme adatok a 15. század második felétől keletkező forrásokból bukkannak elő, azonban nem kételkedhetünk abban, hogy a szegedi és temesvári családok kapcsolatai elsősorban a pestiekkel már jóval korábban léteztek. A távolsági, elsősorban bor és szarvasmarha kereskedelembe való részvételük által ismerkedtek meg, és alakíthattak ki családi kapcsolatokat, amelyek révén beleláthattak városaik hatalmi és városigazgatási viszonyaiba. Minderről már Kulcsár Péter részletesen írt a Szeged monográfia első kötetében és Kubinyi András egyik tanulmányában. A Bodó és Mizers családok kiterjedt rokonságukkal a leggazdagabbak közé tartoztak. Nemesek, akik a polgári rend tagjaiként ugyancsak feltörtek. E körbe, a Mizers rokonságba tartozott a 16. század első felében alkotó Pesti Gábor író, fordító.⁷

6 Reizner IV. 88. Latin. Fordította: Kristó Gyula. In: Oltvai Ferenc: Szeged múltja írott emlékekben. Szeged 1968. 17.

7 Kulcsár Péter: A szabad királyi város (1498–1543). Társadalmi, vagyoni megoszlás. In: Szeged története I. 455–460. Kubinyi András: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. Levéltári Közlemények 37. (1966) 227–288. Új kiadása: Uő. Tanulmányok Budapest középkori történetéből II. Bp. 2009. 513–570. Az utóbbit

Csak néhány kiemelkedő személyt említünk a rokonságból. Szegedi István deák az alsó részek sókamara ispánja, csongrádi főispán, pesti bíró (1481) volt. Pesti Bodó Mihály Szapolyai Istvánnak offiálisaként és budai udvarbírójaként működött. A pesti előkelő polgárok közé tartozott a kereskedő és spekuláns Szegedy Pál többszörös pesti bíró.⁸ A Nürnbergből származó, Budán élő Mulner Erhard pedig gazdag szegedi polgárlánnyal, Szegedi Lukács zágrábi püspök húgával, Zsófiával házasodott.⁹ E gazdag kereskedőcsaládok német, olasz, cseh és lengyel üzleti és családi kapcsolatokkal rendelkeztek, amiből következően beleláttak a külföldi városok életébe. Így lehetett ez korábban is, aminek következtében az alszegedi gazdag családok nem idegenkedtek a kétlépcsős bíróválasztás intézményétől. Az eddig a hatalmon lévőkkel szembenállók néhány tagjának az elektorok és a tanácstagok közé választásával pedig nyilván sikerült leszerelniük a szemben állók táborának hangadóit.

Mint említettük, Zsigmond király Alszeged vendégtelepeseinek, azaz hospeseinek és lakosainak adta ki a kétlépcsős bíró- és esküdtválasztást elrendelő oklevelét. A középkori Alszegedet, amelynek neve 1355-ben bukkant fel, majd 1412 után, 1422-ben.¹⁰ 1359-ben pedig Szeged alsó részének polgáraitól esik szó.¹¹ Alszegedet a korábbi történetírás Reizner János gondolatára visszavezethető vélekedések nyomán a mai Alsóvárossal azonosította.¹² Jómagam szintén így láttam egy ideig. A vártól délre fekvő suburbiumot pedig ősi városmagnak, váralja jellegű településnek, későbbi Palánknak és központi településmagnak nevezték.¹³ Újra áttekintve a rendelkezésre álló adatokat felvettem, hogy a vártól délre fekvő ősi településmagot nevezhették a kortársak Alszegedenek, és ennek egy része volt a később Alsóvárosnak nevezett terület.¹⁴ Tehát nem a hagyományosan elfogadott nézet szerint három városból: központi mag, Alszeged és Felszeged feltehetően 1469-ben egyesült Szeged közigazgatásilag, hanem kettőből Al- és Felszegedből. E felfogás elfogadására hajlik Petrovics István 2019-ben megjelent kötetében.¹⁵

használtuk. Különösen 548–549. 550–551. 552–553. 757–762. A Bodó, Mízsér és Pesti Gábor családok családfáját bemutató családfák uo. XLVII. XLVIII. XLIX.

8 Kubinyi András 2009. 548–549. 550.

9 Kubinyi 2009. 549. Szegedi Lukács püspökre és Mulner Erhardra a további adatokat lásd ugyanott.

10 Szeged története 1. 368. 390.

11 Reizner IV. 4. Magyar fordítása: Kristó Gyula. In: Oltvai Ferenc 1968. 17.

12 Reizner I. 57. Szeged története 1. 295–301. 352–357. 412–415. Passim.

13 Szeged története 1. 354–355.

14 Blazovich László: Szeged rövid története. Dél-alföldi évszázadok 21. Szeged 2005. 32.

15 Petrovics István: Várostitörténeti mozaikok. Barangolások a középkori Szegeden és környékén. Areion Könyvek. Szeged 2019. 61.

A vártól, amely az 1879-es Nagyarvíz utáni építkezésekig és a velük járó bontásáig meghatározta a város szerkezetét, a Tisza folyásának megfelelően alakult ki északra Felszeged, míg a vártól délre született Alszeged, a török idők-től Palánknak nevezett suburbium. Az említett két település egységet suburbiumnak, váraljának tekintjük. Mindkettő plébániával rendelkezett. Jóllehet templomunk jóval korábban épült, az 1322–1337-es tizedjegyzékben mindkét plébánia papja adózott.¹⁶ Alszeged több bírójának a nevét őrizték meg a források.¹⁷ Felszegedről bíró neve nem maradt fenn, ám önállóságát bizonyítja, hogy Zsigmond király 1405-ben polgárai számára országos vámmmentességet adott.¹⁸

A későbbi Alsóváros területe, amely a Tisza melletti mocsaras vidék miatt a folyótól távolabb épült ki, egy elővárosnak (Vorstadt) adott helyet, amely később jött létre, feltehetően az oda költöző alszegediek telepítették be. Nem rendelkezett önálló plébániával, ispotálytemploma élén rektor állt. Bírójának neve sem ismeretes. A középkori városokban az ispotályok a városok szélső részein épültek. A Szent Péter ispotály a korabeli Szeged szélén volt. A ferenciek ugyancsak a városok szélén telepedtek le. Szegeden ugyancsak így történt. A kolostorépület 1480-ban, a templom 1503-ban készült el.¹⁹ Mindezek azt mutatják: a mai Alsóváros gyorsan fejlődő területe az arra terjeszkedő Váralja egy részét alkotta. Hasonló, előváros (Vorstadt) szerepet töltött be a város árkan túli, nyugat felé terjedő terület.²⁰

Mivel kevés adat maradt ránk az 1412 körüli évekből, mint korábban is tettük, későbbiekkel próbáljuk igazolni a déli suburbiumnak a szegedi település konglomerátumon belüli hangsúlyos voltát. Ebben segítséget nyújt nekünk Máté Zsolt kiváló tanulmánya, amelyben az 1522. évi tizedjegyzék és az 1548-as defter adatait elemzi és vetíti térképre. Eredeti módon példát ad az összeírásokban lejegyzett gazdasági adatokkal és azok városon belüli elhelyezkedésével, az egyes foglalkozási ágak feltüntetésével a város szociáلتopográfiájának a bemutatására.²¹ A helyzet mintegy száz évvel korábban sem lehetett más. Az ipa-

16 Szeged története 1. 416. A vonatkozó részt Petrovics István írta. A felsóvárosi templom építésére I. Máté Zsolt: A szegedi Szent György templom és a tornyos iskola. In: Uő. Akivel oldottál, azzal köss. Areion Könyvek. Szeged 2020. 97–112. Szerdahelyi Péterné: Egyházak. Szent Dömötör templom. In: Blazovich László et al.: Magyar várostörténeti atlasz 3. Szeged 2014. 78.

17 Szeged története 1. 412–413.

18 Uo. 406–407.

19 Szerdahelyi Péterné, Kormányos András: Alsóvárosi ferences kolostor. In: Szeged atlasz 78. 129. Szerdahelyi Péterné: Havi Boldogasszony-templom. Szeged Atlasz. 78.

20 Máté Zsolt: A. 3. 2. térkép. In: Szeged Atlasz.

21 Máté Zsolt: Szeged középkori szociáلتopográfiája. In: Uő. Akivel oldottál, azzal köss.

ros és kereskedő családokat letelepülésre vonzotta a vár közelsége, a templomok és kolostorok léte áruikat felvevő piacaik közelségével valamint tiszta vizével a Tisza, amely ülepítés után még a 17–18. században is ivóvízként szolgált, és halbőségével. A déli suburbiumban, amelyet sáncsal és árokkal erősítettek, lakott a társadalom csúcsán elhelyezkedő gazdag szerémségi szőlőbirtokosok túlnyomó többsége. Itt éltek az egyházi és világi értelmiség képviselői – nem számítva a szerzeteseket – ugyancsak nagy számban, a finom iparágak művelői, valamint a nagy juhos gazdák közül néhány.

A Felsőváros polgárainak térbeli és társadalmi rendje szerényebb, de hasonló képet mutatott, azonban e városrészben a lakosság többségét a földműves és juhos gazdák tették ki, és nagyobb számban jelentek meg a közönséges iparokat űzők. A két előváros egymáshoz hasonló képet mutatott. A földművelő és állattenyésztő gazdák sokaságával találkozunk, őket néhány értelmiségi és kismester egészíti ki.

A fenti szociáltopográfia világosan mutatja az egy ideig Alszegednek nevezett város magjának, a déli suburbiumnak és lakóinak a gazdasági, társadalmi és politikai jelentőségét. Elsősorban közülük kerültek ki a város vezetői, akik között a viták és súrlódások keletkeztek a bíró- és esküdtválasztások idején. Egyébként, ha a neolitikumtól kezdve végigtekintünk Szeged történetén, a várral és a Felsőváros egy részével együtt ez a terület, kissé kiterjedve nyugat felé játszott és játssza ma is intézményeivel és lakóival együtt a város hangsúlyt adó részét.

Az egyes városrészek közigazgatási, jogi egyesítése, amint a szakirodalom megállapította, az új várospecsét – dátuma 1469 – idején vagy valamivel előtte következett be, és innen a várost már Szegednek nevezik a források. A korábbi településrész nevek közül helyesen csak Felsőváros neve maradt fenn máig. A középkorban egy ideig a déli suburbiumot Alszegednek hívták. Majd területét egy ideig Bel- és Külpalánknak nevezték, végül a Belváros nevet kapta. A Nagyárvíz utáni feltöltések és építkezések idejéig a város vizes, mocsaras vidékkel elválasztott déli részét máig Alsóvárosnak nevezik. A Móraváros, Rókus, Tárján, Újszeged elnevezések pedig a 18–20. századi benépesedésük idején alakultak ki.

Az Areion Egyesület Kiadványai. Szeged 2020. 21–31. A szociáltopográfiai adatok különösen jól elemezhetők a Szeged Atlasz színes B. 2. térképe alapján. A térkép többet mond minden szónál. Vass Előd: A szegedi és csongrádi náhije 1548. évi török adóösszeírása. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből [III.]. Szerk. Farkas József. Szeged 1979. 5–80. Különösen 36–51.

1412. szeptember 6. Buda

Relacio Piponis de Ozora, comitis Themessiensis.

Sigismundus, dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie etc. rex. Fidelibus nostris universitati seu communitati civium, hospitem et incolarum civitatis nostre Alzeged nuncupate, presentes inspecturis, salutem et gratiam. Nostre datur intelligi maiestati, quomodo tempore electionis iudicis ac juratorum civium in vestri medio singulis annis constitutorum seu constituendorum, inter vos grandes sediciones et varie contentionis creberrime exoriuntur. Nos vero huiusmodi sediciones et contentionis in vestri medio, pro amplius oriri seu suscitari nolentes, ex certa sciencia et hac auctoritate regia ac potestatis plenitudine, pro uberiori ipsius vestre communitatis commodo et statu tranquilliori sanciendum duximus, et presentibus decernimus, ut a modo in antea, cunctis futuris temporibus in singulis festivitibus beati Georgii martiris annuatim recurrentibus, per totalem ipsius vestre communitatis universitatem, primum quadraginta idonee et honeste persone, electores scilicet iudicis et juratorum civium, de vestri medio, unanimi et concordi voluntate deputentur et eligantur; postquam quidem electionem huiusmodi quadraginta electores iudicis et juratorum civium, quos in iudicem et juratos cives probos et honestos de eadem tota vestra comunitate elegerint, deputaverint et

Ozorai Pipó temesi gróf jelentésére.

Zsigmond, Isten kegyelméből a mindig felséges római király és Magyarország, stb. királya. Híveinknek, Alszegeed nevű városunk polgárai, hospitei és lakói egyetemének és közösségének¹ a jelen levelünket megtekinteni szándékozókna üdvöt és kegyet. Felségünknek tudomására jutott, hogy a minden évben körötökben hivatalba helyezett vagy hivatalba helyezendő bíró és esküdtek megválasztása idején közttek igen gyakran nagy lázongások és különféle viszályok keletkeznek. Mi nem akarjuk, hogy körötökben az efféle lázongások és viszályok növekedjenek vagy erősebben felszittassanak. Ezért biztos tudomásból és a hatalom királyi tekintélyével és teljességével közösségek javára és békésebb állapota érdekében elrendeltük és jelen levelünkkel végeztük, hogy mostantól kezdve, a jövőben, az elkövetkező időkben, Szent György vértanú évenkénti visszatérő ünnepén (április 24) közösségek teljes egyeteme által egyetértő és egységes akarattal negyven alkalmas és tisztességes személy, tudniillik a bíró és az esküdtek elektorai jelöltesse és válassztassanak ki először. Majd pedig a negyven elektor a bírónak és az esküdteknek, akiket mint becsületes és tisztességes polgárokat a ti egész közösségekben bíró és esküdtek megválasztottak, a választását elrendezte és lebonyolította, ezeket a szokott és illető módon törvényes bírónak és es-

instituerint ydem pro legitimis iudice et juratis civibus solito more decenter per eandem totam vestram communitatem censeantur, reputentur et venerentur, decernentes; quod si quipiam alij vestrum demptis jam quadraginta electoribus per ipsam vestram communitatem in contrarium presencium et despectum eorumdem ex adverso eligentur, tales minime pro iudice et juratis civibus habeantur, iudiciaque seu statuta eorumdem nullius sint roboris vel momenti. Mandantes ipsius vestre universitatis fidelitatibus firmiter edicimus, quatenus a modo in antea, presens nostrum statutum in suis vigoribus debeat observare, aliud sub optentu nostre gracie facere non ausuri in premissis.

Datum Bude, feria tertia proxima ante festum nativitatis Virginis gloriose, anno dornini millesimo quadringentesimo duodecimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. vicesimo quinto, Romanorum vero secundo.

küdteknek tekintse, tartsa és tisztelje a ti egész közösségtek. Ezért elrendeljük, hogy ha közületek bárkit is a negyven elektor mellőzésével, jelen levelünk ellenére és azt semmibe véve, éppen ellenkezőleg választ meg közösségtek, az ilyenek ne legyenek bírák, sem esküdtek, ítéleteik vagy rendeleteik semmi erővel vagy jelentőséggel ne bírjanak. Utasítva közösségteket, erősen megparancsoljuk, hogy mostantól kezdve a jövőben rendeletünket tartoztatok a maga erejében megtartani, kegyünk ürügye alatt ez elmondottak ügyében mást tenni ne merészeljete.

Kelt Budán, 1412. szeptember 6-án, magyarországi stb. országlásunk 25., római országlásunk 2. évében.

PROF. DR. BLAZOVICH LÁSZLÓ

- 1 Reizner IV. 24–25. Kristó Gyula fordítása. In: Oltvai Ferenc 1968. 20. Kristó Gyula egykori szeretett professzorom és jótevőm világos és tiszta fordításába egy kiigazítást teszek. A polgárok közössége helyett a polgárok községe lenne szerencsésebb, akik a város alapításakor, jelesül Szegedre érkezésükkor esküvel megerősített szövetséget (coniuratio) kötöttek, és így községet (communitas, Gemeinde) alkottak a városi béke megvédése és biztosítása érdekében. Ennek a községnek a tagjai, a polgárok rendelkeztek szavazati joggal. (Vö. Eberhard Isenmann 2014. 207–215.)

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI BETHLEN GÁBOR REFORMÁTUS GIMNÁZIUM PANTHEONJA (SZOBROK, SZOBRÁSZOK, HÍRES EGYÉNISÉGEK)

Vásárhelynek, ha nem veszem figyelembe az összevonásokat, hét középiskolája van.

Ebből a legpatinásabb a Bethlen Gábor Református Gimnázium, amely idén 300 éves.

Bethlen épülete

Az első épület, amely egy földszintes vályogfalú iskola volt, 1723-tól működött. 1822-ben ennek helyén épült föl a református Nagyiskola vagy Ógimnázium, egy szép klasszicista épület, amelyben most az Alföldi Galéria működik.

1896-97-ben épült a ma is használt épület eklektikus stílusban, Sándy Gyula „Jó talaj, jó gyümölcs” jellegű terve alapján. A megbízással együtt járt, hogy el kellett utaznia Vásárhelyre, ahol az egyháztanács elnökével, Szeremlei Sámuellel kellett találkoznia. Kiderült, hogy Szeremleit fiatal korában, Sárospatakon, éppen az építész dédnagybátyja, Ferenczy József esperes szentelte pappá.

2016-ban avatták föl a Nagyposta mögötti kis téren Sándy Gyula félalakos szobrát, melyet Nagy Attila Vásárhelyen élő és dolgozó szobrászművész készített. Markáns, magabiztos alakot formáz meg, tenyere alatt egy HMV védjeggyel ellátott téglával.

Híres a gimnázium a földszinti és emeleti Pantheonjáról, amely Hódmezővásárhely és a gimnázium kiemelkedő egyéniségeinek állít emléket, így az építész portréja helyet kapott itt is. (2022-ben jelent meg Bodó Péter fiatal művészettörténész Sándy Gyuláról írt monográfiája. Bodó Péter a Bethlen Gábor Gimnáziumban érettségizett.)

A Pantheon portréinak többségét a nyaranként itt dolgozó főiskolai szobrásznövendékek készítették. Szabó Iván, a Képzőművészeti Főiskola tanára, 1954-től egészen nyugdíjba vonulásáig Vásárhelyre hozta a növendékeit. Ennek jelentősége rendkívüli, a fiatalok az itt hagyott alkotásokkal bekapcsolódtak a

város kulturális életébe, az Őszi Tárlatok kiállítóivá lettek, sőt a végleg itt letelepedők alkották, a 70-es évektől, a vásárhelyi művészet derékhadát.

*Nagy Attila:
Sándy Gyula*

*Péter Zsuzsa:
Olvasó fiú*

Az első itt hagyott alkotás, 1964-ben, Péter Zsuzsa: Olvasó fiú c. szobra volt. A kollégium ebédlőjének udvarára került. Kis ovális vízmedence közepén ül, forrástéglák halmán, lábát maga alá húzó, bal kezével támaszkodó, jobb kezében könyvet tartó trikós fiú. Arckifejezése komoly, gondolkodó. A modell Dr. Molnár Gyula szentesi főorvos, aki akkor a vásárhelyi kollégium lakója volt.

Az Olvasó fiút 1964-ben követte az első dombormű, már a gimnázium falán. Rátonyi József készítette el Futó Mihály portréját, aki 1860-tól a gimnázium magyar nyelv és irodalom tanára, 1877-1904-ig pedig igazgatója. Ő alapította és szerkesztette a Hód-Mező-Vásárhely c. hetilapot.

Cikkei és tanulmányai főleg irodalmi, stilisztikai és pedagógiai vonatkozásúak.

Ettől kezdve évente gyarapodott a domborművek száma. 1965-ben Bodnár Bertalan portréját Tóth Béla, jelenleg Csongrádon élő szobrászművész adományozta a gimnáziumnak.

Bodnár Bertalan 1892-1928-ig volt az iskola természetrajz-földrajz szakos tanára. A gimnázium természetrajz gyűjteményét ő alapozta meg, ezen kívül tudományos tevékenységet is folytatott, több könyve és cikke jelent meg.

Az Imre család tagjai meghatározó szerepet tölthettek be Vásárhely életében, ezért a család több tagjának portréja is helyet kapott a falakon.

Így idősebb Imre Sándor irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár. 1843-ban hívják meg a gimnáziumba, két év kihagyás után 1849-ben tér vissza, és 1860-ig az iskola igazgatója lett. Tanított a debreceni majd a kolozsvári egyetemen, közben a MTA levelező, illetve rendes tagjává választották. Kutatási területe: nyelvújítás, nyelvtörténet, népköltészet. Domborműve Lisztes István munkája.

1970-ben készült Bakos Ildikó alkotásaként Pásztor János domborműve. Pásztor János 1883-1909-ig élt Vásárhelyen. Középiskolai tanulmányait itt végezte, majd Budapesten és Párizsban tanult. A vásárhelyi művészet első nemzedékének meghatározó alakja, Tornyaiékkal dolgozott együtt, sőt Tornyaival közös műtermük is volt.

*Bakos Ildikó:
Pásztor János*

*Pásztor János:
Korsós lány*

A városban jelentős alkotásai maradtak, ezek közül is kiemelkedően szép a Korsós lány c. kút szobra, amely a Kossuth téren, a Fekete Sas Szálló előtt áll.

Az eredeti alkotás terve 1906-ban érlelődött meg, ekkor bízták meg Pásztort a medence és a szobor elkészítésével. Ő először egy olyan együttest képzelt el, amelyen a magas, sziklás kútmedencébe kiömlő, zuhanó vízből egy lehajló lány korsóval éppen vizet merít. Ezt a tervet először a bizottság szépnek, esztétikusnak, környezetbe illőnek találta, de azután mégiscsak kifogásolták, hogy a kidomborodó hátsó rész simogatásra, illetlen megjegyzésekre csábítja az embereket.

Juhász Mihály polgármester még azt is megmutatta, hogy hogyan képzelek el a szép parasztlány pózát. Eszerint az egyik karján kanta lenne, a másikat pedig szintén kantával a kezében leeresztve tartaná. Végül valami ilyesmiben egyeztek meg. Pásztor 1908-ban mutatta be a női alak agyagmintáját, akit Szent Júliskáról mintázott, egy életnagyságú parasztlányt ábrázol.

A tanács művészileg kifogástalannak találta.

A mai változat a Kossuth tér 1950-ben végrehajtott átrendezése miatt (ami a közúti forgalom szabályozását jelentette) alakult ki. A helyszínt 10 m-rel beljebb hozták, az új talapzat megtervezésével Kamotsay István szobrászművészt bízták meg, a kosfejeket Medgyessy Ferenc készítette. A fiatal lány pedig egy korsóval áll a talapzat tetején. Így vesztett monumentalitásából, de talán formailag

egyszerűbb, esztétikusabb lett az összehatás. A lány alakja hangsúlyosabb lett, természetes testtartása, arcának kedvessége, derűje jól érvényesül.

Pásztor János az évek során országos jelentőségű szobrászművész lett.

Folytatva a Pantheon hírességeit, kihagyhatatlan az Imre család további tagjainak tevékenysége.

Id. Imre József (id. Sándor fia) szemészprofesszor, Hódmezővásárhelyen született 1891-ben.

1884-ben az ő kezdeményezésére állították fel Vásárhelyen a szemészeti osztályt, amely 1898-ra 40 ágyas szemkórházzá fejlődött. Nevéhez kötődik az új kórház építése is, amely 1910-ben kezdte meg működését már 225 ágygal. A szemkórház építésével Sándy Gyulát bízták meg. Dr. Imre József rendkívül elégedett lehetett az építész munkájával, mert a saját házának megtervezését is rá bízta.

Sándy így ír erről önéletrajzában: „Legszebb és legkedvesebb feladatom volt Hódmezővásárhelyen Dr. Imre József saját házának megtervezése és felépítése kiterjedt családja és rokonsága részére, mint emeletes ház a város előkelő helyén.” A földszinten volt a rendelő a váróval, plusz egy kisebb lakás egyik rokona számára. 1909-ben Imre Józsefet a kolozsvári egyetem tanárává nevezték ki, elköltözése után, 1914-ben, az épületet a városi tanács múzeumi célokra megvásárolta.

Tornyai János festőművészt is ő gyógyította meg, aki súlyos, gennyes szemgyulladással került be a kórházba. Az esemény megjelent a pesti újságokban is, de már úgy, hogy Tornyai megvakult. Fadrusz János olvasva a hírt, kétségbeesve mondta a feleségének, „képzeld el Erős természet megvakult.”

Dr. Imre József mellsobrát Pásztor János készítette, és ma is a kórház udvarának megbecsült darabja.

*Lisztes István:
id. Imre Sándor*

Fia ifj. Imre József folytatja apja tevékenységét, szintén szemész, egyetemi tanár. Középiskoláit Vásárhelyen végezte, majd az egyetem elvégzése után járja a világot.

Nevéhez fűződik a szemhéj ún. íves plasztikájának kidolgozása, amely „Imre-féle műtét” vagy „magyar plasztika” néven lett ismert. Munkásságát Európa szerte ismerték és becsülték, külföldi kollégái a „magyar szemészet nagykövete-nek” nevezték. Nemzetközi díjat is neveztek el róla, az Imre József -díjat, melyet ifjú szemészek kaphattak.

Domborművét Varga Éva készítette.

Vásárhely szülötte Kallós Ede szobrászművész is, de néhány évi itt tartózkodás után végleg Budapestre költözött. Itt szerzett magának országos hírnevet. Így az ország számos városában van köztéri alkotása. Vásárhelyen az 1903-ban készült Kossuth szobor az. A közgyűlés elrendelte, hogy a szobor a Kossuth téren legyen, azon a helyen, ahol a hagyomány szerint Kossuth, 1848. október 3-án beszédet mondott. Az alkotás magán viseli a századforduló köztéri szobrainak jellegzetességeit: magas talapzat, patetikus mozdulat, pontos megformálás.

Lantos Györgyi Kallós Edéről készült művére szintén a pontosság jellemző.

Medgyessy Ferenc a XX. század kiemelkedő szobrászművésze, sok szállal kötődik Vásárhelyhez. Részt vett a Művészek Majolika és Agyagipar Telepe létrehozásában, tevékenyen vállalva az alkotói munkát is. Több szobra vagy váz-lata található a városban, többek között a strandon lévő Debreceni Vénusz c. aktja is. Az 1946-os gipsz vázlatát faragta kőbe, 1956-ban állították föl az általa kiválasztott helyre. Ma is ott áll. Tömörség, egyszerűség, zártság jellemzi.

A múzeumnak adományozott terrakotta vázlatok közül kiemelkedő, a több változatban is megtalálható, 1913-ban készült Súroló asszony c. kisplasztikája. Medgyessy a kulcslyukon figyelte, ahogyan a szomszéd szolgálólánya mosta a folyosót. Gyors vázlatokat készített róla az ajtó fájára. A lány vézna teremtés volt, szobornak csak a mozdulata volt jó, ezért a testalkatát meg kellett vastagítani. A nevetése viszont feledhetetlen.

Maga a megtestesült szobor volt az 1916-ban készült Kövér gondolkodó modellje. Az erős testalkatú artistanő amikor leült az alacsony zsámolyra, egyszerűen mintegy kész mestermű volt.

Ebből született meg a „hús szimfóniája” jellemzés, melyet maga a művész nevezett így.

*Medgyessy Ferenc:
Súroló asszony 1.*

*Medgyessy Ferenc:
Súroló asszony*

*Medgyessy Ferenc:
Kövér gondolkodó*

Az Őszi Tárlatok történetében Medgyessy Ferenc volt az első Tornyai-plakettes, ráadásul az Őszi Tárlat „logója” is az ő Sarlózó c. művének sziluettje lett.

De, ha már strand, folytassuk a Kossuth-díjasok sorát Ferenczy Bénivel. 1955-ben ő volt az Őszi Tárlatok történetének második Tornyai-plakettes művésze. Többször megfordult Vásárhelyen, kerámiákat készített a Majolikagyárban. Egyik alkalommal Almási Gyula Béla festőművész „elkotyogta” neki, hogy hamarosan Medgyessy szobor lesz a strandon, és jó lenne, ha ők ketten együtt szerepelnének. Így került ide a Vízbelépő c. szobra, amely ugyan már „elkelt”, mert a tihanyi mozi elé rendelték meg, de a tárgyalások eredménye az lett, hogy átadták Vásárhelynek az alkotást. Most került arra a helyre, ahova Ferenczy szánta, a medencesor végére, a Medgyessy szoborral szembe. A figura előre és lefele lép, harmonikus, kiegyensúlyozott formázás jellemzi.

1981-ben Szabó Iván nyugdíjba ment, és ezt a nagyszerű hagyományt helyi művészek folytatták tovább. Kiemelkedően szép portrékat készített Návay Sándor Hódmezővásárhelyen élő szobrászművész. Munkáit karakteres, realista, lírai árnyaltság jellemzi. Sok más mellett ő készítette Nagy György (a Magyar Köztársasági Párt alapítója). Sipka Sándor (gimnáziumi tanár, irodalomtörténész) domborműveit, Grezsa Ferenc márvány talapzaton lévő bronz mellszobrát.

*Návay Sándor:
Nagy György*

*Návay Sándor:
Grezsa Ferenc*

Grezsa Ferenc irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, az irodalomtudományok doktora, tanszékvezető egyetemi tanár. 1962-75-ig volt a Bethlen Gábor Gimnázium igazgatója. Kutatási területe: Németh László munkássága. Nevéhez kötődik a Németh László trilógia megírása, megjelentetése.

A Máté István – Lantos Györgyi csongrádi házaspár is tevékenyen hozzájárult a Pantheon anyagának bővítéséhez. Munkáikra a biztos formaadás, magas szintű technikai tudás és érzékeny megmunkálás jellemző.

Máté István formázta meg – többek között – Bibó Lajos író portréját. Bibó Lajos elsősorban a paraszti, ezen belül is a szegényparaszti világgal foglalkozott. Írt regényeket, elbeszéléseket, színműveket. Külön regényben dolgozta föl Tornyai János festőművész életét.

*Máté István:
Bibó Lajos*

Közös munkájuk Tálasi István domborműve, aki néprajztudósként és egyetemi tanárként tagja volt a MTA-nak. 1935-39-ig tanított a gimnáziumban is. Számos néprajzi tanulmány szerzője, egyik ilyen a „Vásárhely helye a magyar népi kultúra fejlődésében” c. írása.

Erdős Péter – aki ugyan „hivatalosan” festőművész – nevéhez is kötődik néhány vásárhelyi híresség megörökítése.

Így Nagy András János nagygazda, aki, saját költségen, a nejével együtt fúratta a János téren álló ártézi kutat, mondván, hogy „a tudomány már sok fejet megzavart, de a víz még soha egyet sem.”

*Erdős Péter:
Nagy András János*

Imolya Imre, Balogh Imre gimnáziumi tanárok, Péczely Attila népzenekutató, orvos portréi is Erdős Péter „tolmácsolásában” szerepelnek a falakon.

Péczely Attila Bartók Béla megbízásából népdalokat gyűjtött, Bartók és Kodály népszerűsítője volt.

1953-tól dolgozott a múzeumban, szervezte, felpezsdítette a város zenei életét.

Mindenképpen meg kell említeni a gimnázium előtti sétány alkotásait. A város szempontjából két nagyon jelentős személyiség mellszobra kapott itt helyet. Kiss Lajos és Szeremlei Sámuel portréit egyidőben, 1968 október 22-én avatták fel. A szobrászok Radó Károly és Stremeny Géza.

Kiss Lajos néprajzkutató a város szülötte, ő alapozta meg a Tornyai János Múzeum néprajzi anyagát, de folyamatos gyűjtésével annak gyarapítója is lett. Legjelentősebb művei is a városban élő emberek hétköznapijairól szólnak, stílusában a tudomány és az irodalom ötvöződik.

Szeremlei Sámuel református lelkész, történettudós. Legfőbb munkája, melyre a város adott megbízást, a Hódmezővásárhely története I–V c. munkája. Kiadását óriási gyűjtőmunka előzte meg, melynek eredménye egy precíz, pontos, adatokban gazdag megbízható munka lett.

A Bethlen Gábor Református Gimnázium Pantheonja azt gondolom, hogy követésre méltó példa az iskolák történetében. Ez az elismerésre, megbecsülésre készítő kezdeményezés folytatódik napjainkban is, adományok segítik az iskola dolgozóit, volt és jelenlegi diákjait abban, hogy folyamatosan bővítsék az alkotások számát!

Kívánom, hogy legyen ez így az idők végezetéig!

ORMOS ZSUZSANNA

Felhasznált irodalom:

Dömötör János: Vásárhely szobrai

(Második, bővített kiadás – Hódmezővásárhely 2002)

Dömötör János: Városról, művészetről (év nélkül)

Bodó Péter: Sándy Gyula

(Holnap Kiadó Kft – 2022)

Kiss Lajos: Vásárhelyi művészet

(Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat – Budapest – 1957)

A fotókat Lőkös Sándorné készítette.

„OLASZ KÓBÁSZBÓL” SZEGEDI SZALÁMI – OLASZOK A SZEGEDI SZALÁMIGYÁRTÁS TÖRTÉNETÉBEN

Felletár Zsolt tanulmánya

„A szalámiipar is azon iparágak közé tartozik, melyeket nálunk a külföldről ide bevándorolt idegenek honosítottak meg. A szalámigyártást nálunk olaszok alapították meg, és még most is több nagyobb telep bevándorolt olaszok s ezek utódainak birtokában van.”
(Telkes,¹ 1887)

Az olasz bevándorlók magyarországi szalámigyártás fejlődésében betöltött kiemelkedő szerepe ellenére a téma csekély figyelmet kapott Magyarországon, és csak Blaskó Barbara hazai és olaszországi kutatásainak² köszönhetően került rivaldafénybe az elmúlt évtizedben. Szeged 19. századi ipartörténetét bemutató könyvek és tanulmányok általában csak rövid említést tesznek egy-egy olasz iparos szegedi jelenlétére, az alapinformációk közlésén túl egyik szerző sem „ásott mélyebbre”. Jó példa erre Bátyai Jenő 1976-ban közölt cikke, melyben úgy említi Rolando Péter cinköntő mestert, mint aki elsőként állított elő szalámit Szegeden. (Bátyai, 1976) Később hasonló megállapítást tesz Rolandoról ifj. Lele József, azonban az elsődleges forrás továbbra is ismeretlen marad. (ifj. Lele, 1982). Velük ellentétben Blaskó Barbara szerint Rolando szalámikészítői tevékenysége nem alátámasztott. (Blaskó, 2020) Bálint Sándor disznótartásról írt adatgazdag tanulmányában az első információt a szegedi szalámi olasz eredetéről a 19. század közepéről közli a Veronában katonáskodó rókusi legények kapcsán, mint ha azt megelőzően olasz szalámikészítők nem tevékenykedtek volna Szegeden. (Bálint, 1974) 1997-ben Berta Tibor hívta fel a figyelmet a Szegeden elsőként feltűnt olasz szalámikészítőre, Facini Lénárdra, akit korábban a szakirodalom nem említett. (Berta, 1997) Hozzá hasonlóan Micoli Angelo neve is újdonság erejével hathat jelen tanulmányban a téma iránt érdeklődők számára. Továbbá zavart okozhatnak egyéb, eddig pontatlanul közölt információk, például a Forgiarini-féle gyár és a Tiani Francesco és társai cég által működtetett szegedi szalámiüzem fizikai megkülönböztetéséről, melyről a *Szeged története* 3/1 kötetben olvashattunk. (Kápolnai, 1991)

1 Telkes Simon (1845-1932). Szegedi származású miniszteri főszámtanácsos, a központi névmagyarosító társaság elnöke.

2 Blaskó Barbara témával kapcsolatos közleményeinek jegyzéke:
https://doktori.hu/index.php?menuid=192&lang=HU&sz_ID=14755

Jelen tanulmány elsődleges célja a 19. században Szegeden jegyzett, vagy egyéb írott dokumentumokban szereplő olasz, illetve olasz származású szalámikészítők kronológiájának felállítása. Ugyanígy kiemelt hangsúlyt kap a bevándorolt szalámikészítők csoportosítása és rendszerbe foglalása üzemgazdasági szempontok alapján, valamint a közöttük lévő kapcsolatok – üzleti, rokoni, származási – bemutatása, ahol ezt a rendelkezésre álló információk lehetővé tették. Emellett összehasonlításra kerülnek a szegedi és más jelentősebb vidéki városban tevékenykedő olasz iparosok, vállalkozásaik üzleti sikere és fejlettsége alapján.

Gazdasági migráció

Mi készítette az olasz munkavállalókat a 19. században hazájuk elhagyására és munkavállalásra a környező országokban? Az itáliai régiók népsűrűsége a szomszédos európai országok átlagához képest igen magas volt, melyhez mélyen gyökerező gazdasági elmaradottság párosult. Ez alacsony jövedelmeket és magas munkanélküliséget szült, ami megnehezítette a családok mindennapos megélhetését. A technika robbanásszerű fejlődése, a vasúthálózat kiépülése, valamint a vállalkozások számára kölcsönt nyújtó bankok nemzetközi hálózatának fokozatos terjeszkedése az 1870/80-as évektől a környező európai gazdaságok robbanásszerű fejlődését eredményezték, ami elszívóerőt gyakorolt a szakképzett és képzetlen olasz munkaerőre egyaránt. A külföldi munkavállalási hajlandóság az olaszokban az 1880-as évekre oly mértékben felerősödött, hogy az első világháború kirobbanásáig több mint 6 millió munkavállaló hagyta el országát a jobb megélhetés reményében. Az északkelet olaszországi kivándorlók egyik célállomása, annak közelsége és könnyű elérhetősége következtében, az Osztrák–Magyar Monarchia volt. (Blaskó, 2013) Az Észak-Itáliából érkezett bevándorlók magyarországi jelenléte már a 18. század első felében bizonyított. „A selyemhernyó-tenyésztés és a rizstermesztés meghonosítására a Temesi Bánság településeire több hullámban itáliai telepeseket költöztettek be. [...] Mercyfálvára 1729–33, illetve 1734–36 között Trentinóból, Friuliból és Mantovából, 1748-ban Dél-Tirolból érkeztek olaszok. [...] Az olaszok zöme Észak-Itáliából érkezett a Bánságba, s elsőként Girodára és Mercyfálvára települtek, majd más helyeken – Temesváron, Versecen, Fehértemplomban – is letelepedtek.” (Kókai, 2019)

A szalámikészítéshez (is) értő bevándorlók első hulláma jelen információink szerint a 19. század első felében érte el Magyarországot. Közülük a gazdálkodók szalámikészítőként novembertől februárig szezonálisan, az iparosok a szalámikészítés időszakán kívül egész évben vállaltak munkát.

Az 1. sz. táblázat (Pest-Budán letelepült olasz szalámikészítők) felsorolásában szereplő és beazonosított származási helyű olasz szalámikészítők majd mindegyike valamelyik észak-itáliai régióból – Friuli, Veneto, Lombardia – érkezett Magyarországra, többségük az Ausztriával határos Friuli tartományból.

A bevándorlók közötti kapcsolat – láncmigráció,³ kapcsolati háló⁴ – nyomon követhető: Piazzoni János Magyarországra hívta unokaöccsét, Dozzi Józsefet, aki hat évvel később átvette nagybátyja pesti szalámigyárának irányítását, majd az üzem tulajdonjogát is megszerezte. Piazzoni és a szintén Pesten letelepült Guglielmini Péter közös lakhelye, közeli személyes ismeretsége részben hasonló eredményhez vezetett: Horváth Csaba pesti kutató szerint a börtönőr Guglielmini csak miután Piazzoni házába (Rózsa u. 25) költözött, kezdett el foglalkozni szalámikészítéssel (1871) és hagyott fel korábbi foglalkozásával, emiatt Piazzoni ráhatása valószínűsíthető. A bizalmi kapcsolat magasabb szintjét képviselte, amikor Piazzoni keresztapaságot vállalt Meduna József gyermekeinek. (Anyakönyvi kivonatok, 1854 és 1858) A két család viszonyát még szorosabbra fűzte Piazzoni kölcsönnyújtása Meduna József kápolna utcai beruházásához 1877-ben. (Blaskó, 2020) Bár szintén nem Szegedhez kötődik, a teljesség kedvéért mégis érdemes megemlíteni a debreceni lovag Vidoni Jánost, aki Dozzi József Pest, Palotaújfalun létesített szalámigyárának egyik finanszírozója volt. Ugyancsak jó példa a szalámis dinasztiák összefonódásának bemutatására Vidoni Mária, Del Medico Ágoston felesége. Ezek a családi és szerteágazó üzleti kapcsolatok tették komplexé a bevándoroltak között kialakult kapcsolati hálót.

Élelmiszer-feldolgozói végzettséggel – hentes, mészáros – talán egyedülként Spurio Fábián tiranoi hentesmester bírt, a többiek különböző iparos mesterséget űztek, vagy kereskedői gyakorlattal rendelkeztek. (BFL, Buda és Pest polgárai 1686-1848) Közülük elsőként a Del Medico család tagjai indították el vállalkozásukat: János, Franciska lánya 1847-es megkeresztelése idején már dokumentáltan szalámikészítő (Familysearch/anyakönyvi kivonat, 1847).

A külföldi szaktudás és tőke beáramlása Szegedre a kiegyezést megelőző évtizedekben több tőke- és eszközigényes ágazatot érintett, melyek elsődleges célja a profitmaximalizálás volt. 1839-ben Karl Kilián osztrák tőkepénzes gőzerőre alapozott szeszüzemet hozott létre Alsóvároson, amely 20-30 főt foglalkoztatott, így az már megfelelt a kor nomenklatúrája szerinti gyári fejlettségnek. A szegedi gőzmalomipar megalapítója 1859-ben szintén osztrák tőkepénzesek által életre hívott cég, a Szegedi export gőzmalom részvénytársaság volt, melyet 1866-ban Ludvig Jordan cseh szakmai befektető követett. (Felletár, 2021)

3 Láncmigráció: a már kivándorolt és munkát talált/letelepedett migráns információval és/vagy kapcsolatokkal segíti a kivándorolást tervező rokont, barátot, vagy ismerőst.

4 Kapcsolati háló: a hálót alkotó személyek közötti kapcsolatot rokonság, barátság, vagy településbeli/szomszéd településbeli ismeretség szolgáltatta, amely különféle kooperációs formákban testesült meg: szállásnyújtás, munka biztosítása, keresztapaság vállalása, kölcsönnyújtás, áregyeztetés, közös cégalapítás, stb.

Ezzel szemben a kézműipari keretek között működő, specifikus feldolgozási ismereteket igénylő szalámikészítést Szegeden a 19. század első felében olasz bevándorlók honosították meg.

Magyarország a Monarchián belüli munkamegosztás következtében a mezőgazdasági termények és termékek előállításának elsődleges színterévé vált. A szalámikészítés alapanyagául szolgáló sertéshús kiváló minőségben és a kezdeti időszakban szinte korlátlan mennyiségben a kibontakozóban lévő feldolgozóipar szereplőinek rendelkezésére állt. A hazáját elhagyó 400–600 fő iparos – kőműves, márványcsiszoló, tégláégető, kőfaragó, selyemhernyó-tenyésztő, stb. – között volt az a néhány húsfeldolgozásában (is) jártas munkavállaló, aki a mai Friuli-Venezia Giulia régió szomszédos településeiről – Artegna, Gemona del Friuli, Tarcento – többek között Szegedre vándorolt, vagy magyarországi letelepedését követően utóda később Szegeden vállalkozást alapított. (2. sz. táblázat)

Szegedi szalámikészítők

A szegedi szalámigyártás alapjait az 1820-as évektől kezdődően az észak-kelet-olaszországi tartományokból, köztük elsősorban Friuliból Szegedre szezonálisan bevándorolt, vagy véglegesen letelepedett iparosok rakták le, akik kiválóan ismerték a szalámikészítés mesterfogásait. A kisüzemi szalámikészítés továbbfejlődése és széles körben való elterjedése a helyi iparosok körében azonban csak majd négy évtizeddel később, az 1860-as években folytatódott. (1. sz. melléklet) Közülük azonban csak kettő-három vállalkozás termelése fejlődött oly mértékben, amely később gyári színvonalat ért el. (2. sz. melléklet)

Facini Lénárd 1824-es keltezésű szegedi dokumentumban tűnik fel, mint sajt- és szalámikészítő. (Berta, 1997) Szakmai ismereteit továbbadta a következő generációnak: a Belvárosban lakó Péter fia foglalkozása olasz szalámikészítő, Antal Lajos fia 1846-os keresztelésekor. (Kereszteltek könyve, 1846) Blaskó Barbara az artegnai kivándorlók községi nyilvántartásában fellelt egy Pietro Leonardo Facini nevű kőművest, aki Magyarországon vállalt munkát. (Blaskó Barbara, é.n.) A két információ természetesen nem mond ellent egymásnak, ismerve a szalámikészítés szezonális jellegét. Amennyiben az olasz községi nyilvántartásban szereplő Facini Péter és a Szegeden feltűnt Facini Lénárd egyazon családból valók, úgy Facini Lénárd származása a Friuli régióból megállapítható.

A szegedi olasz szalámikészítők között a legvitatottabb **Rolando Péter** (1800-1859) személye. Lábdy Antal szegedi szalámigyáros 1895-ben a következőket írta róla: „A szalámigyártásnak is Szeged volt a bölcsője, az első magyarországi szalámit egy Szegeden letelepedett olasz cinöntő (ón - szerző), Rolandó Péter honosította meg a '40-es években...” (Lábdy, 1895) Az 1837-ben született Lábdy Antal eredeti foglalkozását tekintve szappanfőző mester. A négyéves

inasi éveit 1850-ben kezdte meg a felsővárosi Kiss József műhelyben. (MFM Szeged, Lábdy Antal naplója) Abban az időben a szappanfőző és szalámikészítő mesterséget a disznóvágás/ húsfeldolgozás „kapcsolata össze.” Előző a disznó zsíriját, utóbbi szalonnát és a húst használta alapanyagul terméke előállításához. A fiatal Lábdi ezért Rolandot akár személyesen, vagy szakmai körökből közvetve is ismerhette. Emiatt kevésbé elképzelhető ilyen mértékű tévedés (Rolando készített szalámit) Lábditól. Első írott forrás Rolandóról 1833. november 12-i keltezésű: harmincnégy évesen feleségül vette Schauning (másutt Schaunek) Barbarát Szegeden. (Familysearch/házassági anyakönyv, 1833) Egyébként Rolando Péter czines mesterként szerepel az 1839/40-es összeírásban Szeged Palánk városrészben, illetve ugyanebben az évben a késes céh tagja. (MNL CSML Szeged, 1939/40; Hilf, 1929) Rolando letelepült Szegeden: 1834. szeptember 25-én Szegeden keresztelték meg lányát, Otília Barbarát, aki 1879-ben ismét feltűnt az árvíz elől Temesvárra menekítettek között. (Familysearch/kereszteltek könyve, 1834; Budapesti Közlöny, 1879) Rolando Péter 1859-ben hunyt el palánki házában „sorvadásos betegségben”. (Familysearch/halotti anyakönyv, 1859)

Egyértelműbb a helyzet **Orlando** József személyét illetően. 1827 novemberében harminchárom évesen vette feleségül Jäger Katalint Felsővárosban, majd a következő tizenkét évben házasságukból hét gyermekük született. (Familysearch/házassági anyakönyv, 1827; Familysearch/kereszteltek könyve, 1828-1839) Orlandó József 1837-ben Lénárd fia keresztelesekor még harisnyakötő, majd 1839 októberében már szalámikészítőként jelölik János fia kereszteleési dokumentumában. Foglalkozását az 1839/40-es adóösszeírás is szalámisként határozta meg. Munkásságának színtereként a *Szeged története* 2. kötet szintén Felsővárost adja meg. Ezzel szemben Heka László szerint Orlandó Rókus városrészen telepedett le, majd 1834-ben már a palánki polgári katonai összeírásban szerepel. (Eperjessy, 1985; Heka 1998)

Harmincöt évet ugorva időben elérkezünk az 1876. évi szegedi „Ipar-, Termény-és Állat-Kiállítás”hoz, melynek IV. csoportjában (Malomipar és élelmi cikkek) kiállítóként megjelent **Mikoli Angelo** szalámigyáros Szegedről. Az értékelő bizottság „jeles minőségű szalámiját” érdeméremmel díjazta. (Gelléri, 1877) Tehát sikeres szalámikészítő mester Szegeden, ennek ellenére nem alapított céget, illetve az egyéni/társas cégek jegyzékében, sajtóban nem fellelhető. (MNL CSML-KL, Egyéni cégek jegyzéke I.) Továbbvándorolt Szegedről, vagy a „névtelen” szalámimesterek jól megbecsült ismeretlenségébe burkolózott? Utóbbi állításra enged következtetni egy, a kiállításról megjelent rövid sajtóhír: „Angelo Micoli és Lausevits és Stojkovits rendkívüli nagyságú szalámit állítottak ki.” (Szegedi Híradó, 1876) Ez a hír közös kiállítást említ, tehát Micoli Angelo és a Stojkovits-Lausevits cég között valamiféle együttműködés jöhetett létre, ami a kiállítást követően folytatódhatott. Blaskó Barbara kutatásaiból is-

mert, hogy az artegnai kivándorlók községi nyilvántartásában szerepelt egy Giovanni Angelo nevű kőműves, aki Magyarországon dolgozott. (Blaskó Barbara, é.n.) Rokoni szálak fűzték Micoli Angelohoz? Amennyiben igen, akkor Micoli Angelo származása a Friuli régióból megállapítható. A kérdés megválaszolása további kutatást igényel.

Luigi Brollo

A görög származású Haris János felsővárosi terménykereskedő látva a szalámi országhatáron túli kiváló értékesítési lehetőségét, 1887-ben olasz szakértő bevonásával szalámiüzemet alapított a felsővárosi Római körút 23. sz. alatti házában. A „Haris János és társa” cégben tulajdonostársa a gemonai származású Luigi Brollo (Brollo Alajos) iparos lett 50-50%-os tulajdoni hányad megosztással, 5.960 o.é. forint alaptőke bejegyzése mellett. (Központi Értesítő, 1888; MNL CSML-KL Céges iratok, 1887) Az olasz szalámimester szakértelemmel rendelkezett, tőkével viszont nem, ezért az alapítói befizetéshez szükséges pénzügyi forrást kölcsön formájában fivére, Leonardo Brollo biztosította. Gyakorlott szakemberként Brollo felelt a gyártással kapcsolatos összes munkafolyamat megszervezéséért és irányításáért, beleértve a dolgozók kiválasztását és ellenőrzését, a beérkező alapanyag és készáru minőségi ellenőrzését, a gyártási folyamat ellenőrzését, gépek műszaki állapotának figyelemmel kísérését és karbantartását, stb. Mivel Brollo ekkor még nem beszélt a magyar nyelvet, az üzem munkásai döntően szezonálisan bevándorolt olasz munkavállalók lehettek. Haris a cégen kívüli kapcsolatokat – beszállítók, bank, bíróság, adóhivatal és könyvvezetés – menedzselte, így biztosított volt a társaság zavartalan működése üzemen belül és kívül egyaránt. Felsővárosi üzemük november-februári gyártási szezonban működött, hasonlóan más szalámigyárakhoz. (Felletár, 2020) A cég reményteli indulása ellenére nem sokáig működött; a mentális zavarban szenvedő Haris 1889. október 10-én öngyilkosságot követett el. (Pesti Hírlap, 1889; Budapesti Hírlap 1889) Mivel Brollo Alajos a magyar nyelvet még ekkor is csak törve beszélhette, az üzem továbbműködtetését nem vállalta, ezért Haris özvegyével a technológiai gépsort Pucher Józsefnek, Lábdi Antal sógorának értékesítette. (MFM Szeged, Lábdi Antal naplója) 1896-ban ismét hallatott magáról Brollo: céget alapított Brollo és társa néven (üzlettársa: Schwartz Emmanuel) és Felsővároson a Római körút 23. alatt ismét szalámi üzemet irányított. (Weinmann, 1896; Farkas, 2014) Ez az év sem telt el megrázkódtatás nélkül: novemberben végrehajtási árverést indítottak Brollo ingó vagyona – 60 hold rozs-búza vetés Ásotthalom-átokházi haszonbéres földjén, mezőgazdasági munkaeszközök, lovak, kocsik, bútorok, stb. – ellen. (Szegei Napló, 1896) A lefoglalt vagyonelemek arra engednek következtetni, hogy Brollo azon kevés mezőgazdasági

vállalkozók egyike lehetett, aki gazdálkodóként Szegeden letelepedett. Ennek a feltételezésnek némiképpen ellentmond egy 1882. június 10-i keltezésű Kereszteltek anyakönyvében talált bejegyzés, melyben Brollo Alajos foglalkozása vendéglős (Familysearch/kereszteltek anyakönyve 1882). Együttműködése Schwartz Emmanuellel 1899-ben üzlettársa elhunytja miatt zárult. A kudarok és tragédiák ellenére Brollo Szegeden maradt, lakhelye a Vásárhelyi sugárút 40 alatt volt. Feltételezve, hogy ugyanezt a családnévet ebben az időben rajta kívül Szegeden senki más nem viselte, leszármazottja lehetett az 1885-ös születésű Bálint és az 1887-es születésű Magdolna. (Arcanum/Iskolai éves jelentések, 1891/92, 1893/94) Rajtuk kívül a városban élt még Brolló Valentin, aki hentes tevékenységét 1904-ben szüntette be. (Szeged és Vidéke, 1904)

Forgiarini János

Forgiarini János olasz származású, második generációs győri szalámigyáros vállalkozását a jövedelmezőbb gazdálkodás és biztonságos alapanyag-ellátás érdekében telepítette át Szegedre. A költözés okáról így nyilatkozott: „Nem csupán helyi hazafiságból tettem át gyáramat Győrből ide Szegedre, hanem azért, mert eddig is nagyrészt Szegedről szereztem be hússzükségletemet. Tehát annak tudatában, hogy itt a termelő helyen könnyebben és a szállítás által meg nem rongált állapotban kapom a húst, határoztam el itt létesíteni a gyárat.” (Szegedi Napló, 1900) Apja, Forgiarini Ferenc és üzlettársa, Cedaro Amadeo tevékenységét harminchárom év működés után, 1900-ban szüntette be Győrben és a jelenleg rendelkezésre álló információk szerint másutt sem folytatta. (Központi Értesítő, 1900)

A tervezett felsővárosi szalámigyár – volt Felmayer kékfestőgyár – 1899. évi alaprajzán (1. kép) eredetileg Krausmann Ferenc⁵ és Forgiarini János neve jelent meg építtetőként. (Mészárosok és hentesek lapja, 1899) Krausmann és Forgiarini szegedi együttműködése végül megghiúsult; Krausmann Ferenc Kőbányán a két éve üzemben kívül álló Meduna-féle szalámigyárat bérelte ki, Forgiarini János pedig egyedül folytatta az építkezést Szegeden, majd 1899. november 25-én üzembe helyezte az ország egyik legkorszerűbb húsfeldolgozó üzemét. (Mészárosok és hentesek lapja, 1900) Az indulás évében a felsővárosi szalámigyár 2.500 mázsa húst dolgozott fel, melynél 46 munkást foglalkoztatott. (Mészárosok és hentesek lapja, 1900) A dolgozói létszám a termelés felfutásával 1904-re 60 főre gyarapodott. (Blaskó, 2020) A szegedi gyár névleges teljesítménye alapján optimális esetben 400-500 tonna szalámi előállításra lett volna képes. (MNL CSML-KL/ Iparkamara Évi Jelentése, 1899) Ilyen teljesítményű üzem folyamatos és zavartalan ellátása alapanyag-

5 A Krausmann és Redlich győri szalámigyártó cég résztulajdonosa.

gal modern, nagy teljesítményű vágóhidat feltételezett, ami ebben az időben Szegeden még nem állt a szalámigyárak rendelkezésére. Ezért öt hónappal az indulás után Forgiarini János évi 6 ezer sertés vágására alkalmas „szűrőtelep” (vágóhíd) felépítéséről döntött, azonban az engedélyeztetése már nem ment ilyen zökkenőmentesen. A szegedi közgyűlés Forgiarini ajánlatát – sertésvágás után fogyasztási adóátalány címén évi 15 ezer koronát, vágási díj címén évi 6 ezer korona átalányt fizet – leszavazta. Ekkor a szőregi városvezetés, élve a felkínálkozó lehetőséggel, igen kedvező ajánlattal kereste meg a szalámigyárost: a vágóhíd szőregi megvalósítása esetén öt évre térítésmentesen átengedi a vasúti állomástól nem messze fekvő 3 kat. hold terület használati jogát és elfogadja Forgiarini adófizetéssel kapcsolatos feltételeit. (Hegyi, 1977) Forgiarini János, valamint a község részéről Hegyközi József bíró és Tóth Károly jegyző a bérleti szerződést 1900. április 7-én aláírásukkal látták el. (Szegedi Híradó, 1900; Szegedi Napló, 1900) A támadások kereszttüzebe került szegedi városatyák végül belátták Forgiarini kivonulásának egyéb negatív következményeit, ezért ismét tárgyalásokba bocsátkoztak az olasz szalámigyárossal. Az egyeztetések végül pozitív eredménnyel zárultak: a város 12 évre térítésmentesen átengedett egy 1.250 négyzetméteres területet szalámikészítés céljára az akoltelepen túl, amely a dorozsmai műutat a szatymazi makadám úttal kötötte össze. Használati díjat nem számolt fel, ellenben a gyárost kötelezték minden évben úri jog elismerése címen 10 koronás arany megfizetésére. (Mészárosok és hentesek lapja, 1900) Az utolsó információ a telep engedélyeztetéséről 1900 szeptemberéből származik, amikor az építési kérelmet azzal küldték vissza a minisztériumból, hogy a jóváhagyást előzze meg iparhatósági engedélyeztetés és orvosi véleményezés, egyebekben a projektet támogathatónak ítélték meg. (Mészárosok és hentesek lapja, 1900) Feltehetően ez a beruházás – amennyiben megvalósult – és az üzleti partnervesztés (Krausmann Ferenc) is hozzájárult ahhoz, hogy Forgiarini cége viszonylag rövid időn belül hitelfelvételre kényszerült, melyet hamarosan újabbak követtek. Forgiarini szegedi üzeme (2. kép) az első teljes gazdasági évben 200 tonna szalámit állított elő, ami 30%-kal meghaladta a volt győri szalámigyárunk tényleges teljesítményét. (MNL CSML-KL Iparkamara Évi Jelentése, 1900) 1902-ben Forgiarini János újabb, kisebb horderejű fejlesztésbe kezdett; műjégüzemet épített az ipartelepén, amely nem csak a húsfeldolgozó üzem, hanem külső fogyasztók igényeinek kielégítésére is alkalmas volt. (Szeged és Vidéke, 1903; MNL CSML-KL, Tanácsi jegyzőkönyv 1903)

A szegedi sajtó Forgiarini Jánost milliomos szalámigyárosként, dúsgazdag győri vállalkozóként mutatta be. Forgiarini János magánszemély vagyoni háttere jelen kutatások idején még nem ismert, ellenben az 1904. évi céges hitelállománya és annak összetétele igen. 1904-ben bekövetkezett csődjének idején

a következő, ingatlan zálogjoggal biztosított tőketartozásai álltak fenn (MNL CSML-KL, birtoklapok):

- May R. Miksa bank és váltó üzlete, Szeged: 70 ezer korona
- Szegedi kereskedelmi és iparbank: 30 ezer korona
- M. kir. adóhivatal: 70 ezer korona
- Szegedi téglagyár társulat: 508 korona
- Szegedi légszuszítási társaság: 1.449 korona
- három olasz finanszírozó lejárt váltókövetelése együttesen: 96.880 korona (Madile G. Batta, Valzacchi Ferenc, Crovatto Alfonso)

A Maros u.-Zsótér u.-Felső Tisza-Part telkének birtoklapjáról ismert, összesen 268.837 korona összegű zálogjoggal biztosított kölcsönállományon felül további tartozásokról adott hírt a Magyar Lloyd 1904. november 19-i számának „Bukások és fizetéseképtelenségek”-ről szóló melléklete. E szerint Forgiarini János egyéni cég kötelezettségei – szállítói és banki tartozásai – összesen 307 ezer koronára rúgtak, melynek jelentősebb tételeit a 3. sz. táblázat részletezi.

Forgiarini János tőketartozásainak összege – sajtóban közölt adatok korigálva az ingatlan birtoklapján részletezett adatokkal – az 1904. novemberben bekövetkezett csőd idején 330-390 ezer korona között alakult, melynek 50-56%-a olasz hitelező cégekkel és magánszemélyekkel szemben állt fenn. A szalámigyár leltár szerinti vagyona – Magyar Lloyd 1904. november 19-i számában közöltek alapján – 323 ezer korona volt, így a kamattal növelt tartozások meghaladták a követelések kielégítését szolgáló eszközállomány értékét. A cikk szerint „Forgiarini János szalámigyáros fizetéseképtelensége bejelentése előtt ismeretlen helyre távozott, [...] legutóbb már 300 munkással dolgoztatott. [...] utóbb testvérének a neve alatt Belgrádban alapított szalámigyárán sokat veszített.” 1904. október 30-án Forgiarini János Szegedről eltűnt. (Szeged és Vidéke 1904; Pesti Hírlap, 1904) A rákövetkező héten a tulajdonos távolléte ellenére a gyár tovább működött, azonban már több hír is szárnyra kapott Forgiarini fizetési nehézségeiről, melyet összefüggésbe hoztak eltűnésével. November 15-én a szalámigyártást az üzemben felfüggesztették, majd rá egy hétre a kifizetések a vezetés beszüntette. (Szeged és Vidéke, 1904; Budapesti Hírlap, 1904) A halottnak hitt Forgiarini 1905. május első hetében jelentkezett a budapesti olasz konzulátuson, majd nem sokkal később eladta gyárát az újonnan alakult Tiani Francesco és társai társaságnak. (Budapesti Hírlap, 1905) A gyár gyors értékesítését a május 10-ére kitűzött árverés elkerülése (is) indokolta. A szegedi szalámigyár értékesítését követően hét év telt el, amikor Forgiarini újra felbukkant; ez alkalommal Erzsébetfalván⁶ alapított szalámigyárat. (Magyar Compass, 1912) A szegedi gyár évekkel korábbi értékesítésekor Forgiarini nem jutott

6 Jelenleg Budapest XX. kerülete (Pesterzsébet)

mobil tőkéhez, illetve a kényszerértékesítés során több hitelezőt és szállítót neki kellett pénzügyileg rendezni. Ezek a tartozásrendezések magyarázhatják az erzsébetfalvai szalámigyár szerény tőkeellátottságát (10 ezer korona) és egyszerű gépparkját, ami később sem változott érdemben. (Magyar Compass, 1914)

Tiani Francesco és társai

Forgiarini János tartózkodási helye 1904. október 30-ától 1905. május első hetéig ismeretlen. Egyes sajtóforrások szerint az adósságok elől Amerikába távozott, mások úgy tudták, szülőföldjére, Gemonába vonult vissza. Bárhogy is történt, találkozása olasz hitelezőivel igen valószínű. A feltételezett egyeztetéseken végül körvonalazódott a megoldás: Forgiarini lejárt tartozásai részbeni rendezésére a gyárat egy, a hitelezőiből (is) álló konzorcium veszi át. Ezt az elméletet két esemény is alátámasztja: már 1904. november 30-án megalakult a kizárólag olasz befektetők – Valzacchi Francesco bécsújhelyi lakos, kereskedő; Isola Luigi gemonai lakos, kereskedő; Madile G. Batta gemonai lakos, vállalkozó; Pittini Giuseppe gemonai lakos, kereskedő (Forgiarini apósa); Patat Francesco gemonai lakos, birtokos; Crovatto Alfonso bécsi lakos, kereskedő, Tiani Francesco (Tiani Ferenc) bécsi kereskedő – alkotta Tiani Francesco és társai közkereseti társaság, melynek célja a gyár átvétele és továbbműködtetése volt. (MNL CSML-KL Társas cégek jegyzéke 3, 1904; Központi Értesítő 1905.) A helyi sajtó „A Forgiarini gyár sorsa” címmel közölte tudósítását: „A gyár olaszországi hitelezői ugyanis [...] ma végrehajtást vezettek az eltűnt gyáros vagyona, hogy a vagyon állagát biztosítsák. [...] A hitelezők képviselői tizennégy napi haladékot kértek Szivessy László dr. zárgondnoktól arra nézve, hogy az egész tartozást készpénzben kifizethessék, s aztán a gyár üzemét az eddiginél is nagyobb arányokban folytassák. A gyár ezek szerint egy olasz társaság kezébe megy át, amelynek élén Crovatto, Valzacchi és Tiani dúsgazdag olasz kereskedők állnak.” (Szeged és Vidéke, 1904) A másik, véletlenszerűnek ugyanígy nem nevezhető esemény: Forgiarini János 1905. május elején „váratlanul” előbukant és pár nappal később közokiratba foglalt adásvételi szerződést kötött a Tiani Francesco és társai céggel, amely 140 ezer korona vételár megfizetését oly módon vállalta, hogy Forgiarini János zálogjoggal biztosított tartozásaiból, a kialkudott vételár nagyságának megfelelő összeget átvállalt. Ismerve Forgiarini sokszereplős hitelállományát, a gyár nagy értékű vagyonelemeit, valamint a közeli árverés veszélyét, okkal feltételezhetjük előzetes egyeztető tárgyalások folytatását adós és hitelezői között eltűnése időszakában. A felsővárosi gyár végül 1905. május 4-én cserélt gazdát, mellyel jogi-pénzügyi helyzete végérvényesen rendeződött. (BFL, Adásvételi szerződés 1905) Az átvevő társaság tulajdonosai között találhatóak Forgiarini János olasz

hitelezői – Valzacchi, Isola, Madile és Crovatto – és apósa, Pittini Giuseppe, valamint Tiani Francesco bécsi kereskedő. Utóbbi 1904-ben Bécs 3. kerület Rennweg 75. szám alatt virágzó delikát- és vegyeskereskedést (bolt és nagykereskedés egyben) üzemeltetett, melynek egyik kiemelt termékét az „ungarische Salami” szolgáltatta. (Neue Freie Presse, 1904) Ez lehetett a fő kiváltó ok, ami miatt Tiani érdekeltté vált a szalámigyár átvételében. (3. kép) A felsővárosi szalámigyár mindössze két évig maradt az olasz befektetői kör tulajdonában, majd 1907. szeptemberében a társaságban megjelent özv. Pick Márkné és Pick Jenő, mellyel ismét egy új korszak kezdődött a gyár életében. (Központi Értesítő, 1907) Az 1907-ben bekövetkezett tulajdonosváltás pontos okai nem ismertek. A társaság meghatározó személyisége, Tiani Francesco elhunyt 1905-ben alapjaiban érintette a vállalatirányítást. Az sem ismert, hogy Klein Károly cégvezető eltávolítását (1905) követően ki felelt a gyár szakmai irányításáért. (Központi Értesítő, 1905) Az ipartelep működtető olasz tulajdonosok kereskedői gyakorlattal rendelkeztek, illetve egy közülük földbirtokos volt, így a szalámigyár szakmai irányításához nem értettek. A kialakult helyzetet tovább nehezítette a magyar nyelv ismeretének hiánya. Vitathatatlan érdemük, hogy a gyárat szállítói és vevői körének megőrzése mellett működő állapotban adták át a következő, immáron szakmai befektetőnek, a Pick családnak.

Del Medico Jób Antal

Az olasz, illetve olasz származású vállalkozók és gyáriparosok csoportjának kronológiai sorrendben utolsó képviselője a részben olasz családból (anyja: Del Medico Anna) származó Del Medico Jób Antal. (Horváth, é.n.) Apja, Gyuricza Dömötör kereskedő viszonylag korán elhunyt, ezért anyja másodszor is férjhez ment a szintén tarcentoi (Friuli tartomány) születésű Jób János szalámikészítő mesterhez, aki Antalt 1893-ban örökbe fogadta. (BFL, 1893; Horváth, é.n.) Nevelőapja 1912-ben jobb létre szenderült, majd egy évvel később Jób Antal nagybátyja, Del Medico Antal „fogadta örökbe” az akkor már felnőtt unokaöccsét, aki ezzel jogosulttá vált a Del Medico név használatára. Így változott a neve Gyuricza Antaltól évtizedekkel később Del Medico Jób Antalra. Az 1913-as örökbefogadási szerződés további érdekes információt rejt magában: az örökbefogadásakor Jób Antal foglalkozása szalámigyáros, lakhelye Nagykárolyfalva. (BFL, Örökbefogadási szerződés 1913) Miért lakott a Vajdaság Dél-bánsági körzet ezen eldugott településén, ha nem itt lett volna a munkahelye?

1873. óta Nagykárolyfalván működött a Herz és fia cég által alapított szalámigyár. A 4 ezer négyzetméteren fekvő ipartelep berendezéseit 8 lóerős benzinmotor hajtotta, termékeit országhatáron túl a Monarchia több régiójába értékesítette. (Lendvai, 1914) 1906-ban a Herz család fizetéseképtelenné vált,

ezért a gyár tulajdonjoga átszállt a finanszírozó pancsovai népbankra, amely azonban a gyár működtetéséhez, lévén pénzügyi intézet, nem értett. Ifj. Herz Fülöp, a Herz család harmadik generációjának tagja kihasználva e helyzetben rejlő üzleti lehetőséget, megszerezte a szalámiüzem használati jogát, ami így a '10-es években ismét a Herz család irányításával működött. (Központi Értesítő, 1908)

Feltehetően, de nem igazoltan ennek a gyárnak az igazgatói tisztségét tölthette be Del Medico Jób Antal. 1916-ban, az „örökbefogadó” nagybátyja elhunytát követő hagyatéki eljáráson személyesen nem tudott jelen lenni, mivel az idézés szerint „hadbavonult”. (Budapesti Közlöny, 1916) Nagybátyja végrendeletében ráhagyta a Budapest VII. kerület, Gizella úti nagyértékű ingatlant (hrsz 2633/1), ami később szerepet játszott a szegedi szalámigyár beindításában. (Fővárosi Közlöny, 1916) Egy évvel később Del Medico Jób Antalt már Szegeden, az újonnan alapított Czinner és társa szalámigyár részvénytársaság igazgatójaként vették nyilván tartásba. (BFL, 1917) Leszerelése időpontja nem ismert, ezért az sem, hogy ezt a vezetői tisztséget ténylegesen melyik évtől kezdődően töltötte be a vállalatnál. A Czinner szalámigyárban 1922-ig volt üzemigazgató (Magyar Compass, 1922-1923), majd ugyanezen év szeptember 16-án Loránd Gyula üzlettársával megalapította a Jób és Loránd közkereseti társaságot szalámi- és zsiradékgyártás, valamint szalonna, zsír, kolbászfélék nagykereskedése céljából. (Központi Értesítő, 1922) Az induláshoz szükséges pénzügyi forrás jelentős részét a nagybátyjától (Del Medico Antal) örökölt Budapest VII. kerület, Gizella úti ingatlan értékesítéséből befolyt 850 ezer korona biztosította. (BFL, 1922; Fővárosi Közlöny, 1922) A Kálvária utca 6. szám alatti 1.850 négyzetméteres telken alakítottak ki egy emeletes gyárpépületet, melyhez földszintes úri lakóház kapcsolódott. (Az Est, 1926)

A szegedi gyáralapításkor (1922) Del Medico Jób Antal valószínűleg nem látta előre, hogy a trianoni területvesztés következtében a déli szomszédos országokkal olyan feszült viszony alakul ki, ami a gyáruk egyébként is nehézkes alapanyag-beszerzését szinte ellehetetleníti. Fennmaradásukat és vállalatuk pénzügyi stabilizációját tovább nehezítette, hogy a szalámigyárak exportértékesítését magas vám és fogyasztási adó sújtotta, miközben a belföldi piac védelmét szolgáló intézkedések megtételével a kormány késlekedett. Az ipartelep 1926-ban 90 ezer pengő eladási áron hirdették meg. (Az Est, 1926) Az értékesítés azonban megghiúsult, ezért az ingatlant a Hangya Szövetkezetnek adták bérbe, a gépeket pedig magukkal vitték a Bécs II. kerület, Löwen Gasse 43. szám alatt kialakított gyárba. (Délmagyar, 1926; Del Medico Jób Péter visszaemlékezése, 2022) Az üzem bezárásakor negyven alkalmazott munkaviszonyát szüntették meg, hasonlóan két másik szalámigyárhoz: a Czinner szalámigyár 150 fő munkavállalótól, az Alföldi szalámigyár⁷ 80 fő munkásától vált meg nem sokkal ké-

7 Weisz Mihály (Pick Jenő nagybátyja) cégvezetői jogosultsága a Pick Márk cégből 1920-

sőbb. (Délmagyar 1927.02.02.) A Jób és Loránd cég az 1926-1929-es időszakban Bécsben folytatta a szalámigyártást, majd ezt követően Del Medico Jób Antal kilépett a társaságból. (Központi Értesítő, 1929)

A nevesített olasz iparosok, vállalkozók és szalámigyárosok mellett névtelenségbe burkolózva ott találjuk a szalámikészítésben – töltés, kötözés, stb. – gyakorlott olasz munkaerőt, akik a vállalati hierarchia legalsó, ám nélkülözhetetlen szintjét alkották. (1. ábra)

Szeged „Kukoricavárosában,” a disznóhízalás hazájának számító Rókuson hentesek és hízalók már évek óta kísérleteztek „olaszkóbasz” gyártásával, több-kevesebb sikerrel. A feldolgozással, szalámikészítéssel az akkor veszteséges sertéshús értékesítését próbálták nyereségesé tenni. A Veronában katonáskodó rókusi legények korábbról már ismerték a szalámit, a helyben alkalmazott technológia azonban fejletlen volt, így a gyártás során viszonylag nagy mennyiségű selejtáru képződött. Annak érdekében, hogy a helyi gyártók minél jövedelmezőbbé tegyék a húsfeldolgozást, olasz szalámikészítőket alkalmaztak a fokhagymás és majorannás ízesítésű szalámik gyártásánál (Szegedi Híradó, 1864) Ez az első írott híryanag, amely olasz szalámikészítők szegedi alkalmazásáról tesz említést.

Szaktudásuk és gyakorlatuk a szalámigyártásban szinte nélkülözhetetlené tette őket nem csak a 1860-1880-as évtizedekben, de még a századfordulót követő időszakban is. Forgiarini János szegedi szalámigyáros így nyilatkozott 1900-ban: „Felhozatott még, hogy gyáramban olasz munkásokat alkalmazok. Szolgáljon felvilágosításul, hogy itt egyelőre kiképzett szalámi-munkást kapni nem lehet, és én éppen azon fáradozom, hogy Szegednek ilyen munkásokat neveljek. Már a télen is volt nálam ilyen célból tíz magyar munkás alkalmazva és el fog telni még egynehány év, míg megfelelő számú magyar szalámi-munkás fog rendelkezésünkre állani. Hogy a szalámi gyártásához okvetlenül jól kiképzett munkásokra van szükség, bizonyítja az a körülmény, hogy egy régi helybeli szalámigyáros szükségesnek látta a múlt ősszel személyesen a szülővárosomat (Gemona-szerző) felkeresni, hogy onnan szalámi-munkásokat szerződtessen, de nem kapott, mert a szalámi-munkások száma Olaszországban is korlátolt.” (Szegedi Napló, 1900)

Több mint két évtizeddel később Szegeden még mindig alkalmaztak olasz munkaerőt: „A szegedi szalámigyárok és a szalámigyári munkások között felmerült differenciák – mint ismeretes – megegyezéssel elsimultak. Annál na-

ban törlésre került. Weisz M. ezért szegedi gyáriparosok bevonásával (May Gyula, May Ferenc, Patzauer Sándor, Back Bernát, stb.) 1921-ben 4 millió korona alaptőkével megalapította a Szegedi szalámigyár r.t.-t, melynek neve nem sokkal később Alföld Szeged szalámigyár r.t.-re változott.

gyobb megütközést keltett a városban az a hír, hogy a Pick Márk-féle szalámigyár megállapodás ellenére mégis hozat nyolc olasz munkást és így kevesebb magyar munkást alkalmaz a jövő gyártási szezonban, mint amennyit a múlt évben foglalkoztatott. A hírekre vonatkozólag érdeklődünk a Pick-gyárban, ahol azt a felvilágosítást kaptuk, hogy az igazgatóság csakugyan hozat nyolc olasz szalámi munkást Olaszországból, de ezekkel speciális olasz szalámit készített...” (Délmagyar, 1924)

Olasz szalámikészítők és olasz bevándorlókat alkalmazó szegedi vállalkozások csoportosítása – termelési szint és műszaki fejlettség alapján

A Szegeden tevékenykedett olasz szalámikészítők az általuk előállított éves szalámi mennyisége, a dolgozói létszám és gőzgép alkalmazása alapján különböző fejlettségi szintet elérő – kézműipari keretek, „manufaktúra jellegű” vállalkozások, gyárak – csoportokba sorolhatóak. (4. sz. táblázat)

A táblázat csak azokat a helyi iparosokat és vállalkozókat mutatja be, akik bizonyítottan alkalmaztak olasz munkásokat, emiatt számos ismert gyáros nevét – Lábdy Antal, Schwartz E., Czinner és társa, Pucher József, Sábely Á. és fia, stb. – (egyelőre még) nem tartalmazza.

Az 1824-1862-es időszakban olasz kézműiparosok ismertették meg Szeged lakosságával a szalámit, még ha akkor az – magasabb árfekvése miatt – nem számított tömegcikknek. Közülük egyedül a Facini család az, akinek két generációja foglalkozott szalámikészítéssel. Blaskó Barbara kutatásai igazolták, hogy Debrecenben a Boschetti fivérek külön-külön is alkalmaztak magyar szalámikészítő segédet, tehát a helyiek a szakma fogásait elleshették az olaszoktól. (Blaskó é.n.) Bár Szeged vonatkozásában ilyen dokumentumokkal nem rendelkezünk, mégis feltételezhető, hogy Facini, vagy Orlando ugyanúgy alkalmazott szegedi inast/legényt. Ez azonban már túlmutat a Szegeden korábban még ismeretlen szalámi piaci bevezetésén, mivel a szalámikészítéssel kapcsolatos ismereteket is átadhatták a helyieknek, így az olasz bevándorlók egyben a szegedi szalámikészítés alapítóinak is tekinthetők.

Jelen ismeretek szerint az olasz kézműiparosok a helyi igényeket elégítették ki, illetve a heti és négy országos vásáron értékesítették árujukat. Nagybani gyártásig, azaz manufaktúra jellegű termelésig nem jutottak el. Ez már a kiváló üzleti érzékkel megáldott, szélesebb körű piaci ismeretekkel, valamint nagyobb tőkeerővel rendelkező pesti kereskedők (Torossy János, ifj. Windisch Ferenc) nevéhez köthető. Ezzel ismét egy minőségi ugrás történt a szegedi szalámigyártás történetében: a gyártás kézműipari kereteit – 100 mázsa alatti éves szalámi termelés – kinőve tömegtermelésre rendezkedtek be, melynek során a késztermék mennyisége 300-1.200 mázsa nagyságrendet ért el. **Torossy János** pesti fűszerkereskedő 1852-ben olasz szakértő (szalámimester) bevonásával 300 má-

zsa szalámit állított elő és a belföldi értékesítésen túl már Bécsbe is szállította áruját, azonban pár év múlva beszüntette a húsfeldolgozást. (ifj. Palugyay, 1853). Torossy, aki 1842-től a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület tagja, a kor tipikus vállalkozó szellemű terménykereskedője. Kihasznált szinte minden nyereséggel kecsegtető üzleti lehetőséget, köztük a szalámi iránt mutatkozó növekvő bécsi keresletet az '50-es években. 1854 után telkén csontlisztgyár épült, majd 1864-ben bejegyeztette csontlisztgyártással foglalkozó egyéni cégét. Sajtómegjelenései ezt követően döntően ehhez a tevékenységéhez kapcsolódtak.⁸ (Budapesti Hírlap, 1854; Sörgöny, 1864)

Reizner János a *Szeged története* 3. kötetében Kiss Mártonról röviden így ír: „1862. évben Kiss Márton, mint **ifj. Windich Ferencz** pesti czég megbízottja, a szalámigyártást oly mérvben kezdte meg, hogy néhány év múlva a termelés már évenként 400 métermázsára emelkedett.” 1869-ben ifj. Windisch Szegedi Híradóban közzétett nyilatkozata szerint 12 ezer mázsa szalámit értékesített bel- és külföldön. A mennyiség valószínűleg elírás lehetett, helyesen 1.200 mázsa, amely így is óriási fejlődést jelentett az olasz munkaerőt is alkalmazó üzemének 4-5 évvel korábbi termeléséhez képest. (Szegedi Híradó, 1869) „Windisch és Kiss üzleti kapcsolata azonban nem korlátozódott a szalámigyártásra. Ifj. Windisch Ferenc sertéskereskedelemmel is foglalkozott, továbbá Szeged Rókuson – a Fehér-ló (ma Hétvezér u.) és a Három-dob utcára (ma Zákány u.) eső 702 négyszögöles telken – széksósfürdőt birtokolt és üzemeltetett, melynél helyi megbízottja, Kiss Márton szappanfőző mester és szalámikészítő segítette. Ugyanitt működtette szalámigyártó manufaktúráját és szappankészítő műhelyét is. 1871 márciusában Windisch tervbe vette a „Szegedi széksósfürdő-, szappan-, zsirany- és húсарu-részvény- társulat” megalapítását, melynek célja a már működő rókusi fürdő, zsírolvasztó, szalámi- és szappanfőző ipartelep továbbfejlesztése volt, pótlólagos tőke bevonásával. [...] A részvénytársaság alapításának terve – valószínűleg érdemi érdeklődés hiányában – megbukott, majd nem sokkal később (1873. május) Windisch csődbe került. Inszolvenssé⁹ válásában valószínűleg szerepet játszott a bécsi tőzsdekrach kirobbanása is. Ezt követően öt évig folytak az árverések Windisch Ferenc csődbukott ellen, köztük a rókusi ipartelepre, melynek kikiáltási ára az első árverésen 71.240 forintba rúgott.¹⁰ A csődhullám Kiss Mártont is elérte, ellene végrehajtás – zsiradék, szalámi, ló, lakbér jövedelem, egyéb vagyontárgyai ellen – kezdődött, mivel

8 1862-ben fia, Torossy Ede átvette apja fűszerkereskedését. (Pesti Napló, 1862.10.08.)

9 fizetéseképtelen

10 1879.12.22-én a Magyar Kir. Kúria ifj. Windisch Ferencet vétkes bukás – gondatlanságra visszavezethető – jogcímen jogerősen háromhavi fogság letöltésére ítélte. (HU-BFL-VII.106-elitelt-1879-1054)

Windischnek adósa maradt 2.400 forint tartozás erejéig. Windisch Ferenc és Kiss Márton üzleti kapcsolata a kezdeti sikereket követően így kudarccal zárult.” (Felletár, 2020)

A 19. század utolsó harmadában a gyári fejlettség egyik ismérve gőzgép alkalmazása volt, melyet a szegedi szalámiiparban elsőként Stojkovits Sándor és üzlettársa, Herz Ede ókanizsai kereskedő vállalata ért el 1886-ban. Elsőbbségük cégnevükben is visszaköszönt: Első szegedi gőzszalámigyár és termény-kiviteli-üzlet Stojkovits és Herz. (MNL CSML-KL, Céges iratok 1887) Laudon utcai (ma Mikszáth Kálmán) szalámigyárunkban a gőzgép hús aprítását végző vágógépet hajtott. Gőzgép vonatkozásában Stojkovitsot és társát Pick Márk Margit utca (ma Gutenberg) - Zsinagóga utca (ma Bolyai János) sarkán felépített ipartelepe követte, mely kezdetben a paprika- és kásamalom őrlőberendezéséhez szolgáltatott meghajtóerőt. ((MNL CSML-KL, Tanácsai mutatók könyve 1888) A Haris-Brollo cégnél gőzgép használata jelenleg még nem bizonyított.

Olaszok hatása a Pick szalámigyár fejlődésére

A Pick Márk cég 1883-tól alkalmazott szalámikészítésben gyakorlott olasz munkaerőt, melynek írásos nyomai elvezetnek egészen 1924-ig. A Pick család Forgiarini Jánossal egy időben tette át telephelyét Felsővárosra, ahol a következő négy évben együttműködése, közös érdekképviselése Forgiarinivel, valamint később Tiani Francesco és társai céggel nyomon követhető. (MNL CSML-KL Tanácsai mutatók könyve, 1904; Szeged és Vidéke, 1904; MNL CSML-KL Tanácsai mutatók könyve, 1905) A család komplex ipartelepe a gyári fejlettséget már 1887/88-ban, Pick Márk irányítása alatt elérte, azonban az éves előállított késztermék mennyisége ekkor még 100 tonna alatti lehetett. A termelési szint nagyságában minőségi ugrás Pick Jenő irányítása alatt, a Tiani-féle szalámigyár 1907-es megvételét követően következett be, amely az Alföldön a legfejlettebb húsfeldolgozó technológiát képviselte. Ez az akvizíció szervesen hozzájárult ahhoz, hogy a Pick gyár az 1910-es évek elejére a gyári színvonalon belül középüzemi méretet¹¹ ért el. Az utolsó fellelt írásos nyom az 1950-es évekből származik, amikor Dozzi József Antal Mihály (1909-1996), olasz felmenővel bíró második generációs pesti szalámigyáros az államosított Pick szalámigyár szalámimestereként a Pick szalámi minőségének megőrzésében elévülhetetlen érdemeket szerzett.

11 Alkalmazotti létszám meghaladta a 100 főt.

Összefoglalás-következtetések

A szalámi széles körben való megismertetése, a szalámikészítés kézműipari keretek közötti meghonosítása, más nagyobb vidéki városokhoz hasonlóan Szegeden is olasz bevándorló iparosoknak tudható be, mely folyamat Szegeden az 1820-1850-es években zajlott. További egyezés más városokkal, hogy a beazonosított bevándorlók ugyanazon északkelet-italiai régióból – Friuli – származtak és szezonálisan, vagy egész évben vállaltak munkát. Ennek alapján következtetni lehet az otthon maradottak és emigránsok, illetve az emigránsok közötti kapcsolati háló létrejöttére. Kiváló példa erre Forgiarini János esete, melynél szegedi szalámigyára 1904. évi működését nagyobb részt olasz, illetve szülővárosában, Gemonában élő kereskedők és vállalkozók finanszírozták. Csődje bekövetkeztekor a gyár megmentése érdekében apósa, Pittini József kezdeményezte a tárgyalásokat Szegeden, majd neve a gyár kényszerátvételét végző társaságban is megtalálható. A Győrben és Debrecenben letelepedett szalámigyáros Vidoni családok is feltűnnek a Forgiarini család történetében: Vidoni Tobia résztulajdonos a győri Forgiarini gyárat üzemeltető cégben, majd a debreceni Vidoni cég fellelhető Forgiarini szegedi gyárának finanszírozói között.

A letelepedett olasz szalámikészítők, illetve utódaik vállalkozásai különféle fejlődési utat jártak be:

- a kisüzemi/kézműipari kereteket kinőve fejlődésük elérte a gyári színvonalat (Győr: Forgiarini Cedaro, Debrecen: Vidoni testvérek, Pest-Buda: Del-Medico, Meduna, Piazzoni-Dozzi szalámigyár, stb.)
- 2. generációs szalámigyáros új településen új gyárat alapított (Szegeden: Forgiarini János Győrből, Del Medico Jób Antal Pestről)
- a kisüzemi/kézműipari kereteket kinőve manufaktúra jellegű vállalkozásként működött tovább: magasabb gépesítettség, de még gépi meghajtás mellőzésével és 100 mázsát meghaladó éves szalámigyártás (Nagyvárad: Pontelli család, Szeged: Haris-Brollo, Brollo és társa Schwartz E.; Debrecen: Boschetti család)
- kisüzemi/kézműipari szinten megrekedt iparosok (Szeged: Facini, Orlando, Székesfehérvár: Guerra, Pest-Buda: Spurio)

A felsorolásból megállapítható, hogy a 19. században Szegedre bevándorolt olasz kézműves szalámikészítők több vidéki város (Pest-Buda, Debrecen, Győr,) szalámikészítőitől eltérően nem érték el gyári szintet.

Ha az olasz szalámigyárosok üzleti sikerét az általuk irányított vállalkozások működési idejének hossza alapján határozzuk meg, az eredmény szintén nem túl kecsegtető. Brollo Alajos szalámigyáros pályafutása társtulajdonosként – Haris és társa, Brollo és társa Schwartz E. – önhibáján kívül rövid életűre (mindkét résztárstulajdonos idő előtti elhunytja) sikeredett: vállalkozása két, illetve szűk négy évet élt meg. Forgiarini János az előzetes elképzeléseihez képest

egyedül (Krauszmann Ferenc végül Kőbányán folytatta a szalámikészítést) alapította gyárát, ami miatt az már a kezdetekkor forráshiányossá vált. A belgrádi gyár felépítése és a szegedi alapanyaghiány tovább nehezítette gazdálkodását, vállalkozása így nem tudott túllépni a kritikus öt éven. A Tiani Francesco és társa cég mindössze két évig tulajdonolta szalámigyárát. Tiani korai halála, az olasz tulajdonosok távolléte, a szükséges szaktudás és gyakorlat hiánya, tetézve a nyelvismeret hiányával, valamint a szalámiipart sújtó kedvezőtlen gazdasági környezettel, ütőképes magyar vállalatirányítás nélkül gátját képezte a társaság hosszútávú fenntarthatóságának. Del Medico Jób Antal és üzlettársa, Lóránd Gyula az 1922-1926-os időszakban működtették Kálvária utcai gyárukat, majd Bécsben folytatták a szalámigyártást. A '20-as évek gazdasági nehézségeivel – területelcsatolások miatti alapanyag-ellátási problémák, nemzeti fizetőeszköz folyamatos értéktelenedése, kormányzati protekcionista intézkedések késlekedése, magas adó- és vámterhek, stb. – képtelenek voltak megbirkózni és hasonlóan más szegedi vállalatokhoz beszüntették működésüket Szegeden.

A Brollo fivérek 1887-es megjelenéséig az olasz szalámikészítők szaktudásukkal járultak hozzá a szegedi szalámiipar fejlődéséhez, ezt követően már többebehozattal is gazdagították Szeged élelmiszerfeldolgozó-iparágát. A szalámigyártás alapjainak lerakása mellett ugyancsak olasz vállalkozónak (Forgiarini) köszönhető annak a modern technológiának Szegedre telepítése, mely alapján a szalámigyár éves termelési kapacitása a korábbi időszakhoz képest potenciálisan 4-5-szörösére nőtt, újabb távlatokat nyitva ezzel a helyi szalámigyártásban.

A tanulmány alapján kirajzolódtak azok az ütközési pontok, melyek a korábban megjelent tanulmányokhoz képest jelentős tartalmi eltérést mutatnak.

Bálint Sándor „*A disznótartás és disznótor szegedi hagyományai*” c. tanulmánya szerint „A szalámival a múlt század derekán Lombardiában, Veronában katonáskodó szegedi legények ismerkedtek meg először.” Az 1820-as években Szegeden fellelt Facini Lénárd, valamint az 1840-es években a városban regisztrált Orlando József és feltehetően Rolandó Péter személye miatt a szegediek már évtizedekkel korábban ismerték a szalámit.

Eperjessy Géza Szeged 19. századi iparát és iparosságát bemutató kiváló elemzésében (*Szeged története* 2, 346) tett megállapítása: „Itt telepedett le pl. Orlando József, akinek foglalkozásaként „szalámis» van feltüntetve. Tudomásunk szerint ő volt az első, akit már 1839-ben szalámikészítőként tartottak nyilván Szegeden.” Berta Tibor által az 1820-as évek közepén fellelt Facini Lénárd korábbi megjelenése miatt elsőbbséget élvez Orlando személyével szemben.

Kápolnai Iván a Forgiarini-féle gyárat és a Tiani Francesco és társa felsővárosi szalámigyárát különálló, egymástól független ipartelepként határozta meg (Gaál Endre: *Szeged története* 3/1, 478): „A Pick család 1907-ben megszerezte Tiani Francesco és társai – egy bécsi kereskedő által 1904-ben bejegyeztetett,

de hamarosan csődbe jutott – cég Felső Tisza-parton fekvő üzemét, majd az alig egy évtizedig fennállt Forgiarini-gyárat is.” A fellelt 1907-es adásvételi szerződésből mára egyértelművé vált, hogy a két üzem egy és ugyanaz. További pontosítás, hogy a Forgiarini szalámigyár mindössze öt évig működött, mielőtt Tiani és társai megszerezték a tulajdonjogát.

Végül, de nem utolsó sorban Lábdi Antal szalámigyáros 1895-ös megállapítása (*Iparkamara éves jelentése 1895*, 110) is korrekcióra szorul: „A szalámigyártásnak is Szeged volt a bölcsője, az első magyarországi szalámit egy Szegeden letelepedett olasz cinzöntő, Rolandó Péter honosította meg a '40-es években...” Az elsőbbség megállapításánál nem hagyható figyelmen kívül Facini Lénárd és Orlando József szalámikészítő mester és munkásságuk. Ezzel azonban csak a prioritás változik, Rolando szalámigyártó tevékenysége továbbra sem kérdőjeleződik meg.

FELLETÁR ZSOLT

Rövidítések

BFL	=	Budapest Főváros Levéltára
é.n.	=	évszám nélkül
hrsz.	=	helyrajzi szám
kat. hold	=	kataszteri hold (területi mértékegység)
kkt.	=	közkereseti társaság
MFM	=	Móra Ferenc Múzeum, Szeged
MNL CSML -KL	=	Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Szeged
n.a.	=	nincs adat
o.é. forint	=	osztrák értékű
Rt.	=	részvénytársaság
sgt.	=	sugárút

1. táblázat:

**Olasz szalámikészítők megjelenése egyes magyarországi nagyvárosokban.
(1820-1884)**

Érkezési időpontja	Szalámikészítő (származási hely)	Dátum*	Esemény	Egyéb információ
Pest-Buda (1827-1872)				
1820-as évek	Spurio Fábián (Tirano/Lombardia)	1846	hentes olaszkolbász (salami) készítő	kézműiparos
n.a.	Del Medico János (Tarcento/Friuli)	1847	szalámikészítő Tabánban	n.a.

n.a.	Del Medico Péter (Tarcento/Friuli)	1850	szalámiüzem bejegyzése	1850-1912 több generáció
n.a.	Meduna József (Castelcucco/Veneto)	1850	szalámikészítés kezdeté	1850-1898 1877: üzem létesítése több generáció
n.a.	Piazzoni János (Polcenigo/Friuli)	1854	kőfaragó? szalámikészítő	1854-1888 1875: üzem létesítése
n.a.	Guglielmini Péter (Verona/Veneto)	1871	szalámikészítés kezdeté	1871-1899 (?) egy generáció
n.a.	Fadini Jakab (Tarcento/Friuli)	1872	szalámikészítés kezdeté	több Fadini nevet viselő személy készít szalámit
1872	Dozzi József (Frisanco/Friuli)	1888	átveszi a Piazzoni (nagybátyja) üzem irányítását	1888-1948 (1921: Rt-vé alakul)
Vidék (1845-1882)				
n.a.	Guerra Károly (n.a./olasz?)	1845	szalámikészítő Székesfehérvár	üzlettárs: Clame Antal árúját Bécsben árúsítja veronai néven
~ 1850	Boschetti András (Collalto –Tarcento) /Friuli)	1859	szalámikészítő Debrecen	1859-1888 fűszerkereskedő selyemhernyó-te- nyésztő, fivére József szintén szalámikészítő (mű- helyük elkülönül) egy generáció
n.a.	Forgiarini Ferenc & Cedaro Amadeo (Gemona/Friuli, Győr)	1867	szalámikészítés kezdeté Győr	Forgiarini Cedaro és társa cég (társ: Vidoni Tobia) 1867-1900 több generáció
n.a.	Pontelli János (Artegna/Friuli)	1850/60-as évek?	szalámikészítés kezdeté Nagyvárad	?-1900 több generáció csőd → Rt-vé alakul
1884	Vidoni Battist János, Vidoni Jenő és János (Artegna/Friuli)	1885 1886	szalámikészítés kezdeté Debrecen gyár indulása	1885-1950 Vidoni testvérek és társaik kkt. Boschettinél kezdtek eszközeit átvették több generáció

(szerző összeállítása)

* tevékenység kezdete, vagy a szalámikészítéssel kapcsolatos első fellelt írásos dokumentum

**2. táblázat: Olasz szalámikészítő iparosok és vállalkozók
szegedi kronológiája. (szerző összeállítása)**

Név (származás)	Szalámikészítés kezdeté*	Leírás	Egyéb információ
Facini Lénárd (Artegna/Friuli?)	1824	sajt- és szalámikészítő	több generáció
Orlando József (n.a.)	1830-as évek	szalámikészítő, Felsőváros (1839)	egy generáció érkezés Szegedre: '20-as években
Rolando Péter (n.a.)	1830-as évek	cinöntő, szalámikészítőként vitatott, Palánk	egy generáció
Facini Péter	1846	szalámikészítő. Belváros	feltehetően Facini Lénárd fia
Micoli Angelo (Artegna/Friuli?)	1876	szalámikészítő mester	1876-os szegedi kiállítás szegedi díjazottja
Brollo Alajos (Gemona/Friuli)	1887	szalámigyáros, Felsőváros	1887-1889 Haris és társa kkt.
Forgiarini János (Gemona/Friuli)	1899	győri szalámigyáros, Felsőváros	1899-1904 egyéni cég
Tiani Francesco és társai kkt. (befektetők: Bécs, Bécsújhely, Gemona/ Friuli)	1905	fizetéseképtelen Forgiarini gyár átvétele, Felsőváros	1905-1907 befektetők: kereskedő, földbirtokos, vállalkozó; négyen Forgiarini hitelezői
Del Medico Jób Antal (anyja: Tarcento/ Friuli)	1922	szalámigyáros Kálvária u. 6.	1922-1926 Jób és Loránd kkt.
Dozzi József Antal Mihály	1950	államosított Pick gyár szalámi mestere	1950-1967

n.a.: nincs adat

* tevékenység kezdete Szegeden, vagy első fellelt dokumentum

kkt.: közkereseti társaság

**3. táblázat: Forgiarini János szalámigyáros kölcsönügyletei, 1904.
(Magyar Lloyd, 1904)**

Kölcsönnyújtó		Kölcsön (ezer korona)	Ingatlanfedezet
név	székhely/lakhely		
Franz Valzacchi cég	Bécsújhely	28,0	+
Alfonso Crovatto cég	Bécs	31,5**	+
M. u. H. Funkelstein	Bécs	20,9	-
Guis de Carlo	Genova*	35,9	-
Isolo Luigi	Genova*	18,0	-
Forabaski Naggio	Genova*	28,0	-
S u. D. Plaino et Sohn	Bécs	10,8	-
Fratelli Vidoni cég	Debrecen	6,6	-
3 intézet	Szeged	n.a.	+

* elírás, helyesen Gemona

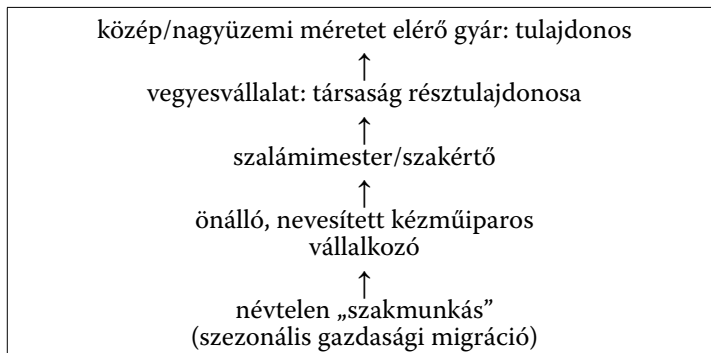
** az összeg pontosan: 32.175 korona (Árverési hirdetemény. Budapesti Közlöny 1905.04.29.)

3. táblázat: Olasz szalámikészítők és olasz bevándorlókat alkalmazó manufaktúrák/gyárak csoportosítása fejlettség és termelési szint alapján.

Időszak	Fejlettség /termelési volumen	Egyéb információk/jelentősége
1828-1869	kézműipari keretek hozam $\leq$ 100 mázsa/szezon	1 illetve 2 generációs olasz bevándorlók szalámit megismertetik, alapítók (Facini, Orlando, Rolando)
1850-1873	manufaktúra szint 300-1.200 mázsa/szezon	pesti kereskedők Szegeden gyártatnak olasz szakmunkás/szalámimester nagybani termelés bevezetése (Torossy, Windisch-Kiss)
1862-1873	kézműipari/kisüzemi keretek hozam $\leq$ 100 mázsa/szezon	szegedi hentesek, kereskedők, vágók első próbálkozások/szalámikészítés, olasz munkaerő alkalmazása/kezdet
1873-1899	manufaktúra szint hozam $>$ 100 mázsa/szezon	Lausevits-Stojkovits: 600 mázsa/1873 vegyesvállalat – olasz résztulajdonos Szegeden – (Lausevits-Stojkovits, Pick Márk, Harris-Brollo, Brollo és társa Schwartz E.)
1886-...	gyári fejlettség (gőzgép alkalmazása, dolgozói létszám $>$ 20 fő)	helyi vállalkozók, 2. generációs szalámigyáros, olasz szalámimester és munkaerő (Stojkovits-Herz, Pick, Jób és Loránd)
1899-	középüzemi méretű gyár min. 2.000-5.000 mázsa	Forgiarini→Tiani→Pick

(szerző összeállítása)

1. ábra: Olasz bevándorlók hierarchiája a szegedi szalámiiparban betöltött szerepük alapján.

(szerző összeállítása)

1. sz. melléklet: Szegedi szalámikészítők az 1860-as években.

Név	Telephely	Foglalkozás	Egyéb információ
Kiss Márton	Rókus Fehér ló és Háromdob u.	szappanfőző mester disznóvágó szalámikészítő	1862-1873* (*ifj. Windisch Ferenc megbízó csődje)
Kormányos László	n.a.	szalámikészítő n.a.	-
Lausevits-Stojkovits	Felsőváros n.a.	terménykereskedő keményítőgyáros szalámikészítő	1867-1872* *költözés: Kistisza u. 27, Felsőváros
Lippai-Nagy István	Rókus Pulc u. 12.	kereskedő, sertéshizlaló, vágó, szalámikészítő	-
Márki Pál	Felsőváros n.a.	szalámikészítő n.a.	-
Vass János	Felsőváros n.a.	kereskedő, disznó- vágó szalámikészítő	-

(szerző összeállítása)

2. sz. melléklet: Kereskedők, sertéshízlalók, mészárosok és szalámikészítők Szegeden az 1870-1890-es években.

Név	Telephely	Foglalkozás	Egyéb információ
Ábrahám József	Rókus	kereskedő sertéshízlaló	-
Ábrahám Géza	n.a.	mészáros/vágó	-
Brolló és társ Schwarz E.	Felsőváros Római krt. 23.	szalámigyáros	1896-1899 Luigi Brollo
Büki Imre	n.a.	sertéshízlaló mészáros/vágó	-
Fábik József	n.a.	sertéshízlaló mészáros/vágó	-
Forgiarini János	Felsőváros Maros u. – Zsótér u. – Felső Tisza-part	olasz származású szalámigyáros Győrből	1899-1904
Gácsér Anna (ifj. Szemmári Ferenczné)	Budapesti sgt. 34.	sertésvágó, zsírolvasztó és szalámikészítő	1878-?
Haris és társa	Felsőváros	szalámigyáros	Haris János és Brollo Alajos 1887-1899
Harz Lajos	n.a.	mészáros/vágó	-
Kátai Ferdinánd	Felsőváros	kereskedő sertéshízlaló	-
Kiss Márton	Budapesti sgt. 42. Rókus	szalámikészítő szappanfőző mester	-
Kis Péter	Felsőváros	kereskedő szalámikészítő	-
Kisördög György	Mars tér 3	szalámikészítő	-
Kopasz Ferenc	Felsőváros, Maros u	kereskedő	-
Kovács Sándor	n.a.	mészáros/vágó	-
Lausevits-Stojko- vits	Kistisza u. 27., Felsőváros	szalámikészítő keményítőgyáros	1872-1879-1880
Stojkovits-Herz	Laudon u., Rókus	szalámigyáros	1886-1893 Első szegedi gőzszalámigyár
Lippai-Nagy Antal	n.a.	kereskedő mészáros/vágó	-
Lippai-Nagy István	Rókus Pulc u. 12.	kereskedő hízlaló, disznóvágó szalámikészítő	1876-os szegedi kiállítás: emlékérem

Micoli Angelo	n.a.	olasz szalámikészítő	1876-os szegedi iparkiadítás: érem
Nagy György	n.a.	kereskedő mészáros/vágó	-
Pálmán Lajos	n.a.	mészáros/vágó	-
Pázmán János	n.a.	mészáros/vágó	-
Pick Márk cég	1. Tisza L. krt. 58. 2. Gutenberg-Zsinagóga u. 3. Maros u.-Zsótér u. Felső Tisza-part	terménykereskedő- szalámikészítő szalámigyáros- terménykereskedő szalámigyáros	1870-es évek-1887 1887-1899 1900-1948
Répás József	Rókus	kereskedő sertéshizlalo mészáros/vágó	-
Szemmári Ferenc id.	Hétvezér u.	kereskedő mészáros/vágó	-
Szemmári Ferenc ifj.	Hétvezér u. Budapesti sgt. 34	mészáros/vágó szalámikészítő	-
Szemmári János	Rókus	kereskedő	-
Tóth Péter	n.a.	kereskedő szalámikészítő	Budapesti kiállítás: zsír, szalámi, szappan (1885)
Vass János	Felsőváros Teleki u.	disznóvágó kereskedő szalámikészítő	1876-os szegedi kiállítás: érem-érem

(szerző összeállítása)

1. kép – MNL CSML Szeged

2. kép – Mészárosok és hentesek lapja

3. kép – MNL CSML Szeged

Irodalom

- Telkes Simon (1887): Az eledelipar. In: Dr. Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle 1887. Budapest 1887, 475. p.
- Lele József ifj. (1982): Üzemtörténeti gyűjtemény a szegedi Pick Gyárban. Honismeret (10. évfolyam), 1/1982. Budapest, 1982, 46. p.
- Blaskó Barbara (2020): Vidoni testvérek és társaik. Friuliak a magyar szalámigyártásban egy debreceni üzem példáján keresztül. Doktori értekezés. Debrecen 2020, 21., 31. és 36. p.
- Bálint Sándor (1974): A disznótartás és disznótor szegedi hagyományai. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/73-1. Szeged, 1974 115. p.
- Kápolnai Iván (1991): Közép- és nagyipar. Élelmézipar. In: Gaál Endre (szerk.): Szeged története 3/1. Szeged 1991, 478. p.
- Blaskó Barbara (2013): VIDONI SZALÁMI VILÁGMÁRKA” BEVEZETÉS EGY MÉLTATLANUL ELFELEDETT ÜZEM TÖRTÉNETÉBE. In: Keresztes Gábor (szerk.): Tavasz Szél konferencia Sopron, 2013. Doktoranduszok Országos Szövetsége. Budapest, 30-36. p.
- Kókai Sándor (2019): Adalékok a bánsági rizstermesztés történetéhez. In: Frisnyák Sándor (főszerk.): Történeti földrajzi közlemények 7. évfolyam 1-2. szám, 2019, 20. p.
- Felletár Zsolt (2021): A szegedi gyáripár differenciált ágazati fejlődése a kiegyezést követő évtizedben. In: Veritatis Imago (Tudományos, muzeológiai, kulturális folyóirat). Elérhető: http://veritatisimago.hu/VI_XI_Egesz_2021.pdf
- Blaskó Barbara (é.n.): Olaszok a magyar iparban. Digitális tankönyvtár. 2 fejezet, 3. p. Elérhetőség: <https://dtk.tankonyvtar.hu/handle/123456789/14213> letöltés: 2022.10.10.
- Lábdi Antal (1895): Szalámi, zsír és szalonna-kereskedés. In: Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara éves jelentése, 1895. 110. p.
- Hilf László (1929): A szegedi iparosság története. Szeged 1929, 77. p.
- Eperjessy Géza (1885): A reformkori város ipara, az iparosok számszerű megoszlása. In: Szeged története 2. Gazdaság és társadalom. II. Fejezet: Ipar és iparos réteg. Szeged 1985, 346. p.
- Heka László (1998): A bunyevácok (dalmaták) szeged életében. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből 26. Szeged 1998, 86. és 177. p.
- Gelléri (1877): Gelléri Mór (szerk.): Az 1876. évi Magyar Országos Ipar-, Termény- és Állat-Kiállítás emlékkönyve. Szeged 1887, 116, 283. p.
- Blaskó Barbara, (é.n.): Olaszok a magyar iparban. 2 fejezet, 3. p. Elérhetőség: <https://dtk.tankonyvtar.hu/handle/123456789/14213> letöltés: 2022.10.10.
- Felletár Zsolt (2020): Az iparszerű szalámigyártás története Szegeden I. In: Móra Ferenc Múzeum 2020, 89-110. p.
- Weinmann Antal (1896): Útmutató (Millenniumi évkönyv). Szeged 1896, 122. p.
- Farkas Csaba (2014): Élelmiszeripar. In: Szeged - történeti topográfiai adattár. Szeged 2014, 92. p.
- Évi jelentés (1899): A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamarai kerület közgazdasági viszonyairól. Szeged 1900, 76.-77. p.

- Blaskó Barbara (2020): Vidoni testvérek és társaik. Friuliak a magyar szalámigyártásban egy debreceni üzem példáján keresztül. Doktori értekezés. Debrecen 2020, 40. p.
- Hegyí (1977): Hegyí András (szerk.): Szőreg és népe. Szeged 1977, 137. p.
- Évi jelentés (1900): A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamarai kerület közgazdasági viszonyairól. Szeged 1901, 76. p.
- Magyar Compass (1912): Iparvállalatok. Vegyes iparvállalatok mint részvénytársaságok vidéken, 852. p.
- Magyar Compass (1914): Iparvállalatok. Vegyes iparvállalatok mint részvénytársaságok vidéken, 938. p.
- Lendvai Jenő (1914): Temes vármegye ipara, kereskedelmi és pénzügyei. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai.
- Magyar Compass (1922-1923): Iparvállalatok. Vidéki részvénytársaságok. Budapest 1923, 290. p.
- Blaskó Barbara (é.n.): Olaszok a magyar iparban. Digitális tankönyvtár. 5. fejezet. Friuliak Debrecenben, a Boschetti család, 4. és 6. p. Elérhetőség: <https://dtk.tankonyvtar.hu/handle/123456789/14213> letöltés: 2022.10.20.
- ifj. Palugyay Imre (1853): Magyarország történeti, földrajzi és állami legújabb leírása, 2. kötet. Pest 1853, 254. p.
- Felletár Zsolt (2020): Az iparszerű szalámigyártás története Szegeden I. In: Móra Ferenc Múzeum 2020, 92. p.

Források

- Bátyai Jenő (1976): Lapok a szegedi tudomány- és technikatörténetből. In: Délmagyar, 1976.01.14.
- Horváth Csaba (é.n.): 2022.10.24-i levélváltás. A levélben foglaltak alátámasztása: Address-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen 1871 und 1872. (Pest, 1871). Elérhetőség: https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_11_009_03/?query=piazoni&pg=423&layout=s https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_11_009_03/?query=piazoni&pg=520&layout=s letöltés: 2022.10.25
- Anyakönyvi kivonatok (1854, 1858): Meduna Viktória és Meduna Erzsébet születési anyakönyvi kivonata. Terézvárosi (VI. ker.) és Józsefvárosi (VIII. ker.) római katolikus plébánia anyakönyvéből másolat. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)
- BFL (é.n.): Buda és Pest polgárai 1686-1848. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/14843/?list=eyJxdWVyeSI6ICJz-chVyaW8ifQ> letöltés: 2022.11.22.
- Anyakönyvi kivonat (1847): Keresztelési anyakönyv: Del Medico Franciska, 1847.05.22. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org> ((Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)
- Berta Tibor (1977): Mikor alapították a Pick gyárat? In: Szeged Várostörténeti, kulturális és közéleti magazin, 1977. augusztus, 9. p.

Kereszteltek könyve (1846): Kereszteltek könyve: Facini Antal Lajos, 1846.08.25, 89. p. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

Házassági anyakönyv (1833): Rolando Péter és Schauning Barbara. 1833.11.12, 194. p. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

1839/1840. évi adóösszeírás. MNL CSML Szeged

Kereszteltek könyve (1834): Rolando Otília Barbara, 1834.09.25, 176. p. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

Budapesti Közlöny (1879): Szegedről Temesvárra menekült árvízkárosultak

Halotti anyakönyv, 1859: Rolandó Péter, 1859.02.02, 229. p. Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Horváth Csaba közlése alapján) (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

Házassági anyakönyv (1827): Orlando József és Jäger Katalin, 1827.11.28, 157. p. Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

Kereszteltek könyve (1828-1839): Orlando Barbara, Ferenc, Judit, József, Anna, Lénárd és Keresztelő János. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

Szegedi Híradó (1876): Az országos kiállítás. 1876.09.01.

Központi Értesítő (1888): Társas cégek bejegyzése: Budapest 1888.03.04

Céges iratok (1887): Haris János és társa. Társas cégek jegyzéke I. MNL CSML Szeged Pesti Hírlap (1889): Egy vagyonos kereskedő öngyilkossága. 1889.10.11.

Budapesti Hírlap (1889): Egy szegedi kereskedő öngyilkossága. 1889.10.11.

Szegedi Napló (1896): Árverési hirdetmény. 1896.11.25.

Kereszteltek könyve (1882): Brollo Magdolna, Mária, Franciska és Aloysia, 1882.06.10. (Szeged-rókusi róm. kat. egyház) Elérhetőség: <https://familyserch.org> (Hungary, Catholic Church Records, 1636-1895)

Iskolai éves jelentések (1891/92): II. kerületi állami polgári fiúiskola Szeged: Brolló Bálint első osztályos tanuló. Elérhetőség: https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJkIkYyb2xsbyBiXHUwMGUxbGludFwiliwgInNvcnQiOiAiREFURSj9&per_page=20 letöltés: 2022.07.04.

Iskolai éves jelentések (1893/94): Községi felsőbb leányiskola, Szeged: Brolló Magdolna első osztályos tanuló. Elérhetőség: https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJkIkYyb2xsbyBtYWdkb2xuYVwiliwgInNvcnQiOiAiREFURSj9&per_page=20 letöltés: 2022.07.04.

Szeged és Vidéke (1904): Megszűnt és új cégek. 1904.04. 26.

Szegedi Napló (1900): Nyílt tér, nyilatkozat. 1900.04.22.

Központi Értesítő (1900): Forgiarini Cedaro et Comp. megszűnése. 1900.06.03, 788. p.

Mészárosok és hentesek lapja (1899): Új szalámi-gyár Szegeden, 1899.05.19.

Mészárosok és hentesek lapja (1900): Állami kedvezmények egy szegedi szalámigyárnak, 1900.01.19.

- Mészárosok és hentesek lapja, (1900): A szegedi szalámigyár, 1900.04.27.
- Szegedi Híradó (1900): 1900.03.27.
- Szegedi Napló (1900): 1900.04.15.
- Szegedi Híradó (1900): 1900.04.19.
- Mészárosok és hentesek lapja (1900): A szegedi szalámigyár. 1900.05.04.
- Mészárosok és hentesek lapja (1900): A szegedi Forgiarini szűrő-telep s a miniszter. 1900.09.28.
- Szeged és Vidéke (1903): Iparengedély műjéggyár építésére. 1903.03.15.
- MNL CSML Szeged (1903): MNL CSML IV.B.1407.b.
- Magyar Lloyd (1904): Belföldi fizetésektelenségek. Szeged, Forgiarini János. 1904.11.19, 2-3. p.
- Szeged és Vidéke (1904): Eltűnt szegedi gyáros. 1904.11.11.
- Pesti Hírlap (1904): Eltűnt szalámigyáros. 1904.11.13.
- Szeged és Vidéke (1904): Forgiarini eltűnése. 1904.11.15.
- Budapesti Hírlap (1904): Eltűnt nagyiparosok. 1904.11.23.
- Budapesti Hírlap (1905): Forgiarini gyáros megkerült. 1905.05.06.
- Szeged és Vidéke (1904): A Forgiarini gyár sorsa. 1904.11.25.
- Társas cégek jegyzéke 3. (1904): MNL CSML Szeged 1904.12.28, 141. p.
- Központi Értesítő (1905): Társas cégek bejegyzése. Tiani Francesco és társai közkereseti társaság. 1905.01.12.
- BFL (1905): Adásvételi szerződés/Forgiarini szalámigyár. Budapest Főváros Levéltára, VII-217-1905-0205-006
- Neue Freie Presse (1904): Eintragungen in das Register für Einzelfirmen am 29. Juli 1904. 1904.09.04. (Tiani Francesco)
- Központi Értesítő (1907): Szalámigyár Tiani Francesco és társai. 1907.09.26.
- Központi Értesítő (1905): Klein Károly cégvezetői jogosultságának törlése. 1905.06.18.
- Horváth Csaba (é.n.): Del Medico család családfája, készítette: Horváth Csaba. Elérhetőség: <http://rakospalotaanno.hu> › del medico családfa
- BFL (1893): Örökbefogadási szerződés. HU BFL - VII.173.a - 1893 - 1238
- Horváth (é.n.): Házassági anyakönyv. 1912.07.14, 8. p.; Del Medico Antal és Adelia Bol-di házastárssá nyilvánításának dokumentuma. (Horváth Csaba közlése alapján) Elérhetőség: <https://familyserch.org>
- Horváth (é.n.): Halotti anyakönyvből másolat. 785/1944.05.16. (Horváth Csaba közlése alapján)
- BFL (1913): Közjegyzői okiratok, örökbefogadási szerződés. BFL VII.218-1913-0116.
- Központi Értesítő (1908): Kivonat a magyarországi kereskedelmi cégjegyzékből. Egyéni cégek. 1908.10.22.
- Budapesti Közlöny (1916): Idézés néhai Del Medico Antal hagyatékának tárgyalása ügyében. 1916.04.12.

- Fővárosi Közlöny (1916): Ingatlan forgalom. 1916.09.01. 1662. p.
- BFL (1917): Árvaszéki ügyek. Hagyatéki ügy. BFL - IV.1411.b - 1917 - 18296 – Jób
- Magyar Compass 1922-1923 (1923): vidéki részvénytársaságok. Budapest, 1923
- Központi Értesítő (1922): újonnan alakult társas cégek. 1922.10.26, 949. p.
- BFL (1922): Közjegyzői okiratok. Adásvételi szerződés. HU BFL - VII.203 - 1922 – 0770
- Fővárosi Közlöny (1922): Ingatlan forgalom. 1922.07.21.
- Az Est (1926): Reklám: Szegedi gyárépület eladó. 1926.09.10.
- Délmagyar (1926): Hatósági beavatkozás nélkül elpusztul a szegedi szalámiipar. 1926.12.25.
- Del Medico Jób Péter visszaemlékezése (2022): Del Medico Jób Antal unokájával (Budapest XXII. kerület) folytatott beszélgetés, 2022.11.26.
- BFL (1916): BFL VII.219.a - 1916 – 0030. Közjegyzői okiratok. Meghatalmazás.
- Délmagyar (1927): A legutolsó időben kilenc szegedi iparvállalat szüntette be üzemét. 1927.02.02.
- Központi Értesítő (1929): Del Medico Jób Antal társasági tagságának megszűnése. 1929.07.18.
- Szegedi Híradó (1864): Szegedi szalámi. 1864, 9. szám.
- Szegedi Napló (1900): Nyílt tér. Nyilatkozat. 1900.04.22.
- Délmagyar (1924): Olasz munkások egy szegedi szalámigyárban. 1924.10.28.
- Budapesti Hírlap (1854): Napi események. 1854.02.25.
- Sürgöny (1864): Csont-vásárlat. 1864.01.29.
- Szegedi Híradó (1869): Egy életrevaló iparvállalat Szegeden. 1869.11.11.
- MNL CSML Szeged (1887): Társas cégek jegyzéke I., 204/1, 217. p. (1887.05.05.)
- MNL CSML Szeged (1888): Építkezési bizottság jegyzőkönyve, 4674/888
- MNL CSML Szeged (1904): Tanácsi mutatók 1904. Húsfogyasztási adó visszatérítése: 28478-, 32747-, 38279/904; 42424/904; Forgiarini János és Pick Márk szalámigyárában a vasárnapi irodai munkák megengedéséről értesít a kereskedelmi miniszter
- Szeged és Vidéke (1904): Közigazgatás, javadalmi ügyek. 1904.09.24. A szalámigyárosok adója. 1904.09.30.
- MNL CSML Szeged (1905): Tanácsi mutatók 1905. 17091/905: Pick Márk és Forgiarini János utóda, Tiani Ferenc és társai kérelme fogyasztási adó visszatérítésére. 23333/905: Pick Márk és Tiani Ferenc és társai kérelme.

A MAGYAR NYELV HETE RENDEZVÉNY KERETÉBEN ADÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK

AZ Ö-ZŐ NYELVJÁRÁS SZEGED KÖRNYÉKI JELLEMZŐI

Tisztelettel köszöntöm a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület Tagjait és a Jelenlévőket!

A magyar nyelv hete alkalmából elhangzott előadások között dr. Németh Miklós kutatási adatokat ismertetett az ö-ző nyelvjárást 2023-ban értőkről-beszélőkről. Prof. dr. Vukov Raffai Éva a vajdasági ö-ző nyelvjárásról szólt. Előadásomban én is -szegediként- az ö-ző nyelvjárás Szeged környéki jellemzőiről beszélek.

Először általában a nyelvjárások kialakulásáról és elhalványulásáról, majd arról, hogy mit jelentett a középkorban és mit ma Szeged város területe, végül a szegedi ö-ző nyelvjárás 2023-ban meglévő jellemzőiről.

1. A nyelvjárások kialakulásáról és elhalványulásáról tőmondatokban:

A honfoglalás után a törzsek letelepülésével a Kárpát-medencében az egymástól távolabb élő törzsek a magyar nyelvet nyelvjárásokban kezdték beszélni. A történelmi Magyarország délkeleti területein az ö-zés vált jellemzővé. Erről írásos emlék alig van.

A török időkben, különösen a Hódoltság területén, a magyar nyelvet egyre kevesebben beszélték.

Az 1800-as évek elején a magyar nyelv Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalma révén a magyarság bástyájává vált, így Kazinczy észak-keleti e-ző nyelvjárása terjedt el, és lett hivatalos nyelve a magyarságnak 1844-től. A török idők utáni Szeged szülötte, és Kazinczy kortársa volt Dugonics András (1740-1818), aki Etelka című regényének harmadik kiadásával kezdi óvni a jellegzetes szegedi nyelvjárás fennmaradását úgy, hogy átírta ö-ző nyelvjárásra az eredetileg már e-zve megírt regényt.

A nyelvjárások gyors visszaszorulását az 1950-es években elterjedő televíziózás hozta el.

2. Ha Szeged város lakosságának nyelvét szeretnénk megismerni, ismerünk kell a mai településszerkezet kialakulását:

Az ősi Szegednek három városrésze volt, amelyeket vizes területek, azaz cseperkék, csöpörkék választottak el egymástól. Az egyik a vár, körülötte a Palánk, azaz a későbbi Belváros, ahol a középkortól fogva a kézművesmesterségek folytatói és a kereskedők éltek. Szeged másik városrésze Alsóváros, ahol elsődleges volt a paraszti gazdálkodás, elsősorban a paprika- és dohánytermesztés. A harmadik városrész Felsőváros, ahol a halászat és az iparosság volt jellemző.

A török időkben, a török elől menekülő szegediek népesítették be a tájat a Duna-Tisza köze irányában, valamint a Tiszántúl felé, Temesköz felé és tanyavilágot hoztak létre. Ezeknek kultúrája, nyelve így eredetileg azonos a városéval, Szegedével. Ez az úgynevezett szegedi nagytáj. A Szegedi nagytájba folyamatosan költöztek ki Szegedről, és természetesen vissza is.

Bálint Sándor a következőket írta az 1950-es években erről: „Szeged népéből származott továbbá, és ennek nyelvét beszéli a szegedi tanyáknak, a futóhomok honfoglalóinak népe. Kirajzása különösen a XIX. század derekán indul meg. A dédapák és nagyapák még a Városban születtek, de már ők telepítik be Alsó- és Felsőtanyát, amelyekből Öttömös (1902), Pusztamérges: (1902), legújabban (1950) pedig Csorva, Mórahalom, Domaszék, Zákányszék, (Lengyelkáporna), Bordány, Ásotthalom (Várostantya), Szatymaz, Balástya, Csöngöle, Alsó- és Felsőpusztaszer önálló községek alakultak ki. Az unokák, dédunokák pedig a szegedi földön, Szeged szabad királyi város hatalmas területén, közigazgatási határán túlnyomulva, főleg Horgos-Királyhalom, Ludaspuszta, Kelebia, Terézhalom, Harkakötöny, Tázlár (Prónayfalva), Bócsa, Bodoglár, Balota, Zsana, Kömpöc, Szank, Jászszenktlászló, Moricgát, Soltvadkert, Csólyospálos buckáin vetették meg lábukat, és így voltaképpen már hidat kezdenek építeni Kecskemét ö-ző tömbjéhez, továbbá Halas és a Dunamellék archaikus, ö-ző szigeteihez, valamint a Sárközhöz.” (Szegedi szótár, Előszó, 1957)

1718 után a töröktől megszabaduló város új városrésze lett Rókus, ahol az állattartás és a kukoricatermesztés volt jellemző.

Szeged nyelvében hatalmas változást hoz, hogy 1921-ben Szegedre menekült a kolozsvári egyetem, s az ország minden részéből évről évre érkeztek ide fiatalok, hozták a saját nyelvjárásukat. Jó részük itt is maradt, s megindult a nyelvjárások keveredése, Szeged gyorsan elveszítette ö-ző jellegét.

Az ősi Szeged nyelvében újabb változást az hozott, hogy a városhoz csatolták a környező falvakat, elsőként a XVIII. században Szentmihályt, 1973-tól öt, Szegeddel határos községet: az ö-ző nyelvjárást beszélő Algyőt, Gyálárétet, Szőreget, Tápét, valamint a jászok nyelvét beszélő Kiskundorozsmát, egyesítették Szegeddel. (Algyő 1997-ben újra különvált Szegedtől.)

Az 1960-as és 1980-as évek között panellakások épültek Szegeden, amelyek kb. 60 ezer embernek adtak új otthont, hiszen a szegedi ipar vonzotta a téészesítés elől menekülő, környező falvak parasztságát, de szakipari munkások az ország különböző területeiről is jöttek a konzervgyárba, szalámigyárba, kábelgyárba, kendergyárba, gumigyárba, gyufagyárba és az algyői olajos céghez. Valószínűsíthető, hogy a Szegedre érkező lakosság nagyobb része Csongrád megye településeiről érkezett, ők ö-ző nyelvjárást hoztak magukkal. De az ország különböző vidékeiről érkezők nem. Valószínűleg mindannyian gyorsan áttértek a regionális köznyelvre (pl. a televíziózás hatására is). Sajátos vonása a korabeli népességnövekedésnek, hogy a munkás és alkalmazotti rétegek mellett évente mintegy 800 frissen végzett diplomás főiskolás és egyetemista is a városban maradt. Ők az ország minden részéből érkeztek. Így Szegeden a nagyarányú betelepülés miatt ma már alig hallható ö-ző nyelvjárásos beszéd. Leginkább azok őrzik, akik ősei Szeged környékéről települtek a városba. Szerencsére a zártabb, kevésbé központi települések, vagyis Makó és Hódmezővásárhely még őrzik az ö-ző nyelvjárást ma is.

3.A szegedi ö-ző nyelvjárás jellemzői 2023-ban:

A ma ö-ző nyelvjárásban beszélőknek egy nagyon fontos közös jellemzőjük van. Mindannyian tudják, hol van a szavakban, toldalékokban a zárt e, s ahelyett ö-t mondanak. Minden más nyelvjárási jellemző különböző lehet az ö-ző nyelvjárás területén. Pl. a Szeged környéki ö-ző nyelvjáráshoz tartozik az egymáshoz közeli Szeged és Hódmezővásárhely is. Ennek ellenére Hódmezővásárhelyen sömmi, Szegeden sémmi a köznyelvi semmi. Hát akkor a délvidéki ö-zés mennyire más!

Én néhány jellemzőjét szedtem csokorba a szegedi ö-ző nyelvjárásnak.

A legfontosabb jellemző tehát, hogy ahol más nyelvjárásokban zárt ë van, ott Szegeden ö-t ejtenek. Az ö-zés az alábbi helyzetekben fordul elő a Szeged környéki nyelvjárásban:

- a) szótő hangsúlyos szótagjában: például szöm, mögy, szögény;
- b) szótő hangsúlytalan szótagjában: gyerök, embör, mindön;
- c) tövéghangzóban vagy kötőhangzóban, a toldalék előtt: legényök, idegös, nézők
- d) toldalékokban: pl. télön, férjhön (,férjhez'), ereszködik.

Kivételek

- 1) néhány egytagú szóban e helyett é-t ejtünk: në, të, sē, sēhogy, ëgy, ëgyütt;
- 2) vegyes hangrendű szavakban az e helyett é-t ejtünk: tēgnap, dēsška, gērēnda

További jellemzők:

- a) A Szeged környéki nyelvjárásban a -hoz/-hez/-höz helyett a -hon/-hön változat használatos. Pl. Falhon támasztotta a biciklit.

- b) A Szeged környéki ö-ző nyelvjárás egyes mássalhangzókat szeret elhagyni úgy, hogy az előtte álló magánhangzót megnyújtja.
föl > fő, nézöl > néző
ēmönt (elment), foglākozik (foglalkozik)
-ször rag ör hangkapcsolata is alapvetően ő-ként jelenik meg, pl. elősző, éccő (,egyszer'), kéccő (,kétszer')
-szor rag -szó és a -kor rag -kó változata: haccó (hatszor), akkó (akkor)
ol és or hangkapcsolat ó ejtése: ódal, bót, vót
- c) Az ó-val szembeni zárt ú-zás: rúzza, úta, fúró (,fúró' vagy paprikaültető szerszám), túró (,túró').
- d) Kismértékben gyakoribb az ü a Szeged környéki nyelvjárásban a szten-derdhez viszonyítva: gyün (jön), sütét, lükdös, kű (kő), bűr (bőr)
- e) Az l-re végződő határozóragokból bótbú (boltból), kenyérbű (kenyérből), lovastű (lovastól), gyűszűtű (gyűszűtől), borjúró (borjúról), gyűrűró (gyűrűről) alakok lesznek.
- f) Az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel jellemzően i alakban él: kezibe, fűlit, eszibe stb.
- g) A Szeged környéki nyelvjárásban néhány szóban e helyett i-t ejtettek régen: kinyér.

A nyelvjárás főbb mássalhangzó-sajátosságai:

Szórványosan (néhány tucat szóra korlátozódóan) n-nel szembeni palatális ny-ezés: nyől, nyőstény, kenyőcs, ganyé.

A főnévi igenév képzője mindig -ni. A teljes hasonulásban a gy-re végződő igék formája: hanni, hattam (hagyni, hagytam).

A Szeged környéki nyelvjárás mondattani jelenségeikevessé eltérőek a sztenderdtől. De van eltérés.

Pl. az egyik jellemző: mondatrészek és tagmondatok közötti kapcsolódást a sztenderdnél ritkábban biztosítja az és mellérendelő kötőszó, helyette a mög használatos, és az oszt kötőszó. A tagmondatok közötti és helyett oszt található, felsorolásban az és helyett mög: Kimöntem a piacra, oszt vöttem répát mög krumplit.

Továbbá jellemző: és akkó mikó; és asztán; és akkó asztán.

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület tagjait várjuk Szegedre, hogy mindezt megtapasztalják. Köszönöm szépen a figyelmet!

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

Forrás:

Kontra Miklós-Németh Miklós-Sinkovics Balázs: Szeged nyelve a 21. század elején

SZARVAS GÁBOR MUNKÁSSÁGA

Szarvas Gábor, a kiváló nyelvész budapesti szobra a Magyar Tudományos Akadémia épülete előtt kapott helyet. Méltán, hiszen, mint ismeretes, 1825-ben gróf Széchenyi István az Akadémia, azaz a Magyar Tudós Társaság megalapítására felajánlott egy évi jövedelmét „a nemzetiség és a nyelv erősítése, terjesztése és pallérozása szent céljára”, „a magyar nyelv művelésére” szánta. A szobor Jankovits Gyula alkotása, 1899-ben állították fel. A 90 cm-es mellszobor 274 cm-es talapzaton áll, mely egy babérágat nyújtó 150 cm-es nőalakkal egészül ki. A talapzaton a Magyar Nyelvőr c. folyóirat egy kötete látható. A nőalak az általános magyarázat szerint „a magyar nyelv tisztaságát jelképezi”, melynek Szarvas Gábor elkötelezett képviselője, harcosa volt.

A nőalak jelenléte első ránézésre eléggé meglepőnek tűnik, de ebben az értelemben igazolható. Bár nem hiszem, hogy valaki magyarázat nélkül azonnal átlátná e szimbolikus jelentéstartalmat. Azon is mindig csodálkoztam, amikor elmentem a szobor előtt, hogy miért éppen egy buszmegállót kellett a szobor elé helyezni. Elképzelésem szerint az lenne a szoborhoz illő ideális környezet, ha egy kis park, virágok vennék körül, kissé távolabb a járdától – valahogy úgy, mint Adán. Egy ilyen helyszínen sokkal ünnepélyesebben lehet koszorúzni, megemlékezést szervezni, tisztelni a nagy nyelvész emléke és munkássága előtt, mint ahogy azt évente a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok keretében már több mint fél évszázada megteszik az adai nyelvművelők, Ada község hivatalos és kulturális szervezetei, de leróják tiszteletüket a térség – Vajdaság – más művelődési intézményei, egyesületei és határon túli vendégek is.

Lehet azonban másképp is értelmezni a budapesti szobor és a buszmegálló közelségét. Mintha a jeles nyelvész „vigyázó szemét” az előtte járó-kelő emberek tartaná, figyelné beszédjüket, az elkapott mondatfoszlányokból kikövetkeztetné a változásokat, helyeselné vagy elutasítaná az újdonságokat, örvendene vagy elborzadna a több mint 100 év alatt bekövetkezett nyelvi módosulásokon. A szobor közelsége – ha optimistán feltételezzük, hogy a járókelők tudják, kinek állít emléket – kissé talán megszeppenti a nyelv tisztaságával, a helyes mondat szerkesztéssel és szóválasztással mit se törődő mai nyelvhasználót. A kiváló nyelvész a múlt jeles tudósainak panoptikumából e közelség révén mintha bekerülne a jelenbe, és életszerűbbé válna mára talán elhalványodott alakja és nyelvi törekvései.

Ezek a törekvések ma is igen fontosak, Ne hagyjuk ezeket a törekvéseket a nyelvtudomány történetének archívumában porosodni!

Szarvas Gábor indulásakor még nem kristályosodott ki, hogy életművét a nyelvészet fogja meghatározni. Több lapban is publikált, főleg tárcákat, Pap Rika néven humoros írásokat, sőt, még két színművet is írt, de nem ezek miatt

emlékezünk rá majd kétszáz évvel születése után is. Fő művei, amelyek nevét megőrizték, országos hírnevet biztosítottak számára, s melyeknek köszönhetően akadémiai levelező, majd rendes tagságot nyert, nyelvészeti tárgyúak, a magyar nyelv iránti elkötelezettségről vallanak. Kiterjedt nyelvészeti munkásságának nevezetes művei között megemlíthetjük a Magyarartalanságok c. művet (Pest, 1867), az 1872-ben megjelent A magyar igeidők c. munkát, mellyel akadémiai jutalmat nyert. 1875-ben A magyar nyelvújításról értekezik, 1874-75-ben Budenz Józseffel és Szilády Áronnal a Nyelvemléktár I - III. kötetét szerkeszti, Simonyi Zsigmonddal együtt szerkesztette a Magyar nyelvtörténeti szótárt, mely mű az MTA nagyjutalmát nyerte el.

Szarvas Gábor nevét azonban igazából az 1872-ben megindított Magyar Nyelvőr c. folyóirat őrizte meg az anyanyelv iránt érdeklődő későbbi utódok számára. (Természetesen a hivatásos nyelvészek, nyelvtudósok kivételével, akik számára az egész életmű kutatási terület lehet.) Az MTA bízta meg Szarvas Gábort a feladattal, nevezetesen egy, a magyar nyelv kutatását és művelését szolgáló folyóirat létrehozásával. Így indult meg 1872-ben a Magyar Nyelvőr, amely indulásától kezdve maga köré csoportosította a kor magyar nyelvtudományának legtehetségesebb képviselőit, köztük Simonyi Zsigmondot, Szinnyi Józsefet, Munkácsi Bernátot. A Magyar Nyelvőrben kifejtett munkássága révén Szarvas Gábort tekintik a magyar nyelvű művelés megteremtőjének. Kis túlzással talán, de ha arra gondolunk, hogy egész életművét, szinte minden megnyilvánulását áthatja a magyar nyelv tisztaságáért vívott küzdelme, hogy a nyelvhelyesség elkötelezett, nagy harcosa volt, feltétlenül övé a nyelvű művelés megteremtőjének érdeme.

Céljait, terveit szándékait nem rejtette véka alá, már a Nyelvőr első számában közétette. Idézzük:

„MIT AKARUNK? „Akarjuk ott, ahol az ingadozó alapra fektetett s rögtönözve létesített nyelvújítás szabályellenes szóalkotásokat hozott forgalomba, a helyesség visszaállítását; ahol az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs kifejezéseket természetett, a tisztaság elmozdítását; akarjuk a követelményeknek teljesen megfelelő tudományos magyar nyelvtannak összeállítását megkönnyíteni s részben elékészíteni, az által hogy anyagot gyűjtünk, s a függőben levő kérdéseket tüzetes megvitatás által tisztázzuk; mind ezt pedig a magyar nyelv életéből merített eszközök segítségével akarjuk megvalósítani.” Szarvas Gábor (Magyar Nyelvőr 1.száma)

A Nyelvőr első számában megfogalmazott célkitűzéseinek szellemében járt el a továbbiakban. Küzdött a nyelvújítás túlzásai, az idegen szavak, a magyar-talan szóalkotások ellen. Nem mondhatjuk, hogy több mint 150 év elteltével aktualitásukat veszítették volna ezek a törekvések, bár ma új köntösben jelentkeznek. A nyelvújítás különös, Szarvas Gábor szavaival élve „szabályellenes”

szóalkotásai kihulltak ugyan az idő rostáján, hogy más típusú, de nem kevésbé „szabályellenes” szóalkotásoknak adják át manapság a helyüket. Szarvas Gábor korában Kazinczy és a nyelvújítás képviselőinek esetenként eltűzött, bár gyakran sikertelen, olykor nevetségesnek tűnő szóalkotásai és magyarázatai mögött még hozzáértő tudósok megfontolt és átgondolt próbálkozásai, javaslatai álltak, manapság viszont bárki bedobhat a köztudatba bármilyen általa kreált, a magyar nyelv szabályaival köszönő viszonyban sem levő új szót. Manapság nem csapnak össze az ortológusok és a neológusok, senki sem vitatja meg egy-egy, sőt egyre több korábban nem létező, a magyar nyelv szabályainak, szellemének fittyet hányó szó létjogosultságát, s mire észbe kapnánk, ezek már be is kerültek a mindennapi beszédbe. Akadálytalanul bekerülhetnek a közösségi fórumok, a média révén, és az újdonság, a modernség látszatával el is terjedhetnek. S ha mindehhez hozzávesszük, hogy a mai nyelvművelésre vonatkozó korszellem gúzsba köti a nyelvhelyességre utaló próbálkozásokat, így bármely egyéni szóújítás illetve szóalkotás előtt nincs is akadály, bármilyen – Szarvas Gábor megfogalmazását idézve – „magyartalan” is.

Nem más a helyzet az idegen szavak terén se. Lassan már szótárral a kezünkben kéne járnunk az utcán, olvasni a közleményeket, híreket, hallgatni az élőbeszédet, annyira elharapódtak nyelvünkben az idegen szavak. S e vonatkozásban is hasonló a helyzet, mint az egyénileg kreált szavak esetében: nincs olyan intézmény, szervezet, tudós társaság, mely olyan hatáskörrel rendelkezne, hogy állást foglalhatna, javaslatot tehetne az újonnan bekerült idegen szavak dömpingjével szemben. Jegyezzük meg, hogy nem minden országban, népnél ilyen a helyzet. Úgy hírlik, hogy az olasz nyelv ügyében olyan intézkedések vannak készülöben, hogy csak abban az esetben lehessen indokolt az idegen szó használata, ha nincs rá saját, olasz megnevezés. Nálunk az újabb hírek szerint az idegen cégnevek valamilyen korlátozása merült fel, bár jelenleg ez még közel sincs a realizálás stádiumában. Ilyen körülmények között legfeljebb csak regisztrálni tudjuk az idegen szavak térhódításának jelenséget, érdemben azonban nem sok mindent tehetünk ellene.

Pillanatnyilag maradjunk meg ennél a lehetőségnél. Regisztráljuk, vegyük tudomásul a változásokat, különös figyelemmel a kedvezőtlen változásokat, és tegyük szóvá, hátha ez már önmagában is olyan irányban hat, hogy ráirányítja a figyelmet arra, hogy majd 200 évvel Szarvas Gábor születése után több, általa is is kifogásolt téren van mit tenni az anyanyelv ügyében.

Szarvas Gábor az induló Nyelvőr első számában megfogalmazta azon terveit, célkitűzéseit is, melyekkel a nyelv „mívelésére” vonatkozó céljait szeretne volna megvalósítani. Többek között tanulmányozni kívánta a történeti nyelvkincset, az újabb irodalmat és a népnyelvet. Érdemes felfigyelni arra, hogy a népnyelv körében mire kívánt gondot fordítani. Idézzük: „ismeretlen tájszók s

tájszólások gyűjtése s azok terjedésének s hatásának kimutatása. A még nem ismert népdalok, közmondások, köszöntők, gyermekjátékok, népnyelvi sajátságok mellett főleg a népmeséknek alakilag hű közlése. A tájhelynevek, név szerint a hegyek, dombok, völgyek, folyók, tavak, vízerek, források, erdőségek barlangok, dűlők neveinek egybeszedése.”

Fontos és előremutató célkitűzések ezek még ma is. Akárcsak más írásában a középzárt e hang használata melletti kiállása. A magyar nyelv története során voltak olyan időszakok, amikor a hivatalos szemlélet szerint a nyelv őrei és a hivatalos nyelvszemlélet sem nézte jó szemmel, és leértékelte a köznyelvtől eltérő népnyelvi sajátosságokat, legyenek azok szóhasználati vagy hangtani eltérések.

Szerencsére ma már nem ilyen idők járnak. Ma már nem kell aggódnia annak, aki valamely nyelvjárásban szólal meg, vagy nyelvjárási szóval nevez meg valamit. Senki se tartja ezért műveletlennek, nem utasítja helyre, nem neveti ki, nem tartja csodabogárnak. Éppen fordítva: ma az számíthat a nyelvközösség rosszallására és kritikájára, aki valamilyen hamis felsőbbrendűségi tudatban nem tolerálja a nyelvi sokszínűséget. Aki nem a nyelv gazdagságát látja ebben, hanem valamilyen anomáliát, és az életszerűséget kizárva legszívesebben egy kaptafára húzná a nyelv használatát.

Szerencsése nagyon kevesen vannak azok, akik így gondolkodnának. Náluk jóval nagyobb gondot jelent Szarvas Gábor idejéhez képest az a tendencia, mely mintha kissé elhanyagolná a nyelvvel való törődést. Pedig az új időknek új szelei megújult köntösben, de számos olyan nyelvi problémát továbbra is fenn tartanak, amelyek már Szarvas Gábort és kortársait is foglalkoztatták. A mai idők és a mai közfelfogás nem kedvez a nyelvművelésnek. Az idők során szembe került egymással a nyelvtudomány és a nyelvművelés, ami Szarvas Gábor idejében még nem különült el egymástól. Sőt, mint említettük korábban, a tudós nyelvész, Szarvas Gábor maga volt a nyelvhelyesség, a nyelvművelés élharcosa, s az utókor a nyelvművelés megteremtőjeként tiszteli.

A nyelvművelés a mai korban eléggé visszaszorult. Szarvas Gábor nyelvművelő törekvése nem most éli fénykorát. Az ezzel foglalkozó intézmények, szervezetek, megnyilvánulások, megmozdulások száma összeszűkül, sokak részéről kemény kritikának van kitéve. A mai korszellem, a globalizáció, az egyéni szabadságjogok végletes értelmezése nem kedvez a nyelvművelésnek, mint ahogy a tudomány és nyelvművelés szétszakadása sem. A nemzeti nyelv ápolása, védelme azonban a mai körülmények között is kiemelten fontos feladat, talán még jobban, mint valaha. Az egységesülő világban az anyanyelv állapota kulcskérdés a nemzeti megmaradás nézőpontjából is.

Szarvas Gábor munkásságából nem véletlenül emeljük ki a nyelvművelő törekvéseket. Ha Szarvas Gáborra emlékezünk, alakját megidézzük, főleg e törekvésre gondolunk. Nem hagyjuk azonban figyelmen kívül, milyen változá-

sokon ment keresztül másfél század alatt a nyelvművelés értelmezése. Komoly irodalma van a nyelvművelés mibenlétét, tartalmát, irányzatait, feladatkörét áttekintő törekvéseknek, melyek mind a mai napig közel se egységesek. A tartalmi változásokon kívül változott a nyelvműveléshez való a szubjektív hozzáállás is. Szarvas Gábor harcias képviselője volt a nyelvhelyességi elvárásoknak, mint ahogy általában kortársai is. A mai világban már egyáltalán nem felel meg a harcias alapállás, mint ahogy a későbbi évtizedekben megjelenő oktató, sőt kioktató, netán lekezelő attitűd se. Az objektív, a tájékoztató, a szabálykövető nyelvhasználatra emlékeztető hozzáállás elvileg nem lenne kifogásolható, bár nem hinném, hogy nagy visszhangra találna. Talán azt kellene célul kitűznünk és valahogy elérnünk, hogy a nyelvművelésre vonatkozó tevékenység minden elvi különbségtől függetlenül legyen öröm forrása, pozitív élmény mindenki számára. Úgy is, mit egyéni szempontból a magabiztosabb nyelvhasználatot, a nyelvi otthonosságot segítő munka, távlatosabban és közösségi vonatkozásban pedig úgy is, mint a nyelvi műveltség emelését célzó, a nyelv jövője érdekében kifejtett tevékenység.

DR. HÓDI ÉVA

NYELVJÁRÁSI SZAVAK FENNMARADÁSA A REGIONÁLIS KÖZNYELVBEN

A köznyelv, a standard explicit (tételes, kifejtett) norma alapján, megállapodással jött létre, mégpedig azért, mert a beszélők nem tartották elegendőnek a hallgatólágos, az implicit normát.

A nyelvi norma olyan szabályrendszer, amely szubjektív, megegyezésen alapuló követelményeket támaszt. Nem olyan összefüggéseknek a leírásáról van szó, amelyek egyébként is megvannak, objektívan léteznek, hanem olyan követelményeknek a jegyzékéről, illetve megegyezésen alapuló íratlan szabályok összességéről, amelyeket szubjektívan határoznak meg. A normát kialakító szubjektum általában az a közösség, amely az adott nyelvet használja, és létrehozott bizonyos nyelvszokást. Neki van meghatározó szerepe. Ez a közösség tagjaitól mindenkor nyelvszokásának tiszteletben tartását és alkalmazását követeli meg. Viszonylag nehezen megközelíthető nyelvi eszményt állít eléjük: tudja róla, hogy a maga teljességében szinte elérhetetlen, általában csak részleteiben, fokozatokban valósítható meg. Az időtől, a helytől és a nyelvet használóktól függően módosul, változik a norma, a nyelvi eszmény. A nyelvi norma alkalmazása során megmutatkozik, hogy mennyire életképes, alkalmazható. Ez a folyamat elsősorban az irodalom révén játszódott le, ezért némelyek tévesen az irodalmi nyelvvel azonosítják a standardot. A regionális nyelvváltozatoknak implicit (hallgatólágos) normájuk van, ennek terméke az ún. népnyelv. (Škiljan 1980., Molnár Csikós 2002., Molnár Csikós 1994.)

A nyelvjárások és a köznyelv határán mintegy átmeneti formaként regionális köznyelvek alakultak ki. A regionális köznyelv a nyelvjárási beszélőt a köznyelvhez közelíti. Egyúttal pedig erősíti a nyelvjárás pozícióit, a nyelvjárás a szűkebb közösséggel való azonosulásnak az eszköze lehet. Noha a regionális nyelvváltozatok nem tesznek lehetővé olyan széleskörű kommunikációt, amilyenre egy nemzetnek szüksége van, mégis fontosak lehetnek a beszélőknek egyes csoportjai számára. A nyelvjárások fokozatosan háttérbe szorulnak a köznyelvvel szemben a maguk tisztaságában, viszont a regionális köznyelvnek nevezett átmeneti kategória révén mégis számos vonásuk megőrződik. A regionális köznyelvviségnek különösen az anyaországon kívüli beszélők körében van nagy jelentősége. Végeredményben a regionalitás és a köznyelvviség kiegészítik egymást. (Kiss 1994., Kiss 2006., Molnár Csikós 2002.)

Az iskolában hátrányt jelent a nyelvjárási anyanyelvviség. Az iskolában a nyelvjárási háttérű gyermekek is köznyelven kapják az ismereteket, és nekik is köznyelven kell számot adniuk tudásukról. Ezért a ténylegesen birtokolt és ösztönyszerűen használt regionális változat mellé meg kell tanulniuk a köznyelvet.

A nyelvjárási gyökerű tanulónak az iskolában megkövetelt köznyelvi produkciói szükségszerűen mutatnak olyan eltéréseket (a köznyelv felől nézve hibákat), amelyek egyértelműen a tanulók nyelvi háttérével, nem pedig tudásuk hiányosságával magyarázhatók, tehát orvoslásuk a legrövidebb úton és a leginkább fájdalommentes módon ennek ismeretében lehetséges. (Kiefer – Siptár 2006.)

Azt megelőzően, hogy a nyelvjárások szóállományából a köznyelvbe kerülnek be elemek, regionális köznyelvvé válnak. A nyelvjárási lexikának egy része megőrződik a regionális köznyelvben, a beszélők úgy érzik, hogy bizonyos tartalmakat akkor fejezhetnek ki hitelesen, ha a nyelvjárásban használatos szóval vagy kifejezéssel élnek a regionális köznyelvi kommunikációban.

Szerintem a **csuma** főnév is azok közé a szavak közé tartozik, amelyek a nyelvjárásokból bekerülhetnének a köznyelvbe. Mégpedig, gyümölcs vagy egyéb termés magháza' jelentésben. Ezt az a körülmény tenné indokolttá, hogy a csutka főnév, amely szélteben használatos a kukoricacső torzsájának a jelölésére, szintén fel van ruházva ezzel az értelemmel. Voltaképpen tehermentesíteni lehetne a csutka szót. Egyébként a nyelvjárásokban főleg a kukoricához kötődik a csutka jelentése (a lemorzsolts kukoricacső torzsája, levágott kukoricaszár, a kukoricának száravágás után a földben maradt töve), nem pedig gyümölcszhöz.

A **csuma** a nyelvjárásokban főleg valamely termés élvezhetetlen részére, illetve kocsányára; a növényi termés szárára utal. Sok helyütt a növény levelét vagy a tövét jelöli. Makón a dohánylevél vastag ere a csuma, amelyet nem használnak fel, Zentán és Adán a kukoricának száravágás után a földben maradó tövére mondják. Némely vidéken kukoricacső torzsájára is vonatkozik a csuma szó (például az Ormánságban, Kunszentmiklóson, Solton stb.), de ebben a jelentésben kevésbé közkeletű, mint a csutka. (Szinnyei 1893–96., B. Lőrinczy 1979., Kiss Gábor 2019.)

Azt a jelentést, hogy valaki ide-oda, többfelé néz, szemlélődik, tekinget, körülnéz, szétnéz, ide-oda járva, nem határozott céllal vagy csak időtöltésből több dolgot megnéz; ide-oda nézve, körültekintve keres valakit, a magyar köznyelv rendszerint a nézelődik igével fejezi ki. Ennek a szónak azonban egy nyelvjárási eredetű regionális változata is él, a **nézelődik**. Teljesebb alakja: nézégelődik, mintegy a néz eget párja. Ismerik Somogy megyében, Vas megyében, Répce vidékén, Veszprém megyében, Bácskában stb. (Szinnyei 1893–96., Kiss Gábor 2019.)

A mai köznyelvi beszélők gyakran bizalmas közlésekben használják a nézelődik igét: No, hát most meg mi a fenéért nézelődik még, édesapám?! – Maximum, ha nem álmosak, akkor ott elvannak, nézelődnek, játszanak. – A gyógyszerész csaj nézelődik egy darabig, aztán ad egy gyógyszert, amire illik a leírás, és mint kiderült, más ilyen cucc nincs is. – Egy 55-60 éves pofa feltűnően előrehajolva a széken nézelődik. – A bátyusa rögtön aludt, amikor a levegőre

értünk, ő meg 2-3 percig nézgelődik, aztán ordít. – Ott nézgelődik az ágyában... Pedig lassan jön a követke-ző kajaidő... – Nicsak, mennyi álruhás nézgelődik, ...csipkelődésből nincs itt hiány. – Most is van egy, akivel együtt él, meg egy aki tömi lóvéval, de ő mégis mindig másfelé nézgelődik.

Ezzel a szóval gondosan megfogalmazott, választékos szóhasználatú mondatokban is találkozhatunk: Viszont két napja sétálunk megint, végigjárja az egy-másfél órát, lépcsőzget, nézgelődik, de rettentően lassan jár, nem tudom, miért. – A ligetben nem talál ismerőst, körül nézgelődik, a fákat nézi, a madarakat nézi, megunja őket, a két kis kezét a bársonyruha két kis zsebébe nyomja. – Megint felnyújtja a nyakát: nézgelődik. – Ezek elég általánosságok, aki nyitott szemmel nézgelődik a világhálón, már rájött maga is: a Blackdream a Blackstyle kínálatát értékesíti. – A segítségét kérem, mivel félperzsa, ivartalanított cicánk reggel óta a kosarában gubbaszt, nem eszik, nem nyávog, szunyókálgat vagy nézgelődik. – Tanácstalanul nézgelődik, keres valamit, elsétál följebb, aztán vissza megint, megáll a kapunk előtt, föllép a lépcsőre, beköszön. – A tájékozódó képességgel kevésbé megáldott, bizonytalan nő nem tudni, miért van ott: bámészkodik, nézgelődik láthatóan minden cél nélkül.

Irodalmi művek, műfordítások tanúskodnak arról, hogy a nézgelődik nemcsak tájszó: „Ő nézgelődik, észrevesz engem – akit nem ismer, és aki nem ünnepli. Jön hozzám egyenesen, üljünk le bent. Miért hagyta ott a sítúráját?” (Ottlik Géza: A Valencia-rejtély); „Elég, ha csak járkál és nézgelődik. A körülötte lévő világ maga kínálkozik tolla alá. Egész fejezetet lehet írni egy ilyen rövid sétáról.” (Ryszard Kapuscinski: Ében); „S újra nézgelődik mindenfelé. Végre megrázogatja a gyeplőt: – No, isten segíts!” (Gárdonyi Géza: Hosszúhajú veszedelem); „Amint ott áll és nézgelődik, egyszerre csak ismerős hangot hall.” (Padisák Mihály: Kanóc, az emberszelídítő).

A csomó főnév szinonimái közt bukkan fel többek között a regionális gyüpet szó, leginkább 'csomó, nyaláb, köteg, rakás' a jelentése. Keresztretjtvény-készítők is felhasználják, nehezítésül kérdeznak rá. Noha a magyar nyelvterületnek különböző részein ismerik a beszélők, nem került be a köznyelvbe. Előfordul Kecskeméten és környékén, a palócok körében, Heves megyében, Borsod megyében, Gömörben, Vajdaságban stb. A gyüpetesen, gyüpetestül 'csoportosan, tömegestül' értelemben használatos. Az Új magyar tájszótár 'csipet' jelentést is tulajdonít neki. (Szinnyei 1893–96., B. Lőrinczy 1988., Kiss Gábor 2019.)

A gyüpet már a XIX. században és a XX. század elején sem volt közönséges tájszó, ugyan-is sajtótermékekben, könyvekben is szerepelt: „Egy hüvelyknyi gyüpet azon keverékből képes egész sereget vagy várost távolról is semmivé tenni.” (Közhasznu Esmeretek Tára, 1831.); „Azu-tán elfojtott istenes fájdalommal elővett emberünk egy gyüpet képet, – ez mind felettébb érdekes római szerzemény...” (Katholikus Néplap, 1839.) „Jobban tisztába lesz velünk, mintha

Kárpátoktól Adriáig bejárta volna földünket vagy egy gyüpet néprajzi munkát olvasott volna át.” (Zala, 1878.); „Legközelebb pedig ugyanazon ház emeletének egyik ablakából lódítottak le egy gyüpet használt vizet, melylyel egy földmives ember ruháját szennyezték be.” (Váczai Közlöny, 1894.); „Czímlapja a következő: Derüs-borus hunczutságok. Millió viccz. Garmada rege. Egy gyüpet nótával tetézve. Korszerű csemege gyanánt összekaparintotta Kecskemét—Nagykőrös, no meg a szomszédság körül Szegfű Gyuricza.” (Magyar Paizs, 1906.)

Napjainkban regionális köznyelvi szó lett belőle, afféle túlélő tájszó: Ha hétvégén itthon le-szel, akkor légszi nézz el hozzám, van egy gyüpet dolog amit mutatni akarok. – A MaMMuTH 2-ben van egy elektronika, meg még egy gyüpet hi-tech cucc, de még így sem haladja meg az 5000-ret!!! – Van egy gyüpet videó, majd töltögetek, ha érdekel valakit. – A Tom Sawyer kalandjai ok-tóber 15-én kerül először közönség elé az Újvidéki Színház nagyszínpadán! Egy gyüpet kölök tán-col, fest kerítést, lohol, szökik, mászik, rak rossz fát a tűzre és önt rá olajat – mindezt egy olyan világban, amelyben a városelnök csuklyában rohangász, az idősödő generációnak vénáiban csusszan a xenofóbia és a rasszizmus, a niggerezés olyan, akár a jóreggelt. (Zsinórpádlás. A Vajdaság első magyar nyelvű színházi portálja) – Aztán érkezik egy gyüpet színész, három rendező, pár asszisz-tens és lótifuti, négyszáznegyvennégy kellék, díszlet, varázspálca. (A XVI. Vajdasági Magyar Drámaíró Versenyről az Újvidéki Színház honlapján) – Aztán, amikor jött haza, mindig hozott egy nagy gyüpet újságot. Mert a falusi embernek akkoriban még nem járt újság. (Új Szó)

A lipántos melléknév eredetileg nyelvjárási szó (az Alföldön, Szeged vidékén, Bácskában), egyrészt lompos, hanyagul öltözött, nehézkes járású személyre vonatkozik, másrészt pedig kornyadozó, beteg baromfira, mely leereszti a szárnyát. Az Új magyar tájszótárban lipántás alakban szerepel ez a szó, vagy slampos, rendezetlen öltözetű nőre mondják, vagy rongyos, piszkos ruhadarabra. (Szinnyei 1893–96., B. Lőrinczy 1992., Kiss Gábor 2019.)

A bizalmas regionális szóhasználatban betegségtől vagy fáradtságtól gyenge, sápadt, erőtlen, kókadtt emberre utal a lipántos: Szóval az van, hogy eléggé lipántos vagyok... – Én olyan lipántos voltam... – Most is olyan lipántos vagyok. Nem akarok beteg lenni... – Még nagyon lipántos vagyok, alaposan megviseltek ezek a történetek, de nagyon igyekszem összeszedni magam! – Most mindenki ilyen lipántos, pont ez a nyavalya ütötte fel a fejét nálunk is, én bemenni se tudtam. – De a józanész azt diktálta, hogy nem lehet a munkától elvonni az időt, beteges gyerek és nyomorék, lipántos felnőtt...– Egy ismerősünk mindenből baba dolgot vesz - víz, tej, felvágott stb..., a gyerek állandóan beteges, hófehér, lipántos..., és már 3 éves elmúlt. – Közben a kicsim nagyon lipántos, lázas, nagyon csúnyán köhög, egész nap a karomban ringattam, délben a mellkasomon aludt el... – Azóta viszont már lement még 1-2 kg, ami remélem vissza is jön,

mert nem szeretnék lipántos lenni. – Sajnos Bogi és főleg a anyukája is nagyon lipántos volt múlt héten. – Remélem nem vagy már lipántos? Tyúkot vágtam reggel, és Te jutottál eszembe, hihihi, jobbulást Neked!

A beteg baromfi rendszerint hasonlat képében jelenik meg a mai szövegekben: Úgy dülöngélsz itt, mint egy lipántos csirke. – A gyerekek olyanok, mint a lipántos csirkék, de legalább nincs hiszti és őrjöngés, kivételesen nem ezt hozza ki belőlük az idióta időjárás. – Az orvos azt mondta, hogy teljesen normális, hogy szédülök, támolygok, mint a lipántos csirke. – Reggel nagyon gyöngének éreztem magam, olyan voltam, mint a lipántos csirke. – Nem csoda, hogy szédelegtem, akár egy lipántos csirke. – Kezdem azzal: az év elején még olyan voltam, mint a lipántos csirke. Nehezen „akartam” talpra állni az operáció után. – Szegény olyan volt ma, mint a lipántos tyúk. – Na szóval nagy nehezen felcihelődtünk, de csak annyira, hogy ott ültünk az ágy szélére kuporodva, mint a lipántos kiscsirkék. – „Úgy szédelegtem át a következő évtizeden, akár egy lipántos csirke. Szédelegtem és kapirgáltam a homokos udvarban.” (Lovas Ildikó: A szerelem próbája)

Kivételesen dologra is mondják azt, hogy lipántos: Kérges kezének nyomán csakhamar parázsdarazsak röppentek föl, lipántos fény és tömény melegség áradt szét a fehér falak között. – Na, ez csak egy lipántos vicc volt, mindenesetre nagyon szép gondolat, hogy megemlékeztél itt róla. – Pénteken reggel már minden(ki) a hazautazástól volt lipántos.

Némelyik nyelvjárási szó határozottan időtállóknak bizonyul. A **pampuska** is közéjük tartozik. Ez a palóc tájszó elsősorban fánkot jelöl, ebben a jelentésében nemcsak a palóc nyelvjárásterületen (Szlovákiában és Észak-Magyarországon: a Vág folyótól keletre, a Dunától és a Budapest-Cegléd-Szolnok vonaltól északra egészen a Tiszáig és a Sajó-Hernád-medencéig) ismerik, hanem a délvidéki palóc-jász telepeken (Zenta, Topolya, Péterréve, Martonos stb.) és másutt is (Kecskemét, Szeged, Debrecen stb.). A Nagy-Kúnságban a főzésbe beavatkozó férfit mondják, Bezdánban pedig `posztócipő` értelemben használatos. Maradék tésztából készült keletlen, sületlen cipót is jelenthet. (Szinyei 1897–1901, Hosszú – B. Lőrinczy 2002., Kiss Gábor 2019.)

A pampuska a farsangi fánk vagy a szalagos fánk megfelelője (zsírban való sütésekor az oldalán világos csík, azaz szalag keletkezik). A pampuska szó szlovák eredetű, a Közép-Szlovákiában levő zólyomi tájszólásban élő *pampušky* származéka. A szlovák köznyelvben šišky néven tartják számon a fánkot. (Nagy szlovák tájszótár).

Még egy gyermekmondóka is őrzi a pampuska főnevet: „Cicuska, macuska, / Mit főztél, Katuska? / Kevertem babocskát, / Sütöttem pampuskát./ Ideraktam, odaraktam, / Utoljára jól be-kaptam. / Hamm, hamm!”

Egy-egy nyelvjárási szónak nyomon követhetjük a mozgását, figyelemmel kísérhetjük, hogyan közelít a köznyelv felé. A 'zápor' jelentésű zuhancs szót egy

jó évszázaddal ezelőtt szentesi tájszóként jegyzi a Szinnyei-féle tájszótár. (Szinnyei 1897–1901.) Az Új magyar tájszótár Szentesen kívül Csongrádot, Makót és Gyulát is említi előfordulási helyeként. (Hosszú – B. Lőrinczy 2010.) Valójában szinte az egész Alföldön ismerik, olyan regionális köznyelvi szóval állunk szemben, amely lassan elveszíti helyhez kötöttségét: Van annyi esze, hogy valahol elbujt a zuhancs elől. (Nők Lapja Café); Nagy zuhancs volt Hódmezővásárhelyen is, de már elvonultak a felhők. (Délmagyarország); Hatalmas zuhancs volt akkor a városban (Jó reggelt!, Magyar Szó); „Néha egy-egy zuhancs elkap ugyan bennünket, de olyankor mindig kocsiban ülünk.” (Gődény Endre: Tájéolás a tájban)

A nyelvjárási szavak fennmaradásának kérdését diakrón vizsgálatok segítségével is tanulmányozni lehet. Több mint egy évszázada (1906-ban) jelent meg Bacsó Gyulának Az adavidéki nyelvjárás című műve (Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-t.). Dolgozata kéthavi nyelvjárás tanulmány eredménye. 2005. nyarán a tudományos akadémia támogatásával július és augusztus hónapot Adán és vidékén töltötte. Bejárta a következő helységeket: Ada, Mohol, Péterréve, Óbecse. Minden példát előszó után írt le gyorsírással. ifj. Árpácssy János adatai tanító volt a segítségére.

Az általa feljegyzett szavak három nagyobb csoportba sorolhatók:

1. ma is élő nyelvjárási szóalakok: igenyös (egyenes), rózan (józan), fonyatos kalács (fonott kalács), hetfű (hétfő), kácsa (kacs), nyarvog (nyávog), ríl (sír), tér (fér)
2. elavult szavak: ideál (szerető, nem plátói!), nótázsgép (fonográf), szaladás (a 48-as forradalom), újhítű (nazarénus), vászonfazék (egyszerű, tiszta fehér vékony cserépedény, kívül nem mázas), kícós (nyalka, hetyke), dängubázik (munka nélkül lézeng, tétlenkedik), uzovál (folytat), pilkáz (kavicsdarabokkal játszik)
3. regionális köznyelvivé vált szavak: garaboly (füles vesszőkosár; karra akasztható könnyű bevásárlókosár), majzos (maszatos, piszkos), bolygat (háborgat), érkezik (ráér), fájlal (panaszkodik, hogy fáj), picsog (pityereg), slattyog (a cipő vagy a papucs az ember lábán, ha nagy), sattyog (csoszog, lassan megy).

Bacsó különválasztja egymástól azt a jelentést, hogy a nagy lábbeliben csúszkál az ember lába és azt, hogy csoszog, lassan megy. Más források szerint a slattyog jelenti azt, hogy 'papucsban lábát húzva jár, csoszgat', a sattyog változat nem maradt fenn.

A regionális szó- és kifejezőkészlet potenciálisan felhasználható tartalékot jelent az egységes köznyelv számára. Nincsen feltétlenül szükség arra, hogy más nyelvből vegyünk át idegen elemeket, ha belső keletkezésűek állnak a rendelkezésünkre. Gondoskodnunk kell arról, hogy ezek közkedvelté váljanak és elterjedjenek a köznyelven beszélők és írók körében.

Irodalomjegyzék

- Bacsó Gyula 1906. *Az adavidéki nyelvjárás*, Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-t.
- B. Lőrinczy Éva szerk. 1979. *Új magyar tájszótár 1. A–D*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- B. Lőrinczy Éva szerk. 1988. *Új magyar tájszótár 2. E–J*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- B. Lőrinczy Éva szerk. 1992. *Új magyar tájszótár 3. K–M*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Hosszú Ferenc – B. Lőrinczy Éva szerk. 2002. *Új magyar tájszótár 4. N–S* Budapest: Akadémiai Kiadó
- Hosszú Ferenc – B. Lőrinczy Éva szerk. 2010. *Új magyar tájszótár 5., Sz–Zs*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kiefer Ferenc – Siptár Péter szerk. 2006. *A magyar nyelv*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kiss Gábor szerk. 2019. *Nagy magyar tájszótár. 55000 népies, tájnyelvi és archaikus szó magyarázata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó
- Kiss Jenő 1994. *Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Kiss Jenő 2006. Nyelvjárások, regionális nyelvváltozatok. In: Kiefer Ferenc – Siptár Péter szerk.: *A magyar nyelv*, Akadémiai Kiadó: Budapest, 2006, 517–548.
- Molnár Csikós László 1994. A nyelvi norma alkalmazhatósága, Kemény Gábor – Kardos Tamás: *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*, Budapest: a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 27–30.
- Molnár Csikós László 2002. Regionalitás és köznyelviség napjainkban, IV. *Dialektológiai Szimpozium*, Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, 189–192.
- Nagy szlovák tájszótár (Veľký slovenský nárečový slovník) slovník.dovrecka.sk
- Škiljan, Dubravko 1980. *Pogled u lingvistiku*, Zagreb: Školska knjiga
- Szinnyei József 1893–96. *Magyar tájszótár 1.*, Budapest: Hornyánszky Viktor kiadása
- Szinnyei József 1897–1901. *Magyar tájszótár 2.*, Budapest: Hornyánszky Viktor kiadása

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ
 ÚJVIDÉKI EGYETEM, BTK,
 MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK
 MCSIKOS@GMAIL.COM

SZÓLÁSOK, KÖZMONDÁSOK

(Elhangzott 2023-ban, a magyar nyelv hetén)

Nem árulok zsákhamacskát: amikor kiderült, hogy előadásomban a szólásokról, közmondásokról kell beszélnem, kicsit inamba szállt a bátorságom. Dehát nincs visszaút, a kocka el van vetve. Ha már így alakult, jöjjön, aminek jönnie kell. Egyetlen reményem, hogy ez a téma érdekes, mindig tartogat újdonságot; a velük való foglalkozás, játék bővíti a szókincsünket, színesíti nyelvhasználatunkat. Fontosnak tartom, hogy a fiatalok is minél többet megtanuljanak ezekből a szellemes, sok bölcsességet tartalmazó kifejezésekből, ezért az anyanyelvi játékokba, vetélkedőkbe is mindig belecsempészem a szólásokkal, közmondásokkal kapcsolatos feladatokat.

De induljunk el a kályhától! Olyan kifejezésekről, szókapcsolatokról fogunk beszélni, amelyek összetétele állandó, nem lehet a szavakat önkényesen kicserélni bennük. A jelentésük azonban más, mint amit a bennük található szavak sugallnak. Ha azt mondjuk, hogy *addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik*, nem az agyagból készült vízhordó edényre gondolunk, hanem a mögöttes jelentésre: addig játszik az ember a veszéllyel, amíg ráfizet. (*megüti a bokáját, pórul jár*) Vagy ha valakit *madárnak néznek*, tudjuk, hogy hiszékeny emberről van szó, akit becsapnak. A nyelvészek ezeket a kifejezéseket frazémáknak is nevezik.

Kialakulásuk sokszor rejtélyes, állhat mögöttük valós történet, mint ahogy a *Hátravan még a feketelevés* magyarázataként O. Nagy Gábor elmeséli Török Bálint rabságba esését, bár ezt a magyarázatot ma már legtöbbször kétségbe vonják, lehet konkrét cselekvés: *megmossa valakinek a fejét* (megtisztítja > jelentése: leszidja); *kivágja a rezet* (a rézpénzt az asztalra dobta, ez volt a tét a játékban > jelentése: sikeresen elvégez egy feladatot); *rossz fát tett a tűzre* (füstölt a nyers fa > jelentése: rosszkodott a gyerek). Több kifejezés eredete, jelentése már elhomályosult: *fabatkát sem ér* (ezüstpénz volt > jelentése: értéktelen), *lóvá tesz* (a boszorkányhit emlékére utaló szólás > jelentése: becsap). A szólás kialakulása néha egy helyhez vagy személyhez köthető: pl. *keresztbe viszi, mint lédeciek a létrát az erdőben*, átesett rajta, mint dorozsmai embőr a talicskán, *literrel méri, mint rátótiak a kismacskát* (ezek jelentése: rosszul csinál valamit); *nem megy a fejébe, mint Ságinak a pitlés malom* (pitlés=szítás, jelentése: nehéz felfogású); *rábaközi fejnek sem csepű a veleje* (jelentése: az ottani embernek megvan a magához való esze).

Gyakran előfordul, hogy hibásan hangzik el egy-egy szólás vagy közmondás, sőt egy idő után már azt gondoljuk, hogy az úgy is van jól. Tipikus példa az *összerúgták a port* kifejezés. Ez helyesen úgy hangzik: *összerúgták a patkót* (összevesztek, vitatkoztak). Az eset pedig nagy port vert föl, botrány lett belőle. A másik gyakori tévesztés: palcát tör valaki mellett. Bizonyára emlékeznek A fekete város című regényből készült filmsorozatra. A fiatal Fabricius a lőcsei

városháza erkélyén kimondja a halálos ítéletet, és ezt megerősítendő kettőtör egy pálcát. A szólás az elmarasztalást fejezi ki. De mit törünk el valaki mellett? Lándzsát. Ennek a jelentése pedig az, hogy megvédjük, kiállunk mellette.

Előfordul azonban, hogy tényleg megváltozik a szólás, közmondás: *Nincs az a pénz...* helyett manapság azt lehet hallani, hogy *Van az a pénz...* (amiért még visszamegyek dolgozni.) A *Jó bornak nem kell cégér.* helyett a mai világban azt mondjuk, hogy *A jó bornak is kell cégér.* (bár gyakran sokalljuk a reklámokat)

Nézzük meg – a teljesség igénye nélkül –, mi tartozik a frazémák közé:

Közmondások

Életbölcsséget, alapigazságot tartalmazó mondás, a formája kerek, lezárt mondat. Mindig ugyanabban a formában hangzik el.

Pl. *Vér nem válik vízzé. Uगतós kutya nem harap. A titkot a tyúk is kikaparja.*

Szólások

Közkeletű állandósult szókapcsolatok, amelyekben a kulcsszavak változatlanok, de a szólást mondatba illeszthetjük, az igei részét ragozhatjuk, az igeidő is változhat. Általában rugalmasabbak, mint a közmondások.

Pl. *fújja a kását* (horkol), *megállja a sarat* (jól teljesít), *játszik a tűzzel* (kockázatot), *hogyan a túróba?* (hogyan lehet az?) (szleng)

Szóláshasonlatok

Pl. *Szegény, mint a templom egere*, (nincs pénze) *Annyi a pénze, mint kutyában a bolha*, (gazdag) *Toporog, mint a tojógalam*, (határozatlan) *Annyit ér, mint döglött lovon a patkó*, (semmit sem ér) *Ugrál, mint kecskeszar a deszkán*. (intenzíven tevékenykedik), *Olyan pofát vág, mint a háromnapos esős idő* (szomorú)

Helyzetmondatok, szójárások

Ezek között sok a szleng kifejezés.

Pl. *Mi a pálya? Most ugrik a majom a vízbe. Kár a benzinért, Nem volt üveges az apád.*

Szállóigék

Ismerjük a forrást: ki mondta, mikor, milyen szövegben olvashatjuk stb.

Pl. *„Otthagytam a csapot, a papot.”* (Petőfi) *„A hamut is mamunak mondja.”* (Csokonai) *„A haza minden előtt.”* (Kölcsy)

Számtalan gyűjtemény jelent meg régebben és az utóbbi időben is. O. Nagy Gábor nevezetes kötete mellett érdemes lapozgatni a Tinta Könyvkiadó kiadványait, amelyek szerkesztője Bárdosi Vilmos és Kiss Gábor, de élvezetes olvasmány Grétsy László Anyanyelvi séták és Balácsi József Attila Szólásbúvárlatok című könyve is. A szótárak felépítésére jellemző, hogy a kulcsszavakat emelik ki, és azok alá sorolják az adott szót tartalmazó szólásokat, közmondásokat. Bárdosi Vilmos például több mint 10 oldalon sorolja és magyarázza a **kutyával** kapcsolatos szólásokat. Ilyenek vannak benne:

Fázik, mint a fagylaltos kutyája

Vigyorog, mint a pék kutyája a kiflire (ostobán, bárgyún mosolyog)

Nemcsak egy tarka kutya van a világon (a hasonlóság még nem azonosság)

Érdekeselek a **kígyóval** kapcsolatos mondások is:

A saját farkába harap a kígyó. (cselekedete visszájára fordul)

Kígyót melenget a keblén (olyan embert támogat, aki ellene fordul)

Akit egyszer a kígyó megmart, a gyíktól is fél. (óvatos lett)

Emberi **tulajdonságra** utaló szólásokat is találunk a gyűjteményekben.

Pl. ezt mondják az észbeli gyarlóságra :

Csizmaszárába szállott az esze.

Azt sem tudja, melyik végével rőfög a malac.

Sötét, mint a lépcsőház. (mai szleng)

Számos szólást találhatunk, amelyek valamilyen **sportágra** utalnak:

Biztosan ül a nyeregben (jól végzi a dolgát, stabil a pozíciója)

Az árral szemben úszik (a közfelfogással ellentétes módon gondolkodik)

Bedobja a törülközőt (feladja a küzdelmet)

Nemcsak régen keletkeztek szólások, hanem napjainkban is. Ezek egy ideig divatosak, azután eltűnnek a hétköznapi nyelvhasználatból, de az is lehet, hogy egyik-másik megmarad a köztudatban.

Ilyenek a *Nehogy már...* kezdetű mondások:

...a farok csóválja a kutyát!

...csörgő rázza a gyereket!

...a nyúl vigye a puskát!

Vagy egy igazán mai: *...a kurzor rázza az egeret!*

A másik népszerű változat: *Kevés vagy...*

...mint a törökmézben a janicsár.

...a Balatonszeletben a hullámverés.

...lakatlan szigeten a tömegverekedés.

A szólások, közmondások más nyelvekben is jelen vannak. Előfordul, hogy szóról szóra megegyeznek a magyar kifejezéssel, vagy a jelentés ugyanaz, de a kulcsszó más.

A *vén róka* kifejezés jelentése: sokat tapasztalt, ravasz, furfangos ember. Az orosz nyelvben 'sztariüj vorobój' = öreg veréb, hasonlóan hangzik a lengyelben is, az angolban 'old fox', a németben 'alter Hase' (> nyúl, pozitív értelemben használják) vagy 'alter Fuchs' (> róka, lehet pozitív és negatív is)

Ha valaki eltúloz valamit, azt mondjuk, hogy *bolhából elefántot csinál*. A bolha helyett néhol szúnyogot vagy legyet mondanak a magyar nyelvben. A francia, olasz, lengyel és az orosz nyelvben légy szerepel a szólásban, a hollandban és a németben szúnyog. Az elefánt helyett a finnek bikát, a románok csödört, a spanyolok tevét mondanak. De a jelentés ugyanaz.

A hasonlóság kifejezésére is van számtalan szólásunk, közmondásunk: *nem esik messze az alma a fájától, egy bordában szótték őket, egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz*. Ez utóbbit az orosz úgy mondja, hogy: ‘sto 18, sto bez dvuh 20’ (egyik 18, a másik kettő híján 20). Mi sárga irigységről beszélünk, az oroszok feketéről (‘csornaja zaviszty’)

És végül a sohasem jelentésű *majd ha a bivalyok repülnek* szólás az angolban ‘when pigs fly’ (a disznók repülnek), a kínaiak olyasmit mondanak erre, hogy ‘majd ha a varjú feje megöszül’, a portugálok pedig: ‘majd ha a tyúkoknak foguk nő’.

Láthatjuk tehát, hogy hasonló szólások, közmondások más nyelvekben is vannak, ezek összevetése, a szemléletbeli hasonlóság vagy különbség kiderítése izgalmas feladat lehet.

Mielőtt a hallgatóság *falra mászna* a sok szólástól, összegzésül elmondom, hogy a már említett gyűjtemények, elsősorban a Tinta Könyvkiadó szótárai, sok érdekességet tartalmaznak, érdemes ezeket a kiadványokat lapozgatni, saját szókincsünket bővítetni. Ne feledjük el Lőrincze Lajos sokat emlegetett mondását: “Ismergetjük, tanuljuk egész életünkben anyanyelvünket is, ezt a sokszínű, sokarcú csodát. S minél jobban megismerjük, annál szebbnek, gazdagabbnak, csillogóbbnak látjuk.”

NÉMETHNÉ DR. BALÁZS KATALIN

Felhasznált irodalom:

- Bárdosi Vilmos: Magyar szólástár (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004)
 Dr. Ujváry Zoltán: Szólások és közmondások nagy könyve (Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.)
 Bárdosi Vilmos – Kiss Gábor: Szólások (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005)
 Bárdosi Vilmos – Kiss Gábor: Közmondások (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011)
 Bárdosi Vilmos: Itt van a kutya elásva! (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2018)
 Bárdosi Vilmos: Lassan a testtel! (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2013)
 Bárdosi Vilmos: Mi a szósz? (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2019)
 Grétsy László: Anyanyelvi séták (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014)
 Balázi József Attila: Szólásbúvárlatok (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2021)
 Beke József: Szólások és szólásszerű kifejezések Arany János költői nyelvében (Feliciter Kiadó 2023)

A KISZOMBORI HONISMERETI NAPON ELHANGZOTT ELŐADÁSOK

HONISMERETI MOZGALOM, HONISMERETI SZÖVETSÉG

A) Előzmények, „gyökerek”

1/ A két világháború közötti időre nyúlnak vissza honismereti mozgalmunk gyökerei. Az akkori időben Európa szerte rájöttek, hogy a technika fejlődésével, az életforma változásával számos eszköz, tárgy elavul, korszerűbbre kell cserélni. A régít, ha nem mentik meg múzeumokban, gyűjteményekben, akkor elvesznek. E gondolatok indították el a néprajzi gyűjtő munkát, a honismereti mozgalom „elődjét”. Magyarországon a néprajzi gyűjtés az 1930-as években kezdődött.

2/ A 60-as évek elején vállalta fel, kapta feladatként a honismereti mozgalom szervezését, szakmai irányítását a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Népművelési Intézet.

3/ Így az 1960-as évek elején kezdett kibontakozni a honismereti mozgalom. Erről Horváth Dezső – aki az 1960-as évek elején a Csongrád Megyei Népművelési Tanácsadó módszertani főelőadója – írja A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Évkönyve 2011/2012 Ötven esztendő c. cikkében: „...a két világháború között állítólag már történtek kezdeményezések az országban, de hogy mi is akar lenni a honismeret címszóval jelzett valami, forma vagy módszer, illetve forma és módszer egyben, azt nekünk is tanulni kellett. Meg kellett tudnunk többek között azt is, melyik faluban és városban ki oltódott már be ezzel a vírussal.” Így keresték fel és kérték meg helytörténeti, honismereti szakkör vezetőnek pl.: Mindszenten Tóth Emmát, Tápén Molnár Imrét, Csanádpalotán Asztalos P. Kálmánt, Apátfalván Szigeti Györgyöt és még másokat. Későbbiekben továbbképzésekre került sor. Azután a Népművelési Tanácsadón belül szakbizottságok jöttek létre, így a honismereti is. Erről Horváth Dezső írja, előbb említett cikkében: „Bálint Sándort, a néprajz tudós tanárt nem kérhettük fel a honismeretiek vezetésére, fekete bárány volt ő sokáig még a hivatalosság előtt...”.

4/ Megyénkben 10 év után 1969. március 20. napján alakult meg a Csongrád Megyei Honismereti Bizottság 15 fővel. Elnöknek Nyíri Antal nyelvész professzort, titkárnak Börcsök Vincét választották, mint a Megyei Módszertani Intézet képviselőjét.

A Bizottság kidolgozta munka-, és feladattervét. Ennek megvalósítása során megvitattak konkrét ügyeket, javaslatokat adtak egyes témákban (pl. földrajzi névgyűjtés, krónikaírás, falutörténet feldolgozása, honismereti napok szer-

vezése, szakkörök létrehozása iskolákban, művelődési házakban). Kihelyezett üléseket is tartottak, ezzel is segítve a városok, nagyobb községek honismereti munkáját. Fontos megemlíteni, hogy évente rendeztek honismereti diáktáborokat (pl. Apátfalván 1989-ben és 1991-ben került megrendezésre a megyei diáktábor.) A Bizottság rendezvényeinek, programjainak, hivatalos ügyeinek intézését, levelezését anyagi finanszírozását a HNF apparátusa látta el.

A HNF megszűnésével a honismereti munkában új helyzet teremtdött, megszűnt az anyagi, tárgyi feltételeket is biztosító „gondoskodás”. Az ügyet szerető honismerők - mint ahogy e kifejezést Kanyar József használta -, nem hagyták elveszni a honismereti tevékenységet, helyi és megyei egyesületeket és azok szövetségét hozták létre.

B) A Honismereti Szövetség megalakulása

1. Alakulás előtti események: Az Országos Honismereti Bizottság elnöke, dr. Kanyar József és titkára Bartha Éva 1990. január 9. napján kelt felhívással fordultak a megyei népfront titkárokon keresztül az ország honismerőihez, melyből idézem az alábbiakat: "...A honismereti mozgalom jövőbeni feltételeinek megteremtése, a munka lehetőségeinek szélesítése és biztonságossá tétele érdekében javasoljuk, hogy a honismereti tevékenység – mozgalmi jellegének megőrzésével – alakuljon át Honismereti Szövetséggé, amely összehangolja és segíti a megyei, városi, kerületi, községi honismereti egyesületek, közösségek munkáját. Ezek a honismereti egyesületek, szakkörök, – amelyeknek tagjai lennének a mozgalom eddigi és ez utáni elkötelezettjei - a saját maguk által elkészített és elfogadott alapszabály szerint végeznék munkájukat. Az Országos Honismereti Szövetség pedig gondoskodna a mozgalom országos folyóiratának megjelentetéséről, a honismereti akadémiák, és konferenciák szervezéséről, a honismereti táborok és más rendezvények segítéséről, a mozgalom összefogásáról..." (a levél eredetije dr. Ősz Károly tulajdona).

Majd sor került az Országos Honismereti Szövetség alakuló ülésére 1990. április 25-én, ahol ideiglenes vezetőséget is választottak. Az V. Honismereti Konferencia és a XVIII. Honismereti Akadémia keretében (1990. július 8-9-10) elfogadásra került az Országos Szövetség Alapszabálya, valamint megválasztották a Szövetség vezetőit.

2. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület **1991. április 23.** napján tartotta **alakuló ülést** 26 fővel, akik alapító tagok. A Csongrád Megyei Bíróság Pk. 60.078/1991/3. számú végzésével 528. sorszám alatt 1991. 06. 06. napján vette nyilvántartásba az egyesületet. A szervezet képviselőjére Dr. Juhász Antal elnökként, Vecsernyés János titkárként jogosult. Székhelyének Szeged, Tisza L. krt. 47. II. emelet került bejegyzésre, mely nem sokáig állt rendelkezésre, mivel a HNF Csongrád megyében is megszűnt „gazdaként”.

3. Változást a vezetésben a 2001. év hozott. Prof. Dr. Blazovich László megyei levéltár igazgató lett az elnök, aki 2018. február 3-ig vezette az egyesületet. Személyével a székhely kérdése is megoldódott. Elnökhelyettes Dr. Marjanucz László lett, aki 2018. február 3-án az elnöki tisztséget átvette. Ezzel egyidőben a székhely Károlyi Attila elnökhelyettes munkahelye, a Piarista Gimnázium lett.

4. Munkánkat önkéntesként, 105 taggal, díjazás, háttér vagy közvetlen támogatás nélkül, de magunk munkaterve alapján végezzük. Bevételeinket tagdíjfizetésből, működésre és programokra kiírt nyertes pályázati pénzekből és a felajánlott SZJA 1 % felhasználásával végezzük.

C.

Az Egyesület munkájának elismerése volt, hogy az Országos Szövetség felkérte a XXIV. Országos Honismereti Akadémia megrendezésére egyesületünket. Erre Csongrád városában került sor 1996. június 24-28. között. Az ötnapos rendezvény fő témájaként az 1100 év nemzettudat alakulása került feldolgozásra. A fővárosból és minden megyéből érkezők sikeresnek, tartalmasnak, kiválóan szervezettnek ítélték a rendezvényt.

2016-ban ismét megyénket kérték fel a sorban következő, 44. Akadémia megrendezésére. A rendezvény fő témája: „Történelmi sorsfordulóink Gellért püspöktől Bálint Sándorig”. A rendezvény helyszíne Makó, fő védnöke Lázár János miniszterelnökséget vezető miniszter, Makó és Hódmezővásárhely országgyűlési képviselője, aki az Akadémia nyitó előadását is megtartotta.

Iskolai helytörténeti olvasókönyveket készítettek honismerőink - többek között - Csongrádon, Hódmezővásárhelyen, Szegeden, Szegváron stb.

A III. „Iskola és honismeret” országos konferenciát rendezte az egyesület Szegeden 2001. X. 12-14. között. A rendezvény zárása a Nemzeti Történeti Emlékpark felső-pusztaszeri tanyai iskola tantermében volt.

Honismerőink közül sokan váltak helytörténetíróvá. Így készült el – Algyótól-Zákányszékig – sok településen a monográfia.

Történeti évfordulókhoz kapcsolódó országos honismereti versenyeken egyesületünk tanárai, diákjaikkal szép eredményeket értek el. Pl.: Az Emese álma (1994-1996) vetélkedő döntőjén a makói József Attila Gimnázium csapata 12. lett, míg 2005-ben a Hős Rákóczi népe vetélkedőn 3. helyezést értek el. Felkészítő tanáruk Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna volt. A Fölkelt a napunk, Szent István kora című versenyben a szegedi Dugonics András gimnázium csapata 2. lett. Felkészítő tanáruk Károlyi Attila volt. Mindketten egyesületünk tagjai.

A csongrádi honismerők kezdeményezésére 2009. évtől évente megrendezésre kerül a megyei általános iskolások honismereti versenye.

Az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémiákon rendszeresen részt veszünk 3-5 fővel, ahol diákjaink színvonalas kiselőadást tartanak előre közölt té-

mában. Egyesületünk 2012. évben adott otthont és rendezte meg az akadémiát Szegeden és Makón.

Bél Mátyás születésnapja – 1684. 03. 24 – a Honismereti Szövetség javaslatára lett a „Honismeret Napja”. E napra tekintettel egyesületünk évente rendezvényeket tart. Álljanak itt az utóbbi években tartott honismereti napok helyszínei és témái. Egyesületünk húsz éves történetét bemutató kiállítással és felolvasó üléssel 2010. március 26. napján ünnepeltük az eseményt a hódmezővásárhelyi levéltárban. 2011. március 25.-én tudományos felolvasó ülés és „A szegedi piarista iskola újraalapítása” c. kiállítás megnyitásával emlékeztünk meg a napról Szegeden a Piarista Gimnáziumban. (A honismereti napok sokszínűségének bemutatására még említem a 2013. március 24. napján Mindszenten tartott rendezvényünket. Egyesületi közgyűléssel kezdődött a program, majd folytatódott Nagy Györgyre való emlékezéssel, melyet előadói konferencia követett. Végezetül Mindszent helytörténeti és kulturális értékeinek megismerésére került sor.) 2014. március 29-én Makón a múzeumban civil konferencia keretében emlékeztünk meg a honismeret napjáról, 2023-ban a hódmezővásárhelyi Múzeumban.

A tárgyalt időszakban sok tagunk hozott létre honismereti gyűjteményt. Így például: Apátfalván, Csanádpalotán, Csongrádon, Kisteleken, Kiszomboron, Maroslelén, Óföldreákon, Pitvaroson, Röszkén, Szegváron, Szőregen, Tápén, Tömörkényben, Újszentivánon.

Munkánkat a 2011. évi „civil törvény” szerint és útmutatásával végezzük.

Figyelemmel kísérjük a Civil Központ híreit, információit, eseményeit (civil-kozpont@vira.hu)

Egyesületünk tárgyi időszakban végzett munkájának összegzéseként elmondható, hogy tagjaink sokat tettek és tesznek azért, hogy segítsék a megyei honismereti munkát.

2023. május 19.

DR. ŐSZ KÁROLY

-

SZÓRVÁNYLÉT ÉS MEGTARTÓ ERŐ

Bemutatkozásunk címűül a shakespearei lenni vagy nem lenni gondolatot is adhattam volna – abból az okból eredően, hogy a rólunk szóló tudósításokból sohasem hiányzik a számadat, hogy mennyien vagyunk, vajon maradtunk-e itt elegen hithű, igaz magyarként?

Európa egyik legkisebb falujából érkeztem, a kübekházi határtól alig 1500 méterre lévő Rábéről, mely a szomszédos Majdánnyal alkot közigazgatási tekintetben egy egységet, melyet nálunk Helyi Közösségnek hívnak.

Olyan szegletéről beszélek a világnak, melynek létét a Trianoni határ oly sok időn át megpecsételte, hiszen zsáktelepüléseként éltünk s így kerültünk a térképre, oda, ahol az országút a hármashatár kerítésénél véget ért. Európa és az anyaország karnyújtásnyira, mégis megfoghatatlanul távol került tőlünk.

A határ mentén húzódó területekre szántóföldet művelni is kizárólag úgynevezett zónaigazolvány felmutatásával engedett be a hatóság. Így volt ez egészen 2019 októberéig, amikor átadták rendeltetésének a Rábé-Kübekháza határátkelőhelyet, s ezzel Trianon után oly sok évtizeddel ott állhattunk Európa kapujában, és a határnyitást fizikai valójában, kivételes pillanatként megélve, átélve megnyíltatott a történelem új fejezete.

Néhány kilométerre tőlünk, Szerbia, Magyarország és Románia hármashatárán éppen ma van a DKMT Euró régió napja alkalmából megrendezett hagyományos kétnapos határnyitás. Nos, mi sok éven át csak ezen a két napon, általában május utolsó hétvégéjén léphettük át a trianoni határt.

Egyike vagyunk annak a 9 falunak, amely a 8.759 lélekszámú Törökkanizsa Községet alkotja. A zömében szerb lakosság mellett a magyar ajkúak aránya nem éri el a 30 %-ot.

Ezért szórványként beszélnek rólunk, nemegyszer meglepődve, hogy e minőségünkben jól tudunk magyarul – melyen mi, érintettek csak mosolygunk. Hiszen anyanyelvünk a magyar, szüleinké, a szívünké, de a lelkünké méginkább. Sokunk, főleg az idősebbek beszédén pedig máig érezhető a szögedi ő-ző nyelvjárás, melyre egyébként mindannyian büszkék vagyunk.

A demográfiai adatok helyett mi a Bánságban azokra a vállalatokra összpontosítunk, amelyek itt és most élhető-élhetőbb életformát teremtenek. Igen, vállalatok ezek a feladatok mind: hiszen nálunk voluntőr (önkéntes) és térítésmentes a művelődési egyesületek, sportklubok vezetőinek, tagjainak, sőt még a falusi polgármesterek, vagyis a helyi közösségek tanácselnökeinek munkája is.

A szórványlétből és a nagyvárosok forgatagától távol lehet-e és hogyan lehet megmaradnunk, akár előnyt kovácsolnunk? Erre mindenekelőtt a civil, nemkormányzati szervezetek, művelődési egyesületek adnak választ, melyek

összefogják, őrzik, átörökítik mindazt, amire értéként tekinthetünk, ami magyarságunkban, önazonosságunkban és megmaradásunkban segít bennünket – legyen az történelmi vagy épített örökség.

Ismerjék hát meg őket Önök is.

A határtól húszegynéhány kilométerre fekvő Törökkanizsán a közel harminc éves **Tiszagyöngye Művelődési Egyesület** a község összes művelődési és civil egyesületét segítő, azok működéséhez szükséges, és mindannyiuknak ingyenes támogatásokat nyújtó ernyőszervezet, amely számtalan szakcsoporttal működik az asszonykórustól a citerazenekaron át a néptáncsoportokig. Két legnagyobb rendezvényük Törökkanizsa hírnevét öregbíti: egyik a nemzetközi szintű Észak-Bánáti NéptáncTalálkozó, mely alkalmanként több száz fellépővel mutatja be a magyar, szerb, román, ruszin, roma, szlovák népzene gazdagságát.

Számunkra kivételes ünnep másik rendezvényük, a Szent István nap – jelentőségében és hangulatában egyaránt - melynek a lovas- fiákeres felvonulás, kenyérszenteléssel egybekötött szentmise, művelődési műsor, utcabál és a tiszai tűzijáték mind-mind részei.

A Szent István napi ünnepség a Tisza-parti park mellett zajlik, ott, ahol gazdag történelmi örökségünk páratlan kincseit találjuk egymástól alig pár száz méterre, ott, ahol megérint bennünket az évszázados múlt illata. Kevés olyan vajdasági helység van, melynek múltjában olyan sok nemesi családdal találkozzunk, mint Törökkanizsán. E kúriák néhai lakói alakítói, meghatározói voltak a városka történelmének és arculatának.

A Szerviczky és Schulpe család kastélya, mely földhivatalként működött, Schulpe Erik Magyarországon élő lányainak tulajdona, a legrégebbi bánsági úri lakok egyike.

A parkra néző, 1858-ban befejezett Szent György katolikus templom ugyan csak nemesi hagyatéka, Szerviczky György építtette.

Kiemelt hely illeti meg Tallián Emilt, akit 1889-ben neveztek ki a Törökkanizsai Járás főszolgabírójának, hiszen egyebek mellett neki köszönhetjük a vasútállomást, a városháza építését, a botanikus kertet, a kórház megalapítását.

A park gyöngyszeme, a felújított Maldegem kastély állami védelem alatt áll, és 1968-tól máig a könyvtárnak ad otthont.

A néhai járásbíróság impozáns épülete szintén a Tisza-parton van és a Törökkanizsai Önkormányzat székhelyeként működik.

A Törökkanizsáért Egyesület nevéhez fűződő számtalan rendezvény közül a legismertebb a Szent Mihály nap, melyet a törökkanizsai községhez tartozó Firigyháza templombúcsúja tiszteletére tartanak, s amelyet az elszármazott falubeliek, vagyis a Firigyháziak Találkozója, szabadtéri szentmise, művelődési műsor és bál tesz színesebbé. Színhelye egy régi, teljesen felújított parasztház,

amely Ricze Emlékházként működik, a faluhoz köthető tárgyakat, okiratokat bemutató egyedi kiállításnak otthont adva.

A határ felé haladva a következő kistelepülés maroknyi magyar közösséggel Oroszlámos, ahol a falu utolsó grófjáról, a szegények orvosáról elnevezett, Dr. Batthyány-Strattmann László Művelődési Egyesület a művelődési élet lobogóhordozója, mely a legifjabb tehetségeket a Pántlika néptáncsoportba tömöríti.

Majdányon és Rábén, a határ tözsomszédóságában megbúvó két színmagyar faluban alig élnek összesen 250-en, akik inkább az idősebb korosztályhoz tartoznak. Fialtajainkat jellemzően hétvégén, esztendő ünnepeken, rendezvényeken látjuk - hazahúz a szívük. Féltő szülői odaadással ilyennek neveltük őket, és arra is, hogy éljenek bárhol a nagyvilágban, legyenek büszkék arra, honnan származnak.

A Vadvirágok Művelődési Egyesületet ugyancsak a tenniakarás, a közösségépítés, a hagyományok és értékek megőrzésének igénye hívta életre 2010-ben. Minden rendezvényhez örömmel adjuk a nevünket, a művelődési rendezvényektől a falunapon át a báli mulatságokig mindenhez, ami gazdagítja, tartalmasabbá varázsolja a közösségi létet, s a névadó vadvirágként, a szívós, kietlen vidéken is szirmot bontóként vállalva, úgy hiszem, a legnemesebb küldetések egyikét.

Majdány és Rábé templombúcsúja az elszármazottak és az ittmaradottak közös összejövetele, de az örömkönnyeké és az örökös reménykedése is, mely a régi hagyományokat tisztelve kirakodóvásárral és családi ebéddel a mai napig esztendő ünnepe maradt.

A rábéli ékszerdoboz, ahogyan néhai plébánosunk, Bogdán József atya, papköltőnk nevezte, valószínűleg Európa egyik legpirinyóbb temploma. Adománnyokból épült 2005-ben, védőszentje pedig Szent Adalbert. Így esett meg, hogy e kis falucsának két búcsúja is van: egy ősöktől örökölt, szeptemberben, meg egy, az új templom tiszteletére, áprilisban.

A rábéli Triplex Galériát és a Boltmúzeumot mindenképpen tekintsék meg nálunk – erre Fehér Viktor, a Banaticum Kutatóközpont elnöke fogja felhívni megtisztelő figyelmüket.

Hiszen ezek az Aranka menti kincsek gazdag tárházát jelentik, kortörténeti dokumentumokat és tárgyakat összegyűjtve.

A rábéli kopjafán túl nem kell messzire mennünk, hogy felleljük ezer éves múltunk bizonyítékát. Majdányon találjuk meg ugyanis a vidék legrégebbi monostorát, illetve annak romjait, melyet Szent Gellért püspök Nagy legendája szerint maga Csanád vezér alapított 1030-ban. Sok éves régészeti feltárás után idén áprilisban egy nemzetközi, IPA pályázatnak köszönhetően nyílt meg a lelőhelyen egy páratlanul szép Látogatóközpont, mely igazi időutazást kínál az idelátogatók számára, s ahol a feltárt ritka leletek egy részét is kiállították.

A bánsági falvak ereje az összetartás mértékétől függ. Úgy véljük, meg kell tanulni az adott körülmények között teremteni, boldogulni, örülni mindannak, amit együttes kiállással, az egyesületek közötti együttműködéssel, együttgondolkodással, önkéntes feladatvállalással megvalósítottunk.

Mi hiszünk az önszerveződés, a tenniakarás erejében. Hagyományaink, történelmünk tisztelete és megőrzése önazonosságunk legfontosabb pillérét jelentik, a hidat, mely a múltból a jövőbe vezet bennünket. Csak így lehet, csak így érdemes dolgozni a délvidéki bánsági végeken. *A szórványlét pedig így válhat végül megtartó erővé a szülőföldön.*

MIHÓK KUCORA ESZTER

A MAGYAR NYELV NAPJÁN ELHANGZOTT ELŐADÁS

ANYANYELVÜNK A MAI VILÁGBAN

Majd 180 évvel ezelőtt, 1844. november 13-án az országgyűlés határozatot fogadott el, mely a magyar nyelvet államnyelvvé tette. 2011 óta ez a nap, november 13-a a magyar nyelv napja.

Más népek is ünneplik saját nyelvüket, s a dátumot mindig valamely, a nyelv életében fontos dátumhoz kötik. Az angol nyelv napja pl. Shakespeare halálának napjához kötődik, az orosz nyelv napja Puskin születéséhez, a finn nyelv napja a bibliafordítójuk, Agricola halálának napjához.

A magyar nyelv napja is a magyar nyelv életében jelentős eseményhez, mégpedig egy jogszabályhoz kötődik: a magyar nyelv államnyelvvé válásához. Mi, akik a nyelvre, anyanyelvünkre elsősorban úgy tekintünk, mint amelyen meg tudunk szólalni, ki tudjuk fejezni gondolatainkat, érzéseinket, amelyen meg tudjuk érteni nemzettársainkat, egy nyelvre, amelyen Petőfi versei, Jókai regényei születtek, irodalmunk jeles művei láttak napvilágot, a nyelvre, amelyen tanulunk, és melynek helyes használatával oly sokat foglalkozunk, mi talán először nem is gondolunk arra, hogy egy jogszabály mennyire meghatározó szerepet tölt be egy nyelv életében.

Pedig így van. A nyelv jogi helyzete alapvetően meghatározza a nyelv lehetőségeit, sorsát, jelenét és jövőjét, megmaradását, fennmaradását, fejlődését.

A világban körülbelül 6000-re teszik a létező nyelvek számát. Egyes számítások szerint minden két hétben kihal egy nyelv. A beszélt nyelveknek körülbelül a felét, tehát mintegy 3000 nyelvet kihalás fenyeget. Az UNESCO létrehozta a veszélyeztetett nyelvek atlaszát, mely feltünteti az adott nyelv régióját, veszélyeztetettség fokát, és az 1950 óta kihalt nyelveket. Az atlaszt kéthetente frissítik.

Ijesztő adatok és ijesztő kilátások ezek. Hogyan lehetséges ilyen nagyszámú nyelvvesztés? Hát éppen azért, mert a nyelvek státusza, helyzete között óriási az eltérés. Általában mintegy százezer ember kell ahhoz, hogy egy nyelv megmaradhasson, százezer ember, aki azt a nyelvet beszéli és rendszeresen használja. Tehát nem feltétlenül és kizárólag csak a népesség kihalásához köthető egy nyelv elvesztése, de ahhoz is, ha nem beszélik, nem használják az adott nyelvet.

A nyelvek sorsát nagyban meghatározza azok státusza. Vannak nyelvek, amelyek az írásbeliség szintjére is alig vagy sehogy se jutottak el, vannak nyelvek, amelyek más nyelvek által elnyomva, jogfosztott helyzetben tengődnek, vannak,

amelyek nyelvi hegemoniára törekszenek. Nos, hogyan ítéld meg anyanyelvünk helyét a mai világban, a rendkívül eltérő helyzetben nyelvek között?

Büszkén állíthatjuk, hogy anyanyelvünk a világ nyelvei között jó helyzetben van. Többek között azért is, mert létezik ország, Magyarország, amelynek hivatalos nyelve, és törvény biztosítja státuszát, a teljes körű, az élet minden területére kiterjedő nyelvhasználatot. Igazából egy nyelv számára ez a legelőnyösebb nyelvi helyzet, hiszen minden téren – az oktatás, a kultúra, a közélet, a tájékoztatás, a tudomány, a mindennapi élet terén egyaránt lehetővé teszi a nyelv szabad használatát és fejlődését. Legyünk büszkéek erre a szerencsés nyelvi helyzetre, és ne azon keseregjünk, hogy „kis nép - kis nyelv”, azaz a sokmillió nagyságrendű nyelvekhez képest a 13-15 millió lélekszámú beszélőközösségünk létszámát tekintve tényegesen kisebb. A homogénnek tartott nagy nyelvek nem mindig homogének, és még Európában is van példa arra, hogy „nagy” nyelvek az országot alkotó népek nyelvhasználati jogainak súlyos megsértésével, jogtiprással jönnek létre.

Nyelvünk azonban sajátos helyzetben van. A magyar nyelv mint nyelv nincs veszélyeztetett helyzetben, sőt hivatalos nyelvi státusából következően jövője, fejlődése is biztosítva van. A magyar nyelvet beszélő emberek azonban nincsenek azonos nyelvi helyzetben. Attól függően, hogy hol élnek, anyanyelvi lehetőségeik igencsak különböznek. A teljes körű, az élet minden területén jogszabályokkal biztosított nyelvhasználat csak az anyaországban élő nemzettársainkra érvényes.

Élethelyzetüket tekintve a magyar nyelvű emberek nagy általánosságban vagy az anyaországban élnek, vagy határon túl kisebbségi helyzetben, vagy a kivándorlás következtében szétszóródva a világ különböző országaiban, diaszpórában. A határon túli kisebbségi helyzetben élő magyarság nem tudja használni anyanyelvét az élet minden vonatkozásában. A határon túli magyarok számára nem biztos, hogy mindenütt vannak magyar iskolák, egyetemek még kevésbé, munkahelyen, hivatalban, bankban, postán, sőt orvosnál is gyakran a többségi nép nyelvén kell beszélni, gyakran az anyanyelv használata a családra, baráti körre szorul vissza, vagy olykor oda se. A többségi nyelv hatása érzékelhető lesz a magyar nyelvhasználatban, mint ahogy a nem magyar anyanyelven végzett iskolázatásból eredő nyelvi hiányosságok is. Ne legyünk türelmetlenek, ne neveljük ki és főleg ne nézzük le határon túli ismerőseinket, barátainkat, ha a velünk való kommunikációban olyan szavakat, nyelvi fordulatokat használnak, amelyek szokatlanok, idegenek, furcsák, sőt olykor hibásak. Gondolok itt pl. a *suk/sük* nem megfelelő használatára, vagy az üdítő-szokk elnevezésre, a medence-bazen, a majica-atlétatrikó szóra, s a tényleg különös *patika* szó fülüknek teljesen idegen jelentésére. Az „új patikát vettem” mondat délvidéki nyelvhasználatban nem azt jelenti, hogy egy igen tehetős fiatallal van dolgunk,

aki egy új gyógyszerát vásárolt, hanem mindössze arról, hogy fiatal barátunk új sportcipővel lepte meg magát. A sportcipő megnevezésére magyar nyelvű szövegben, beszédben a patika szó használata mindenképpen kerülendő, mert szövegértési zavart okoz. Bár nem tudom, hogy az anyaországi nyelvhasználatban a sportcipő megnevezésére a fiatalok körében újabban elterjedt „sneaker” nem okoz-e legalább ekkora kommunikációs zavart az átlagos nyelvhasználó számára, aki nem biztos, hogy tudja, mire gondoljon.

Nos, az anyaországi nyelvhasználót megértésre, toleranciára szeretnénk buzdítani, ha kisebbségi helyzetben élő ismerőseitől valami nyelvi furcsaságot hall, a kisebbségi helyzetben élő nemzettársaink esetleges nyelvi hiányosságait viszont nyelvműveléssel, nyelvapolással, az anyanyelvi iskoláztatás szorgalmazásával, az anyaországgal való kapcsolattartással, kapcsolatépítéssel, az internet és a média révén a kulturális értékek és hatások kiterjesztésével, elérésével és számos más módon lehet csökkenteni, illetve megszüntetni. Azt hiszem, ezen a téren komoly eredményeket értünk el az elmúlt évtizedek során. Konkrét példa az elmondottakra: Örömmel tölthette el szívünket, hogy pl. milyen alapos nyelvismeretről tettek tanúbizonyságot a nemrég Adán megtartott Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok nyelvi vetélkedőin résztvevő fiatalok.

Nemzettársaink egy része nem az anyaországban, nem is kisebbségi helyzetben, hanem a világ különböző országaiban, szétszóródva, diaszpórában él. Vagy azért, mert – mint az idősebb nemzedék közül oly sokan – a történelem viharai elől menekülve kerültek oda, vagy újabban – általában a fiatalabb generációk – szabad akaratukból, a jobb élet reményében keresték/keresik boldogulásukat más országokban. Könnyen belátható, hogy a magyar nyelvhasználat lehetősége az ő esetükben erősen korlátozott. Az idegen nyelvi környezetben anyanyelvük leginkább a magánszférára húzódik össze. Számolni kell a nyelvhasználat beszűkülésével, egyszerűsödésével, megfakulásával, az idegen környezetbe való beintegrálódás következtében az erőteljes nyelvi asszimilációval, az esetleg bekövetkező nyelvcserevel. A folyamat nem egyik napról a másikra játszódik le, évtizedeken, generációkon keresztül zajlik, és nem is minden esetben, de a tendencia egyértelmű.

A magyar nyelv és a magyar nyelvet beszélő emberek helyzete tehát igen eltérő képet mutat. Attól függően, hogy hol élünk, az adott helyzetben nyelvünk a konkrét nyelvhasználók számára ki lehet téve az asszimiláció, a nyelvcsere, a nyelvvesztés veszélyének, s ez a veszély nemcsak a diaszpórában élőket, de a kisebbségi helyzetben levő nemzettársainkat is érintheti. Nem dőlhetünk tehát hátra elégedetten foteljeinkben arra gondolva, hogy nyelvünk teljes körű használata, fejlődésének lehetőségei, jogi és nemzetközi jogi helyzete teljesen rendezett, hiszen ezzel a lehetőséggel a magyar nyelvet beszélő nemzettársainknak csak egy része tud élni. Határon belül mintegy 10 millió ember igen, a határon

kívül élő mintegy 3-4 millió ember nem. Ezért is igen nagy felelősség hárul az előnyös nyelvi helyzetben élő nemzettársainkra őseinktől megörökölt anyanyelvünk őrzéséért, megóvásáért, ápolásáért, igényes használatáért, fejlődéséért és a következő generációk számára történő átörökítéséért.

„Oh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok S azt meg kell védened” – írja Füst Milán A magyarokhoz c. versében. Anyanyelvünkért, közös örökségünkért felelősséggel tartozunk. Az örökséget, bármi legyen is az, meg kell becsülni, nem lehet elherdálni, és a lehető legjobb tudásunk szerint, gyarapítani kell. Nincs ez másként az anyanyelvvel sem. Az anyanyelvben benne van több századra visszamenően őseink élete, gondolkodásmódja, cselekedetei, fáradozása, erőfeszítései, benne van irodalmunk, kultúránk, néphagyományaink, szokásaink teljes tárháza, benne van egy teljes világ, mely anyanyelvünk elsajátítása révén birtokunkba jut. Igen értékes örökség ez, mi magunk vagyunk ennek az örökségnek a birtokosai, hordozói, és személyünkben mi magunk ennek az örökségnek a megtestesítői. Kosztolányit idézném, aki gyönyörűen megfogalmazta erre vonatkozó gondolatait: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. ... Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben így nyilatkozhatom meg igazán.” (Ábécé a nyelvről és a lélekről)

Vigyázzunk tehát legértékesebb örökségünkre. Rajtunk áll, hogyan sáfárkodunk vele. Rajtunk áll, hogyan, milyen állapotban adjuk át a következő nemzedékeknek. Az élet minden területét felölelő gazdag szókincset, nyelvjárásaink révén szép nyelvi színeket, szólásaink, közmondásaink révén szemléletes, képi látásmódot, nyelvtani szerkezeteink segítségével megfogalmazott sajátos világlátást és ezernyi más hagyományoztak ránk elődeink, és mindenekelőtt egy olyan anyanyelvet, melyen meg tudjuk érteni egymást, bárhol éljünk is.

A mai rohanó, gyorsan változó, globalizálódó világban gyakran elfeledkezünk minderről. Mintha örökös időhiányban szenvednénk: nem fordítunk gondot gondolataink szabatos megfogalmazására, nem törődünk a helyesírási szabályokkal, szavainkat lerövidítjük, eltorzítjuk, átértelmezzük, idegen szavak tömege áramlik be nyelvünkbe, a magyar nyelvű kommunikáció színvonala romlik, a nyelvi viselkedés szabályai kritikátlanabbá válnak, veszélybe kerül, hogy egymást mindig megértsük. „Szülcsi napcsi” – olvasom, és nem tudom, mi akar ez lenni. Hát születésnap – magyarazzák meg nekem. A nyelvi igénytelenség szomorú példája, jó lenne, ha társaival együtt mielőbb eltűnne a nyelvhasználatból.

A magyar nyelv napját ünnepeelve azonban helyezzük előtérbe mindazon körülményeket, amelyek nyelvünk helyzetét illetően bizakodásra adnak okot. Búsongás és a problémák végeláthatatlan sorolása helyett örvendjünk annak,

hogy nyelvünket nem fenyegeti a kihalás veszélye, a világ nyelvei között jogi státusunk rendezett, minden lehetőségünk megvan nyelvünk természetes fejlődésére. Rajtunk, mai nyelvhasználókon áll, hogy nyelvi örökségünket a mai kor változó körülményei között hogyan használjuk, és milyen állapotban adjuk át az elkövetkezendő generációknak. József Attilát idézve: "Ez a mi munkánk, és nem is kevés". Sőt, továbbgondolva: Ez a mi felelősségünk, és nem is kevés.

HÓDI ÉVA

EGYESÜLETÜNK ÉLETE

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET ÉS A HONISMERETI SZÖVETSÉG PROGRAMJAI 2023-BAN

Január 12.	I. Felügyelőbizottsági ülés
Január 19.	I. Elnökségi ülés
Február 10.	II. Elnökségi ülés
Február 10.	Tisztújító közgyűlés Szegeden a Móravárosi-iskolában, az Épületgépész Múzeum helyi értékeinek megtekintése
Március 1.	Megyei Kazinczy-verseny az Agórában
Március 17.	Honismeret napja Hódmezővásárhelyen
Március 24.	Honismeret napja Budapesten
Március 31.	Regionális tanári műhely a honismeretet tanítóknak
Április 11-17.	Magyar nyelv hete. Április 11-én egyesületünk tagjai Szabadkára utazhatnak a megnyitóra.
Április 14.	Kárpát-medencei általános iskolások honismereti versenye Csongrádon
Április 29.	Megyei értéktárakat kutató tanulmányút, Magyarcsanád-Nagylak-Csanádpalota
Május 19-21.	Kiadványszerkesztői konferencia Tatabányán
Július 10-14.	OHA Budapesten
Július 17-20.	Egyesületi tanulmányút Vaskapuhoz
Augusztus 14-18.	IHA Bonyhádon
Augusztus 30.	III. Elnökségi ülés
Szeptember 19.	NEA továbbképzés civil szervezetek számára
Szeptember 20.	II. Felügyelőbizottsági ülés
Szeptember 23.	Temesvár kulturális fővárosba egyesületi tanulmányút, Civil szervezetek találkozója
Október 6.	Makói honismereti nap

- November 8.** Egyesületi tagjaink levéltári továbbképzése
- November 14.** Magyar nyelv napja ünnepe Szegeden
- November 15.** Egyesületi tagjaink levéltári továbbképzése
- November 22.** Egyesületi tagjaink levéltári továbbképzése
- December 11.** Évkönyvünk, a Honismeret folyóirat és tagjaink által megjelentetett könyvek bemutatója Szegeden, a Somogyi-könyvtárban

KÖZGYŰLÉS

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület február 10-én tartotta a 2023. évi közgyűlését. A rendezvény helyszíne ez alkalommal a Szegedi SZC Móravárosi Szakképző Iskola volt. A hivatalos program megkezdése előtt a résztvevők megtekintették az Épületgépész Múzeum móravárosi kiállítóhelyét Hoffman László ny. tanár vezetésével.

A közgyűlés megkezdésekor Dr. Marjanucz László elnök köszöntötte a résztvevőket, és megköszönte az intézmény vezetőjének, hogy helyet biztosított az egyesület rendezvényének. Feketű Béla igazgató úr üdvözlő beszédében kifejtette a honismereti munka jelentőségét, illetve a honismeret és az oktatás összefüggéseit. Jó munkát kívánt a tanácskozás résztvevőinek. Ezután az iskola egyik diákja egy Vörösmarty-verset mondott el.

A közgyűlés munkája a hivatalos teendőkkel kezdődött: a napirend elfogadásával, a jegyzőkönyvvezető és a hitelesítők megválasztásával. Ezt követően Károlyi Attila levezető elnök javaslatot tett új tagok felvételére. Az egyesületbe jelentkezett Deli Alex, Dérné Bozóki Éva, Dr. Simon András, Jazimiczky Dr. Tanács Erzsébet, Szabóné Kiss Éva és Tasnádi Gáborné. A jelen lévő jelöltek bemutatkoztak, a távol lévők jellemzését Gergelyné Bodó Mária felolvasta. A közgyűlés megszavazta a felvételüket, és ezt a tényt határozatban rögzítette.

Dr. Marjanucz László elnök úr megemlékezett a közelmúltban elhunyt Gulácsiné Somogyi Ilona tagtársról, aki 2010 óta volt az egyesület tagja, jelentős munkát végzett a honismeret terén, segítette az adminisztrációs munkát, tanulmányutakat szervezett. Az egyesület egyperces főhajtással adózott emlékének.

A Honismereti Szövetség minden évben emléklappal ismeri el a tagok kiemelkedő munkáját. Először a 2021. évben odaítélt, de át nem vett emléklapok átadására került sor. Katkóné Bagi Éva és Molnár Mária érdemelte ki ezt az elismerést.

2022-ben a következők kaptak emléklapot:

- Szirbik Miklós Egyesület
- Kis Mária Hortensia Honismereti Kör
- Makói Honismereti Kör
- Sántáné Kurunczi Mária

A továbbiakban az egyesület elnöke összefoglalta azt a szerteágazó, nagyon gazdag tevékenységet, amelyet az egyesület tagsága az elmúlt évben végzett. Szénásiné Bari Gyöngyi a 2022. év gazdálkodásról beszélt, Endrész Erzsébet pedig ismertette a felügyelő bizottság tevékenységét, észrevételeit. A közgyűlés mindhárom beszámolót egyhangúlag elfogadta.

A közgyűlés második felében tisztújításra került sor. A jelölőbizottság 8 fős elnökségre, 3 fős felügyelő bizottságra és egyéni tisztségviselőkre tett javaslatot.

A megválasztott elnökség következő lépésként elnököt, alelnököt, titkárt és területi képviselőket választott, a felügyelő bizottság pedig elnököt.

Az elnökség tisztségviselői:

Elnök: Dr. Marjanucz László

Alelnök: Károlyi Attila

Titkár: Gergelyné Bodó Mária

Területi képviselők:

Szeged: Dr. Fári Irén

Hódmezővásárhely: Lőkös Sándorné

Makó: Zeitler Ádám

Csongrád: Georgiades Ildikó

Pitvaros: Kemény Lajosné

A felügyelő bizottság Endrész Erzsébetet választotta elnöknek.

Tagok:

- dr. Szerdahelyi Péterné
- Kröni Katalin.

Egyéni tisztségviselők:

- Jegyzőkönyvvezető: Némethné dr. Balázs Katalin
- Gazdasági vezető: Szénásiné Bari Gyöngyi
- Általános tanácsadó: Dr. Ősz Károly
- Jogi tanácsadó: Prof. dr. Antal Tamás

Miután a megválasztott elnökség elfoglalta helyét az elnöki asztalnál, Dr. Marjanucz László ismertette az egyesület 2023. évi programtervezetét, Szénásiné Bari Gyöngyi pedig a pénzügyi tervet.

A közgyűlés tagjai mindkét tervet jóváhagyták.

A hivatalos program befejezése után kötetlenebb beszélgetéssel, vacsorával folytatódott a rendezvény.

„MINDEN TECHNIKA MŰVÉSZETTÉ NEMESEDIK A TUDÁS LEGMAGASABB FOKÁN!”

A fenti idézet iskolánk jogelőd intézményeinek névadói, Móra Ferenc és Tápai Antal egymás közti levelezéséből származik. Iskolánk jelmondata utal arra, hogy amennyiben valaki becsülettel és tisztességgel megtanul valamely anyaggal bántani, megtanulja valamelyik szakma fogásait, és ezt a tudását folyamatosan bővítve gyakorolja, igazi művésszé válik – szakmája művészevé.

Tápai Antal és Móra Ferenc nevét Szegeden két nagy múltra visszatekintő szakképző iskola viselte, amelyek a városban 1884-ben megindult iparos ta-

noncképzésből nőttek ki. 2007-ig önállóan működtek, akkor a két intézményt összevonták. A következő években több átszervezés, fenntartóváltás és ebből adódó névváltozás történt. Iskolánk 2020. július 1. óta Szegedi SZC Móravárosi Szakképző Iskola néven működik.

2024-ben már 140 éve, hogy az iskola versenyképes, a munkaerőpiac igényeinek megfelelő kínálattal várja a tanulókat, akik képességeiknek, érdeklődésüknek és személyiségüknek megfelelően tanulhatnak. Fő alapelvünk, hogy az intézmény olyan kezdő szakembereket bocsásson ki, akikben van igény a rendszeres szakmai megújulásra, nyitottak a világ dolgaira, tisztelik és becsülik embertársaikat. Kilenc ágazatban, (gépészet, épületgépészet, építőipar, vegyipar, fa- és bútorigar, elektronika és elektrotechnika, szépségszét) várjuk a technikumi és szakképző iskolai képzés iránt érdeklődőket tanulói és felnőttképzési jogviszonyban egyaránt.

Az intézményben iskolapszichológus és szociális munkás is dolgozik, akik a fejlesztő pedagógusokkal, gyógypedagógusokkal, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi szakemberekkel szakszerű segítséget nyújtanak a tanulási nehézségekkel, zavarokkal, egyéb problémákkal küzdőknek.

A szakmai oktatás korszerű, jól felszerelt laboratóriumokban, szaktantermekben és tanműhelyekben folyik, de a duális szakképzés jegyében az ágazati alapoktatás után a diákok vállalkozóknál ismerkedhetnek meg „élesben” a piaci viszonyokkal.

A nemzetközi hálózatosodás egyik bázisaként tanulószervezeti jellemzőinket erősítve interkulturális tudástranszfer részesei vagyunk. Mindennapi tevékenységünket áthatja a fenntartható fejlődés és az egészségtudatosság iránti elkötelezettség, amelyet jól tükröz a „Fogyasztói tudatosságra nevelő iskola” cím elnyerése. Iskolánk kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, diákjaink és oktatóink az elmúlt években szakmai tapasztalatgyűjtés és nyelvtanulás (angol és német nyelvet oktatunk) céljából Európa szinte minden országában megfordultak.

A tanórai és tanórán kívüli tevékenységek egyaránt céljaink megvalósítását szolgálják. A jógyakorlatként működő élménypedagógia (élménynapok) fő célja a kommunikáció, a személyes és a szociális kompetenciák fejlesztése. Sikeresen alkalmazzuk a projektmódszert is. Ez olyan tanulásszervezési forma, amelynek középpontjában egy elvégzendő tevékenység áll. Céljaink megvalósítását különböző munkacsoportok segítik. Ezek egyike a Zöldész csoport, amely az ökoiskolai elvárásoknak való megfelelést kíséri figyelemmel. Az Egészségőr team a rászoruló diákok támogatását koordinálja, míg a pályázati csoport az innováció fontos bázisa. A tanulók bevonása a diákönkormányzaton keresztül valósul meg.

Iskolánk Szeged Móraváros nevű városrészében található, melynek civil szervezeteivel szoros kapcsolatot ápolunk. Mindennapi együttműködésünk a

helyi közösség érdekeit szolgáló eredményekben ölt testet: kerékpáros-pihenőhely építése nemzetközi együttműködés keretében, kerékpártároló készítése általános iskola számára, festési és mázolósi munkák óvodákban, civil szervezetknél, integrációs miniprojekt keretében szépészeti bemutató az idősek otthona lakói és szegedi nyugdíjasklubok tagjai számára.

A Móravárosi az ezermesterek iskolája, ahol széles szakmai kínálat és kiváló szakemberek várják a szakmatanulás iránt érdeklődőket!

FEKETŰ BÉLA

HONISMERET NAPJA HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN

Meghívó

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület honismeret napi rendezvényére

Időpont: 2023. március 17. 14.30

Gyülekező: 14 órától

Helyszín: Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum

Program:

Levezető elnök: Dr. Marjanucz László

14.30: Prof. dr. Antal Tamás: A törvényhatósági intézmények változásai
Hódmezővásárhelyen a két világháború között

14.55: Prof. dr. Blazovich László: Fejezetek Szeged középkori történetéből

15.20: Felletár Zsolt: A szegedi szalámikészítés hőskora - olasz kóbásztól Pick
Márkig

15.45: Ormos Zsuzsanna: A Hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református
Gimnázium Pantheonja (Szobrok, szobrászok, híres egyéniségek)

Az előadások után a múzeum kiállításainak megtekintése

HONISMERETET TANÍTÓ TANÁROK MŰHELYE

VII. Regionális Honismereti – Helytörténeti Tanári Műhely

Csongrád Megyei Honismereti Egyesület – Dugonics András Piarista Gimnázium

Szeged, Bálint Sándor utca 14.

Szeged, 2023. március 31.

A szabadság gyermekei

*Annyi mindent kéne még elmondanom
S ha nem teszem, talán már nem is lesz rá alkalom
Hogy elmeséljem, milyen jó, hogy itt vagyunk
S mint a régi jó barátok egyet mondunk s egyet gondolunk
(Ismerős Arcok)*

14.00

Házigazda, moderátor: Károlyi Attila

Megnyitó Marjanucz László Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke (Szeged)

I. Jubileum és akció

Honismeret, helyi örökség, néprajz – elmélet és gyakorlat az egyetemi oktatásban

Simon András SZTE, Néprajzi Tanszék (Szeged)

Tehetséggondozás kicsiben és nagyban – matematikából

Juhász Nándor (Szeged)

A Piarista 300 éve Szegeden. Egy iskolatörténet glosszája

Károlyi Attila Szegedi Piarista Iskola (Szeged)

II. Oral history, történetmesélés

15:00

Találkozások – Az oral history módszereinek alkalmazása az általános iskolai történelemtanításban

Jancsákné Majzik Andrea – Torma Béla SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, NOÖ (Szeged)

Az oral history a történelem OKTV pályamunkák forrása is

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna Makói József Attila Gimnázium (Makó)

Az oral history szerepe a családtörténetben

Kiss Gábor Ferenc SZTE JGYPK ATIKI (Szeged)

Felvidéki magyarok kitelepítése Bácsalmásra

Barnáné Steixner Margit Bácsalmási Hunyadi János Gimnázium (Bácsalmás)

III-IV. Digitális, virtuális. Belső és külső világunk

16.00

Kor-Hely Kóstoló online verseny

Debreczeni Orsolya Katalin Kemény Zsigmond Elméleti Líceum (Szamosújvár)

A vallásos nevelés hatása a közösségfejlesztésre

Fazakas Enikő Bartók Béla Elméleti Líceum (Temesvár)

Tisza-projekt - Komplex honismereti és környezetvédelmi programsorozat kollégista

diákok számára

Dérmé Bozóki Éva Szegedi Városi Kollégium Janikovszky Éva Tagintézmény (Szeged)

"Határtalan offline világ"

Bukodi István Gyulai Római Katolikus Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium (Gyula)

A bűbáj földje...

Bánhidó Zoltán Bedő Albert Erdészeti Technikum Szakképző Iskola és Kollégium (Ásotthalom)

Az én Temesvárom - képzőművészeti műhelyek alkotásai

Nüszl Erzsébet Bartók Béla Elméleti Líceum (Temesvár)

A víz, ami összeköt

Krämmér Erika Szegedi SZC Móravárosi Szakképző Iskola (Szeged)

A szegedi Hon- és Népismereti Konferencia tapasztalatai

Gergelyné Bodó Mária Szegedi SZC Déri Miksa Műszaki Technikum (Szeged)

18.00 Honismereti műhelyvacso

Dugonics András Piarista Gimnázium
Szeged, Bálint Sándor u. 14.

A SZABADSÁG GYERMEKEI – A VII. REGIONÁLIS HONISMERETI ÉS HELYTÖRTÉNETI TANÁRI MŰHELY

2023. március 31-én *A szabadság gyermekei* címmel immár hetedik alkalommal rendezték meg Szegeden a nagy hagyományokkal bíró Regionális Honismereti-Helytörténeti Tanári Műhelyt a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium közös szervezésében. A két rendező szervezet munkája lehetővé teszi, hogy határokon átívelő formában rendszeresen találkozzanak magyar tanárok, kutatók, nevelők, akik a műhely keretében gondolatokat és tapasztalatokat cserélhetnek egymással.

A rendezvény mottójául az Ismerős Arcok zenekar *Nélküled* című számának kezdő sorai szolgáltak:

*„Annyi mindent kéne még elmondanom
S ha nem teszem, talán már nem is lesz rá alkalom
Hogy elmeséljem, milyen jó, hogy itt vagyunk
S mint a régi jó barátok, egyet mondunk, s egyet gondolunk.”*

Azt hiszem, az alkalomhoz illő sorok megfelelő környezetet találtak ahhoz, hogy a szavak tettekké váljanak, s ezáltal újfent megerősítést nyerjen, hogy „egyet mondunk, s egyet gondolunk”. Ez a szakmai és értékrendi közösség az esemény során is megmutatkozott. Az ilyen és ehhez hasonló rendezvények mind az oktatás-nevelés, mind az illetékes szaktudományok, mind pedig a társadalom szempontjából kiemelten fontosak. A jelenlévők széles spektrumát képviselték a témában érdekelteknek és jártasaknak, bizonyítva, hogy a hely, a hon megismerése, legyen annak perspektívája akár a múlt, akár a jelen, mindenki ügye és feladata, melyben minden szaktudománynak és tantárgynak meg lehet és meg is van a helye.

Ez ugyanígy vonatkozik a képviselt intézményekre is: míg az egyetemi szféra előadói elsősorban a kutatás és az egyetemi képzés perspektíváját hozták be a diskurzusba, addig az általános és középiskolai tanárok és a kollégiumi nevelők mindennek az alkotó, kreatív felhasználását mutatták meg.

S ez nagyon hatékony együttállás: a tudomány ne elefántcsonttoronyban élő örökszűz legyen, hanem konkrét inspirációkat merítve a kutatási eredmények gyakorlati felhasználásából, megtermékenyítőleg hasson a praktikumra. Ez a hatás pedig fontos, hogy visszafelé is érvényesüljön, vagyis a munka dandárját végző nevelők és közösségi szervezők támpontot lelhessenek a tudomány eredményeiben, s annak ne csak felhasználói, hanem létrehozói is legyenek.

Egymás munkájának megismerése, a tapasztalatcsere, a közös gondolkodás mind fontos eszköz annak érdekében, hogy a honismereti és helytörténeti munkában érdekelt résztvevők mind gazdagabban térhessenek haza.

Az előadások négy fő tematikai egység köré szerveződtek. Az első egységben (*Jubileum és akció*) az egykori hagyomány és az azt éltető közösség került bemutatásra. Az *Oral history, történetmesélés* című szekció alapja, hogy egy múltbéli személyes életút példaként szolgálhat, a történelem tükre is lehet. A *Digitális, virtuális* szekció az ismeret elsajátításának modern módozatait villantotta fel. Ebben kulcsszerepet játszik a tartalom újfajta, rövid megfogalmazása, virtuális térbe helyezése, s az, hogy a tudás játékos formában való használata alapvető igénye a fiataloknak. A negyedik rész, a *Belső és külső világunk* mottója pedig a következő volt: „azért vagyunk, hogy otthon legyünk a világban”.

A tanári műhely házigazdája és moderátora Károlyi Attila, a szervező szegedi gimnázium történelem és irodalom szakos tanára volt.

Marjanucz László, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke megnyitójában melegen köszöntötte a jelenlévőket. A műhelykonferencia első előadója, **Simon András** (tanszékvezető egyetemi docens, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék) *Honismeret, helyi örökség, néprajz – elmélet és gyakorlat az egyetemi oktatásban* című előadásában kiemelte, hogy az egyetemen folyó oktatás erős elméleti alapokat nyújt a gyakorlati munkához a kulturális örökség megóvása területén. Érzékelhető, hogy az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék erőssége is a hallgatók terepmunkára való felkészítésében rejlik. **Juhász Nándor** (Szeged) *Tehetséggondozás kicsiben és nagyban – matematikából* című prezentációjában szép példáját adta annak, hogyan lesz egy alulról induló, eleinte főként városi versenyből regionális, országos, majd nemzetközi hatókörű megmérettetés. Különösen izgalmas volt hallani, hogy egy alapvetően reál vetélkedő miképpen erősíti a határon inneni és túli magyar–magyar kapcsolatokat.

Károlyi Attila (Szegedi Piarista Iskola, Szeged) *A Piarista 300 éve Szegeden. Egy iskolatörténet glosszája* címmel tartott előadást a konferencia keretében. A Dugonics András Piarista Gimnázium Szeged és a tágabban vett Délvidék nevelési és kulturális életének egyik oszlopaként funkcionál, a város egyik emblematisztikus középiskolája, amely már mintegy 300 éve működik. Az évfordulóra kiadott tartalmas, gazdagon illusztrált, modern szemléletű könyvet annak egyik szerkesztőjeként prezentálta az előadó. Maga a bemutatás során nemcsak a kötet tartalmáról tudtunk meg részleteket, hanem a szerkesztés és alkotás kulisszatitkairól is.

Jancsákné Majzik Andrea és **Torma Béla** (SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Szeged) az *oral history* módszereinek általános iskolai, kifejezetten pedig történelemtanórai keretek közötti alkalmazásáról beszéltek. Az MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelem Tanítás Kutatócsoport évek óta foglalkozik videóinterjúk általános és középiskolai oktatásban való felhasználásával. A konferencián a kutatócsoport tagjaiként Majzik Andrea szakvezető tanárnő és Torma Béla tanárjelölt egy 1956-os forradalmat feldolgozó, videóinterjúra épülő óratervről és annak megvalósításáról számolt be.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makói József Attila Gimnázium, Makó) *Az oral history a történelem OKTV pályamunkák forrása is* című prezentációjában egy kisváros nagynevű középiskolájában folyó szakmai munka egyik kiemelt módszertani elemét járhattuk körbe az iskola egykori történelemtanárának segítségével. A módszer eredményességét nemcsak a szakmai sikerek bizonyították, hanem az is, hogy az azt alkalmazó diákok is közelebb kerülhettek dolgozatuk tárgyához.

Kiss Gábor Ferenc (főiskolai docens, SZTE JGYPK Alkalmazott Társadalmismereti és Kisebbségpolitikai Intézet) *Az oral history szerepe a családtörténetben* című előadását megalapozták az előző előadó gondolatai. Az *oral history* használatát egy speciális tematikus környezetben bemutató módszertani előadás során ezúttal is megerősítést nyert, hogy a módszer használata több téren jelentős hozadékkal jár. Mind a szakmai-módszertani, mond az oktatás, nevelés és értéktáadás terén számos előnnyel jár alkalmazása.

Barnáné Steixner Margit (Bácsalmási Hunyadi János Gimnázium, Bácsalmás) prezentációjából egy érzelmileg is nehezen feldolgozható témát, a felvidéki magyarok Bácsalmásra történő kitelepítését ismerhettünk meg, melynek kutatásában kiemelkedő szerepet kaptak az *oral history* módszerével készült interjúk. Az előadásnak különleges ízt adott, hogy az egyik interjúalany maga is résztvevője volt a konferenciának. Ezt követően **Debreczeni Orsolya Katalin** és **Hajdú Enikő** (Kemény Zsigmond Elméleti Líceum, Szamosújvár) közös előadásából egy helytörténeti témákra szakosodott online versenyt, a Kor-Hely Kóstolót ismerhettük meg, melynek bázisát egy kisebbségi környezetben működő középiskola képezi. Ebben a kulturális miliőben elemi cél, hogy elősegítsék a hagyományozódást, s ahogy elhangzott, ennek első lépése az érdeklődés felkeltése. Az online eszközök magas szintű használata sokak számára teszi elérhetővé a versenyt.

Fazakas Enikő (Bartók Béla Elméleti Líceum, Temesvár) *A vallásos nevelés hatása a közösségfejlesztésre* címmel tartott előadást, melyből megtudhattuk, hogy a vallásos nevelésben érdekelteknek kétszeres kisebbségi lét jut osztályrészül. Egyrészt, mint nemzeti kisebbség, másrészt azon belül is az aktív vallásgyakorlók kisebbségi léte. A csökkenő létszámú magyar közösség az aktív templomba járók csökkenését is maga után hozza. Ezért létfontosságú a közösségépítés a vallásos nevelés terén is, melynek kiemelkedő identitásképző szerepe is van.

Dérné Bozóki Éva (Szegedi Városi Kollégium Janikovszky Éva Tagintézmény, Szeged) *Tisza-projekt – Komplex honismereti és környezetvédelmi programsorozat kollégista diákok számára* címmel tartott prezentációt a műhelykonferencia hallgatóságának. A kollégium nevelője idén is egy nagyon innovatív és a diákok figyelmét felkeltő, azt lekötő projektet hozott. Mindkét tényező fontos, hisz egy kollégiumon belül meg kell küzdeni azzal is, hogy az sokak számára lakhely, ahova mindennapi iskolai munka után pihenni és tanulni térnek vissza, s ebben a felállásban tanulás és pihenés egyfajta konkurenciát jelent a kollégiumi programok számára.

Bukodi István (Gyulai Római Katolikus Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium, Gyula) prezentációjából egyértelművé vált, hogy a középiskolai tanulmányi kirándulások kapcsán alapvető nevelési elvek kerülnek megerősí-

tésre: „nevelni csak úgy tudunk, ha fizikai kapcsolatban vagyunk egymással”. A kirándulások során felkeresett helyek (például Szolyva Emlékpark, Szinevéri tó) hatása alátámasztja ezt a vélekedést.

Bánhidy Zoltán (Bedő Albert Erdészeti Technikum, Szakképző Iskola és Kollégium, Ásotthalom) előadásának fókuszában az 1883-ban alapított, nagy hagyományú, ásotthalmi erdészeti iskola állt, melyről megtudhattuk, hogy nemcsak a tanórákon kínál lehetőséget a tudás megszerzésére. Az intézmény kollégiumában színvonalas nevelőmunka folyik, melynek alapja a természeti környezet, annak természetes és ember alkotta tárgyainak és élővilágának megismerése. Ez nemcsak passzív ismeretbefogadást jelent, hanem a diákok aktivizálását is.

Nüszl Erzsébet (Bartók Béla Elméleti Líceum, Temesvár) *Az én Temesvárom – képzőművészeti műhelyek alkotásai* címmel tartott prezentációt a műhelykonferencián. Kiemelte, hogy egy hely megismeréséhez fontos annak múltját és jelenét is megismerni, és mindkettőnél lehet szerepe a művészetnek, melyet érzékelhetünk Temesvár kapcsán is. **Gergelyné Bodó Mária** (Szegedi SZC Déri Miksa Műszaki Technikum, Szeged) a szegedi Hon- és Népismereti Konferencia tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. A hosszú évek munkája során felgyülemlett szakmai tapasztalatok átadása elengedhetetlen a folyamatos fejlődés szempontjából. Nem szükséges mindig visszamenni az alapokhoz, hanem lehetőség nyílik azokra építkezni. Ezt az építkezést jól szolgálta a bemutatott rendezvény, melyről egy nagyon avatott beszámoló keretében kaphattunk képet.

Az elhangzott előadásokat azok is megismerhetik, akik nem tudták részvételükkel gazdagítani a közös gondolkodást, mivel Károlyi Attila szerkesztésében azok írott változatban is hozzáférhetők lesznek. A jövőre vonatkozó tervekről annyit érdemes megosztani, hogy már szervezés alatt áll a következő, 2024. évi Tanári Műhely, melynek jelen állás szerinti hívógondolata: „legendás szülőföld, szülőföld és legendák”.

A rendezvényt most is Károlyi Attila szervezte.

KISS GÁBOR FERENC

Barnáné Steixner Margit

Dérné Bozóki Éva

Gergelyné Bodó Mária

*Jancsákné Majzik Andrea
és Torma Béla*

Károlyi Attila

Kiss Gábor

*Marjanucz László
és Károlyi Attila*

*Pál Lászlóné
Szabó Zsuzsanna*

Simon András

A MAGYAR NYELV HETE

A MAGYAR NYELV HETE A VAJDASÁGBAN

Az Anyanyelvápolók Szövetsége április 11. és 18. között rendezte meg az 57. magyar nyelv hetének programsorozatát. Az idei események helyszíne a Vajdaság volt. A Szövetség szegedi csoportja kapta a megbízást a szervezésre, mivel tagjai kapcsolatban álltak szerbiai magyar szervezetekkel, intézményekkel, tanárokkal. Első lépésként hozzájuk kellett eljuttatni a felhívást, hogy térképezzék föl a lehetőségeket, tegyenek javaslatot helyi rendezvényekre. Már az is felemelő volt, ahogy azonnal megmozdultak, és mindenki tervekkel, ötletekkel segítette az előkészítést. Át kellett gondolni a helyszíneket, időpontokat, annál is inkább, mert kiderült, hogy a vajdasági diákok tavaszi szünete épp a tervezett rendezvények hetére esett. A szervezők azonban a fiatalokat is meg akarták szólítani. Segítette a szervezést, hogy a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai is részt vettek az előkészítésben és néhány rendezvény lebonyolításában.

A hét mottójának kiválasztásához Nyiri Péternek az Édes anyanyelvünk verseny záróünnepségén, Széphalomban elhangzott gondolata adta az ötletet: „A nyelv nemzedékek kézfogása.” Amellett, hogy igaz, kifejező mondat, sokféle témát összefog, lehetőséget nyújt a fiatalok nyelvhasználatáról, az idősebbek beszédmódjáról, nyelvjárásokról szólni, időben és térben kalandozni. Anyanyelvünk összeköti a nemzedékeket, de ugyanúgy a határon innen és túl élő magyarságot is. Ez lett a vezérfonál, amely mentén végül kialakultak a magyar nyelv hetének vajdasági rendezvényei.

A nyitóünnepség helyszíne Szabadka, a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar közelmúltban felújított épülete volt. Az elegáns díszterem megtelt magyarországi és vajdasági meghívottakkal, érdeklődő vendégekkel. Prof. Dr. Ivanović Josip dékán köszöntőjében kiemelte, hogy fontosnak tartja az együttműködést magyarországi szervezetekkel, így az Anyanyelvápolók Szövetségével is, és örömmel fogadta ezt a fontos rendezvényt. Juhász Judit elnök asszony köszönetképpen a 200. évfordulóra megjelent díszes Petőfi-kötetet nyújtotta át az intézmény vezetőjének. A Honismereti Szövetség képviselőjében Debreczeni-Dropán Béla beszélt a rendezvénysorozat jelentőségéről, anyanyelvünkről, amely nemzeti identitásunk legfontosabb alkotóeleme.

A rendezvény egyben konferencia is volt, amelyen szegedi és szabadkai egyetemi oktatók, Prof. Dr. Forgács Tamás, Dr. Schirm Anita, Prof. Dr. Vukov Raffai Éva és Dr. Németh Miklós népszerű, illetve aktuális témákról tartottak

gondolatébresztő előadásokat. Először a szólásokról, nyelvünk különleges kincseiről hallott érdekességeket a közönség, majd a diáknyelv változásáról, a kisebbségben élők nyelvhasználatáról és a Szeged környéki nyelvjárásról volt szó.

A színvonalas rendezvényen részt vettek a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai is. A hivatalos program előtt a Szabadkára érkező tagtársak megtekintették a város nevezetességeit, megcsodálták a különleges szecessziós épületeket, a Városházát, a felújított zsinagógát, valamint a könyvtár szép épületét. Az előadások szünetében a szervezők vendégül látták az ünnepség résztvevőit, és lehetőség nyílt beszélgetésre, a vajdasági magyarokkal való ismerkedésre. A körütekintő szervezésért köszönet illeti Gergelyné Bodó Máriát is.

A magyar nyelv hetét megnyitó ünnepség után sorra következtek a változatos programok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén és Nagyikindán szakmai jellegű előadások hangzottak el, Tóthfaluban a helyi civilszervezetek és a kis cserkészek ünnepeltek, Kónya Sándor megzenésített Petőfi-verseket adott elő. A szabadkai könyvtárban az anyanyelvápoló mozgalom múltjával és jelenével ismerkedhetett meg a hallgatóság, majd a Vajdasági Magyar Versmondók Egyesülete színvonalas összeállítással emlékezett a 200 évvel ezelőtt született Petőfi Sándorra. Óbecse is kulturális programmal járult hozzá a hét sikeréhez.

Külön ki kell emelni az adai rendezvényt, amelyet a helyi Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület fogott össze. A vendéglátók bemutatkozásán kívül a jelenlévők megismerhették az Anyanyelvápolók Szövetségének tevékenységét Márton Richárd lendületes, fiatalos prezentációja révén, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületet pedig Zeitler Ádám mutatta be. A többi előadás a nyelvészet különféle területeire kalauzolta a szegedi és a helyi résztvevőket. Az egyesületünk képviselői a hivatalos program után Ada nevezetességeivel ismerkedtek. Érdekes színfolt volt a tájház megtekintése is.

A magyar nyelv hetének vajdasági programja a diákok anyanyelvi vetélkedőivel zárult. A szervezőket jó érzéssel töltötte el, hogy minden tervezett programot sikerült megvalósítani, és a média (Pannon RTV, Magyar Szó, Facebook) segítségével azok is értesültek az eseményekről, akik nem tudtak részt venni a rendezvényeken. A hét jelmondata összefogta, maga köré rendezte a programokat, előadásokat, "A nyelv nemzedékek kézfogása" gondolat Szabadkától Újvidéken át Adáig, Tóthfaluig mindenütt megjelent, és szimbolikus értelme mellett a valóságos, baráti kézfogás is jelezte az összetartozást, azt, hogy a közös anyanyelv térben és időben is erős kapocs.

NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN

Gion Nándor szülőházában

Palicsi-tónál Pintér Istvánok

*Palicsi-tónál,
Kiss Árpádné és Bodó Ferencné*

*Károlyi Attila
és Debreczeni-Droppán Béla*

Szenttamás, Gion Nándor szobránál

Tóthfaluban

SZABADKAI VÁROSNÉZÉSÜNK

Április 11-én Szabadkán részt vettünk a magyar nyelv hete megnyitó rendezvényén. Délelőtt a város nevezetességeivel ismerkedtünk.

Raichl Ferenc palotája a magyaros szecesszió kiemelkedő példája, ma képzőművészeti kiállításoknak ad helyet. A Ferencesek temploma és rendháza (Barátok temploma) a régi szabadkai vár maradványaira épült 1723-ban. A szintén barokk Szent Teréz székesegyház (Nagytemplom) 1797-ben készült el. Megtekintettük a város főterén az 1910-ben épült különleges szecessziós Városházát, amely Komor Marcell és Jakab Dezső budapesti építészek remeke. Előtte a pécsi Zsolnay gyár nagyméretű kék szökőkútja gyönyörködteti a szemet. A főterre helyezték az ellentmondásos történelmi személyiség, Cserni Jován, a Fekete cár emlékművét, aki a mohácsi csatavesztés utáni zűrzavart kihasználva magát cárrá, Szabadkát pedig 1527-ben rövid ideig székvárossá nyilvánította. A Szabadkai Népszínház korinthuszi oszlopos épületében (1854) az elsők között talált otthonra magyar nyelvű színtársulat.

A szecessziós Városi Múzeum mellett elhaladva maglátogattuk a nemrég ragyogóan restaurált Zsinagógát (Komor-Jakab 1902), mely az egyetlen zsinagóga, amely a szecesszió magyar változatát képviseli.

Tiszteletünket tettük irodalomtörténetünk kiemelkedő személyiségének, Kosztolányi Dezsőnek az emlékművénél.

Természetesen megkóstoltuk a sokféle változatban elkészíthető specialitást, a bureket.

DR. FÁRI IRÉN

„A NYELV – NEMZEDÉKEK KÉZFOGÁSA” GONDOLATOK A MAGYAR NYELV HETÉNEK NYITÓÜNNEPSÉGÉRE¹

A Magyar Nyelv Hetének fenti szép mottója kapcsán elsőként az az élmény jutott eszembe, melyben éppen az Anyanyelvápolók Szövetsége idei március 13-i rendezvényén, Petőfi-ünnepségén (sok más jelenlévővel együtt) részesülhettem. Ezen a fellépők tulajdonképpen minden nemzedéket képviseltek az óvodásoktól egészen az igencsak szép kort megélőlkig. Megható volt hallani a kicsi gyermekektől a *János vitéz* első énekét és hallgatni aztán többek közt a 93 éves Kováts Dani bácsit, ahogy értékelését adja a szövetség által kiírt *Az én Petőfim* című esszépályázatnak. A nemzedékeknek igazi kézfogását láthattuk akkor – nemzeti költőnk tisztelete jegyében.

Most is ünnepelünk, A Magyar Nyelv Hete immár ötvenhetedik megnyitóján. Ünnepeljük a magyar nyelvet, amely összeköt minket. Amely hordozója kultúránknak, és kifejezője lehet érzéseinknek, gondolatainknak, amellyel találkozásaink lelki élménnyé válhatnak. Nem véletlenül támadták a megszállók, az elnyomók mindig elsőként is a nyelvünket. Azt akarták elvenni, ami a legszorosabban a miénk, – az anyanyelvünket, hogy igazán kisemmizve irányíthatóvá tegyenek, hogy beolvasszanak minket. Hogy megszakadjon a nemzedékek kézfogása...

Ugyan mások által más köntösben, de mindig újra megpróbálják ezt és ezért mindig újra ellent kell állnunk azon erőknak, akik el akarják venni ennek a kézfogásnak a lehetőségét. Könnyebb dolguk van immár, hiszen a múltban a családok, és a nagyobb közösségek is szorosabban egymás mellett éltek. Tudjuk:

1 Elhangzott 2023. április 11-én Szabadkán, az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karának épületében, A Magyar Nyelv Hetének 57. ünnepi megnyitóján.

a családban régen több generáció élt együtt, adta át elsősorban nyelvét, majd folyamatosan a hagyományait. A legkisebb kortól, természetes módon és nem tanfolyamszerűen, bár ma már ezt a formát is nagyon nagyra kell becsülnünk. Megváltozott a világ! – hallom sokszor, talán legtöbbször olyanok szájából, akik beletörődnek abba, hogy eltűnnek a fontos, az összetartozást erősítő kapcsolatok. Ezért támadják egyre jobban a sokszínűség zászlaja alatt a sokszínűséget eltörölni kívánó erők sokszor magát az ünnepet is. A családit, a nemzetit, az egyházit. Ezek ugyanis a nemzedékek kézfogásainak kiemelt alkalmai. Amikor sok minden hagyományozható, amikor az összetartozás érzése erősebbé válhat, amikor a lélektől lélekig pillanatai megszülethetnek.

De közbevetethetné valaki, hogy ez csak a jéghegy csúcsa, mert az ünnepek előtt és után ott vannak bizony a hétköznapiak. – Igen, és nyilván ekkor történik aztán minden meg, illetve nem történik meg, s ez egyre meggyötörtebbé, kilátástalanabbá, szegényebbé teszi az újabb generációkat. Mert a kézfogás folyamatosan elmarad: már alig beszélünk egymással. Rövidebb, egyszerűbb lett nyelv, sokszor rosszul használva. (A médiában is romlásnak indult a hajdan erős...) Egy kis túlzással elmondható, hogy az elemi ösztönök kielégítését szolgáló kiüresített közlés uralkodik társadalmainkban. A kommunikáció korában – mi csoda ellentmondás – egyre kevesebb az igazi beszélgetés, illetve beszűkültek az értékek átadásának színterei, lehetőségei. Kézfogások helyett virtuális pacsik!

Megváltozott a világ! – mondják egyre többen, széttárva a kezüket és talán egy kisebb sóhaj is követi e sommás megállapítást. Persze, a helyzet még ennél is szomorúbb, hiszen „a kézfogás” nagyon sok családban, közösségben nem mostanában, hanem régen megszakadt. Nagyon sokan vannak, akik már azt sem tudják, hogy miért fontos az ünnep, vagy az, hogy leüljenek egy asztalhoz együtt étkezni.

Lassan már a kézfogás maga is elmarad, de mindenképpen ritkábbá vált. Ezzel kapcsolatosan egy dolog jut az eszembe, melyről minap édesanyámmal is beszélgettünk: milyen kár, hogy a Covid-járvány nyomán – a legtöbb helyen legalábbis – megszűnt tulajdonképpen a szentmisében a *Miatyánk* imádsága utáni kiengesztelődési kézfogás. A vonatkozó liturgikus szöveg még elhangzik, de kezet már nem fogunk egymással, legfeljebb a közvetlen családtagjainkkal. Az egymás felé tett fejbiccentés maradt. Pedig nagyon jó és felemelő érzés volt, hogy a mellettünk és körülöttünk ülő – általában idegen – emberekkel ilyenkor kezet fogtunk. A hitben való testvériséget élhettük meg az ilyen pillanatokban. Úgy gondolom, hogy valami fontos elveszett ezzel, de rögtön meg is jegyezném azon reményemet, hogy ezt én nem tekintem véglegesnek, hiszen – immár okafogyottá vált félelmeinket legyőzve – visszahozhatjuk e testvéri és közösségi megnyilatkozást. Minél hamarabb megteesszük, annál könnyebb lesz!

Sok minden szolgálhatná a nemzedékek kézfogását. A sajtónak ebben nagy szerepe lehetne! Sajnos, a fontos és pozitív történetekről, jó gyakorlatokról még

nagyon kevés beszámoló születik, mondhatni kevés figyelmet, műsoridőt kapnak ezek. Pedig számos nagyszerű eredményt elérnek például a civil szervezetek, akiknek fontosságáról (úgy általában) egyébként rengeteget hallok. Mégis tény, hogy sokkal több híradás szól arról, amikor a kéz nem kezdet fog, hanem kezdet emel egy másik emberre. Ezt tarthatnánk persze természetes dolognak is, de azért az arányokkal komoly bajaink lehetnek. A híradókban ugyanis jóformán csak negatív hírek vannak, maximum a végén egy „cuki” állatos történet. Ugyanakkor – hogy jót is említsek – egyre több a rádióban, a tévében és a világhálón a beszélgetős műsor, értékes témákról, melyeket érdemes megnézni/meghallgatni.

Visszatérve anyanyelvünkre, hiszen a magyar nyelv ünnepén vagyunk itt együtt: egy több mint két évszázaddal ezelőtti ünnepségről szólnék még, amely az innen 90 km-re lévő Makón született Marczibányi Istvánhoz köthető. Az ő végrendelete alapján családja 1815-ben egy jelentős alapítványt tett, melynek kamataiból nyelvtudományi és irodalmi pályázatokat indítottak. Az első jutalom- vagy díjátadót 1817. november 23-án a Magyar Nemzeti Múzeum régi (1838-ban lebontott) épületében tartották. Az erről az eseményről részletesen beszámoló Kultsár István a *Magyar Nyelv Ünnepének* nevezte azt. Nagyon szépen fogalmazta meg ezzel kapcsolatos reményét, mint írja: „... reménylhetjük, hogy e Magyar Nyelv Ünnepé is Nemzeti tettek gyöngy lánczában újabb fényes szem leszén”.² Ez azt jelentette, hogy a Nemzeti Múzeum minden évben 3 kérdésben indított pályázatot, melyekről egy bírálóbizottság döntött. Utóbbinak kezdetben az a gróf Teleki László állt az élén, akinek gazdag könyvtárát halála után özvegye és fiai – köztük a Tudós Társaság későbbi első elnöke – a nemzetnek adományozták, és ami aztán az MTA Könyvtárának tulajdonképpen megalapításához vezetett. Az említett Teleki László a Marczibányi-jutalmak első átadóünnepségén többek közt ezeket mondta édes anyanyelvükről: „... az Anyai Nyelv kimívelése a’ Nemzet pallérozásával olly szorossan egybe van köttetve, hogy az egyikét a másik nélkül majd képzelni sem lehet...”, majd így fogalmazott: „... tsak ugyan a világ történetei bizonyítják, mihelyt valamely Nemzet anyai Nyelvét elenyészni engedte, azonnal lételét is elvesztette; sőt még az ősz régiség Hodolói is, mikor valamely Nemzetet meggyőzni, egészen elnyomni akarták, a’ Nyelv eltörlésén kezdették el többnyire ezen mesterkedéseket...”³ Sajnos, ezen gondolatok igazságát az elmúlt kétszáz esztendő is fájdalmasan igazolta.

Az említett kezdeményezésnek számos eredménye lett, elsősorban lendületet kapott a magyar nyelv ápolásának ügye, egyre többen gondolkodtak róla, hogyan is lehetne megújítani, gazdagítani. A következő bő évtizedben e pá-

2 Kultsár István: Szóllás a Magyar Nemzeti Múzeumban Pesten Nov. 23-an 1817. tartatott Magyar Nyelv Ünnepéről. Tudományos Gyűjtemény 2. évf. 1818. 3. sz. [39–73.] 40.

3 Ua. 58.

lyadíj ügyét a Nemzeti Múzeum intézte, ezért is tartom szimbolikusan, hogy A Magyar Nyelv Hetének idei záróeseményére *a nemzet múzeumában* kerül majd sor. Végül, egy kis szünet után, 1845-től egészen 1944-ig az MTA adta ki a *Marczibányi-díjat*. Nagyon jó, hogy a XX. század második felében is folytatódott, sőt, megújulhatott és szélesebb körben hatást gyakorolhatott immár az az anyanyelvápoló mozgalom, mely sok-sok értékes program mellett szervezője A Magyar Nyelv Hetének.

Ez a rendezvénysorozat nagy lehetőséget ad a számunkra minden évben, hogy egy héten át aktívabban foglalkozzunk az anyanyelvünkkel, amely nemzeti identitásunk legfontosabb alkotó eleme. Köszönet az Anyanyelvápolók Szövetségének, hogy megrendezik a számunkra a magyar nyelv ezen egyhetes ünnepét. Azt kívánom, hogy csodálatos anyanyelvünknek köszönhetően a következő napokon jöjjön létre, történjen meg minél többször *a nemzedékek kézfogása*.

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

MEGHÍVÓ

Tisztelettel meghívja Önt és kedves családját a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, az adai Műszaki Iskola, az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület a magyar nyelv hete alkalmából rendezett találkozójára.

Időpont: 2023. április 15.

Helyszín: Szerbia, Ada, Műszaki Iskola, Moša Pijade u. 47.

Program:

Levezető elnök: Szűcs Budai Engelbert,

a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület alelnöke

10⁰⁰: Gilice Hilda, az adai Műszaki Iskola igazgatónöje köszöntője

10¹⁰: Hodik Péter Krisztina: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület bemutatása

10²⁵: Dr. Hódi Éva: Szarvas Gábor munkássága

10⁴⁰: Dr. Molnár Csikós László:

A nyelvjárások továbbélése a regionális köznyelvben

10⁵⁵: Márton Richárd:

Az Anyanyelvápolók Szövetsége bemutatása

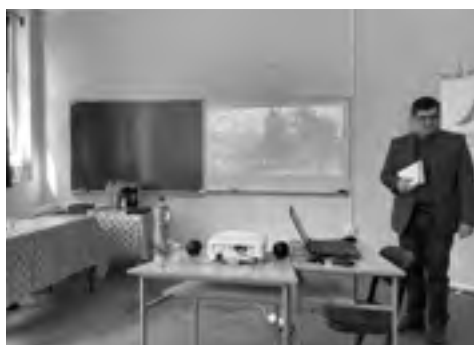
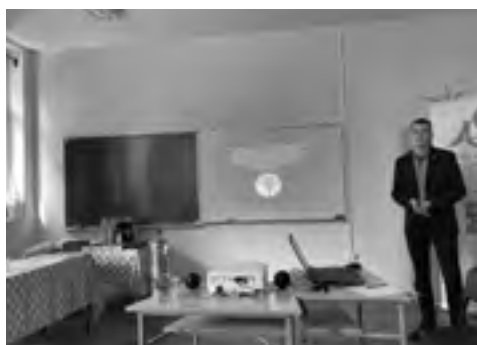
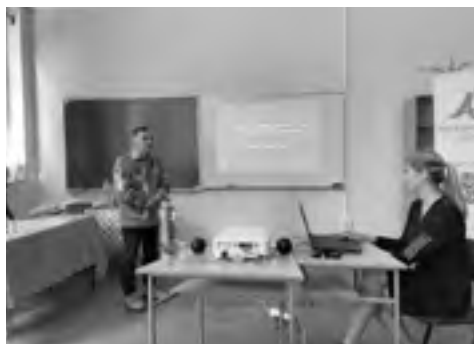
11¹⁰: Dr. Ósz Károly-Zeitler Ádám: A Csongrád Megyei

Honismereti Egyesület tevékenységének bemutatása

11²⁵: Gergelyné Bodó Mária: A Szeged környéki ö-ző nyelvjárás
11⁴⁰: Némethné dr. Balázs Katalin: Szólások, közmondások

Az előadások után az adai Műszaki Iskola és a Szarvas Gábor Könyvtár megtekintése, majd városnézés

AZ ADAI MŰSZAKI ISKOLA

Az adai Műszaki Iskola hatvan éve alakult, s fennállása óta több mint tízezer szakember szerzett itt diplomát, szaktudást és boldogulási lehetőséget.

A 2022/2023-as tanévben a rendes tanulói jogviszonnyal rendelkező diákok oktatása három szakterületen, 17 osztályban magyar nyelven valósul meg. Az intézménybe jelenleg 334 15 és 19 év közötti diák tanul. Az oktatás délelőtti és délutáni váltásban zajlik. A tanulók egy része községbeli diák (119), de jelentős az utazók száma (215), akik a környékbeli helységekből diákbusszal érkeznek nap mint nap, de akadnak bentlakó diákok is, akik a távolság miatt szobát, lakást bérelnek az iskola közelében.

Az iskola elektrotechnika, gépészet és fémmegmunkálás valamint földméréstan és építészet szakterületen belül kínál választható szakokat:

Elektrotechnika szakterületen számítógépes elektrotechnikusok és mechatronikai technikusok tanulnak, a gépészet és fémmegmunkálás területén számítógépes vezérlés technikusait (CNC technikusokat) és fémmegmunkológép-kezelőket oktatunk (CNC marós, CNC esztergályos és CNC köszörűs). Földméréstan és építészet szakterületen belül pedig elsődleges építőipari munkák kivitelezője szakon ácsokat, betonvas-szerelőket és kőműveseket képzünk.

A technikusaink képzése négy évig tart és érettségivel zárul, míg a szakma oktatása, vagyis a szakképzés megszerzése három évet vesz igénybe és szakvizsgálval fejeződik be.

Az iskola felújított épületében több általános tantárgynak helyet adó osztályterem található, valamint kiválóan felszerelt számítógépes tantermek biztosítják a különböző szaktantárgyak oktatására nélkülözhetetlen taneszközöket, pl.: Arduino, PLC, hidraulikus és pneumatikus munkaasztal, oktató robotkar. A fémmegmunkáló tanműhelyben található géppark, univerzális és a számjegyvezérlésű gépek, lehetővé teszik a gyakorlati oktatás egy részének megvalósítását. A szakmai gyakorlat másik része a több éve tartó sikeres együttműködésnek köszönhetően a környékbeli vállalatoknál realizálódik.

A szakmai ismeretek elsajátítása mellett az iskola nagy hangsúlyt fektet az általános kompetenciák fejlesztésére is. Különböző szakkörök, pl. sakk, multimédia, drón, sport, működnek eredményesen, és ezek a rendszeres, közösségépítő jelleggel szervezett iskolai eseményekkel együtt színesebbé és tartalmasabbá teszik a tanulók iskolai mindennapjait.

Az intézmény rendes tanulók képzése mellett magántanulók átképzésével és továbbképzésével is foglalkozik, sőt a középiskolai oktatás mellett a felnőttképzés is fontos helyet kap. Iskolánk nyilvánosan elismert felnőttképzés szervezői jogállással rendelkezik szabó-varró tanfolyamra.

GILICE HILDA

AZ ADAI SZARVAS GÁBOR NYELVMŰVELŐ EGYESÜLET BEMUTATKOZÁSA

Az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület hivatalosan 1993-ban alakult meg azzal a céllal, hogy az anyanyelv ápolása, védelme terén fejtsse ki tevékenységét, segítse a helyes nyelvhasználatot és erősítse az anyanyelvi műveltséget a kisebbségi környezetben.

Az Egyesület nyelvművelő előadások, tanácskozások, diákvetélkedők, irodalmi estek, író-olvasó találkozók megszervezésével, előkészítésével foglalkozik. Immár hagyományosnak nevezhető programunk a költészetnapos versíró pályázat az iskolás diákok számára, valamint az adai középiskola első osztályos diákjainak játékos nyelvi vetélkedője is.

Az Egyesület legfontosabb, nemzetközi hírű rendezvénye a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok. A Szarvas Napoknak a vajdasági magyarság nyelvművelő tevékenységében fontos szerepe van. A nyelvművelő hagyományokra alapozva a nyelvművelés tudományos ismeretterjesztő funkcióját szem előtt tartva, a különböző korosztályokat bevonva törekszik arra, hogy az anyanyelvhasználat fontosságának tudatát erősítse, elsősorban a vajdasági magyarok körében.

A rendezvény több mint ötven éves múltra tekint vissza, először ugyanis 1970 októberében tartottak nyelvművelő napokat Adán. A szervezők kezdetektől fogva nagy gondot fordítottak a tudományos és ismeretterjesztő tevékenységre. 1990 óta a (hivatalosan 1993-ban bejegyzett) Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület vette kezébe a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok megszervezését.

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat az ország válságos, háborús éveiben is megszerveztük, a gazdasági embargó és a bombázások alatt, valamint a Covid 19 világjárvány idején is.

Kezdetekben a hangsúly a rendezvény tudományos jellegén volt, idővel (és a nyelvművelés szerepének, megítélésének megváltozásával) azonban az ismeretterjesztés javára billent a mérleg nyelve, s azóta a nyelvészet társtudományainak képviselői is bekapcsolódnak a tudományos tanácskozásba. A rendezvény az évek során további tartalmakkal gazdagodott.

Az adai nyelvünnep igyekszik minden korosztályt felölelni. Az általános iskolás diákok számára két verseny kerül megrendezésre. Az Ada községbeli negyedik osztályos tanulók számára játékos nyelvi vetélkedőt szervezünk. Szintén játékos nyelvi vetélkedőn mérhetik össze tudásukat a hetedik osztályos tanulók is – ez a verseny azonban nemzetközi szintű, a vajdasági diákok mellett magyarországi, felvidéki, kárpátaljai és erdélyi versenyzők is megmérettethetik magukat az írásbeli és szóbeli fordulón. A középiskolás korosztály beszédversenyen vehet részt, mely egy szabadon választott prózai szöveg elmondásából és

egy kötelező szöveg alapján megalkotott beszédprodukció/szónoklat előadásából áll. Ez a verseny szintén nemzetközi jellegű. Az általános iskolás, középiskolás és felnőtt korosztály számára esszé pályázat is kiírásra kerül, az adott évi nyelvművelő napok témája kapcsán fejthetik ki gondolataikat a pályázók. Évről évre változó téma köré szerveződik minden alkalommal a közismert hazai és külföldi nyelvészek részvételével megtartott tudományos tanácskozás, valamint ehhez kapcsolódik az alkalmi kiállítás is. A rendezvénysorozat kultikus mozzanata Szarvas Gábor szobrának ünnepélyes megkoszorúzása.

Hagyományosan a nyelvművelő napok során került kiosztásra az 1995-ben alapított Szarvas Gábor-emlékérem is, melyet olyan személyek jutalmazására alapítottak, akik kisebbségi viszonyok között a magyar nyelv és kultúra ügyéért fáradoznak. Reményeink szerint hosszú szünet után a 2023-as évben a díjat újra ki tudjuk osztani a Magyar Nemzeti Tanács segítségének hála.

A tudományos tanácskozáson elhangzott előadások és a rendezvény teljes anyaga (beleértve a vetélkedők feladványait, a résztvevők névsorát, a pályázatok eredményeit, a koszorúzási beszédet, kiállítás megnyitót, és az esti rendezvényekről készült képanyagot) kiadvány formájában minden évben megjelenik.

Az utóbbi években a résztvevők igényeire válaszolva igyekszünk a Szarvas Napok programsorozatát a pedagógusok számára akkreditált konferenciával, továbbképzéssel is bővíteni - mindezt azonban csak akkor tudjuk véghezvinni, ha a pályázatok által sikerül növelnünk a költségvetésünket.

A kifejezetten nyelvészeti jellegű rendezvények mellett a Szarvas Napok keretében színházi előadásokra, irodalmi estekre, író-olvasó találkozókra is sor kerül. Így válhat a rendezvény minden művelődés iránt fogékony ember számára valóban a nyelv ünnepévé. Jó alkalom ez a találkozássra, közösségi életünk és anyanyelvi gondjaink megbeszélésére.

Egyesületünk jó kapcsolatot ápol mind a hazai, mind az anyaországi intézményekkel, egyesületekkel és szervezetekkel, s bármikor nyitott a közös tevékenységek, programok megvalósítására.

PETER KRISTINA

KÉSŐ DÉLUTÁN AZ ADAI TÁJHÁZBAN JÁRTUNK

Az Adai Tájház egy 1900-ban épült, belső gerendás, háromosztatú végház nyitott ganggal. A gangot deszka kerítés választja el a udvartól, amire szőlőt futtattak fel a ház építői. A kiteglázott udvarra százéves körtefa vet árnyékot. Az épületet közel a Katolikus temetőhöz, a Szvetozár Miletity 90. szám alatt találjuk meg.

A ház éke, az utcára néző tisztaszoba, ahol az 1910-es évekből származó tárgyak, ágyneműk, ruhaneműk láthatók, az akkor élő ember világát tükrözi vissza. A bejáratú ajtóval szemben két ablak van szimmetrikusan, a két ablak között a tükör, a fal mellett pedig jobbról és balról is egy-egy ágy látható. A bal oldali ágyon fehér párnák vannak feltornyozva, a jobb oldali ágyon pedig színes hímzéses párnák és ágynemű letakarva. A szoba közepén asztal, székekkel, balról kelengyés láda és egy szekrény, jobbról, az ágy végében bölcső. A szobában egy búbos kemence is helyet kapott.

Az épület közepén helyezkedik el a konyha, majd jobbról mellette a hátsó szoba, melynek tárgyi világa már az 1930-as éveket idézi. Mivel a tisztaszobát csak kivételes alkalmakkor használták, elődeink leginkább ebben a helyiségben élték életüket.

Tájházunkat 2000-ben keltettük életre azzal a céllal, hogy gyermekeink is megismerhessék, hogyan éltek nagyanyáink, nagyapáink. Olyan tárgyakat, szokásokat őriztünk meg az épület és a hozzá kapcsolódó rendezvények, amelyek szükségesek a felnövő nemzedékek nemzeti tudatának, lokális identitásának kialakításához.

A tájházat különféle rendezvények töltik meg élettel. Minden évben Húsvétkor tojásfestést tartunk, Húsvét másnapján hagyományos locsolkodást mutatunk be a vendégeknek, amit táncház kísért. Május 3. hétvégéjén az épület udvarában Mesterségek Napja a Tájházban elnevezéssel rendezvényt tart az Aranykapu Művelődési Egyesület. A gyermekek itt betekintést nyernek a régi mesterségekbe, kipróbálhatják például a kovács, a köteles, a szövő, a gölöncsér vagy a fafaragó mesterség fogásait, de készíthetnek rongybabát, fűzhetnek gyöngyöt, dagaszthatnak kenyeret is. Hagyományos ételekkel várják a vendégeket, például lucskos káposztával és disznózsíros lepénnyel. Mesemondás és népzene szórakoztatja ilyenkor az ide látogatókat. A felnőtteket az udvarban termett körtéből készült pálinkával fogadják. Június 24-én Szent Iványi tűzugrálást tartunk, ahova a szomszéd egyesületeket is meghívjuk, Néptánc és népzenei műsor előzi meg a tűzugrálást, ezt ismét táncház követi. Októberben a Tökéletes Tökéletes Nap kerül megrendezésre. Ekkor a hagyományos régi magyar szokást, a tökvicsori-faragást tanulják, és tökből készült ételeket kóstolhatnak meg a rendezvényen résztvevők. Téli hónapokban kézműves foglalkozáso-

kat tartunk, mint például a kosárfonás, csuhébaba-készítés, mézeskalácssütés, tésztagyúrás, makramé, tavasszal húsvéti foszlós kalács sütése a kemencében.

2019. és 2023. között nagyszabású felújításon esett át a Tájház. Köszönhetően a Csoóri Sándor alapnak, Bethlen Gábor Zrt-nek, a Vajdasági Baráti Egyesületnek és az Adai önkormányzatnak. Ez mellett nagyon sok önkéntes szorgos kéz segítkezett a festésnél, pakolásnál.

Napsugaras homlokzattal, zsalugáterekkel, új hagyományos kapuval, vendégváró kiülővel frissítettük fel az épület hangulatát. A kiskonyhát felújítottuk, az istállót átalakítottuk szerszámok múzeumává, és az udvar új kemencével gazdagodott. A ház karbantartását továbbra is közösségileg végezzük.

A Tájházban a magyar népi kultúra tárgyaló és szellemi értékeinek továbbélte és megismertete a célunk, ezeket szeretnénk ápolni és átadni minden érdeklődőnek.

https://www.youtube.com/watch?v=GuBAkw_lgaM

SÓTI ÉVA

MEGHÍVÓ

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület szeretettel meghívja
minden kedves Tagtársát és az érdeklődőket

2023. április 14-én 15 órára Szentesre, a Szecessziós Házba
Lantos Imre a „Néppel tűzön-vízen át” című fotókiállításának megtekintésére
Rendezvényünkkel csatlakozunk a magyar nyelv hete programsorozatához
és a Petőfi 200 emlékéhez.

Köszöntőt mond Szabó Zoltán Ferenc, Szentes város polgármestere
Dr. Marjanucz László, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke
megemlékezése Petőfi Sándorról

A kiállítást bemutatja Lantos Imre

Közreműködik a Lajtha László Művészeti Iskola diákja
Petőfi Sándor versei az egyesület tagjainak tolmácsolásában hangzanak el

Mindenkit szeretettel várunk!

Helyszín: Szecessziós Ház
Szentes, Petőfi u. 2.

Szentesi programunkon a Csallány Gábor Múzeumbaráti Kör tagjai is részt vettek.

CSALLÁNY GÁBOR MÚZEUMBARÁTI KÖR

Múzeumalapítónk, Csallány Gábor tiszteletére 1970-ben alakult meg a Csallány Gábor Múzeumbaráti Kör. Ezen baráti kör a múzeumalapító igazgató születésének 100. évfordulója alkalmából, 1971 májusában emléktáblát helyezett el a Koszta József Múzeum ligeti épületének nyugati rizalitjának falán (régi múzeumi épület). A szentesi Széchenyi-liget Kurca-parti sétánya Csallány Gábor nevét viseli. Csallány Gábor portréfestménye (olaj) a Múzeumban található, Tokácsli Lajos szentesi festő alkotása. Csallány Gábor sírja Szentesen, a Kálvária temetőben található. A hamvakat a Múzeumalapító nevét viselő Múzeumbaráti Kör első ténykedéseként hozatta haza Budapestről.

Mindezek azért fontosak, mert szeretnénk feléleszteni a Kört, ezt a nemes küldetéssel működő egykori civil Mozgalmat. Lantos Imre vállalta a civil grémium vezetését, aki Közgyűjteményünk legrégibb dolgozója, s aki még tagja volt a 2000-ig működő Társulásnak.

Várjuk azok jelentkezését, akik kapcsolódni szeretnének a Körhöz. Fiatalokat, piciket, nagyokat, szépkorúakat, mindenkit, akiknek fontos a kultúra, a művészet és a hagyományok megőrzése.

LANTOS IMRE

HONISMERETI VERSENY 2023-BAN CSONGRÁDON

Két év kihagyás után ismét a hagyományörzés volt terítéken Csongrádon. A Honismereti Versenyt 2009-ben indítottuk el azzal a céllal, hogy legyen a városunkban is megyei verseny. Egy-két év után határokon átnyúlóvá alakult a megmérettetés, melyre nagyon szívesen jelentkeznek a gyerekek is és a pedagógusok is. A versenyre ötfős csapatokban érkeztek a diákok és felkészítőik.

2023. április 14-én pénteken, a Csongrádi Széchenyi István Általános Iskolában került megrendezésre a hagyományörző verseny, melynek témája a falu élete, kaláka munkák, családi kapcsolatok, munkálatok, fonó. Természetesen az előzetes felkészülést minden csapathoz eljuttattuk. Az ünnepélyes megnyitó után néptánc- és hangszerbemutató színesítette programunkat, majd kezdetét vette az akadályverseny-szerű megmérettetés. A 25 csapat útvonalterv alapján indult, így mindenkinek lehetősége volt a tornateremben elhelyezkedő mesterekből kiállítását, portékáit is megcsodálni.

A verseny feladatai is sokszínűek voltak: keresztrejtvény, betűhalmaz, memória játék, interaktív feladat és legyen ön is milliomos! A magukkal hozott táblákból kiállítást rendeztünk, a dramatikus játékok, melyek a témához kapcsolódóak, csodálatos népviseleti ruhákban kerültek bemutatásra.

A versenyt a csongrádi Máléfejtők nyerték meg, a második, harmadik helyezést határontúli csapatok vitték magukkal.

Ismét értelmet nyert mottónk: Játszva tanulni jó!

Büszkék vagyunk arra, hogy hasonló verseny nincs a megyében, de Dél-Magyarországon sem!

ROSTÁNÉ HAJDÚ ERZSÉBET

INTÉZMÉNYI HUMÁN MUNKAKÖZÖSSÉG-VEZETŐ, A VERSENY SZERVEZŐJE

TANULMÁNYÚT CSANÁDBA

A VÁRMEGYE CSANÁDI RÉSZÉN A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET TAGJAI

2023 áprilisában Csongrád-Csanád vármegye néhány déli fekvésű településére látogatott el a szegedi székhelyű honismereti kör. Gergelyné Marikával, a szokásos tanulmányutak egyik szervezőjével még előző évben, egy Csongrádon rendezett eseményen találkoztam, ahol megkért, hogy a tavaszra szervezett egyik szakmai útjuk lebonyolításában, szervezésében segédkezzek.

A kör tagjai rendszeresen vesznek részt a vármegye településein működő értéktárak bemutatásain. Ez alkalommal Magyarcsanádra, Nagylakra és Csanádpalotára esett a választásuk. Magyarcsanádot dr. Marjanucz László elnök úr és helyi segítői mutatták be az egyesület érdeklődő tagjainak. Több felekezet templomába mehettünk be, valamint megtekintettük a korábbi Maros-híd romjait, miközben a település történetéről hallhattunk érdekes információkat. Innen utunk Nagylakra vezetett, és a program további részének ettől a ponttól történő megszervezése volt a feladatom.

A kistelepülésre megérkezve Bárdos-Kolozsvári Rozália polgármesterasszony fogadott minket a közösségi színtérben, melyet a helyiek még a mai napig Dózsa György Művelődési Háznak neveznek. Itt található a kenderkötélgyártás történetét bemutató helyi kiállítás, valamint egy óriásgombolyag is. Nagylak község híres a kendergyáráról, mely régebben rengeteg helyi és környékbeli személynek adott munkát. Ma már nem a régi formájában működik, azonban magas kéménye a mai napig messziről látszik. Azt, és egy kicsit közelebb menve a gyár még működő részeit, meg tudtuk nézni.

A Nagylakon eltöltött kellemes egy óra után Csanádpalota felé vettük az irányt. Az alapvető cél itt is a helyi értékek megismerése volt. Elsőként az önkormányzat épületének dísztermébe invitáltuk a csoportot, ahol Perneki László polgármester úr köszöntője után a Csanádpalotai Települési Értéktár nevében Hajas Lászlóné Erzsike mondott köszöntőt és beszélt röviden a helyi értékeket bemutató kiadványról. Ezután a Csanádpalotai Dér István Általános Iskola felső tagozatos tehetséges diákszínjátszói mutattak be egy rövid jelenetet Bodzás István tanár út rendezésében, majd lehetőség nyílt Lajkó Istvánné, csanádpalotai születésű festőművész (aki egyben egyesületi tag is) kiállításának megtekintésére.

Az értéktárba természetesen gasztronómiai témakörben is kerültek be termékek, melyeket szintén nem szerettünk volna kihagyni a bemutatott dolgok sorából. A polgármesteri hivatal egyik földszinti helyiségében margarinos kifli-

vel, tótkaláccsal és egyéb finomságokkal kínáltuk meg vendégeinket, miközben részletesen meséltünk az épp terítékre kerülő ételekről, valamint azokról a helyi értékekről, melyek megtekintésére nem adódott lehetőség a nap folyamán. Ajándékba házi készítésű tarhonyát adtunk.

Innen gyalog mentünk tovább a Nepomuki Szent János Római Katolikus Templomba, melyet Horváth Csabáné kántor-hitoktató mutatott be. Ezután a Kálmány Lajos utcán tovább haladva megnéztünk még pár Csanádpalota életében fontos épületet, végül megérkeztünk a Kelemen László Emlékparkba. A csoport is megnézhetette a Szentháromság kápolnát, és a Kelemen László életéről, valamint az emlékének ápolása céljából létrejött alapítványról szóló ismertető után koszorút helyezett el a direktor sírján, amely egyben a kirándulás zárópontja is volt. A főtérré visszasétálva kissé fáradtan, de élményekkel telve indult haza a csoport.

Számomra mindig nagy öröm, ha lehetőséget kapok arra, hogy más csanádpalotaikkal közösen bemutathassam településünket ide érkező csoportok számára. Ezúton szeretném megköszönni Marikának a lehetőséget, bízom benne, hogy jól érezték magunkat nálunk és a későbbiekben megint ellátogatnak hozzánk, hiszen maradtak még dolgok, van még mit megnézni!

ÁDÓK PÉTER

A MAGYAR KENDERTERMESZTÉS ÉS A NAGYLAKEGYÁREGYSÉG VÁZLATOS ÁTTEKINTÉSE

A kender ipari növény, a textilipar egyik alapanyaga (a pamut, juta, majd a műanyagok és szintetikus anyagok mellett, nem szólok most az állati eredetű textilipari alapanyagokról, pl. a gyapjúról). A kender a Kárpát-medencében őshonos.

A Habsburg Birodalomban (1711-től 1867-ig) a textilipar alapvetően az oszt-rák örökös tartományok területén volt meghatározó. Az 1867-től 1918-ig tartó dualizmus időszakában viszont Magyarország területén is elkezdett kibontakozni a textilipar, a második ipari forradalom idején megjelenő speciális text-ildolgozó gépek megjelenését eredményezte ez. Ezzel a gyáripar jelent meg a kendertermesztésben és -feldolgozásban is.

Mivel a magyar kenderipar fellekvára Szeged volt, és én magam is szegedi kötődésű vagyok, ezért e vázlatos áttekintés is Szegedre és környékére fókuszál. A dualizmus korszakának kiemelkedő személyisége a szegedi Bakay Nándor, aki a mai szegedi Bakay Nándor utca elején lévő kenderfonó, szövő- és kötélgyá-

rat (Szegedi Kenderfonógyár) fejlesztette olyan jelentőssé, hogy a magyar kenderipar központjává Szeged és környéke válhatott. Jellemzően külföldi tőkével tudott fellendülni a másik jelentős (új)szegedi kenderfeldolgozó vállalkozás. Ez az újszegedi nagyipari gyár a kenderkikészítő, kötélgyártó és szövészeti gyárrá 1898-tól alakul, német Salzmann Henrik tulajdonába ekkor kerülő gyár lett (1913-tól Magyar Kender- és Lenipari Rt. a neve). Az első világháború idején konjunktúra (hiszen sok ponyvára stb. volt szüksége a hadseregnek) jellemző a kenderiparban, a trianoni Magyarországon a textipar fellendülése a kenderipar fellendülését is jelentette. A második világháború újra a kenderipar konjunktúráját hozta. Fájó esemény volt, hogy 1944-ben a gépeket próbálták menteni a szegedi gyár tulajdonosai az oroszok elől, uszályokba rakták azokat, amiket az oroszok gyors előrenyomulása miatt elsüllyesztettek, majd miután az oroszok felszabadították Szegedet 1944. október 11-én, pár nap múlva folytatódott a munka; kiemelték a Tiszából a gépeket, és jó részüket jóvátételként a Szovjetunióba szállították.

A kenderipar államosítása is 1948-ban zajlott le, március 27-én. 1949-től Budapestre irányították az egész kenderipart a tervgazdaság jegyében, három tájegységre vonatkozóan. Ebből az egyik a Délmagyarországi Rostkikészítő Vállalat, a Délrost volt Szeged központtal. A három tájegység közül a Szeged központú vált meghatározóvá, így 1963-ban megszűnt a Dunarost és a Keletrost, s a Délrost átalakult Rostkikészítő Vállalattá, amely magában foglalta az Újszegedi Kender-, Lenszövőgyárat, a Szegedi Kenderfonógyárat, a Szegedi Jutagyárat és a Pécsi Fonó- és Szövőgyárat. 1973. január 1-től a magyar kenderipar a Kenderfonó- és Szövőipari Vállalat (KSZV) egésze alatt egyesült.

A KSZV gyáregységeinek helyszíne:

Szeged, Pécs, Komádi, Nagylak

A KSZV telepeinek helyszínei:

Budapest, Debrecen, Dunaföldvár, Tolnanémedi, Szekszárd, Tuka, Sarkad, Eperjes, Szegvár, Vajhát, Mezőhegyes

A különböző gyáregységek és telephelyek a kender termelését, előkészítését, fonását, szövését, másfajta feldolgozását, eladását osztották fel egymás között.

A Nagylaki Kendergyár történetéből: Nagylak térsége alapvetően kender termesztésre alkalmas mezőgazdasági földterület. A kenderrost kikészítésére szükséges feldolgozó műhelyre is szükség volt ott. Az 1867-ben alakult Magyar Általános Hitelbank Rt. számos kereskedelmi és iparvállalatot vont érdekeltségi körébe, többek között a nagylaki kendertermesztést is, a vállalat neve Pannonia Kender- és Lenipar Részvénytársaság volt. A termelés meghatározóan emberi fizikai munkával történt, pl. kézitilolás. (Ezen gyárban használt kenderfeldolgozó szerszámokat gyűjtötték össze Nagylakon, s állították ki kicsiny múzeumukban. Hálás lehet érte az utókor.) Az 1948-as államosítás és 1963 után a kender-

termelés különböző átszervezései következtében más gyáregységekből leszerelt gépeket kapott Nagylak. Az igazi változás 1973-mal, a KSZV megalakulásával kezdődött Nagylakon. A rostkikészítő üzem megújult, átmeneti megtorpanás után tovább működött a fonoda, és a gyár profilbővítéseként megjelent a bútortalapüzem. Nagylaknak állandó problémája volt peremterületi léte, ami miatt többször különböző irányítások alá helyezték.

A KSZV, s ezzel együtt a kendertermesztés (benne Nagylak) felszámolásához 1989-90-ben, és az ezt követő pár évben, a gazdasági rendszerváltáskor számotlan tényező vezetett. Talán a legegyszerűbben úgy fogalmazhatjuk meg, hogy bár modern, nehéz szövetet gyártó gépei voltak a KSZV-nek, de a kender mint alapanyag és a piac eltűnt. Értve ezalatt először azt, hogy a politikai rendszerváltoztatás után induló gazdasági rendszerváltás a mezőgazdaságban a téészek és állami gazdaságok privatizációját hozta. A pár hold fölhez jutó gazdáknak immár saját földterületükön a termesztést kellett beindítani, nem tudtak egymással egyeztetni arról, hogy továbbra is egységesen kendert termesszenek. Nem volt tehát elég kender, elég alapanyag. Másodszor arra kell gondolnunk, hogy a szocialista nagy gyárak privatizációja is elkezdődött. Megszűnt a KSZV vállalati központ, azaz a fejlett kendertermelési rendszer, amely eddig az alapanyagot, termelést és a piacot (mezőgazdaságot és az ipart, valamint a kereskedelmet) koordinálta. A szocializmus utolsó éveiben a Szovjetunió biztosította a legnagyobb piacot a KSZV-nek, rengeteg ponyvát adtak el a magyarok az oroszoknak. A felbomló KSZV (amely a kendertermelési rendszert foglalta magába) gyáregységekre és telephelyekre bomlott. Az oroszok más külföldi partnert kerestek, a magyarok számára a szovjet piac megszűnt. És tőkeerős vállalkozó sem volt, aki esetleg új gépeket idehozva, pl. a kender alapú ruházati anyagok gyártásába kezdett volna. Így a KSZV telepei, gyáregységei, köztük a nagylaki is, előbb-utóbb megszűnt.

A kender növény szereti, jól tűri a Kárpát-medence éghajlatát. Reméljük, hogy a nagy múltú nagyüzemi kendertermesztés és -feldolgozás hamarosan újraindul.

BODÓ FERENC

Forrás:

A magyar kender 30 éve Fk.: Tóth László vezérigazgató 1974

Személyes emlékek

Hídpillérek Magyarcsanádnál

Az emléktáblánál

*Marjanucz László a magyarcsanádi
vendéglátóinkkal*

Nagylaki múzeum tárgyi emléke

Nagylaki kendermúzeumban

Nagylaki kendergombolyag

Tárgyi emlékek a kendermúzeumban

*Csanádpalota szép
városházi dísztermében*

Csanádpalota városházán

Margarinos kifli

Tótkalács

Csanádpalotán a helyi különlegességeket kóstolva

Kelemen László sírja

Kelemen László sírjánál

*Csanádpalota,
Asztalos P. Kálmán Tájházban*

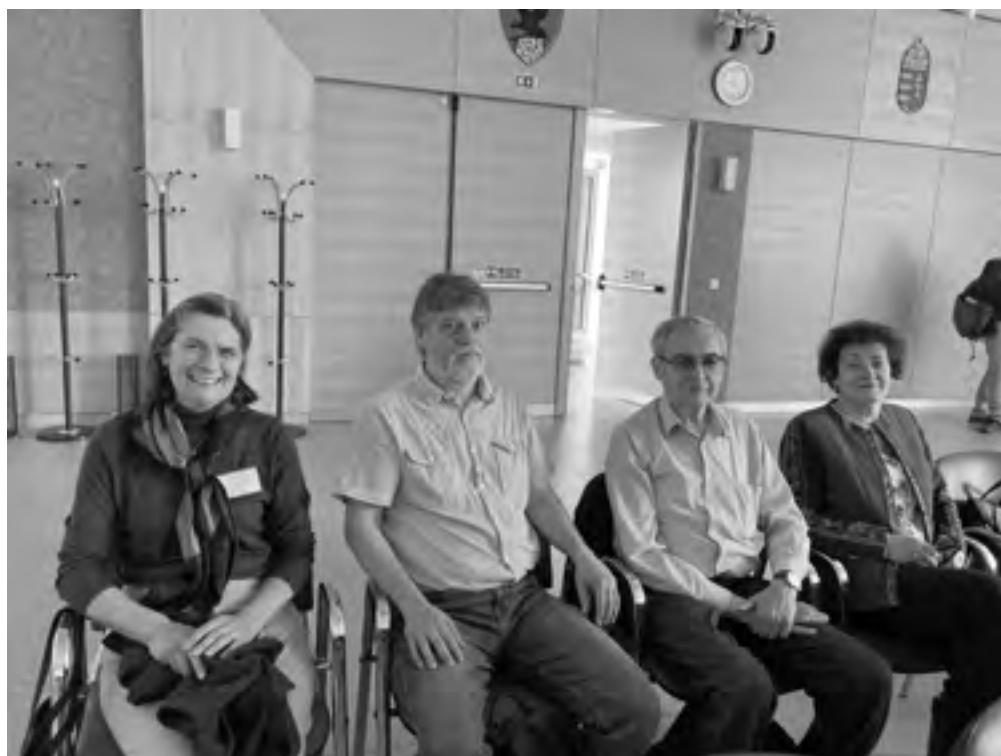

*Csanádpalotán az Asztalos P. Kálmán
Tájházban cipész mesterség kaptafái*

Kovács mesterség kellékei a Tájházban

KIADVÁNSZERKESZTŐI KONFERENCIA TATABÁNYÁN

*A tatabányai kiadvánszerkesztői konferencián egyesületünk képviselői
2023. május 19–21.*

REGIONÁLIS KONFERENCIA KISZOMBORON A CSMHE RÉSZVÉTELÉVEL

EMLÉKEZŐ KONFERENCIA, CIVIL TALÁLKOZÓ -HONISMERETI NAP – KISZOMBOR

A rendezvény fővédnöke Debreczeni-Droppán Béla (Honismereti Szövetség elnöke)

Program

9 óra -Köszöntő

A műsorban közreműködik Szekeres Máté, Rácz Kirill

Csanád-Arad-Torontál k. e. e. vármegyék alakításának 100. évfordulójának emlékező előadások

9.10 - Marjanucz László (történész): A csonka vármegyék beillesztése a polgári közigazgatásba (1919-1924).

9. 25 Marosvári Attila (történész-levéltáros): "Az ún. torontáli háromszög ügye a párizsi békekonzferencián"

9. 40 - Zeitler Ádám (Szirbik Miklós Egyesület elnöke): Csanád megye megszűnése 1950-ben

9. 55 – 10.10 Szünet

Civil szervezetek, bemutatkozása

10. 10 - Dr. Ősz Károly: Honismeret, honismereti szövetség, honismereti egyesületek

10. 25 - Tóth Livia (Csóka): Csóka települési értéktára

10. 40 - Dömösi Emese (Anyatermészet Egyesület) - Női, anyai közösségek támogatása az ökológiai tudatosság jegyében

10. 55 - István Márta (Nagykikinda): A bánsági Nákó nemesek

11. 05 -11.15 Szünet

11. 15 Mihók Kucora Eszter (Rábé): Szórványlét és megtartó erő

11. 30 **Tóth Ernő:** A makói Honismereti Egyesület bemutatása

11. 45 **Galamb Sándorné** (Ferencszállási Nyugdíjas Klub): Ferencszállás kulturális értékei

12.00 **Frank Dezsőné:** A Klárafalvi Apraja-nagyja Kulturális Egyesület létrejötte és tevékenysége

12.15 **Fehér Viktor:** Az Aranka-menti Tájegységi Értéktár és a Banaticum Egyesület bemutatkozása

12. 30 **Forgó Géza:** A Szirbik Miklós Egyesület tevékenysége

12.45 **Zárszó**

13.00 – 14.00 EBÉD

14.00- 17.00 HONISMERETI NAP – Kiszombor község műemlékeinek megtekintése

Ennek keretében **rövid tájékoztatók:**

14. 00 - 14. 30 Tibor-kúria - **Csanádi Ferenc**

14. 30 - 15. 00 Rotunda - **Marosvári Attila**

15. 30 – 16.00 Rónay-kastély - **Görbe Boldizsár**

A HONISMERETI NAPON 14-17 ÓRÁIG LÁTOGATHATÓ:

Rónay Aladár-kúriában a Rónay család és Borsi Sándor helytörténeti kiállítása

Rónay-kastély tornya

Rotunda

Helytörténeti Gyűjtemény

Rónay Tibor-kúria és művészeti kiállítás

TANÁCSKOZÁS A 100. ÉVFORDULÓ JEGYÉBEN

A kiszombori Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör emlékező konferenciát, civil szervezetek találkozóját, valamint honismereti napot tartott. A tartalmas rendezvénynek vajdasági résztvevői is voltak.

Az esemény – melynek fővédnöke Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke volt – délelőtti része a csodálatosan felújított Rónay Aladár-kúriában zajlott, ahol a jelenlévők a Rónay családra vonatkozó állandó kiállítást és Borsi Sándor helytörténeti összeállítását is megtekinthették. A vendéglátó civil szervezet nevében Endrész Erzsébet elnök köszöntötte az egybegyűlteket, alkalmi műsorszámmal Szekeres Máté és Rácz Kirill lépett fel.

Az első három előadással a Csanád-Arad-Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített (k. e. e.) vármegye létrejöttének 100. évfordulójára emlékeztek. Ez a közigazgatási egység Arad és Torontál vármegye Magyarországon maradt területrészeinek, továbbá a szinte teljes egészében Magyarországra került Csanád vármegyének az összevonásával keletkezett, a székhelye Makó volt, és hat járásra oszlott. Neve a II. világháború után először Csanád vármegyére, majd megyére változott, 1950-ben pedig megszűnt, hiszen a területét felosztották Békés és Csongrád megyék között.

Marjanucz László történész *A csonka vármegyék beillesztése a polgári közigazgatásba (1919–1924)*, Marosvári Attila történész-levéltáros *Az ún. torontáli háromszög ügye a párizsi békekonferencián*, Zeitler Ádám pedig *Csanád megye megszűnése 1950-ben* címmel értekezett.

A találkozó a civil szervezetek bemutatkozásával folytatódott, melynek célja egymás megismerése, illetve a kapcsolatok felvétele, együttműködés létrejötte volt. Dr. Ősz Károly a Honismereti Szövetségről és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületről, Dömösi Emese az Anyatermészet Egyesületről beszélt. Tájékoztató hangzott el a makói Honismereti Egyesület és a Szirbik Miklós Egyesület, a ferencszállási Nyugdíjasklub, valamint a klárafalvi Apraja-nagyja Kulturális Egyesület tevékenységéről.

Vajdaságból Tóth Livia, a Hét Nap főszerkesztője, a Csókai Települési Értéktár Bizottság elnöke azokat a csókai értékeket vette számba, amelyek már bekeverültek a Vajdasági Magyar Értéktárba. Mihók Kucora Eszter, a rábői Vadvirágok Művelődési Egyesület elnöke *Szórványlét és megtartóerő* címmel Törökkanizsa község magyar közösségének meghatározó civil szervezeteiről, rendezvényeiről, épített örökségéről számolt be. Fehér Viktor, a Banaticum Kutatóközpont elnöke, a VMMI Vajdasági Magyar Értéktárral megbízott munkatársa az *Arankaközi füzetek* című sorozat második részét, a *Kincsek az Aranka mentén* című kiadványt ajánlotta a megjelentek figyelmébe. Az összeállítás a magyar-szerb-román hármass határtól, a *Triplex Confinium* emlékműtől induló és az Arankán átívelő

kilenclyukú hídnál végződő túrán kalauzolja végig az olvasót az Aranka mente településeire, bemutatva a vidék rövid történetét, kulturális örökségét és rendezvényeit.

A nap zárásaként a csoport megtekintette Kiszombor műemlék épületeit, a rotundát, a Rónay Tibor-kúriát és a Rónay-kastélyt, ahol a vállalkozóbb szelleműek a toronyba is felmehettek – ezekről azonban a Hét Nap egy következő számában olvashatnak.

Fényképezte: Tóth Livia

BÁNÁTI ÚJSÁG, 2023. 05. 25. HÉT NAP

Marjanucz László

Dr. Ösz Károly

Egyesületi tagok

TANULMÁNYÚT SZEGEDEN, AZ ÉRTÉKTÁR ÚJABB ELEMEIT KUTATVA

MEGHÍVÓ

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Szegedi értéktárat kutató tanulmányútra indul 2023. május 26-án, csatlakozva a Szeged napi ünnepségsorozathoz.

Programunk:

14.30-kor találkozunk a Szeged Agórában, itt megtekintjük a „*Nagy Szegedön esött szertelen csudákról*” c. kiállítást, kapcsolódva a Szeged napi rendezvényekhez.

15.30-tól megtekintjük az Alsóvárosi-templomot, valamint a szegedi értéktár részét képező napsugaras házakat, és a Napsugaras Tájházban (Szeged, Nyíl u. 43.) szintén az értéktár részét képező Bálint Sándor-hagyatékot.

LÁZÁR ÉVA 1732. ÉVI SZEGEDRŐL KÉSZÜLT FESTMÉNYEI

Mennyivel könnyebb dolgom lenne, ha különböző méretű kockákból kellene kiválasztanom a legkisebbet vagy a legnagyobbat. Biztos vagyok benne, hogy nem tévednék.

De itt most a paravánokon lévő festmények alkotások, amelyek a művészet kategóriájába tartoznak. Minden művészeti tevékenység megítélésére vannak ugyan bizonyos szabályok, de többségében mégis csak szubjektív elbírálásúak.

Egy alkotástól elvárjuk, hogy gyönyörködtessen, kellemes élményt nyújtson, tegye szebbé környezetünket, szórakoztasson, jobba tegyen és természetesen szép legyen.

De ki tudja, mi a szép? Vannak rá meghatározások, legismertebb Kant mondata: „Szép az, ami érdek nélkül tetszik.” Szép az, ami gyönyörködtet, szép az, ami igaz – vallják mások.

Szép lehet egy táj, egy ember, egy állat, egy virág, egy jól megformált tárgy, az orvosnak a gyógyuló seb, szép lehet egy gondolat. „Két ember közt legrövidebb út egy mosoly” – mondja egy ismeretlen. Szép lehet egy ügyes feladatmegoldás, egy matematikai levezetés.

Mindjárt be is bizonyítom. Osztálytalálkozókön ezzel az érveléssel igazolom a volt tanítványaimnak, hogy ők bizony sokkal gyorsabban öregszenek, mint én. Vegyünk egy 1987-ben végzett osztály 30 éves találkozóját. Ők 1987-ben 17 évesek voltak (3 éves szakmáról van szó), én 40. Ha a 40-et elosztom 17-tel, az eredmény 2,3. Tehát én 2,3-szor voltam öregebb. Közben eltelt 30 év, a gyerekekből 47 éves felnőttek lettek, én meg betöltöttem a 70. életévemet. Ha a 70-et elosztom a 47-tel, az eredmény már csak 1,4. Hát nem gyönyörű?

Visszatérve a művészet funkcióihoz, Beke László neves művészettörténész a következőket mondja: „A művészet egy személy, egy eszme, egy esemény, egy társadalom emlékének megőrzése az utókor számára.” Tehát a művész hasonlóan a tudóshoz kutatómunkát végez, ismeretet ad át.

A paravánokon látható öt festmény a múltból szól. Lázár Éva igazgatónő, alkotó, egyáltalán nem kapott könnyű feladatot. A megadott téma: Bél Mátyás és munkatársai vajon milyennek látták Szegedet 1732-ben?

A képek között szerepel **Bél Mátyás portréja**. Éva Johann Jacob Haid német metsző rézkarcát vette alapul, aki 1704 és 1767 között élt és dolgozott, tehát a portré hitelesnek mondható. A festményen egy magas homlokú, kicsit merengő tekintetű, intelligens arcot látunk, kifejezve ezzel Bél Mátyás polihisztor voltát. A fej arányok pontosak, a festésmód finom, lágy.

A **Városháza**, amely 1728-ban épült, a látnivalók között lehetett. A térképen, amelyet az alkotó tanulmányozott, szinte ez volt az egyetlen, amely axonometrikus ábrán szerepelt. Ez alapján a városháza egy kétszintes épület, homlokzatát megbontó kiugró elemekkel, négyzetes ablakokkal, a középtengelyen kapuzattal.

A képen a legszebb, az előtérben lévő nyüzsgő, élettel teli állatvásár megfestése. Igazi életkép, karakteres alakokkal, állatokkal, velünk kokettáló kisborjúval. A jelenetet szín-és fényfoltokból építi föl, gyors, friss és határozott ecsetkezeléssel, impresszionista hatást keltve.

Benedek István a Mondta Krisztina című könyvében ír le egy jelenetet, amely szellemesen reagál az impresszionista festésmódokra.

Két ember beszélget Párizs egyik műkereskedésének kirakata előtt, ahol egy Monet- és egy Seurat- kép vár gazdára. Monet nagy foltokból építi föl képeit, Seurat pedig a pointillizmus legnagyobb képviselőjeként, apró pöttyökből. A „bámészkodók” közül, miután jól kielemezték a látottakat, az egyik levonta a következtetést: „Monet úr ken, Seurat úr pedig bököd.”

Könnyen eldönthető, hogy ez a remek állatvásár melyikhez áll közelebb.

A kép háttérében jól kivehetően megjelenik az alsóvárosi Mátyás templom foltja is.

A többi kép kompozíciós felépítésében is hasonló elgondolás szerepel.

A **Szent Demeter templom** gótikus fenségét Bél Mátyás már nem láthatta. 1725 és 1749 között a még megmaradt hajóboltozatot is lebontották, a templo-

mot barokk stílusban építették át. A templomon érvényesülnek a barokk stílusjegyek, a szimmetria, a nyugtalan vonalvezetés, a hangsúlyos bejárat. Az előtérben miséről távozó polgárok csoportja látható, újból benépesítve ezzel a teret. Férfiak, nők, idősök, fiatalok, beszélgető párok, kellemes és harmonikus arcú emberek teszik hétköznapivá a jelenetet.

A Szent György templom esetében is hasonló kompozícióval találkozunk. A megfestett épület előtt, amely már a tornyos iskola jellegzetes tömbje, gyalogosan és szekéren közlekedő felsővárosi polgárok alakjai láthatók. Hangsúlyt kap az előtérben lévő mosolygó nő és az egymással beszélgető gyerekek kedves figurái. Harmónia és nyugalom árad a festményről.

A két előző képpel ellentétben a **Várról** készült alkotás kissé mozgalmasabbá válik. Eleve több minden van rajta: a háttérben a földszáncal megerősített várfal, középen a gyalogos forgalmú nyugati kapu a romos kaputorony maradványaival. Jobb oldalon a várkapitányság épületének nyugati szárnya, bal oldalon pedig a tiszt kaszárnya látható. A vár udvarán katonák, hajdúk, rác és magyar nemzetiségű huszárok mozgalmasságot tölti ki a teret.

Ezt a sokszínűséget követi a festmény színgazdagsága is.

Azt hiszem, hogy az alkotó a rendelkezésére álló dokumentumok alapján próbált hiteles maradni, kitölteni és élővé tenni a környezetet. Színeiben a kék dominál, amely alapszín, másból nem keverhető, és tiszta, friss felületeket ad. A képek nem unalmasak, a fények, árnyékok foltjai, az ecsetkezelés nagyvonalúsága sok esetben vibráló mozgalmasságot eredményez. Alakjai élnek, karakteresek.

Úgy gondolom, hogy megfelel azon követelményeknek, amelyet Ludwig Feuerbach fogalmaz meg nagyon találóan:

„Ahhoz, hogy valaki jó festő legyen, négy dolog kell: meleg szív, jó szem, könnyű kéz és mindig frissen mosott ecset.”

Köszönjük Lázár Éva munkáját, és alkotói tevékenységében további sok sikert kívánunk!

Elhangzott 2022-ben a honismeret napi rendezvényünkön.

ORMOS ZSUZSANNA

LÁZÁR ÉVA SZEGED KÖZÉPKORI TÖRTÉNETÉT BEMUTATÓ FESTMÉNYEIRŐL

Lázár Éva Szegeden született, gyerekkorát Szeged környékén élte. A Tömörkény István Művészeti Középiskola diákja volt, textil szakon végzett, tanítónőként dolgozott. 2015-től lett ideje arra, hogy régóta dédelgetett álmát megvalósítsa, festeni kezdett. A Belvárosi Rajzkörben Pataki Ferenc Prima-díjas festőművész szárnyai alatt bontakoztatja ki tehetségét, hatalmas szorgalommal. Több festményén tájat, virágokat, fákat láthatunk, sikeresek portréi is. Friss Fodor József-díjas.

Kb. két éve beszélgettünk Évával arról, hogy valami más témát is szívesen vászonra vinne. Mivel én helytörténettel foglalkozom, automatikusan Szeged múltjának megfestését javasoltam, természetesen kronologikus sorrendben, tehát a középkori Szeged ábrázolásával kezdve. Akkor hirtelen bele sem gondoltam, az 1879-es szegedi árvíz előtti város megfestése igen nehéz feladat, hiszen az árvíz szinte a teljes középkori Szegedet elvitte. Ami kevés megmaradt, az a klinikák építésekor tűnt el. Vagyis amit 2023-ban látunk Szegeden, az 1879 után épült. Éva nekikezdett a régmúlt szegedi élet megfestéséhez. Festői képzeletére, és a korabeli nagyon minimális mennyiségű dokumentumra, valamint a helytörténeti szakirodalomra támaszkodva.

S hogy miben rejlik a nehézség? Hogy fellelhető középkori Szegeddel foglalkozó minimális mennyiségű dokumentum, azaz királyi rendelet, valamilyen leírás Szegeden történt eseményről és a városban élő emberek életéről, de ezek a források nem az adott konkrét helyszínt ábrázolják. A helyszínek megfestéséhez tehát más fogódzókat kellett keresni. Nehézséget jelentett az is, hogy az épületeket állandóan átépítették, pl. a Szent Demeter-templomot. Ebből is láthatjuk, hogy milyen gigászi feladatra vállalkozott Éva. De a sok kutatómunka után, a kiállításon, a festmények mellett szereplő korabeli leírások elevenednek meg a festményeken. Vagyis megtudhatjuk, hogy a szövegek keletkezési időpontjában az adott helyszínen milyen esemény zajlott, mindezt maximális történelmi hitelességgel.

S most nézzük a festményeket! Először a két portrét. Azért festette meg Éva Tinódi Lantos Sebestyén és Bél Mátyás portréját, mert az ő Szeged-leírásuk szolgált a képek jó részének alapjául. Az 1500-as években élt Tinódi Lantos Sebestyénnek a Szegedi veszedelem című históriás énekét, és Bél Mátyásnak az 1732-es Szeged-leírását vette alapul festményeihez.

Tinódi Lantos Sebestyén az 1552-es várháborúk lantos, énekes krónikása. Eredetileg végvári vitéz volt, de egy sebesülése után énekmondó lett. Azért hitelesek históriás énekeinek szövegei, mert személyesen is jelen volt a várháborúknál és csatáiban. Tinódi Lantos Sebestyénről nincs bizonyíthatóan róla ké-

szült portré, de van többféle ábrázolás, az azokon szereplő énekmondó azonban mindegyiken másként néz ki. Így tulajdonképp Tinódiról most Éva Tinódi-képét láthatjuk. Fiatalabb, mint az eddigi ábrázolásokon lévő alak. Egy markáns férfiarcot látunk, egy olyan férfiét, aki a vitézi élet szépségeihez és nehézségeihez szokott, kezében a lant. Tekintete magával ragad bennünket, okosan néz ránk.

Bél Mátyás a XVIII. századi magyar tudomány kiemelkedő alakja, polihisztor, 1714-től a Pozsonyi Evangélikus Lyceum igazgatója volt. A hallói egyetemen tanult, s ekkor tapasztalta, hogy Magyarországról milyen keveset tudnak külföldön. Nem csoda, hiszen nem volt megfelelő térkép és leírás sem az országról. Hazatérése után ezt szeretne volna pótolni. Egy kérdőívet készített, és munkatársaival bejárta az 1710-es évektől két évtizeden át Magyarország vármegyéit, s készítették el Magyarország leírását, a *Notitia Hungariae*-t. Életében vármegyeleírásainak harmada jelent meg nyomtatásban. Csongrád vármegyéé, benne Szegeddel, nem, de szerencsére a kézirat megmaradt, s az nyomtatásban 1980-ban jelent meg Zombori István által gondozott kritikai kiadásban. Bél Mátyás portréja elkészítéséhez a német Jakob Haid rézmetszetét vette alapul. Bélről készült korabeli hiteles portré, de Éva nem azt akarta lefesteni, újrafesteni. Hanem készült róla korabeli rézkarc, s mivel az más technika, Éva azt vette alapul. A fekete-fehér rézkarcból egy színes festmény született. Bél Mátyás arcképe egy okos, gondolkodó, nemesi rangú, mosolygós emberé. A harmonikus színek harmonikus ember létét sugallják.

Térjünk át a középkori Szeged ábrázolásaira. Időben legkorábbra Attila király koporsója visz bennünket. A Tisza mentén több helyütt néphagyomány, hogy ott eresztették a folyóba a hun király hármass (arany, ezüst, vas) koporsóját. Talán tényleg Szegednél. A hatalmas Hun Birodalom uralkodója 453-ban halt meg. A folyó mentén hun harcosokat látunk, akik nomád szokás szerint lovon ülnek, valószínűleg királyukat, az Isten ostarát keresik, hiszen őt titokban temették el. Csak a táltos tűzrakása világít nekik, hiszen az éj leple alatt érkeztek a folyópartra, onnan kémlelik a vizet. Remélik, hogy a táltos, révülése során, látja a túlvilágon a halottat. A sötét tónusú festményből csak Attila koporsója „fénylik”, azonban ezt csak a festmény szemlélői láthatják, ugyanúgy, mint a folyóba került hun áldozati üstöt is.

Időben a következő a Sószállítás a Tiszán. Ez a festmény szintén a képzelet szüleménye, melynek egyetlen támpontja az 1222-es Aranybulla sora. Éva annyit tudott tehát, hogy az Erdélyből a Maroson érkező só a király fontos bevétele, monopóliuma volt. A só Tisza-Maros-torokhoz érkezését bizonyítja az egyik beszélő szegedi utcánév, a Sóhordó utca neve is, amely utca a Tisza Lajos körúttal párhuzamos ma. Azt láthatjuk a képen, hogy a Tiszán tutajokon érkezik a só. Hogy tutajokon érkeztek a sótömbök, csak valószínűsíthetjük. A kép sötétebb tónusú, este érkezett a szállítmány Szegedre. A dolgos, szorgos

szállítók munkáját ábrázolja a kép, amint a sötömböket rakodják a tutajokról a partra. Háttérben az akkor még nem kőfallal ölelt szegedi vár. Szeged ugyanis a Római Birodalom idején és a tatárjárás előtt is jelentős település volt, földvárral.

Az időben harmadik kép a szegedi vár Tisza felőli oldalát ábrázolja, a Tiszán halászosokkal. Azt tudjuk, hogy Szeged városi rangját a tatárjárás után IV. Béla adta, s 1246-ban az addigi földvárat kőfallal erősítette meg, hogy a tatárok esetleges visszatérésekor a Szeged környékén lakók is tudjanak hova menekülni. Szerencsére a tatárok nem tértek vissza. A festmény tehát az immár kőfallal körülvett várat ábrázolja, és a középkori, pezsgő életű Szegedet. Honnan tudjuk ezt? A festményen hátul a vízibástya mellett az 1300-as években épült, dominikánus kézben lévő várbazilika, az Erzsébet-templom tornya látszik. Ennek a gótikus templomnak a tornyát jól nézzük meg, mert a templomot majd 1713 és 1716 között lebontják, Bél Mátyás munkatársai azt már nem láthatják, ők csak utalnak a régi bazilika nyomaira. A templomtorony mellett a déli kaputornyot láthatjuk, s jobb oldalon a Szent Demeter-tornyot. Egy gazdag város képe tárul fel előttünk tehát, a középkori Magyarország virágzó, szabad királyi városáé. Ezt a rangot Szeged II. Ulászlótól kapta, ezért a kiállítást nyitó, hosszabb, II. Ulászló okleveléből származó idézet kiválóan mutatja be a virágzó Szegedet. Még ezt láthatta az 1552-ben itt járt Musztafa, török történetíró is, akitől a rövidebb leírás származik a festmény mellett. Hogy a festmény így elkészülhessen, Éva az 1709-ben készült Máriazelli kegyképet vette alapul. Lázár Éva festményén elől halászosokat látunk, utalva arra, hogy a szegedi polgárok talán legfontosabb mestersége a halászat volt.

A következő három kép a török korba irányít bennünket. Az időben első közülük az 1545-ös hitvitára utal. Az Alsóvárosi Ferences, azaz katolikus templom 1504-től áll. Az 1526 után polgárháborúba sülyedt Magyarországon a lutheri-kálvini vallás rohamosan terjedni kezdett Szűz Mária katolikus Magyarországon. Még nagyobb gond volt, hogy a török beszivárgott az országba, Szegedet 1542-43 telén foglalta el. Így a török kádi lett a döntnök az ún. hitvitában. A szaporodó protestánsok ugyanis szerették volna a szép, új, katolikus ferences templomot megszerezni maguknak. A török kádi azonban a katolikusok kezén hagyta a szép, gótikus templomot. Erről szól az Ordinansz-idézet. Magán a festményen előtérben a barna csuhás ferences szerzetes, és balra mellette a templomot megszerezni akaró, fekete csuhás protestáns lelkész és társa látható. Háttérben, a ferences templom előtt, a ferences rendtársak várják kétségbeesetten a török bíró ítéletét. Érdemes megfigyelni az Alsóvárosi, gótikus-támpilléres templomot is. Tornya és a rendház még nem készült el ekkor.

A következő festmény ihletője Tinódi Lantos Sebestyén volt, aki az 1552. év Mátyás napi, azaz február 24-i Tóth Mihály-féle visszafoglalásról írt. Tóth Mihály hajdúk élén vette vissza pár hónapra a töröktől a várat, hogy azok 1552 második felében újra visszafoglalják azt. Tóth Mihály hadai éjszaka gyülekeztek

a vár körül. Elöl a vízi bástya. A Tóth Mihályékat megsegítő halászok Becskerek felől érkeztek, a kép előterében a hajdúkat látjuk. Tinódi Lantos Sebestyén leírása szerint este történt a várfoglalás.

Hóbiárt basa emlékét Szegeden utca, étterem, s most már a következő festmény is őrzi. A nőcsábász basa alakja többféle változatban él a szegedi mondvilágban. Éva azt ragadta meg, amikor a szegedi menyecskék szegedi papuccsal látták el a basa baját, talán Franciahögyön. A színes, vidám festmény nevetésre készíti a szemlélőt. Az első, bájos, keszkenős női arc és alak uralja a képet. Háttérben a harcos, sértett szegedi menyecskék rángatják és elagyabugyalják a turbános, hegyes csizmaorrú basát.

Az utolsó négy festmény már a török kor, és közvetlenül az 1718-as pozsareváci béke utáni időkbe röpteti közönségünket. Annyit tudunk Szegedről, hogy 1699 és 1718 között határváros volt, hiszen a Temesi bánság területe csak 1718-ban került vissza Magyarországhoz. A szegedi vár volt az az erősség, amely a töröktől védte Magyarországot. Nem véletlenül erősítette meg Szegedet szabad királyi városi rangjában III. Károly 1719-ben. 1732-ben, Bél Mátyás munkatársainak itt jártakor Szegeden még kettős uralom volt. A várban katonai, a városban polgári. Ekkor még sok osztrák és szerb katona is állomásozott a várban, Bél Mátyásék leírása alapján. Az 1732-es Szeged ábrázolása igazi kihívás volt! Hiszen az 1732-es Szegedből 2023-ban már csak az Alsóvárosi-templom áll. Hiszen a várat lebontották az 1879-es árvíz után, ma már csak a Mária Terézia-kapu áll belőle, de azt meg Bél Mátyás munkatársai nem láthatták, hiszen itt tartózkodásuk után építették azt. A Dömötör-tornyot valószínűleg közvetlenül itt jártuk előtt falazták be a Dömötör-templomba, tehát az 1732-es Szeged megfestéséhez ma álló épület (az Alsóvárosi-templomon kívül) támpontként nem tudott segíteni.

A Bél Mátyás-idézetekre épülő festmények közül az első elkészítéséhez dr. Cs. Sebestyén Károly tanulmánya is szükséges volt. Lázár Éva festménye a mai Fogadalmi-templom helyén egykor álló (ötödik) Szent Dömötör-templomot mutatja. Erről a templomról maradtak fent ábrázolások. Amikor Bél munkatársai itt jártak, épp átépítették a negyedik templomot barokk stílusúvá. A barokk jellegzetességei fedezhetők fel tehát a templomon, amelynek hatalmas a kapuja. A templom mögött lévő torony felújítását láthatták Bél munkatársai, és láthatjuk mi is a festményen, ahogy dolgoznak az építőmunkások a toronyon. Azt tudjuk még a templomról, hogy ortodox szent volt a védőszentje, a török időkben megrongálódhatott a leírás szerint, mert Bél idejében csak a szentélye van meg, de az is akkora, hogy az egész város gyülekezni tud abban. A templom előtt balra a torony nélküli Szűz Mária Köszöntése-kápolnát láthatjuk. Ezt a kápolnát bontják majd le pár év múlva. A szentmiséről távozó szegediek láthatók a templom előtt. Férfiak, nők, idősek, gyerekek, beszélgetnek a világ dolgairól.

A Bél Mátyás-kori második festményen az 1699 és 1718 között határerődítményül szolgáló szegedi vár látható. A háttérben a földsáncsal megerősített várfal, középen a gyalogos forgalmú nyugati kapu a romos kaputorony maradványaival. Jobb oldalon a várkapitányság épületének nyugati szárnya, bal oldalon pedig a tiszti kaszárnya látható. A vár udvarán katonák, hajdúk, rác és magyar nemzetiségű huszárok mozgalmas csoportja tölti ki a teret, ezért különböző színű a ruhájuk.

A városházát 1729-ben építették, tehát Bél Mátyás munkatársai éppen megcsodálhatták a frissen felépített épületet, amelyet majd 1799-ben lebontanak, és helyén épül fel a mai városháza földszintje. De Bél munkatársai a festményen láthatót látták. Lázár Éva és a kor kutatói csak a városháza alaprajzát ismerhetik, mely szerint az egy kétszintes épület négyzet alakú ablakokkal, középen kapu. Az alaprajz alapján álmodta meg Éva az épületet, s láthatjuk talán kuriózumként most a kiállításon. A városháza elé a festő állatvásárt festett, hiszen akkoriban Szegeden szupermarket nem lévén, a város több pontján különböző piacok voltak, amelyeken különböző árukat lehetett vásárolni. A városháza előtt állatvásárokat tartottak, ahogy ezt a Bél Mátyás-féle leírásból is tudhatjuk. A marhák mellett tözséreket és vásárlókat látunk a képen. Középen a kisborjút. Hátrébb vásári forgatag. A kép háttérében megjelenik az alsóvárosi Mátyás-templom is.

Az utolsó festményen látható épület ma már nem látható. A felsővárosi Szent György-templom Bél munkatársai leírása szerint 1732-ben ott állt a mai Dózsa György Általános Iskola helyén. Az épületet Tornyos iskola néven emlegették lebontásakor, 1907-ben. Ez eredetileg a felsővárosi Szent György-templom épülete volt, amelyet a mai Felsővárosi-templom, a Szent Miklós-templom felépülése után iskolává alakítottak át. Alakja alapján Tornyos iskolának nevezték. Szerencsére a Tornyos iskoláról készült egy festmény, amely a Szeged Atlasz című kiadványban látható, az adott alapot Lázár Évának, hogy megfesse a képet. A templom előtt gyalogos és szekéren ülő felsővárosiakat látunk. A nőalak mosolyog, a gyerekek barátságos beszélgetése békét sugall.

Igazi kuriózum a festménykiállítás, hiánypótló Szeged helytörténetének kutatásában. A festőnő fantáziája révén megelevenedett előttünk a középkori Szeged. Köszönjük. Hasonló időutazásban máskor is szívesen részt veszünk, hogy a valamikori szegedi helyszínek életre keljenek előttünk! A kiállítást megnyitom.

Elhangzott Szegeden, az Agórában 2023. május 17-én, a kiállításmegnyitón, és május 26-án az egyesületi értéktári tanulmányúton.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

ORSZÁGOS HONISMERETI AKADÉMIA BUDAPESTEN, 2023. JÚLIUS 10-14.

Bevezető

A Honismereti Szövetség 2023-ban július 10-e és 14-e között Budapesten rendezte meg L. Országos Honismereti Akadémiáját. A helyszínválasztásnak kettős oka volt. Egyfelől ebben az évben ünnepelte Budapest az 1873-as város-egyesítés 150. évfordulóját, amikor is Pest, Buda és Óbuda egyesítésével létrejött az intézményileg is egyesített Budapest. Másfelől, maga a Honismereti Szövetségnek ez volt az 50. országos akadémiaja, aminek mi más is lehetne helyszíne, mint Magyarország fővárosa. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületből 17-en vettünk részt az akadémián.

2023.07.09. vasárnap

Az akadémia első napja előtt érkeztem meg a kijelölt szállásra, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem kollégiumába, mely az Orczy út és az Üllői út kereszteződésének északi oldalán található. Az egyetemi épületegyüttes egyik oldalán az említett utak nagy forgalma, a másikon az Orczy-kert és tó természetközeli képe tárult elém. Maga a kollégium egy igen modern épület, rendkívül jól felszerelt közösségi térrel rendelkezik, amelyet a szövetség tagjai nem egyszer igénybe vettek. Azonban ennek a komplexumnak is voltak gyengéi, néhol apróbb nehézségeket okozó hanyagságai. A kollégiumtól nyugatra fekvő szomszédos épület szolgált étkezdél, ahol később napjában akár 3-szor is megfordultunk.

Erre a napra, délután 18 órára volt meghirdetve, a Magyar Természettudományi Múzeumban, a Honismeret folyóirat javára tartott színvonalas jótékonyági est. Az est kezdetén köszöntőt mondott Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke, valamint a „házigazda”, Budapesti Honismereti Társaság elnöke, Breinich Gábor is. Külön köszöntőt mondott Zsámboki Árpád, a szövetség alelnöke és Dr. Gesztesi Enikő. Az est műsorában szerepeltek zenés műsorszámok, a Duo Volente gitár duót hallgattuk meg elsőként, Pacziga Linda énekelt Szűts István kíséretével, valamint Jolsvai András saját novellájából olvasott fel egy sajátos stílusú, humoros részletet. Az est fénypontját véleményem szerint a Felsőtárkányi Hagyományörző Néptáncegyüttes két tagjának, Szabó Dánielnek és Czap Zitának műsora adta. A produkcióból végül komplett táncház lett, amelyből magam is kivettem a részem. A vacsorát követően kiosztásra kerültek a tombolatárgyak is. A tombola bevétele a következő ifjúsági honismereti akadémia költségeit lesz hivatott csökkenteni.

2023.07.10. hétfő

Ez volt az akadémia első napja. A reggeli elköltését követően reggel 9 órára érkezünk meg a Parlament 12-es kapujához. Miután bejutottunk, utunk a Felső Ház üléstermébe vezetett. Itt köszöntőt mondott Breinich Gábor, valamint Sára Botond, Budapest Főváros Kormányhivatalának főispánja és beszélt Szentmártoni János, a Kulturális és Innovációs Minisztérium helyettes államtitkára. Ezt követően Debreczeni-Droppán Béla elnök úr hosszú, de annál tartalmasabb, zengő hangú megnyitóbeszédét hallgathattuk meg.

A megnyitóbeszéd után részünk volt egy kis zenei élményben, majd Debreczeni-Droppán Béla felkonferálta Gerő András előadását, amely a „Budapest székesfőváros a dualizmus idején” címet viselte. Mivel a tisztelt előadó sajnos nemrégiben elhunyt, így az Elnök Úr által elkért videófelvételt volt szerencsénk végignézni és hallgatni. Érdekes előadás volt és bár bennem is felvetett pár kérdést, erre sajnos az előadótól már nem kaphattam választ.

Az előadást egy rövidebb szünet követte, mely során lehetőség nyílt szabadfoglalkozás jelleggel megtekinteni a Parlament egyéb részeit és kinyújtóztatni elszibbadt tagjainkat. A szünet után megtörtént a Honismereti Szövetség kitüntetéseinek és díjainak átadása. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületből Georgiádes Ildikó megkapta a Honismeretért Emlékérmet. Büszkeségére válhat a szövetségnek, hogy ily sokan kiérdemelték ezeket az elismeréseket.

Ezt követően visszatértünk a szállás melletti étkezdébe, ahol megebédeltünk. Délután fél háromkor indultak városnéző túrák a belvárosban és a Palotanegyedben. Ezen a túrán meglátogattuk a Petőfi-múzeumot, a Festetics-palotát, valamint az Evangélikus Országos Múzeumot és a benne lévő templomot. A túrán velünk együtt részt vettek azok a néptáncosok, akik vasárnap a jótékony-sági estet megkoronázták. A túrák végeztével visszatértünk a szállásra.

2023.07.11. kedd

Másnap reggeli után, a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében folytattuk a programot. Nyitásként meghallgattuk Halász Péter felvételre rögzített beszédét, amelyben köszöntött bennünket és jókívánságait küldte a szövetség tagjainak. Ezt követően kezdetét vették az előadások.

Elsőként Géra Eleonóra egyetemi docens előadását hallhattuk, amelyben Pest és Buda történelmét, a két város országos központi funkcióinak bővülését és ebből fakadó rivalizálásukat mutatta be Buda visszavételétől. (1686)

A második előadás Csorba Lászlóé volt. Előadásának a címét a tervezetthez képest megváltoztatta. Az előadás sok érdekességet tartalmazott a reformkori Pest, Buda és Óbuda demográfiai helyzetéről, vallási megoszlásról, valamint az előadó tárgyalta még a városkép főbb változásait, az 1848-as események hatását a városképre, végül pedig szóba került a városeyesítés is.

A harmadik Katona Csaba előadása volt „Érvek a városegyesítés ellen” címmel. Objektíven bemutatta Budapest egyesítésének folyamatát. Közben kiemelte az egyesítés előtt, közben és az egyesítés után felmerülő ellenérveket és ellenvéleményeket az akkori közélet fontosabb szereplőitől. Az előadás végén bemutatásra került néhány, a városegyesítés korában elképzelt és papírra vetett utópisztikus jövőkép, melyek közül pár már megvalósult, de még mindig van olyan elképzelés, amely megvalósulása még várat magára.

A kávészünet után is számos érdekes előadásban lehetett részünk. Klement Judit a városegyesítést és a főváros fejlődését mutatta be jogi aspektusaiban. Vörös Boldizsár az egyesített városrészek szembenállását és az egyes települések lakóinak kölcsönös kritikáját. Orosz László előadásában végig követhettük Budapest német lakosságának történetét, Saly Noémi pedig Budapest kávéházainak társadalmi szerepéről és meghatározó, közösségformáló erejéről tartott élvezetes előadást. Ezt követően pedig az előző témánál maradva, következett egy kávészünet.

A második kávészünet után a századforduló Városligetének tömegszórakoztatásába nyerhettünk betekintést Perczel Olivér előadásában. Zsigmond Gábor bemutatta a főváros tömegközlekedésének történetét egészen a lóvasúttól a mai metró- és villamoshálózatig. Török Róbert bemutatta Budapest kereskedelmét és iparát a középkortól a 20. századig. Sisa József az egyesített város arculatáról és a városkép kialakulásáról tartott kiváló előadást.

2023.07.12. szerda

Folytatódott az előadássorozat. Róbert Péter „Befogadás és elfogadás” című előadásában a fővárosi zsidó lakosság történetét mutatta be az 1867-es kiegyezéstől az első világhétségig, pontosan 1914-ig. Az előadás során bemutatásra kerültek a zsidó lakosság statisztikái is, összevethetően az összlakosság mutatóival az iskolázottság, demográfia és gazdaság tekintetében. A statisztikák érintették az első világháborút is.

Budapest egyesítésének korábbi ünneppsorozatait Sipos András előadásának köszönhetően ismerhettük meg. Bemutatta a szervezés és az ünnepség közéleti és politikai környezetét is 1913-ban és 1923-ban.

Szöllősy Mariann előadásában Újpest település és iparváros kialakulását mutatta be. Hogyan telepedtek le és fejlődtek ki az első nagy vállalkozások és gyárak, valamint hogyan váltották egymást az iparágak a város történetében.

Az Üllői út másik végén – Előváros, kertváros című előadását tartotta meg Heilauf Zsuzsanna, melyben bemutatásra került Kispest, Pestszentlőrinc és Pesterzsébet városszerkezetének és lakótelepeinek kialakulása.

A nap folyamán még számos előadást tartottak az akadémián, azonban mivel nem vettem részt mindegyiken, így nem tudnék hitelesen beszámolni

róluk. Így maradtam le Zeidler Miklós előadásáról, ahol a fővárosi sportélet került bemutatásra.

A következő programpont a szekcióülések voltak. Külön szekcióülés volt Budapest épített örökségéről, illetve Budapest és a vidék kapcsolatáról a dualizmus idején. Én a harmadik szekcióülésen vettem részt, amely a „Hogyan mutassuk be településünket” címet viselte. Ebben a szekcióban is elsősorban a várostörténettel és történelemmel kapcsolatos adatgyűjtés és bemutatás volt a téma. Egy kerekasztalbeszélgetés keretében fontos kérdések és észrevételek hangzottak el és ezek többségére sikerült választ is találnunk. Legkényesebb téma maga az adatgyűjtés volt, mivel sok esetben csak íratlan források állnak rendelkezésre és ilyenkor az egyes beszámolókat sem lehet készpénznek venni.

Később a Nemzeti Múzeumban tartott tárlatvezetésen sem vettem részt, így sajnos erről sem tudok beszámolni.

2023.07.13. csütörtök

Csütörtökön tanulmányutak indultak a főváros egyes városrészeibe. 4 lehetséges útvonal közül lehetett választani, én a negyediket választottam, amelyik a Budai várat célozta meg.

A túrát kapásból késéssel kezdtük, ugyanis a társaság a szitáló eső miatt nem mert elindulni. Az eső fél órával később el is állt, ezt követően metróval és busszal utaztunk egészen a várig. A késedelem miatt a Várkert Bazárt ki kellett hagynunk a programból. A Díszterttől felgyalogoltunk a Budavári palotához. Az Oroszlános Kapun belül már nagyban folyt egy sátor vázának az építése, amely hosszában épphogy elért a belső udvarban. Mint később kiderült, a sátor egy indiai esküvőhöz kell és hozzá bérbe vették a palotát is. A Budapesti Történeti Múzeumban tárlatvezetésen vettünk részt, mely keretében bemutatták a budai vár kialakulásának és fejlődésének történetét, valamint az egyes korokból fennmaradt tárgyi leleteket.

Megnéztük a Szent István termet. A terem önmagában inkább egy szoba méreteit mutatta. Azonban falai, függönyei, bútorai, festményei, mennyezete és még padlózata, mind fejedelmi pompában tündökölt. Érdekes módon a Párizsi világkiállításon leginkább a sajátos padlózatával tűnt ki. A terem később több kár is érte, megrongálódott, a szocializmusban elemeit elhordták stb. Azonban felvételek, beszámolók és néhány szerencsésen visszakerült darabnak köszönhetően sikerült rekonstruálni a teljes termet.

Szintén megnéztük a Budapest 150 című kiállítást is, amely rendkívül interaktívan mutatta be a város történetét, több aspektusból is. Ezen kívül néhány kihelyezett utcai padon ülve, lehetőségünk volt meghallgatni a budapestiek véleményét arról, milyennek találják magát a várost, illetve milyen személyként tudják elképzelni. Rendkívül tanulságos volt, legalábbis sze-

rintem. A digitalizált újságanyagban még órákat el tudtam volna molyolni, azonban az idő szorítása miatt tovább kellett állnunk. Ez a helyzet később a túra szinte minden állomásán előfordult.

Egy rövidebb pihenőt követően megtekintettük a felújított királyi lovardát. A főbejáratnál lépcső vezet fel a királyi páholyba, ahonnan a teljes belső teret jól belátni. Ez volt egykoron az uralkodó helye. A páhollyal szemközi oldalon autentikusan kialakított tér imitálja az istállók kialakítását. Itt az idegenvezetőtől megtudhattuk, hogy a teljes épület alkalmas lovasbemutató tartására. A belső térben a parketta felszedhető, helyére homok tölthető. Az már más kérdés, hogy a felverődő por roncsolná az épület belső elemeit és rontana az esztétikán is. Ennek a megvalósításáról még beszélgettem egy darabon az idegenvezetőnkkel, aki jó vitapartnernek ígérkezett, azonban az idő szorítása miatt tovább kellett állnunk.

Következő állomásunk a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára volt. Az egyik utolsó, történelmi stílusban felhúzott épület ma is ellátja funkcióját, mindamellett jelentős építészeti és művészeti értéket képvisel. Az épületben szobrok, festmények és díszes ablakok fogadják a vendéget, minden ablakon egy-egy város címerével. Sajnos itt sem maradhattunk sokáig.

A levéltár volt az utolsó programunk Budán, így összeszedtük a csapat tagjait, – volt, aki korábban megállt, mivel nem bírta az iramot – és egy különbusszal megindultunk Budafokra a Záborszky Kúriára. Itt a hely tulajdonosa és fenntartója körbevezetett minket a borospincék során, amely mindössze múzeumként funkcionál és maga a tulajdonos sem foglalkozik borászattal. A borospince egy részében vacsorát rendeztek számunkra, ahol a többi csoport tagjaival is találkoztunk, valamint más vendégekkel is. A vacsora igen könnyed volt, mellé nem túl rossz fehér és vörösbor volt az asztalon, ezek a tények szintén az előző mondatban tett megállapítást támasztják alá. A vacsora mellé színvonalas zenét is hallgathattunk, felcsendült jónéhány népdal is, amely énekléséhez a társaságból is csatlakoztak.

2023.07.14. péntek

Az akadémia zárónapján, már szokásunkhoz híven befáradtunk a Nemzeti Múzeum dísztermébe. – Én személy szerint ekkor döbbsentem rá, amikor már jócskán megfogyatkozott a társaság, hogy valóban mennyi emberrel nem találkoztam, akik szintén itt voltak végig az akadémián. – Itt Debreczeni-Droppán Béla a szövetség elnöke, Dr. Rémiás Tibor, a szövetség alelnöke tartott záróbeszédet. Dr. Rémiás Tibor és Juhász Zoltán András – utóbbi a szövetség titkára – ismertették a szekcióülések történeteit, eredményeit. Ezt követően a szövetség elnöke és alelnöke – Dr. Rémiás Tibor, aki egyben a teljes aznapi rendezvény levezető elnöke volt – valamint a Nemzeti Múzeum főigazgatója,

L. Simon László kerekasztalbeszélgetésen vett részt, ahol a közönség is számos kérdést feltett. Miután az összes felmerülő témát kitárgyaltuk, megtörtént a vándorbot átadása, amelyet a Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület vezetői vettek át. Végül Debreczeni-Droppán Béla elnök úr ünnepélyesen lezárta a honismereti akadémiát és elénekeltük a Szózatot.

Hazaúton még történt velem egy kisebb csoda. A vasúti kocsi kupéjában, út közben, nagyanyám, akivel szinte egész héten együtt voltam, csendben volt, aludt. Én sem voltam kevésbé fáradt, hiszen nem egy éjszakát töltöttem el a szálláson kívül, hogy néhány pesti barátommal találkozhassek. Mindezek tekintetében úgy döntöttem, követem nagyanyám példáját. Elvégre végállomásig utazunk.

LŐKÖS MIHÁLY

EGYESÜLETI TANULMÁNYÚT A VASKAPUHOZ

VARÁZSLATOS DÉLVIDÉK PROGRAM

1. nap (július 17. hétfő)

Szegedről kora reggel indulunk, és Bega partján fekvő Temesvárra, a Bánság fővárosba érkezünk. Temesvárról a Szörényi-érchegység irányába megyünk, a hegységet Resicabányánál érjük el. A vasgyártásról nevezetes városban sétálunk a szabadtéri mozdonymúzeumban. A Bánsági-hegyvidéken át, kanyargós úton haladunk tovább Herkulesfürdő felé. A Ménes völgyében megcsodáljuk a világ egyik legszebb vízesésének választott varázslatos Bigér vízesést (a vízesés 2021-ben leszakadt, de a szépsége így is megvan).

Kis kitérővel megcsodáltuk Ógerlistye határába található, napjainkban is működő vízimalmokat.

Szállás: Herkulesfürdőn, Magic panzió (félpanziós, reggelivel és vacsorával)

A távolság Temesvárról: kb. 250 km

2. nap (július 18.)

Kb. 3 órás hajózás a Duna legszebb szakaszán, a Kis- és a Nagy-Kazán-szorosban. Rövid városnézés Orsován, (római katolikus templom, Szent Korona-émléktábla), majd átmegyünk Szörényvárra, ahol megtekintjük az erődítményt. Visszatérünk Herkulesfürdőre, és városnéző sétát teszünk a monarchiabeli hangulatot árasztó fürdővárosban. Egyszerre felemelő (világszínvonal volt 1900-ban) és elszomorító az elmúlt évszázad nyoma.

Szállás: Herkulesfürdőn

A napi távolság: kb. 95 km

3. nap (július 19.)

Herkulesfürdőről elindulunk az Al-Duna irányába, busszal utazunk a csodálatos fekvésű Kazán-szorosban egészen Lászlóvárig. Az úton déli végvárok (pl. a Drankó, Trikula) maradványait látjuk. Lászlóvárnál motorcsónakokra ülünk, és áthajózunk a vadlovak lakta Osztrovo szigetére. A szigeten található egy obeliszkformájú halom, amelyről a legenda úgy tartja, hogy Attila, a hunok fejedelmének a sírja. A dombtetőről belátható a Vaskapu bejárata, valamint a távolban lévő Galambóc vára. A szerb oldalon található erődítményt vízről is megcsodáljuk, mivel a csónakokkal megközelítjük az erődítményt. Motorcsónakázás után visszamegyünk Herkulesfürdőre.

Szállás: Herkulesfürdőn
Napi távolság: kb. 300 km

4. nap (július 20.)

Bőséges reggeli után elindulunk Temesvár irányába, Lugoson megállunk. Csanád érintésével érünk haza Szegedre.

A távolság Temesvárig 180 km

BÁNSÁGI TANULMÁNYÚT 2023 – AVAGY KRASSÓ-SZÖRÉNY MEGYÉBEN ÉS AZ AL-DUNA VASKAPU SZAKASZÁN JÁRVA

A bejárt útvonal:

1. nap: Szeged – Kiszombor – Temesvár átutazás – Boksánbánya – Resicabányán megnéztük a szabadtéri mozdony múzeumot – Stájerlakaninán áthaladva megálltunk a Bigéri vízesésnél, és Ógerlistyén a vízimalmok völgyénél, így értünk Herkulesfürdőre a Magic panzióban lévő szálláshelyünkre.

2. nap: Herkulesfürdő – Orsova kikötőből hajóztunk – Vaskapu, Kazán-szoros – Szörényvár (séta) – Orsova (séta) – Herkulesfürdő (séta)

3. nap: Herkulesfürdő – Kazán-szoros autóbusszal hegyi úton Szentlászlóvárig – csónakokkal Ómoldova szigetre, Galambóccal szemben, Lászlóvára terasz-parton ebéd, fürdés, majd vissza a Duna menti úton délután – Herkulesfürdő

4. nap: Herkulesfürdő – Lugos (séta) – Buziásfürdón sétáltunk, majd Temesváron átutazva értünk Szegedre.

Al-Duna Kazán-szoros, Orsovától fölfelé hajózva ezeket láttuk:

A folyam a Nagy-Kazán-szoros térségében a legkeskenyebb, csupán 150 méter, itt a sziklafal átlag 200-300 méterrel tornyosul a Duna fölé. A Kis-Kazán-szoros valamivel szélesebb, körülbelül 200 méter. A két kazán között található a dunatölgyesi kiöblösödés.

A szoros teljes szépsége csupán hajóról tekinthető meg, az autóról nem igazán vehető ki a közel kétezer éves „*Tabula Traiana*” emléktábla sem, amely Trajánusz császár sziklába épített útjának állít emléket a szerb oldalon. A Nagy-Kazán-szoros romániai oldalán 2018-ban felavatták az Al-Dunát hajózhatóvá tevő gróf Széchenyi István emléktábláját.

Áthajóztunk a Vaskapu-tónak nevezett kiszélesedésen, a Greben-szirt mellett.

Drankó várát közvetlenül a Duna bal partjára építették a XIV. században, ma már csak a várfal vízből kilátszó maradványait láthatjuk.

Galambóci-szorosban haladtunk a vízfolyással szemben, megérkezünk a duzzasztással tóvá szélesedő Ómoldova-Lászlóvár-Galambóc közötti Duna-szakaszhoz.

Lászlóvár település közelében, a fennmaradt eredeti Széchenyi-út mentén található a falba vésve a hatalmas Baross-emléktábla.

Lászlóvár maradványával szemközt jobb parton láttuk Galambóc várát, valamint a Duna vizéből kiemelkedő legendás Babakáj sziklát.

Ómoldova-Galambóc-Lászlóvára öblözet Duna vizében fekszik a vadregényes Osztrov szigete, amelyre csak csónakkal jutottunk át, majd az Ómoldova Duna-parti teraszon pihentünk.

Lefelé autóbusszal haladva a Cserna-folyó Dunába ömlő öbolszerű torkolatától délre, a Duna bal partján fekvő Orsova napjainkban Mehedinti megye része, 13 ezer fős lakossága zömében román. A mostani Orsova már nem az eredeti település helyén fekszik, mivel a Duna vize az 1972-ben átadott vízi erőmű miatt megemelkedett, elöntve a régi várost, három közeli falut, valamint a mesés, keleti hangulatú Ada Kaleh szigetét. Az érintett helységek lakóinak nagy részét az 1966-1971 között panelházakkal újraépített Orsovára telepítették át.

1849. augusztus 23-án Orsova közelében egy vizenyős területen ásta el a menekülő Szemere Bertalan miniszterelnök a kormánytagok egy csoportjával a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket. A felbecsülhetetlen értékű jelképek több mint négy évet rejtőztek a földben 1853-ig. Azon a helyen, ahol a Szent Koronát és a koronázási ékszereket megtalálták, 1856-ban épült a Korona-kápolna, ez a Duna duzzasztáskor víz alá került, emlékére 1976-ban adták át modern vasbeton stílusban az új római katolikus templomot.

Ada Kaleh szigete már csak képeken csodálható meg, a dunai vízlépcső kialakítása során a folyó felduzzasztott vize örökre elnyelte.

Vaskapu csatorna mellett folyásirányban lefelé elhaladtunk az 1964. és 1972. között épített Vaskapu I. vízi erőmű mellett.

Szőrényvár a történelmi Bánság és Havasalföld találkozásánál a Duna bal partján található százezres nagyváros. Hunyadi János kormányzósága idején az erődítmény fontos pillére lett a magyar végvárrendszernek, egészen a XVI. századig, amikor török kézre került. Itt a várat megnéztük sétánk során.

Herkulesfürdő, ahol szálláshelyünk volt, az egykori Osztrák-Magyar Monarchia boldog békeidőszakát idéző üdülővárosa volt (Herkulesbad), a hajdani fényes palotákba, fürdőtelepekre, villákba a birodalom minden részéből érkeztek az előkelőségek.

Trajánusz császár idejében, 105-107 között, a rómaiak fürdőket létesítettek itt, „Herkules szent vizeihez” néven.

A fürdőt 1817-ben kezdik nagy erővel újra kiépíteni, fejleszteni. Krassó-Szőrény megyéhez tartozó üdülővároska a vad és zuhatagos Cserna völgyében fek-

szik, hatalmas meredek mészkősziklával körülvéve. Ekkor épült fel a mai napig látható számos monumentális épület, mint a gyógycsarnok, a Rezső- és a Ferenc József-udvar, a kupolás Szapáry-fürdő és számos magánvilla. A Monarchia előkelőségei, köztük Ferenc József császár és felesége, Sisi gyakran és szívesen tartózkodott Herkulesfürdőn. Megnéztük a színes, mázas cserepekkel díszített épületet, amely sokak szerint a Monarchia legszebb vasútállomása.

A tanulmányutat Károlyi Attila szervezte.

FIRBÁS ZOLTÁN

Resicabánya

Ógerlistye, malmok völgye

Bigér-vízesés

Kis-Kazán-szoros, Traianus- emléktábla

Al-Duna Vaskapu

*Nagy-Kazán-szoros, Széchenyi 1917-ben
állított emléktáblája*

*Kis-Kazán-szoros,
Decebál dák király szobra*

*Korona-kápolna helyén álló
emléktábla*

*A víz alá került Korona-kápolna emlékére
1976-ban emelt katolikus templom*

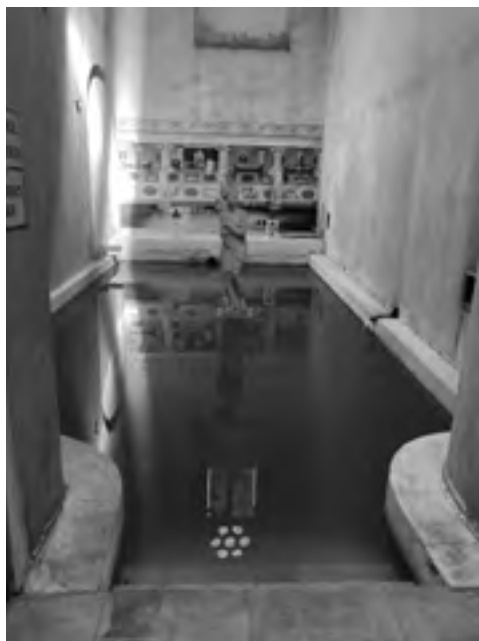
Szörényvár

Herkulesfürdő

Herkulesfürdőn a Herkules-szobor előtt

Herkulesfürdőn fürdőházban

*Herkulesfürdőn Erzsébet királyné
fürdőkádja*

Galambóc

Babakáj szikla

Lászlóvár közelében Baross-emléktábla

Buziásfürdő

Lugos, Temes-part

Lugosi ortodox templom

DELVIDEK-VASKAPU-ALDUNA térkép (Firbás, 2023)

Al-Duna áttekintő

95. SZÜLETÉSNAPJÁT ÜNNEPELTE A KECSKÉS ISTVÁN TELEP

2023. augusztus 12-én ünnepelte városrészünk, Kecskés István telep, alapításának 95. évfordulóját. (Itt kell megjegyezni, hogy a telep 1924-ben vette fel Kecskés István nevét, hivatalos ünnepségre azonban csak később, több esemény összevonásával került sor. Fényes külsőségek között megrendezett telepavató 1928. augusztus 12-én volt.) E jeles nap megünneplésére a Kecskési Művelődési Ház nagyszabású, különleges programsorozattal készült, amelyen mindenki: a legidősebbektől a legkisebbekig megtalálta a méltó megemlékezést és emlékezetes kikapcsolódást.

A rendezvény a Kecskés István szobornál ünnepi megemlékezéssel kezdődött. Jávorszky Iván civilügyi főreferens Szeged nevében köszöntötte az ünnepségen résztvevőket. Ünnepi műsort a Szeged Classic Trió adott. Az ünneplők megkoszorúzták a telepalapító Kecskés István mellszobrát. A Délikér Táncegyüttes közreműködésével az emlékezés koszorúit helyezték el: a város nevében Jávorszky Iván és Simon-Fiala Donát, a helyi iskola képviseletében Sáriné Vetró Zsuzsanna igazgatónő, Tóth Andrea óvodavezető és Papp Zoltán. Felemelő pillanatok voltak a megemlékezés résztvevőinek is a városrészszel egyidős, 95 éves lakóinknak köszöntése. A városrész nevében Császár Istvánt és Hrabovszky Mátyást emléklappal és oklevéllel köszöntötte Papp Zoltán, a városrész első önkormányzati képviselője és Simon-Fiala Donát jelenlegi önkormányzati képviselő.

Az ünneplő közönség Kecskés István szobrától elsétált a 95 éve történt események helyszínére, az 1928-ban felavatott Hősök Keresztjéhez. Péter Lea, a Monostori András Idegenvezetések tagja előadásában helytörténeti és irodalmi reflexiókat hallhatott az ünneplő közönség, majd a város képviselői és Papp Zoltán koszorút helyeztek el a talapzaton. A helyszín helytörténeti jelentősége miatt a szervezők szeretnék hagyománnyá tenni a Hősök Keresztjénél való megemlékezést és a koszorúzást.

Koszorúzások után Markos Gyöngyi bemutatta Helytörténeti füzetek második kötetét. A betelepülés c. füzetben a városrész kialakulásának gyökerei tárulnak fel: hogyan jött létre az első világháború után a városi bérföldek területén egy barátságos, 160 házból, mintegy 650 főből álló közösség. Megismerhetjük, kik voltak az első betelepülők, hol, hogyan és miből éltek a háborúból hazaérkezett hadirokkantak, az egyedül maradt hadiözvegyek. A mindennapok és a közművesítés megszervezésében (járdák utak kialakítása, ártézi kút fúrása, villany bevezetése) jelentős szerepe volt Kecskés Istvánnak.

A füzet bemutatását követően a Monostori András Idegenvezetések irányításával rendkívüli TelepTúrára indultak az érdeklődők. A Kecskés István

mellszobráról induló csoport tagjai a kereszt érintésével megtekintették a helytörténeti füzetben is bemutatott legrégebben épült házakat, a volt Kónya kocsmát, az első iskolát, a haranglábat, kultúrházat. A túra vezetői egy-egy megálló-nál archív adatokkal és versekkel idézték fel a korabeli hangulatot.

A születésnap ünnepségre érkezők számos program közül választhattak. Ingyenes programok voltak a gyerekek és a felnőttek számára. A Cserregő báb-társulat gyermekműsora, kézműves foglalkozások, arcfestés, óriás buborék, óriás csúszda, játszó sarok várta a gyermekeket. A színpadon Sherin Bellydance csoport hastánc műsorát, a Délkert Gyöngyösök Néptánc Együttes bemutatóját, valamint Blue Birds Country csapat táncát láthatták. A nap a PUMPKINS TRIÓ fergeteges bulijával zárult a Kecskési Művelődési Ház udvarán.

Az ünnepség állandó, meghívott résztvevői a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai. Közülük 2023-ban is többen részt vettek a programokon.

MARKOS GYÖNGYI

Helytörténeti füzetek 1-2.

Sidló Kitti, a Kecskési Művelődési Ház vezetője és dr. Markos Gyöngyi

IFJÚSÁGI HONISMERETI AKADÉMIA

Honismereti Szövetség
Budapest

Tolna Megyei Egyed Antal
Honismereti Egyesület Szekszárd

PROGRAMTERV

**Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia megrendezéséhez
Bonyhád, 2023. augusztus 14 -18.**

Helye: PSEG Középiskolai Kollégium

Tervezett létszám: 100 fő

Téma: Regélő szülőföld – Népmondák szülő és lakóhelyemen

Augusztus. 14. (hétfő)

14.30 – 16.00 Beérkezés, elhelyezkedés a szálláshelyen

16.30 – 17.00 **Az Akadémia ünnepélyes megnyitása**

Köszöntők

Dr. Gesztesi Enikő, a Tolna Megyei Honismereti Egyesület elnöke

Andorka Gábor igazgató/ Aradi András esperes

Fővédnök Potápi Árpád államtitkár, országgyűlési képviselő

Védnök Filóné Ferenc Ibolya Bonyhád Város polgármestere

A rendezvényt megnyitja:

Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke

17.00 – 17.30 Előadás: Langraf Ildikó: Magyar történeti mondák

18.00 Vacsora

19.00 – 21.00 Ismerkedési est

Augusztus. 15. (kedd)

8.00 – 9.00 Reggeli

9.00 – 10.30 Diák korreferátumok

Szünet

11.00 – 13.00 Diák korreferátumok

13.00 – 13.45 Ebéd

13.45 – 17.00 Városi séta három csoportban (közgyűjtemények, helyi nevezetességek megtekintése) Perczel Mór szülőháza, Völgységi Múzeum, Zsidó emlékhelyek (1-1 óra)

17.30 – 19.00 Műhelymunka: vezeti: Juhász Zoltán

19.00 – 20.00 Vacsora

20.00 – 21.00 Táncház, Tolna megyei táncok – Szabadi Mihály, decsi táncosok, Siklósi Krisztián együttese

Augusztus. 16. (szerda)

7.00 – 8.00 Reggeli

8.00 – 17.00 Tanulmányi kirándulás két busszal (8.30 – 17.00)
Grábóc-Kakasd-Szekszárd, Kölesd-Borjád-Sárszentlőrinc: Ev.
templom, iskola, Petőfi emlékház

17.00 – 19.30 Bonyhádi Termálfürdő / Alternatív ajánlat: Óvodamúzeum,
Solymár Imre Városi Könyvtár: Perczel Béla-, Solymár Imre-,
Havasi János-, Videcz Ferenc emlékszobák

20.00 Vacsora, Rákóczi étterem, Bonyhád

Augusztus. 17. (csütörtök)

8.00 – 9.00 Reggeli

9.00 – 10.30 Diák korreferátumok

Szünet

11.00 – 13.00 Diák korreferátumok

13.00 – 13.30 Ebéd

14.00 – 16.30 Bonyhádi Termálfürdő / Alternatív ajánlat: Perczel Mór sírja,
Ermei-Vojnics Mauzóleum, Székely Emlékpark, Tűzoltó Múzeum,
Sétáló utca

17.30 – 18.30 Műhelymunka: vezeti: Juhász Zoltán

19.00 – 19.45 Vacsora

20.00 – 22.00 „Tábortűz” közös éneklés Kovács Gáborral

Augusztus 18. (péntek)

8.00 – 9.00 Reggeli

9.00 – 12.00 Ünnepeles zárás, értékelés

BESZÁMOLÓ A XXVII. ORSZÁGOS IFJÚSÁGI HONISMERETI AKADÉMIAÉRŐL

2023 augusztusában résztvevői lehettünk a XXVII. IHA-nak, most Bonyhádon.

A csillogó szemű, középiskolás fiatalokat látva tudtuk, hogy jó helyre érkezünk. Nem csalódtunk, mert minden diákelőadás a Kárpát-medence egy-egy tájegységének a mondavilágát mutatta be ppt, kisfilmek, genially szabadulószo-
ba segítségével. Minden előadás egy-egy mini tudományos értekezés volt, fe-
gyelmezetten betartva a 15 perces előadói időt. A 2022-es Ifjúsági Honismereti
Akadémián és Hon- és Népismeret Konferencián már elindított új módszerek-

kel, azaz kooperatív technikával és internetes feladatokkal mélyült el a sok értékes információ a diákokban. A megérkezéskor látott csillogó szemű diákok be is bizonyították okosságukat, hiszen az előadások témáiból készült különböző feladványokat szinte maximális pontossággal oldotta meg a táborlakók 20%-a, s a többi résztvevő is igen szép eredménnyel. Kiváló projektmunkák születtek, amelyek a Honismereti Szövetség facebook-oldalán láthatók. Ezen a héten a résztvevők játszva tanulhattak, és kirándulásokkal ismerhették meg Tolna vármegyét.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

HONISMERET TÁPÉN

Tápén a honismereti munka MOLNÁR IMRE helyi tanár vezetésével 1963-ban indult el. A tárgyi gyűjtésre az akkori községi tanács adott megbízást, s erre mindkét felet Bálint Sándor is biztatta, aki akkoriban sűrűn megfordult tanítványánál.

A helyi iskola diákjai szorgalmasan látogatták az izgalmas honismereti szakköri foglalkozásokat, szaporították a tárgyi anyagot, pályázatokon szerepeltek gyűjtéseikkel. Molnár Imre, mint tanár nyugdíjba ment, de a honismereti munkáját folytatta, az azóta jócskán megszaporodott tárgyi gyűjteményt gondozta, bemutatta. Egészen 1999-ben bekövetkezett haláláig.

(Molnár Imre munkájáról, a szakkörről és a gyűjteményről részletesen olvashatnak első évkönyvünkben.)

Sem a volt falu lakói, sem a Molnár család számára nem volt kérdéses, hogy ezt a munkát az Ő szellemében családtagjai fogják folytatni. Felesége és gyermekei mindig és minden megmozdulásban addig is részt vettek.

Lánya Molnár Mária Édesanyja és testvére támogatásától kísérve viszi tovább, az Ő szellemében a hagyományőrzést, melyben Tápén nincs hiány. Sok föl kutatásra váró terület van még, mindannak ellenére, hogy kedvelt gyűjtőhelye volt sok jeles néprajzosnak.

2004-ben a fölújított művelődési házban kapott helyet a gyűjtemény. Az átköltöztetés jó alkalom volt a gyűjtemény bemutatására, hisz kiállítások keretében, egy-egy tárgycsoportot bemutatva tették meg azt.

A volt szakköri tagok, az érdeklődők igénye, a helyi adottságok szinte kínálták a lehetőséget kiállítás- és előadássorozat, vetítések megtartására. Kiváló, az adott témát kutató, földolgozó előadók előadását élvezhette a jelentős számú érdeklődő közönség.

Kialakult egy tevékeny, érdeklődő, bármikor rendelkezésre álló csapat: a hagyományt gyűjtő, őrző és továbbadó céllal.

Fölmerült az igény a volt Tápai-Réti lakosok, ezen belül is a Pajori Iskola volt diákjaiban a saját hagyományaik, iskolai életük fölelevenítésére. Kiállításokat, előadássorozatot szerveztek a tanyai életről, az iskoláról. Ez is egy tartalmas, eseményekben és munkában gazdag közös időszak volt. A többszöri együttlét aztán meghozta eredményét, ami a volt iskola helyén álló emlékhelyben és egy önálló kötetben valósult meg. Ezen túl 2000 óta minden évben fölelevenítik a helyszínen a Kisasszony napi pajori búcsút, szentmisével, együttléttel. Mára már azonban e szorgalmas és lelkes, tevékeny csapatnak a tagjai Fönről kísérik figyelemmel a kis létszámban itt maradtak együttléteit. Reményt ad számukra, hogy van utánpótlás, lesz, aki e hagyományt továbbviszi.

A volt falubeliek egy másik csapatot alkotva, újult összefogással teszik dolgukat, összefogva a gyékényes csapattal, a Gyöprugisokkal, a Hagymányórzókkal. Bár mindegyik csapat – kivéve a Gyöprugisokat – koránál fogva erősen fogyatkozik, de úgy tűnik, a továbbadás sem akadt el. A gyékénymunkát az iskolában órakeretben ismerik meg a tanulók, a Gyöprugisok a tánc, az ének-zene terén tevékenykednek. A közös, rendszeres rendezvényeiken a tápai hagyományokkal előadásokon, vetítéseken, kiállításokon és a gyűjteményben bizonyos tárgyak kézbevitelével, fölvételével ismerkedhetnek meg.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai minden évben meghívtak a Pajori búcsú (Kisasszony napja, szeptember 8-hoz közeli szombat) szentmiséjére, és helyszíni megemlékezésére.

MOLNÁR MÁRIA

CIVIL TALÁLKOZÓ TEMESVÁRON

IX. Honismereti Civil regionális Találkozó 2023. szeptember 23.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület
részére szervezett program:
Betekintés a VIII. Temesvári Magyar Napok programjaiba

10:00 – 12:00 *(helyi idő szerint)*

Szórvány 30

Köszöntő. *Dr. hab. Bodó Barna, elnök*

Szórvány 30 – Az Alapítvány tevékenységéről. Kovács Katalin, munkatárs

Ünnepi előadás – *A túlélésért küzdő kárpátaljai magyarok a háború árnyékában*

Dr. Dupka György, történész, író, Kárpátalja

Díjkiosztás: a Pro Minoritate-díj és a díszoklevél átadása.

Laudálnak: Bakk Miklós, Bodó Barna, Toró T. Tibor

12:15 – 13:00

Városismereti séta a Dómban és a Püspöki Palotában

Vezeti: *Szilvágyi Zsolt püspöki helynök*

—

13:00 – 14:00

Városismereti séta (Losonczy tértől az Opera térig. Kb. 2 km)

Vezeti: *Balázs István, Bánsági EKE elnöke*

14:00 – 16:40

Egyéni bekapcsolódás a TMN rendezvényeibe pl. Hagyományörző tábor történelmi játéka

17:00 – 17:45

Az Új Évezred Református Központ megtekintése

Házigazda: *Gazda István lelkész*

18:30

A temesvári csata emlékoszlopának (Újbesenyő) megkoszorúzása

Köszöntő, méltató beszédet mond: *Pintér István*

Kora esti órákban érkezés Szegedre.

Szervezte: *Károlyi Attila*

MEGEMLÉKEZÉS AZ 1849. AUGUSZTUS 9-ÉN VÍVOTT TEMESVÁRI CSATÁRÓL

(Elhangzott 2023. szeptember 23-án Temesváron.)

1849. június 29-én Pesten volt egy minisztertanács. Itt határozták el a déli összpontosítást, amiben Henrik Dembinski altábornagnak is szerepe volt. Az elképzelés rossz volt. Először Mészáros Lázár altábornagy a fővezér, majd ezt veszi át Dembinski.¹

Július 28-án a szegedi lőszerraktár felrobbant. Ez a későbbiekben pótolhatatlan volt. Dembinski a szegedi sáncokat nem védte, visszavonult.²

Később a szőregi töltésen foglalt állást. Ütközet nélkül nem tudott elvonulni, mert biztosítania kellett a visszavonulását. A visszavonulást Dessewffy Arisztid vezérőrnagy lovassága és a lengyel és olasz légiók biztosították. Dembinski utasítást kapott, hogy Aradra vonuljon vissza, ő ehelyett Temesvárt választotta.³

Augusztus 9-én a Nyárad patak mögött állt a sereg. Az volt a cél, hogy Erdélybe visszahúzódnak. Reggel 9 óra körül Jozef Bem altábornagy a táborba érkezett. Őt Kossuth Lajos kormányzó nevezte ki főparancsnoknak.⁴

Dembinski visszaemlékezése szerint átölelte Bemet, hogy levette róla a nehézséget. Dembinski rá akarta venni Bemet, hogy vonuljon vissza és ne bocsátkozzon csatába. Az új főparancsnok ezt nem fogadta el.⁵

Dembinski a lőszertartalékot Lugosra indította. Sem Bem, sem báró Julius Jacob von Haynau altábornagy nem akart ütközetet augusztus 9-én. A hadsereg létszámát nem tudjuk pontosan, de valószínűsíthető, hogy Temesvárnál a szövetségesek 37 ezer, a magyar csapatok 45 ezren voltak. A centrumban császári részről 108, magyar részről 120 löveg tüzelt. Haynau is szétbontakoztatta csapatait. Bemnek figyelnie kellett Temesvár erődjére is, ahol császári csapatok voltak. Ők kitörték, de a magyar csapatok visszaverték őket.⁶

1 Hermann Róbert: Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története Budapest, 1996 Videopont Kiadó 360-361. old.

2 Wikipédia - szőregi csata - https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%91regi_csata

3 170 éve vívták a temesvári csatát - Magyar Nemzet 2019. 08. 07-i szám, Hermann Róbert: Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története 390. old.

4 Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme A temesvári csata (1849. aug. 9.) Budapest, Grill 1928-1942

5 Dembinski Henrik: A temesvári csata In Tóth Gyula (szerk.): Küzdelem, bukás, megtorlás Budapest, 1978 Szépirodalmi Könyvkiadó I. kötet 88-89. old.

6 Bánlaky József: A temesvári csata (1849. aug. 9.)

Minden ponton tüzéségi tűz volt, Kmetty György tábornok Haynau jobbszárnyát nehéz helyzetbe hozta. Haynau a centrumban és a balszárnyon erőszakolta a döntést, hogy elvágja a magyar csapatok útját Arad felé. Erőfeszítése délután sikerrel járt.⁷

Bem a jobbszárny felé vágatott lovával, de felbukott és megsebesült. A jobbszárnyat a császáriak erős tüzéségi tűz alatt tartották, ez a gyalogságot visszavonulásra kényszerítette, ill. pánikba sodorta. A krízis 16:30 és 17 óra között volt. Dembinski, Mészáros és Perczel Mór tábornok hátul voltak és csak későn értesültek Bem sebesüléséről. Ekkor már általános volt a hátrálás. A központi irányítás megszűnt. Az ütközetben a tüzéség és a lovasság vett részt, gyalogsági szuronyroham nem volt. Haynau nem tudta, hogy győzött, csak amikor az erődbe lovagolt kíséretével.⁸

Mészáros szerint augusztus 9. az elhamarkodott megütközés napja volt.⁹

A magam részéről ezzel nem értek egyet. Itt tette fel a koronát Dembinski sorozatos kudarcok után a fejére, amikor a löszertartalékot hátra küldte.

A vadászházban Bem fővezért keresett, de az ott lévő tábornokok nem vállalták a feladatot. Végül Guyon Richárd vezérőrnagyot tábornokari főnökévé nevezte ki és visszavonulást rendelt el Lugosra.¹⁰

Úgy érzem, ha Temesváron járunk, akkor tiszteletünket kell tennünk ennél az emlékoszlopnál. Emlékeznünk kell azokra a magyar, lengyel, olasz stb. katonákra, akik az 1848/49-es szabadságharc során itt harcoltak és hősi halált haltak.

PINTÉR ISTVÁN

7 Hermann Róbert: Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története 393. old.

8 Bánlaky József: A temesvári csata (1849. aug. 9.)

9 Mészáros Lázár: A hadsereg hátrálása In Tóth Gyula (szerk.): Küzdelem, bukás, megtorlás Budapest, 1978 Szépirodalmi Könyvkiadó I. kötet 71. old.

10 Mészáros Lázár: A hadsereg hátrálása 71. old.

MAKÓI HONISMERETI NAP

Honismereti emléknapi

József Attila és a Návayak Makón címmel honismereti emléknapot rendez a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2023. október 6-án, pénteken 14.30-tól a makói József Attila Múzeumban (Megyeház u. 4.)

Program:

14 órától gyülekező a múzeum előterében

14.30: Szikszai Zsuzsanna múzeumigazgató köszöntője

14.35: dr. Marjanucz László megemlékezése az aradi vértanúkról

14.45: Gilicze János: A Návayak Makón

15.15: Szikszai Zsuzsanna igazgatónő bemutatja a József Attila-kiállítást

15.45: Katkóné Bagi Éva október 6-a kapcsán Az aradi Ereklýmúzeum textilalapú mőtárgyainak katalógusa c. könyvét mutatja be

15.55: kötetlen beszélgetés

16.15-től Zeitler Ádám városi sétán mutatja be a Návayak és József Attila makói emlékhelyeit

OKTÓBER 6-A

„Világosnál, Világosnál

Huszárok könnyeznek

Sírva sírnek veszedelmén

A magyar nemzetnek.”

(Gyulai Pál: Világosnál, 1849)

Az aradi vértanúkat a szabadságharc leverése után, 1849. október 6-án végezték ki, a bécsi forradalom és Latour császári hadügyminiszter meglinclésének egyéves évfordulóján. De történt más is 1848 októberében, ami összefüggésbe hozható az aradi megtorlással, mégpedig október 3-a, amikor Lamberg Ferenc altábornagyot, a Magyarországon állomásozó hadsereg főparancsnokát a pest-budai hajóhídon a nép meggyilkolta. V. Ferdinánd e hírnék hallatán osztotta fel a magyar országgyűlést, megtiltva, hogy akár annak törvényeit, vagy az általa kinevezett Országos Honvédelmi Bizottmány rendeleteit a katonai és polgári hatóságok végrehajtsák. Ettől kezdve, a cs. kir. hatóságok felfogása szerint, minden olyan katona, aki a magyar hadseregben szolgál, a fegyveres lázadás

bűnét követi el. Október 17-én Alfred zu Windisch – Grätz herceg, tábornagy, az Itálián kívüli cs. kir. sereg főparancsnoka fölszólította a magyar hadseregben szolgáló cs. kir. tiszteket, hogy térjenek vissza a közös zászló alá.

A katonákra vonatkozó elvek után az uralkodó nyilatkozott a politikusokhoz való viszonyulás dolgában is. 1848. november 6-án Ferdinánd Kossuthot, és az „általa támasztott lázadásnak részeseit” pártütőknek és hazaárulóknak nyilvánította. Ezzel együtt elrendelte, hogy az illetők, „megérdemlett fenyték alá vettessenek”, de szigorú megbüntetést helyezett kilátásba a „pártütőknek” engedelmeskedők, vagy az azokat segítők számára is. A felelősségre vonási szándék eltökéltségét mutatta, hogy Windisch – Grätz Győr elfoglalása után (1848. december) az OHB tagjait, illetve az általa kiküldött kormánybiztosokat törvényen kívülre, és földönfutóknak nyilvánította. Kossuth vagyonát is zároltatta 1849. januárjában, ahogy „cinkosai”-ét is.

A megtorlás elveiből Pest elfoglalásáig (1849. jan. 5.) annyi valósult meg, hogy a magyar hadseregből addig kilépetteket rangfosztással és várfogsággal büntette, míg a civileket, képviselőket és politikusokat rövid igazoló eljárás után szabadon engedte. Windisch – Grätz ugyanis azzal számolt, hogy Pest elfoglalása után összeomlik a szabadságharc, de az nem omlott össze. Hogy növelje a forradalom táborából átlépők számát, a főbüntetés kiszabását mérsékelten alkalmazta, összesen 13 esetben.

Más lett a helyzet Julius Haynau tábornagy 1849. május 30-i kinevezésével, amikor a magyarországi cs. kir. hadsereg fővezére lett. 1849. július 1-én Győrben közzétett megtorlási alapelvek kimondták, minden, 1848. október 8. után, a magyar pártütéssel összefüggésben elkövetett büntett és vétség a haditörvényszék hatálya alá esett. A hatály kezdetét magyarázza, hogy Ferdinánd parlament törvénytelenységét kimondó, és föloszlatását elrendelő 1848. október 3-i manifesztumát október 8-án olvasták fel a magyar országgyűlésben.

A másik határnapot 1849. április 14-ben jelölte meg. Ekkor mondták ki Debrecenben Magyarország Ausztriától való függetlenségét és a Habsburgok trónfosztását. Azok a tisztek, akik e dátum után is szolgáltak, már nem egyszerűen lázadók, hanem a felségértés bűnét elkövetők voltak.

Haynau célja elérése érdekében haditörvényszékek fölállítását rendelte el, amelyek kötelesek voltak sommásan, vagyis gyorsított eljárásban ítélezni. A haditörvényszékek joghatósága katonai és polgári személyekre egyaránt kiterjedt. Meghatározták az ítéletek fajtáit is, az alábbiak szerint:

- halál, kötél vagy lőpor és golyó által,
- deportálás az országon kívülre,
- sáncfogság, nehéz, vagy könnyű vasban, vár- és fogházfogság vasban vagy anélkül,
- pénzbüntetés.

A kétfajta megtorlási elvből kitűnik, hogy Windisch – Grätz inkább az elretentés híve volt, mint a megtorlásé. Az általa végrehajtatott kivégzésekkel a szabadságharc tömegbázisát adó néprétegeket igyekezett megfélemlíteni. Ehhez képest Haynau a politikai és katonai elit megsemmisítésére törekedett. Mögötte állt Temesvár negatív emléke (magyarellenessége), illetve jellemezte őt a Radetzkynek írt levele a magyarokkal szemben követendő eljárásról: „Nyugodt lelkiismerettel lövöttek agyon százakat is, mert szilárd meggyőződése, hogy ez az egyetlen mód intő példát szolgáltatni minden jövőendő forradalomnak”. Hogy ezt mégsem hajthatta végre a magyar tisztikaron, annak oka, hogy Haynau utasítást kapott 1849. augusztus 25-én Bécsből: a haditörvényszéki ítéletek végrehajtásával várja meg az újabb utasításokat. S pont e napon történt, hogy az oroszok által kiadott magyar hadifogoly tisztek megérkeztek Haynau főhadiszállására, Aradra, s akit külön dühített, hogy az oroszok kegyelmet kértek a tiszteknek.

A magyar honvédsereg a Világos közelében levő szőlősi mezőn tette le a fegyvert az orosz csapatok előtt. A honvédsereg 30 tábornoka közül 15 került az oroszok kezébe, akik aztán –ígéretük ellenére- kiszolgáltatták őket az osztrákoknak. Közülük csak Görgei Artúr és a Péterváradot föladó Kiss Pál került el a hadbírószági eljárást, 13-t kivégeztek.

Az osztrákok sértett büszkeségükben, mivel a megadás nem előttük történt, a tábornokokat megillető lőpor és golyó általi halál helyett kötél általi halált írtak elő a magyar parancsnokok részére. Mintha köztörvényesek lettek volna, hisz a büntetés módja megbecstelenítő volt.

Batthyány Lajost is ilyen sorsra szánták, hisz a hadbírószág 1848. augusztus 30-án kötél általi halálra ítélte. A hadbíró azonban egy kegyelmi kérvényt készített elő, melyet támogatott a hadbírószág, de a végső szót Haynau mondta ki. Ő nem kegyelmezett, ragaszkodott Batthyány fölakasztásához. A cellába csempészett kés az okozott nyaki sebbel végül megakadályozta a megbecstelenítő halált, s így Magyarország első miniszterelnökét agyonlőtték. A kivégzés lényegében Justizmord volt, mert az ellene felhozott vádak megvalósulása többségében 1848. október 3-a előtt történt. S ha azok kifogásolhatók lettek volna, Ferdinánd biztos fel is mentette volna Batthyányt hivatalából.

Az Aradon emelt vád a tábornokok ellen: fegyveres lázadásban való részvétel volt, ami egyben a felségsértés büntetettét is megvalósította. A hadbírószági ítéleteket Haynau, Magyarország akkori teljhatalmú kormányzója erősítette meg. 12 tábornokot és egy ezredest (Lázár Vilmost) kötél általi halálra ítélték, ám a hadbírószág által fölterjesztett büntetést négy elítélt esetében különleges kegyelemből megváltoztatta, a tisztekhez méltó golyó és lőpor általi halálra. Kiss Ernő altábornagy azért részesült e kegyelemben, mert a szabadságharcban ténylegesen soha nem harcolt a császári haderő ellen. Dessewffy Arisztidnek Lichtenstein altábornagy ígért kegyelmet, amit Haynau elfogadott, s így lőpor és golyó oltotta ki életét.

Lázár Vilmos a császári csapatok ellen tette le a fegyvert, Schweidel József pedig csak a schwechati csatában harcolt a császári hadak ellen.

Az ítéletek kihirdetése, a kivégzések mikéntje és sorrendje megfontolt elgondolások alapján történt. A legtöbb bosszússágot Damjanich János okozta a császáriaknak. Azonban Komáromtól úton kocsival Debrecen felé a lábát törte. Mikor Kossuth 1849. június 13-án meglátogatta, mondta: a fél kezem adnám önnek a fél lábáért. Október 6-án a hóhér Hauptmann Damjanichként szólította, mit hidegen utasított vissza. Kérte a bakót, hogy ne kösse szakállára a kötelet, mert az mindig kedves volt előtte.

A kivégzések sorrendjében őt illette volna az utolsó hely, de Haynau személyes bosszúja gróf Vécsey Károlyra osztotta ezt a szerepet. Így végig kellett néznie társai kivégzését, és végül a sajátjával szembenézni. Az akasztással kivégzettek listája, beosztásukkal:

- lovag Pöltenberg Ernő, tábornok, Komárom parancsnoka,
 - Török Ignác tábornok, a hadi ipar irányítója
 - Lahner György tábornok
 - Knezics Károly tábornok,
 - Nagysándor József tábornok,
 - Gróf Leiningen-Westerburg Károly tábornok,
- mindannyian hadtestparancsnokok,
- Aulich Lajos tábornok, a szabadságharc utolsó honvédelmi minisztere,
 - Damjanich János, a veretlen tábornok,
 - gróf Vécsey Károly tábornok.

A kivégzettek közül 4 volt magyar: Dessewffy Arisztid, Török Ignác, Nagysándor József és Vécsey Károly. Hárman magyarországi illetőségű birodalmi németek voltak: Aulich Lajos, Lahner György, Schweidel József és Leiningen-Westerburg Károly. Lázár Vilmos és Kiss Ernő örmény származású volt, míg Pöltenberg Ernő osztrák, Knézich Károly horvát, Damjanich János szerb eredettel bírt. A 14. vértanú a cseh származású, de magyar oldalon harcoló Ormai Norbert honvédezredes volt. Hadbíróság elé állították, amely megállapította, hogy a cs. kir. hadseregben tisztként szolgált, tehát elkövette a fелségсértés бűнét, s ezért Aradon még 1849. augusztus 22-én, 36. születésnapján фөлakasztották.

15. vértanúként tartjuk számon Kazinczy Lajos ezredest (Kazinczy Ferenc fiát), aki 1849. augusztus 24-én adta meg magát az oroszoknak Zsibónál. Fелségсértés бűнében találták vétkesnek, s golyó általi halálra ítélték. 1849. október 25-én lőtték agyon az aradi vár sáncárkában.

Ludwig Hauk alezredes volt a 16. vértanú. 1850 január-februárjában 15 személyt végeztek ki Aradon, de csak Ludwig Hauk tartozott a szabadságharc katonai elitjéhez, harcolt Temesvárnál. Mint volt honvédtisztet ítélték halálra, és akasztották фөл Aradon 1850. február 19-én.

Így, az Aradon, forradalmi és szabadságharcos múltjuk miatt kivégzett vértanúk száma 16 volt.

A forradalmi megmozdulásokban és a szabadságharc cselekményeiben való részvételért összesen mintegy 130 főt végeztek ki. A magyar történeti emlékezetben az aradi vértanúk mártíromsága a legélénkebb, de természetesen a többi kivégzett is az utókor megbecsültjei.

1890-ben a pesti közönség a Vigadó első emeleti termében felállított Edison-féle fonográf-hengerről hallhatta Kossuth Lajos Torinóban fölvetett megemlékező szónoklatát az aradi hősokról: „A világ bírása a történelem fog e kérdésre felelni. Legyenek szentemlékű vértanúk megáldottak poraikban, szellemiekben a hon szabadság Istenének legjobb áldásaival az örökké valóságban keresztül. Engem, ki nem borúlhatok le a magyar Golgota porába, engem Október 6-a térdeimre borulva fog hontalanságom remete lakában látni, amint az engem kitagadott Haza felé nyújtva agg karjaimat a hála hő érzelmével áldom a vértanúk emlékét hűségükért a Haza iránt, s a magasztos példáért, amelyet az utódoknak adtanak. Buzgó imával kérem a magyarok Istenét, hogy tegye diadalmassá a velőnkig ható szöveget, mely Hungária ajkairól a magyar nemzethez zeng. Úgy legyen! Ámen.”

A magyar közgondolkodás a megtorlást az osztrák fővezér, Haynau és a miniszterelnök, Schwarzenberg nevéhez köti. Valójában a császárt, Ferenc Józsefet is ugyanolyan felelősség terheli a megtorlásban. Bár 1867-ben kiegyezett a nemzettel, soha nem adta jelét a megbánásnak, nem utalt arra, hogy tévedett. A magyar közvélemény egy része azonban érezte a „boldog békeidők” alatt is azt, amit Illyés Gyula később így fogalmazott meg:

*„Kezét – mert ő ölt, maga a király –
egy nép arcába törölte bele.
Nem volt e földnek Petőfije már!
Így kezdett lenni Ferenc Józsefe.”*

MARJANUCZ LÁSZLÓ

Felhasznált irodalom

A forradalom és szabadságharc képes története. Szerk.: Hermann Róbert, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, 2009. 187-189., 239-240., 260-263., 356-363., 383-384., 420-432., 440-445.

Katona Tamás: Az aradi vértanúk. Corvina Kiadó. Budapest. 2003.

Katona Tamás – Ráday Mihály: Batthyány és az aradi tizenhárom. 1849. október 6., Múzsák Közművelődési Kiadó

Hermann Róbert: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc vértanúi – október 6. In: Iskolai emlénapok – Az Oktatási Minisztérium Kiadványa Nyíregyháza, 2000. szeptember. 7-15., 29-41.

VÁZLAT A NÁVAY CSALÁD ELŐADÁSHOZ

A XVIII. század elején öt testvért találunk Hont vármegyében: János, Pál, István, György és Erzsébet.

János: több helyen plébános, többek között Nagyorosziban, majd Szegeden 1713-1719, váradi kanonok, csuti prépost Nógrádi esperes, 1728-29 követ a pozsonyi országgyűlésen. Meghalt Váradon 1730-ban.

Pál: Korpona. Tisztartó Sréter János és Bezzegh Éva uradalmaiban, majd 1712-ben már Bozokon találjuk, ahol ugyancsak tisztartó a bozoki prépostság birtokán. A II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharc első éveinek eseményeitől távol tartotta magát, de 1710-ben hűségesküt tett Pálffy János főparancsnok előtt, és csatlakozott a császári hadakhoz. Lehetőség adódott a Návayaknak, hogy teljes társadalmi elismertséget, azaz nemességet szerezzenek. Návay Pál kérelmére I. József 1711. március 30-án Bécsben nemességet adományozott neki, gyermekeinek, valamint testvéreinek Istvánnak és Györgynek. Bozokon hunyt el 1719-ben.

István: Nagyváradon bátyja javait igazgatta.

György: A Návay-család élete a legszorosabb kapcsolatban van vármegyénk történetével. Alig találunk jelentősebb megyei eseményt, melyben a család egy-egy tagja nem szerepelt. Mikor költözött a család megyénkbe, erre nézve, jegyzőkönyveink hiányossága miatt, nincs adatunk. 1731 -ben Návay György, mint Földeák földesura, már részt vett a megyegyűléseken, de valószínű, hogy mint Hevesv vármegye főszolgabírája, nem lakott megyénkben. Erre mutat Návay Györgynek az 1731. évi szept. 20-án tartott ülésen felolvasott kérelme, melyben bejelenti, hogy földeáki birtokát elfoglalta s kérte nemesi jogainak elismerését, valamint a megyének írásbeli nyilatkozatát arról, hogy őt a vármegye nemesei közé felveszi.

Ideköltözése után csakhamar tevékeny részt vett a vármegye sorsának intézésében. A megyei élet ez időben igen szűk korlátok között mozgott, mert a másfél százados török uralom a megyét néptelenné tette. Bár az újjáalkotott Csanád vármegye első ízben 1743. június 8-án tartott tisztújító széklet, mégis megyéjéért annyit fáradozott, hogy az ő vezetése alatt emelkedett ki Csanád vármegye abból az elhagyatott állapotából, melybe a török uralom alatt jutott, s így mondhatjuk, hogy a vármegye újjászervezése Návay György érdeme, az ő munkájának eredménye. Meghalt 1759. nov. 22-én.

Návayak Csanád vármegye szolgálatában 1849-ig:

A Návay család tagjai rendkívül fontosnak tartották, hogy részt vegyenek a vármegye közéletében, annak irányításában. A família földeáki első három generációjának valamennyi felnőtt kort elért férfiúja töltött be hivatalt hosszabb, rövidebb ideig.

Nézzük meg csak felsorolásszerűen, milyen posztokat töltöttek be a család tagjai 1730-tól 1849-ig Csanád vármegyében: Egy fő helyettes főispán. Főispán 2 fő, alispánok voltak 5 alkalommal (beleszámítva a másod alispánságot is, főjegyzők háromszor, aljegyzők kétszer. A főügyészként ketten működtek. Hét esetben főszolgabírók, négy esetben szolgabírók. Főadószedői címet négy alkalommal viseltek. Ketten a levéltárosi szép hivatást is gyakorolták. Öten esküdtként szolgálták a vármegyét. Hárman megyei követként vettek részt Pozsonyban az országgyűlés munkájában. Ketten éveket töltöttek el a Helytartó Tanács kötelékében.

A Náway család több tagja kiemelkedő szerepet játszott a reformkorban és az 1848-49-es szabadságharcban Csanád vármegyében:

Náway Tamás (Náway Lajos nagyapja) 1815-1879.

Egész megyénk tb. aljegyzője, később főjegyzője, s táblabírája lett. A fiatal-ság szele megérintette az ő lelkét is. Az 1839/40, évi országgyűlésen Csanád vármegye követként vett részt, majd a vármegye alispánja lett. A liberális és konzervatív pártok közül ő a liberálisok táborába tartozott. A szabadságharc idején Náway Tamás főispán volt. A szabadságharc után elfogták, börtönbe zárták évekre, sőt vagyonát is elvették (1851. okt. 7.). Midőn szabadságát visszanyerte, visszatért megyéjébe. 1861-ben a vármegye képviselője lett Makón. Közéleti tevékenysége elismeréseként a vármegye törvényhatósága 1875-ben, akkor már főispánja 40 éves megyei szolgálatának megünneplésére, diszközgyűlést tartott.

Náway Mihály (1798-1863) – Személyes barátság fűzte Damjanich Jánoshoz.

Náway Sándor (1831-1864)

1848 nyarán beáll a 3. (szegedi) honvéd zászlóaljhoz.

Délvidéken, majd a tavaszi hadjárat idején a főhadszíntéren küzd alakulatával. Őrmester, majd 1849. május 2-tól hadnagy. Előbb Damjanich János parancsörtsztje, majd gróf Leiningen-Westerburg Károly mellett segédtszt. 1861-ben vállalná szabadcsapatok vezetését Kossuth seregében.

A család kiemelkedő jelentőségű tagja még:

id. Náway Lajos (1842-1905), akinek felesége báró Eötvös Ilona (br. Eötvös József legidősebb gyermeke) lett 1868-tól. Gyermekeik:

Náway Tamás (1869-1925) – rövid ideig a Csanád megyei Szabadelvű Párt elnöke. 1906-1910 között főispán.

Náway Lajos (1870. szeptember 18. - 1919. április 29.) Róla külön előadásban érdemes szólni

Náway Zoltán (1895-1967) 1923-ban lett jogi doktor. 1924-től aljegyző Csanád vármegyében. 1926-tól árvaszéki ülnök. 1944-45-ben, a II. világháborúban katona.

GILICZE JÁNOS

JÓZSEF ATTILA MAKÓN

I. Makóra érkezés

József Attila, 1920. október elsején érkezett Makóra.

„Makóra kerültem, a DMKE internátusba, ahol rövidesen ingyenes helyet kaptam.”

József Attila 14 éves volt, amikor árván Makóra érkezett. A család úgy döntött, hogy a jó hírű makói gimnáziumban kellene folytatnia tanulmányait. Azért esett városunkra a választás, mert a Szegedi utcában távoli rokonok éltek, és számítottak a segítségükre. Úgy érezzük, Makó életében fontos szerepe volt József Attilának és talán nem hivalkodás, ha azt mondjuk, a költő életében is. Amikor 1920 őszén Attila idekerült, tulajdonképpen egy vesztett világháború után vagyunk, Trianonnal, bukott forradalmakkal a hátunk mögött. Attila az újbátori állomásra érkezett, egy bőrröndöt helyettesítő vesszőkosárral a kezében. Onnan bandukolt a DMKE internátusba. Lázasan utazott, beteg volt, úgyhogy meglehetősen kellemetlen epizóddal kezdődött Makóval való találkozása.

II. Internátusi élete

„Az internátusban sem fűtenek. Olyan hideg van, hogy a két dézsába, ami a folyosókon van és a reggeli mosdáshoz szükséges vizet tartalmazza: befagyott a víz.”

Az internátusban az életet nagyon szigorú házirend szabályozta. Az ott élő diákoknak a mindennapjai be voltak osztva. Minden percüket felügyelték.

Gebe Mihály, az internátus akkori igazgatója, jóságos, humanista gondolkodású pedagógus volt. Kivételes figyelemmel törődött József Attilával. Emberi és atyai szót először tőle kapott Makón. Mivel levelezett József Jolánnal, ő ismerte legjobban a fiú családi körülményeit. Korrepetitort rendelt a fiú mellé, ha a ruhája elnyűtt volt, írt József Jolánnak. Több alkalommal vacsoravendégként volt jelen Attila a Gebe családnál. 1922 tavaszán szeretett bele a DMKE internátus igazgatójának két lánya közül Mártába, és - a lányok körül buzgón és lezseren legyeskedő diáktársaival ellentétben - magányosan, szomorúan, esengve, versekkel udvarolt neki. Mint minden makói szerelme viszonzatlan maradt.

III. „Szép, komoly, anyám, Az iskola” – Gimnáziumi élet...

„Osztályunkban most én vagyok a legjobb diák, az első eminens, lévén tiszta egyes kalkulusom. Még tornából is egyesem van, életemben először.”

Tanulmányait a gimnázium V. osztályával folytatta, ehhez különbségi vizsgát kellett tennie. Előkészítő tanárával, Galamb Ödönnel, aki kollégiumi nevelője is volt, közelebbi, atyai baráti kapcsolatba került. A versek írása 1921-től válik folyamatossá. Az 1921-1922-es, VI. gimnáziumi tanévben már az osztályelsőségért versengett, s az önképzőkörben is sikeresen tevékenykedett. A

gimnáziumban a tanárai hamar felfigyeltek a jó és éles eszű, szorgalmas, tehetséges fiúra. Többen védő szárnyai alá vették az árva fiút, az iskolai szünetekben is támogatják, Eperjessy Kálmán volt az osztályfőnöke. Hogy milyen pedagógus volt, az az Attiláról írt jellemzésből (akkor kötelező volt) is látszik: *„Tehetséges, kötelességtudó, bátor fellépésű, a versíráshoz nagy hajlama van.”* Másik két tanárával, Tettamanti Bélával és Galamb Ödönnel is szoros kapcsolatba került, ez utóbbi könyvet is írt az egykori tanítványról.

Iskolai lapot akart alapítani, de nem kapott rá engedélyt. Ekkor a helyi újságoknál próbálkozott versei megjelentetésével – egyelőre sikertelenül. 1922 tavaszán figyelt föl a tehetséges diákra a makói értelmiségi elit: egy radikális-közársasági beállítottságú baráti kör. Majd Espersit Jánoshoz került, a baloldali, művészet- és irodalombarát, mecénáskodó ügyvédhez, akinek lakása egyik központja volt a makói, szegedi íróknak, művészeknek. Itt mutatták be József Attilát Juhász Gyulának, egyik makói látogatása során. Az 1922-es év más szempontból is fontos József Attila életében, megjelenik első verses kötete Szépség koldusa címmel, melynek előszavát Juhász Gyula írta. Makói évei 1923-ban véget értek, az érettségi vizsgáját már Budapesten tette le, de a barátságok nem szakadnak meg, József Attila még több alkalommal visszatér a Maros-menti Konstantinápolyba, ahogy egyik levelében nevezte városunkat.

IV. *„Ölelő csöndje néhány öreg háznak”*

Az öreg barátok közül elsősorban Espersit Jánost kell kiemelnünk, akinél majd fél évig lakott. Úgy került hozzá, hogy öngyilkossági kísérlet miatt (60 szem aszpirint vett be) Attilának el kellett hagynia az internátust. János bácsi megkérdezte tőle, hová szándékozik költözni, mire a fiatalember gondolkodás nélkül rávágta: *„Ide, János bácsihoz, megleszek az alsó épületben.”* Így is történt, Attila napközben az Espersit-ház dolgozószobájában olvasott, verseket skandált, sokszor éjfélig, hajnalig, majd levonult a vendégszobába. A másik nagy pártfogó, Kesztnér Zoltán, a villanytelep igazgatója, aki szellemes, okos, rendkívül olvasott, bohém ember volt, az utcán is könyvet olvasva közlekedett. Attilának nagyon tetszett ez az életstílus, és sok időt töltött Kesztnérénél. A nagy öregek rendszeresen találkoztak a Koronában, számukra létszükséglet volt, hogy ott újságok, könyvek között megvitassák, megbeszéljék a világ dolgait. Attila rengeteget tanult tőlük, ezt bizonyítja a költő Kesztnérhez írt egyik dedikációja is: *„Kesztnér Zoltán bátyámnak, minden világosságok gyűjtőjének.”*

Így került József Attila a makói élet kiválóságaival egy fotóra. A csoportkép a makói Hollósy Kornélia Színház előtt 1924. szeptember 18-án készült. Első sor: Juhász Gyula, Móra Ferenc, Réti Ödön. Hátsó sor: Espersit János, József Attila, Károlyi Lajos, Vertán Endre.

V. Leányszépség dicsérete — makói szerelmei, csalódásai

Az első mûzsái: Szilágyi Kató, Gebe Márta, Espersit Mária fiatal, növendéklánykák voltak. S mind csalódással, visszautasítással végzôdött. Nem egy példa van arra, hogy már megírt szerelmi verseit átvitte imádata új tárgyára. Több mûzsa dicsekedhetett el, és nem alaptalanul, hogy egy adott mûvét a költô hozzá írta.

Gebe Márta volt az elsô, akinek rendszeresen küldte hozzá intézett verseit, amelyeket vagy az ajtó alatt csúsztatott be, vagy a Gebe fiúk által juttatott el kiválasztottjának. Espersit János lánya, Caca volt a második. Ôt János bácsi így mutatta be Attilának: „*Bemutatom a kislányom. Neked pedig a jövendô Petôfi Sándorát.*” Az ismerkedés után az apa magukra hagyta a fiatalokat.

„*Üljön le!*” – szólt parancsolóan Attila, majd papírt vett elô. A lány azt gondolta, portré készül, s igencsak meglepôdött, amikor a fiatalember „*A leányszépség dicsérete*” címû verset nyújtotta át, Cacának ajánlva.

„*Jól tegye ezt el, erre még egyszer büszke lesz az életben*” – hangsúlyozta nyomatékka Attila.

Caca nem vette komolyan a közeledést, idôsebb is volt nála, viszont idôs korában nagyon büszkén mutatta a neki dedikált verset. A Síp utcában a nagyszüleinél lakó csinos Erdei Kató sem hagyta közömbösen a lánglelkû ifjút. Neki a kerítésen át dobálta a papírgalacsinokra írt verseket. Kató néni késôbb elmesélte, hogy egy kalapra való vers gyûlt így össze, de aztán egy komoly udvarló jelentkezett, akinek az volt a kívánsága: égesse el a költeményeket. Kató néninek remek emlékezete volt, egy verset fejbôl el tudott mondani, amit késôbb Szabolcsi Miklós lejegyzett, s korai zsengeként közzé is tett egy József Attila-kötetben. A vers így valahogy ért véget: ha Kató nem viszonozza szerelmét, akkor a költô nagy patáliát csap, s öngyilkos lesz.

Attilának volt még egy szerelme, barátjának, Sajtos Gyula újságírónak az élettársa, Valéria. A Ria-versek árulkodnak az asszony iránti vonzalmáról. Egyikben ezt írja: „*Egy hangvilla két ága vagyunk.*” Ennél szebben kifejezni két ember kapcsolatát nemigen lehetett. A mûzsák közül talán Ria viszonozta legjobban a költô közeledését, bár tudjuk azt is, hogy élettársként jóval kevesebbet engedhetett meg magának, mint egy feleség.

VI. „*A Parnasszusra is elindultam(!)*”

József Attila 1920-ban írja nôvérének, Jolánnak, hogy karácsonyra csakis Ady-verseket küldjön. Számára Juhász Gyula és Ady jelentette a magyar költészet csúcst. 1922 novemberében ezt írta gyámjának, Makai Ôdönnek: „*A Parnasszusra is elindultam.*” Ekkor már szegedi és makói lapok is közölték verseit, kritikáit. A fogadtatás kiváló volt. Juhász Gyulával, a mesterrel 1922. január 22-én már Makón találkoztak. Espersit János mutatta be ôket egymásnak. Személyes találkozás

a megismerkedés után egészen augusztus közepéig nem jött létre, de a közben eltelt hónapokban a már korábban is több versében felismerhető Juhász-imitáció hangsúlyosabbá vált. Az akkor megteremtődött kapcsolat bátorította föl, hogy augusztusban Kiszomborról levelet írjon Juhász Gyulának. A biztató válasz napok múlva megérkezett: *„Bízzék, ne lankadjon, írjon tovább, tanuljon tovább, magának nem szabad, és ha akarja, nem lehet elkallódni!”* Nyáron írt verseit újabb füzetbe gyűjtötte össze. ...begyalogolt Szegedre. Ez a kirándulás közvetlenül a levél feladása, augusztus 17. után következett. A fiatal költő, nagyon jó érzékkel, addig ütötte a vasat, amíg meleg. Szinte szaván fogta a lelkes, de kissé tétova Juhászt. Szegedi sikerein fellelkesülve és Juhász Gyula támogatását maga mögött tudva 1922 szeptemberében verseket küldött a Nyugat szerkesztőségének is.

Kötete ügyében több alkalommal is beutazott a szegedi Koroknay József nyomdájába, amely szerkesztőségként és kiadóhivatalként egyaránt funkcionált. Barátságot kötött a fiatalokkal, akik ezt az intézményt választották gyülekezőhelyül: Ferber Andorral, Berczeli Anzelm Károllyal, Kormányos Istvánnal, Szabadjai Istvánnal, Keck József Gáspárral, Rózsa Imrével, Hont Ferencével és Sz. Szigethy Vilmostal. Könyvéhez Makón és Szegeden keresett előfizetőket. A Stefánia Szövetség december 12-én Makón megrendezett Petőfi-estjén Espersit János tolmácsolásában hallhatta néhány versét a közönség.

1922. december 17-én, a délutáni motorvonattal megérkezett József Attila, s magával hozta Szegedről könyvének első kész példányait. Halványzöld borítólapos, 48 oldal terjedelmű füzet volt a verskötet. A diákköltő Makón és Kiszomboron írt verseiből Juhász Gyula által és a makói gimnázium tanári cenzúrájával jóváhagyott 43, továbbá a költő által utólagosan felvett két verssel (Juhász Gyulához és Versek végére), összesen 45 verset tartalmazott. A kötet bevezetőjét, az Előszó-t Juhász Gyula írta. Ebben prófétai hévvel kiáltja világgá: *„Emberek, magyarok, íme a költő, aki indul, magasba és mélybe: József Attila, szeressétek és fogjátok pártját neki!”* Szemet megkapó, ízléses tipográfiával készült borítólap hirdette már első pillantásra a verseskötetet kiadó és előállító műbarát nyomdásznak, Koroknay Józsefnek gondos, szeretetteljes munkáját. A halványzöld borítólapon apró fekete és keresztvonalas kockákból, pepitaszerű szegély keretezte a fekete-zöld-arany nyomású emblémát. Benne a csupa kövér nagybetűs címszöveg: József Attila – Szépség koldusa Versek – MCMXXII – Koroknay kiadás Szeged. A füzet félfamentes, olcsó papírján tompakék színnel nyomott, ízléses tipográfiai szegélyanyagból, műgonddal összeállított keretben sorakoztak a versek.

A *Szépség koldusa* kötet örömteli esemény volt, de fontosabb, hogy gyökere-sen megváltoztatta a fiatal költő életét.

A nagy költői indulás 1922 karácsonyán történt. Szegeden megjelent első verseskötete, a *Szépség koldusa*. Espersiték előfizetési íveket nyomtattak, és előjegy-

zésben elfogyott a kötet. Azt is tudjuk, hogy ez a könyv nagyobb példányszámban jelent meg, mint a későbbi József Attila-kötetek. Gyönyörű indulás volt, s noha vannak zsengek, a későbbi József Attila teljes gondolatvilága benne van.

VII. „Már, elhagynom e kis vidéki várost...”

Makó és a makói emberek azt adták meg neki, amely addigi életéből hiányzott: az otthont, a biztonságot és a szeretetet. Amit még ezen túl kapott, így az erkölcsiséget, az élettapasztalatokat, az első szerelmeket, a köztársasági eszmét, a jakobinizmust, a vidéki lét őszinteségét, az mind-mind olyan többlet volt, amelyek teljesebbé és érettebbé tették jellemét éppúgy, mint költészetét.

Amikor 15 évesen Makóra érkezett, még egy félszeg, kudarcélményekkel teli kisgyermek volt. Amikor a várostól 18 évesen elszakadt (bár sohasem véglegesen), már egy érett, lelkiekben megerősödött, öntudatos fiatalember búcsúzott. József Attila kamaszkorának legfogékonyabb éveit töltötte Makón, és költészete sokat köszönhet a Maros-parti városnak.

SZIKSZAI ZSUZSANNA

Marjanucz László előadást tart 1.

Marjanucz László előadást tart 2.

Marjanucz László előadást tart 3.

Gilicze János a Návayakról tart előadást

*Katkóné Bagi Éva bemutatja
az aradi ereklémúzeum textílfelújítását*

Gergelyné Bodó Mária

*Szikszai Zsuzsanna bemutatja
a József Attila-kiállítást*

*Szikszai Zsuzsanna,
a kiállítás kurátora*

*A makói gimnázium önképzőkörét
idéző sarok*

Espersit János könyvtárszobája

Kesztner Zoltán hagyatéka

Homonnai Nándor fényképezőgépe

LEVÉLTÁRI TOVÁBBKÉPZÉS

Meghívó

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület levéltári „továbbképzés”-re hívja a Tagtársakat.

1. 2023. november 8-án, szerdán 15 órától a szegedi levéltárban
 - a 80 éves prof. dr. Blazovich László, egyesületünk tiszteletbeli elnökének köszöntése
 - megtekinthetjük a szegedi levéltár kincseit
2. 2023. november 15-én, szerdán 15 órától a fondjegyzék használatáról hallhatunk
3. 2023. november 22-én, szerdán 15 órától a családfakutatás rejtélyeivel ismerkedhetünk
4. 2023. november 29-én, szerdán 15 órától az online iratkikérés lesz a témánk

Kalauzunk: Bodor Tímea levéltár-pedagógus, segédlevéltáros

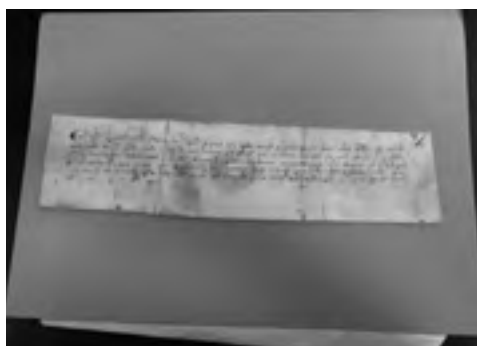
Helyszín: MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára
Szeged, 6725 Szeged, Kálvária tér 22.

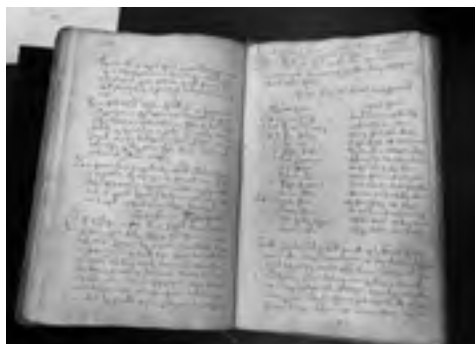
Szeretettel várunk mindenkit!

Szeged, 2023. 11. 01.

DR. MARJANUCZ LÁSZLÓ ELNÖK

**A MAGYAR NYELV NAPJA
2023**

MEGHÍVÓ

AZ ANYANYELVÁPOLÓK
SZÖVETSÉGÉNEK
SZEGEDI CSOPORTJA,
A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI
EGYESÜLET,
VALAMINT
A SZENT-GYÖRGYI ALBERT AGÓRA

TISZTELETTEL MEGHÍVJA

A MAGYAR NYELV NAPJA
ALKALMÁBÓL RENDEZETT ÜNNEPSÉGÉRE

A RENDEZVÉNY IDŐPONTJA:
2023. NOVEMBER 14. 15.00 ÓRA

HELYSZÍNE:
SZENT-GYÖRGYI ALBERT AGÓRA
(SZEGED, KÁLVÁRIA SGT. 23.)

EMLÉKEZÉS DR. KOVÁTS DÁNIELRE

Sorra mennek el azok a tudósok, akik az utóbbi fél évszázad meghatározó egyéniségei voltak a magyar nyelvészetben. Akiket ismertünk munkásságuk alapján vagy – szerencsés esetben – személyesen is. Ilyen volt Lőrincze Lajos, Deme László, Benczédi József, Wacha Imre – hogy csak néhány nevet említsek. Szeptember 6-án kísértük utolsó útjára Kováts Dániel tanár urat, aki az anyanyelv tisztaságának, szépségének őrzőjeként múlhatatlan érdemeket szerzett magának: az anyanyelvápoló mozgalom és az *Édes anyanyelvünk* verseny elindítójaként tartjuk számon. Emellett a Honismereti Szövetségben és ezen belül a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületben végzett munkája is igen jelentős volt.

Kováts Dániel tanár úr életútja, munkássága, de kiváltképp emberi tartása, embersége példaértékű mindannyiunk számára. Ezért idézzük meg alakját, tevékenységét a következő percekben. 2019-ben jelent meg önéletrajzi írása *„Egynapi járóföld”* címmel, e kötet bevezető gondolatait hallgassuk meg Sztankovits Réka előadásában.

Kováts Dániel egy felvidéki nemesi család leszármazottja, a Kassa közelében található Abaújnádasdon született 1929-ben. A biztonságot nyújtó, szerető családi közeg, az összetartó rokonság, a keresztény szellemiségű nevelés derűs gyermekkort biztosított számára. Ezt dúlta fel a történelem, a háborúk, Trianon, és az ötvenes évek időszaka. Mindent elvettek a családtól, de a belső értékeket, a műveltséget még kitaszított állapotukban is megőrizték.

„Nekem, aki kisebbségiként születtem, feledhetetlen, örök seb marad Trianon, a Felvidék elszakítása, azon belül a szepesi szászok elűzése, a magyarok kihalásra ítéltése” – írja életrajzi kötetében.

Kováts Dániel abba a kőszegi katonaiskolába került, amely Ottlik Géza Iskola a határon című kiváló regényének is a helyszíne. Az itt eltöltött 4 év nem múlt el nyomtalanul. Így vall erről az időszakról:

„Mit hoztam az intézetből magammal? Hazaszeretetet, tenni akarást, önfelegyelmet és szívósságot.”

Miskolcon érettségizett 1948-ban a református Lévay József Gimnáziumban. Ekkorra már egyértelműen kialakult az irodalom iránti fogékonysága, érdekelte az újságírás, az újság- és könyvszerkesztés. Először a családban, testvéreivel, unokatestvéreivel írt újságot, majd a gimnázium önképzőkörében próbálgatta tollát. Egyenes út vezetett a budapesti egyetem magyar-angol szakára, de harmadéves korában a baráti körben, írógépen írt és csak 5 példányban kiadott irodalmi lap miatt perbe fogták, és politikai izgatás vádjával 8 hónap börtönre ítélték, majd szabadulása után a Hortobágyra kitelepítették édesanyjával és nővérével együtt.

A gyötrelmes 15 hónap alatt, amikor egy tyúkólban volt a szállásuk, küzdöttek a sárral, hideggel, éhséggel, Kováts Dániel kocsisként dolgozott. A szabadulás utáni újrakezdés sem volt egyszerű: először építőipari munkásként keresett megélhetést, majd megtehetette az első lépést a gyermekkori álom, a pedagóguspálya felé, és a Miskolchoz tartozó Percesen lett képesítés nélküli tanár, ezt követően pedig a távoli Zemplénagárdon tanított nagy odaadással. **Tanítványaival feltérképezte a település múltját, népi hagyományait, részt vett a falu kulturális életének szervezésében.** Nem véletlen, hogy néhány évtizeddel később Zemplénagárd díszpolgárává választotta Kováts Dánielt, mintahogy ugyanezt tette Sátoraljaújhely és Sárospatak is, munkásságának későbbi helyszínei. Közben levelezőn befejezhette egyetemi tanulmányait, 1957-ben magyar nyelv és irodalom, négy évvel később angol nyelv és irodalom szakon szerzett diplomát.

1961-től 13 éven keresztül Sátoraljaújhelyen a Kossuth Lajos Gimnázium elismert tanára volt. Nyelvi labort hozott létre, **helytörténeti, néprajzi gyűjtést folytatott**, diákjaival iskolaújságot szerkesztett, kezdeményezte, elindította, majd 50 éven keresztül szervezte az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati versenyt. Kazinczy Ferenc gondolatát tartotta szem előtt:

„Ha valamely ösvényen elindultunk, szép rajta fénnyel haladni s a legfőbb pontig jutni.”

A pedagógusi hivatás kiteljesítésének következő lépcsőfoka a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola volt, ahol 18 éven keresztül oktatta azokat a fiatalokat, akik a következő nemzedék tanítói lettek. 4 évig a főiskola főigazgató-helyettesi feladatkörét is betöltötte. 1979-ben a debreceni egyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett.

Kováts Dániel tanár úr pályája során és nyugdíjas éveiben 200-nál több publikációja jelent meg, **foglalkozott helytörténettel, földrajzi nevek gyűjtésével, Sátoraljaújhely és Sárospatak múltjával és jelenével**, irodalomtörténész, szerkesztő, költő volt. Kazinczy Ferenc pályájának, munkásságának legjobb ismerője. Szívügyének tekintette A Magyar Nyelv Múzeumának létrehozását Széphalomban. Több társaság, civil szervezet tagjaként, illetve vezetőjeként tevékenykedett. Fáradhatatlanul munkálkodott az Anyanyelvápolók Szövetségében, az anyanyelvi versenyek megyei és országos zsűrijének elnöke volt 50 éven keresztül. A Honismereti Szövetség és azon belül a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület is hálával tartozik munkájáért, hiszen 18 évig egy újszegedi kertes ház jelentette számára az otthont, így bekapcsolódott a Csongrád megyei civil szervezetek munkájába is.

Kováts Dániel számtalan kitüntetése, megérdemelt elismerése közül emeljük ki a Kazinczy-díjat, a Lőrincze-díjat, az Apáczai-díjat, a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet, a Magyar Érdemrend lovagkeresztje és a Magyar Kultúra Lovagja elismerést, valamint a már említett 3 díszpolgári címet.

Célba ért a vándorút. Az első 30 év a megpróbáltatások időszaka, a második a szolgálaté, a nyugdíjas évek pedig a „betakarításé” és a kárpótlásé (nem anyagi, hanem szellemi, érzelmi tekintetben).

Életútját így értékeli:

„Nem a kellemetlen helyzetek túlértékelése, bajaink, fájdalmaink ecsetelése, sajnálat ébresztése a fontos, hanem a továbblépés lehetőségének keresése, megtalálása... El kell fogadnunk, hogy az élet bántalmak és ajándékok sorozata, szerencsések vagyunk, ha mindkettő elviseléséhez kapunk elegendő bölcsességet. ...A jóra törekvés, a szolgálat ad értelmet a földi életnek.”

Így búcsúzik:

*„Mikor valami elveszett,
s mását találni nem lehet,
keress magadnak oly helyet,
hol egy szent Szellem int neked,
példája fölkarol, vezet,
feledtet fájó éveket,
békédet újra megtele,
jövőd reménnyel nézheted: –
haladj tovább... Az Ég veled!”*

NÉMETHNÉ DR. BALÁZS KATALIN

KOVÁTS DÁNIEL TEVÉKENYSÉGEI A HONISMERETI SZÖVETSÉGBEN ÉS A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLETBEN

Kováts Dániel a honismereti mozgalomnak indulásától kulcsembere volt. Még az 1950-es években a zemplénagárdi általános iskolában, majd a sátorajújhelyi Kossuth Lajos Gimnáziumban is vezetett honismereti jellegű iskolai szakkört. A sárospataki főiskolán a szakkörvezetők képzését szervezte meg. Az 1980-tól 1989-ig Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a Hazafias Népfront keretében működő megyei honismereti bizottság elnöki tisztét töltötte be. Tagja lett a Honismeret című folyóirat szerkesztőbizottságának, gondozta az Iskola és honismeret rovatot. A honismereti akadémiák állandó meghívottja volt, tartalmas előadásokat tartott. Az Országos Honismereti Szövetség 1993-ban Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékérem kitüntetéssel ismerte el áldozatos honismereti munkáját, majd 2010-ben az 50 éves honismereti mozgalomban végzett

tevékenységéért a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület közös javaslatára jubileumi emléklapot nyújtottak át neki a kőszegi honismereti akadémián.

1993-tól, Szegedre költözve, magától értetődően fordult a Csongrádi Megyei Honismereti Egyesület tevékenysége felé, s szegedivé is vált. Az egyesületi rendezvényekre szívesen ellátogatott, támogatta a Csongrád megyei honismereti cikkek megjelentetését. Segítséget nyújtott az egyesület új alapszabályának megalkotásakor, a megyei elnökség ülésein állandó meghívott tanácsadóként tevékenykedett. A 2011-től megjelenő egyesületi évkönyvek lektora és a szerkesztő munkatársa volt, Budapestre költözése után is. Sokrétű tevékenységéért a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Nagy György-emléklakettet adományozott neki. 2014-től a híd szerepét töltötte be a számára oly kedves két civil szervezet, az Anyanyelv- és Hagyományok Szövetsége és a Honismereti Szövetség között. 2015-ben az Anyanyelv és Hagyomány Konferencia Szeged-Temesvár helyszínű konferencia megálmodója, majd 2019-ben a két szervezet közötti szövetség létrejöttének motorja volt. Munkáját folytatjuk.

Adalék:

A Sárospataki Népfőiskolán

A Népfőiskola a kezdő másfél évtized (1936-1950) után közel negyven év bujdosásra kényszerült. Az öntevékeny oktatási és kulturális szervezet megújulásakor felvállalta az eszmei jogelődjének tekintett Sárospataki Népfőiskola hagyományait, és szerves részévé vált a város közművelődésének.

Szívesen idézném Móricz Zsigmond kifejező sorait, a Népfőiskola történetét, vagy Újszászy Kálmán gondolatait, de ez túlmutat e bejegyzés keretein.

1936-ban a skandináv országokban kifejlesztett és eredményesen működő népfőiskolai formát plántálták át magyar viszonyok közé. (Milyen jó lett volna, ha a néhány évtizede elindult oktatási reform is adaptálta volna a skandináv példát!)

Amikor Édesapám a Comenius Tanítóképző Főiskola főigazgató-helyettese lett, lehetősége nyílt arra, hogy az intézet belső és külső munkáját tartalmassá tegye. Az oktatói gárdában többen vallották, hogy a tudományos tevékenységben, a továbbképzésben és a közművelődésben a régi hagyományoknak megfelelően bátrabb szerepvállalásra van szükség. A Népfőiskola újjászervezésének gondolataért nem rajongott a párttitkár sem, és a főiskola igazgatója sem. Bátor volt Édesapám, amikor 1986-ban a volt népfőiskolások jubileumi találkozásán bejelentette, hogy télen megszervezik a sárospataki népfőiskola 51. évfolyamát.

Gondolom, mindenkiiben meghűlt a vér egy pillanatra. De aztán fölállt Kurucz János, és rászólt társaira: *„Nem halljátok, mit mond ez az ember? Lesz megint népfőiskola!”*

Könnyelmű ígéret volt vajon? Talán. De Édesapámat kemény fából faragták. Előhozakodott Patakon azzal a „fenyegetéssel”, hogy ha Sárospatakon megakadályozzák, a régió más településén, például Sátoraljaújhelyen hozzák létre.

Az újhelyiek és a patakiak jól tudják, hogy ez hathatós érv. Mindig volt rivalizálás a két város között.

Létrehoztak hát egy szervező bizottságot, amelynek Édesapám volt az elnöke. 1987. január 31-én megalakult a Sárospataki Népfőiskola 1987. évi Móricz Zsigmond köre. Július 5-én Újszászy professzor kertjének nagy diófája alatt Édesapám már számot adhatott a megvalósulásról. Úgy sejtem, ezen alkalommal készült ez a fotó is.

Édesapám írta: *„...a népfőiskolát nem politikai jellegű intézménynek tekintettük soha; az egyéneknek abban kívántunk segíteni, hogy rátaláljanak önmagukra és szövetséges társaikra, hogy tájékozódni tudjanak a világban, hogy megtalálják egy értelmes élet programját.”*

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA ÉS MARJANUCZ LÁSZLÓ

Iskola és honismeret konferencia 2001

2007. június

2007. június, Pitvaros

2007

2008

*A 2009-es csongrádi közgyűlésen
Dani bácsi előadása Kazinczy Ferencről*

A 2010-es szentesi közgyűlés

A lektorált egyesületi évkönyvek

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRAT-BEMUTATÓ

Meghívó

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2023. december 11-én, hétfőn 15 órától könyv- és folyóirat-bemutatót szervez Szegeden, a Somogyi-könyvtárban (6720 Szeged, Dóm tér 1-4.), amelyre hívja és várja Önt!

Program:

15.00: Sikaláné Sánta Ildikó, a Somogyi-könyvtár igazgatónője köszönti a meg-

jelenteket

15.05: Bálint Sándor: Advent (elmondja: Sántáné Kurunczi Mária)

15.10: Dr. Marjanucz László, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke bemutatja az egyesület 2022-es évkönyvét

15.25: Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke bemutatja a Honismeret folyóiratot

15.55: Molnár Anita bemutatja A szögedi paprika c. könyvét

16.15: Pálinkó Máté Árpádhalmi község története és Hamvas Endre csanádi püspök életrajza című köteteit mutatja be

16.35: Dr. Fári Irén bemutatja „A mi helyünk” Petőfitelep első 100 éve c. füzetet

Rendezvényünkre minden érdeklődőt várunk!

A könyvek a helyszínen megvásárolhatók.

KÖNYVISMERTETŐK

FELSŐTANYÁTÓL BALÁSTYÁIG. TANULMÁNYOK BALÁSTYÁRÓL

Szerkesztette: Bárkányi Ildikó

733. oldal, színes térképekkel, színes és fekete-fehér archív fényképekkel.
Balástya Község Önkormányzatának kiadása,
Balástya, 2023.

Impozáns méretű, gazdag tartalmú kötettel gazdagodott a szegedi nagytáj, Bálint Sándor szavával szólva, a „szögedi nemzet” irodalma. A fényképekkel és térképekkel bőven illusztrált, több mint 700 oldalas, Bárkányi Ildikó által szerkesztett, 13 szerző közös műveként megszületett balástyai könyv a hajdani szegedi „Felsőtanya” történetének és népéletének állít emléket.

Nem társtalan, mivel Szeged tájéka és vele együtt a „szegedi tudományosság” a magyar helyismereti kutatás meghatározó szerepű zászlóshajójának számított az utóbbi bő félévszázadban. A Juhász Antal szerkesztésében 1971-ben megjelent sokszerzős Tápé kötet magasra állította a mércét. A Szeged környéki községek és városok követendő példának tekintették, és az 1970-es évektől sorra jelentek meg szegedi tudós szerkesztők kiváló szerzőket mozgósító, helytörténeti, néprajzi, monográfiái, tanulmánykötetei. A megszületett művek az alábbi helyekről szóltak: 1. Szeged szabad királyi város hajdani jobbágyságról (Tápé 1971, Kistelek 1976, 1991.); 2. Szeged szomszédairól (Szőreg 1977, Sándorfalva 1978, Algyő 1987, Dorozsma 1995, Csólyospálos 1995, Mindszent, 1996, Öttömös 1998, 2008.); 3. Szeged határából a XX. század közepén leválasztott új közigazgatási egységekről, Erdei Ferenc kifejezésével élve a „szegedi bolygókról” (Mórahalom, 1992, Röske, 1996, Zákányszék, 2001, Rúzsa 2001, Szatymaz, 2002.) Mindezekhez hozzá vehetjük Szeged város 5 kötetes hatalmas monográfiáját, amely 1983 és 2010 között kötetenként került az olvasók asztalára. Ebbe a figyelemre méltó társaságba lépett be 2023-ban egy északi fekvésű „szegedi bolygó”, Balástya „megkészt” tanulmánykötete, mintegy illusztrálva, hogy a harmadik évezred harmadik évtizedében is felbukkan még a tudományos alapossággal megírt helyismereti könyv igénye.

A tanulmányok sorát három természettudományi írás vezeti be. **Csehó Gábor** előbb a felsőtanyai táj talajáról, éghajlatáról, majd állatvilágáról, Deák József Áron pedig Balástya területének növényvilágáról értekezett.

Béres Mária nagy terjedelmű tanulmányban mutatta be Balástya földjének régészeti örökségét. Summázta a határban végzett ásatások, leletmentések tanulságait az őskortól a kora újkorig. A XIX–XX. században formálódott mai település, valamint a mai népesség szempontjából különösen figyelemre méltó a „Magányos település...” és a „Sós Pál halma” című két záró fejezet, amelyekben a szerző olyan XVI–XVII. századi határbeli állattartó telepek maradványairól számolt be, amelyek közül néhány talán az újkori paraszttanyák őseinek is tekinthető.

Azokon a településeken, amelyek tanyaközségként nyertek közigazgatási önállóságot, és maguk teremtettek falut a szórványtelepek tengerében, a **tanyatörténet településtörténétté lép elő**, és a helyi história legsarkalatosabb fejezetévé válik. Különösen így van ez Balástyán, ahol Szeged város 1891-ben Felsőközpont néven létrehozta a lepke alakú szegedi határ északi szárnyának közigazgatási kirendeltségét, amely azután a XX. században falut vonzott maga köré, a mai Balástya község belterületét.

Mód László a „Tanyák a balástyai határban” című tanulmánya kiválóan helyezi el a felsőtanyai tanyatörténetet a Juhász Antal által többször feldolgozott teljes szegedi tanyatörténetben. A nagy egész kiegészítéseként kereste és szerencsésen megtalálta azokat a mikro adatokat, amelyek balástyai sajátosságokat visznek a szegedi tanyahistoria gazdag összképébe. A szerző gondosan elkülönítette a tanyára költözés négy hullámát: a XVIII. század vége és az 1840 közötti időszakot; a szegedi nagy víz (1879) utáni éveket; a XIX. század végén és a XX. században végrehajtott parcellázások, a tanyavilág kiteljesedésének korát. A tanulmány második fele mindinkább néprajzi arculatot öltött. A tanyai telephely épületeinek elrendezése, népi építészeti képének alakulása, a tanyai lakóházak, istállók, ólak berendezése, használata jelenti a témáját.

A deklaráltan történeti jellegű tanulmányok kétfélek. Egyik csoportba tartozik **Marjanucz László, Tóth István és Balogh Lajos** írása, amelyekben a balástyai história egy-egy korszaka elevenedik meg a következő bontásban: 1848–1891., 1891–1950., 1950–1990.; vagyis a közigazgatási kirendeltség előtti négy évtized; a Felsőközpont működésének időszaka; az önálló község kora a rendszerváltásig. A másik csoportba tematikus írások sorolhatók **Tóth István, Nagy Netta, T. Molnár Gizella, Barta Tibor és Tóth László** tollából. Témáik a világháborúk és forradalmak hatásától a Rákosi-korszak paraszti gyötrelmein, a közművelődés és az iskolák történetén keresztül, a helyi posta históriájáig terjednek. Egy rövid recenzióban, különösen ha az néprajzi szempontú, nincs mód arra, hogy másfél évszázad nyolc történeti tanulmányát részletesen elemezzem. Ezért csak néhány mozzanatra hívom fel a figyelmet.

Marjanucz László rengeteg XIX. századi forrást feldolgozó adatgazdag tanulmánya módszertanilag kitűnik a fellelhető térképek aprólékos elemzésével, tartalmilag pedig a tanyai igazgatás és a tanyák nyilvántartásának részletes be-

mutatásával. Népeleti összefüggések miatt tanulságosak a tanyai kocsmákról, a hozzájuk kapcsolódó táncmulatságokról, valamint a tanyai piacokról írott megállapítások.

Tóth István helyesen és bátran cselekedett, amikor szokatlanul hosszan, részletesen mutatta be a Felsőközpont nevű tanyai közigazgatási kirendeltség 1891. évi korjelző felavatási ünnepségét, amelyen Munkácsy Mihály és Mikszáth Kálmán is részt vett. Látványosak Keglovich Emil fényképfelvételei a jeles eseményről. Jó, hogy a XIX–XX. század fordulójáról írott tanulmányrészben helyet kapott a tanyai plébánia 1882. évi és a tanyai templom 1903. évi létrehozásának története, mivel ezzel a szerző kiváló példát nyújtott a magyar tanyai nép egyházi önállósodási folyamatának nem eléggé feltárt útjára, módjára.

Tóth István másik (tematikus jellegű) tanulmánya többek között egy olyan kérdéskört tár az olvasó elé, amely a történelmi Szeged határain kívül nem kellően ismert. Nevezetesen arról a tényről van szó, hogy 1919-ben Szeged városa francia, vagyis antant megszállás alatt állt, következésképp ott nem nyílt tere a Tanácsköztársaságnak. Ám a francia katonaság a hatalmas szegedi határ északi szögletében, Felsőközpontban nem tudta, vagy nem akarta érvényesíteni jurisdikcióját, ezért Balástyán, sokak szomorúságára, működött a proletárdiktatúra hatalmi szervezete.

Nagy Netta jórészt írott dokumentumokra támaszkodó tanulmányában tanulságos ábrázolását adja a Rákosi-korszakbeli „kulákfészek Balástya” hét-köznapiainak: a gép-elkobzásoknak, a végrehajtók önkényeskedéseinek, a terménybeszolgáltatásoknak, a padlássöpréseknek, a kuláklistákra került parasztok megpróbáltatásainak, a föld értékvesztésének, a tanyai gazda társadalmi rangvesztésének.

A kötet utolsó „traktusában” két néprajzi jellegű tanulmány kapott helyet: Mód Lászlóé és Frauhammer Krisztináé.

Mód László a „Szőlő a balástyai homokon” című írásában többek között a XIX. századi (új) 10-1520 parcellás kis szőlőhegyek kelthetik fel a szőlőtermesztés múltja iránt érdeklődők figyelmét. A tanulmányban viszonylag sok szó esik az úri-polgári szőlőbirtokokról, amelyeknek szőlő- és borkultúrája a bér munkások alkalmazása révén hatott a tanyai parasztság szőlőtermesztő és borkészítő ismereteinek, újítási készségének alakulására.

Frauhammer Krisztina az „Egyházi élet és vallásosság Balástyán” című írása néhány olyan témát „emel be” a néprajzi irodalomba, amely jobbára csak a tanyai nép vallásos szokásaival kapcsolatos. Ilyen téma az úgynevezett *imaházak* kérdésköre. A balástyai tanyákon imaházaknak nevezték a paraszttanyákon rendszeresen szervezett imádkozó összejeveteleket, ahova azok mentek el, akik a nagy távolság, öregség, vagy egyéb ok miatt nem vehettek részt a templomban tartott vallási szertartásokon. Ugyancsak tanyai vallási különlegességeknek

számított a szabadtéri kereszteknel évente egyszer megtartott mise, amelynek dátumát *keresztbúcsú*ként emlegettek.

A tanulmánykötet hátsó borítójának tasakjában egy nagy gonddal szerkesztett, különleges jelrendszerű határtérkép található, amely **Firbás Zoltán kartográfus mérnök munkája**, a vele összefüggő „Földrajzi nevek Balástya térségében...” című tanulmánnyal együtt. A földrajzi neveket szokatlan rendszerben felsorakoztató írás fő jellegzetessége, hogy nem hasonlít a magyar névkutató nyelvészek ezidáig készített helynév-közléseire. Ettől még természetesen tartogat tanulságokat a névkutatók és a balástyai olvasók számára.

A kötet végén rövid életrajz olvasható két balástyai néprajzi gyűjtő, parasztíró asszonyról: *Gémes Eszterről* (1901–1985) és *Bitó Józsefné Gera Eszterről* (1922–2011), akiknek visszaemlékező írásaiból sokszor idéztek a „Felsőtanyától Balástyáig” című könyv szerzői.

BÁRTH JÁNOS

Kiegészítések a recenzióhoz

Tekintettel arra, hogy magam más szakterületről érkeztem ehhez a feladathoz (a városrendezés, urbanisztika, turisztika, kartográfia, kiadványszerkesztés határterületeiről), így e nézetekből értelmezem ezt a témát, úgymint: település-földrajz, történeti térképezés, szociográfia, korrajz.

A kötetben publikált munkarészeimet illetően:

A földrajzi nevek tálalása, mely bár eltérő a nyelvészek által korábban megszokott névtár-összeállításoktól, de ez is a tematikus topológiai, településrendezési megközelítésből ered. A közel 250 szócikk mintegy kislexikonban átfogják a község egész bel- és külterületének minden lényeges egykori és mai objektumát, így tematikusan (nem estleges abc-rendben), akár egy építéstörténet rajzoldódik ki belőle.

Mindemellett a településfejlődési térképemen földolgoztam s megjelenítettem a tanyaközpontból községgé vált belterület építési fázisait, szerkezetét. Módszertanilag is egyedi megoldás. Hasonlóakat készítettem Lajosmizse, Sándorfalva esetében is.

A történeti határ térkép a mintegy száz évvel ezelőtti állapotokat jeleníti meg a mai olvasó számára érthetően, számos korabeli forrás összevetésével, a kapcsolódó szövegekben említett létesítmények kiemelésével.

A jelenlegi község területének (110 km²) aktuális állapotát ábrázoló terepbejáráson, egyeztetéseken, fotózáson is alapuló kartografált kistájtérképe egyszer majd a jövő számára hivatkozási alap lesz.

Elkészítettem számos, a témához kapcsolódó, a megbízáson túl önszorgalomból elvégzett térképes és szöges munkát, de azok most nem kerülhettek be a könyvbe. Hátha majd egyszer lehetőség lesz azok megjelentetésére is.

Jó lenne, ha egyszer a helybeliek archív családi fényképei, valamint az egykori tanyavilágot leíró irodalmi szemelvények, utalások, (amely téma szorosan kötődik a régi nagyhatárú Porlód korrajzához), is megjelenhetnének egy másik kötetben.

FIRBÁS ZOLTÁN

KATKÓNÉ BAGI ÉVA 2023-BAN MEGJELENT KÖNYVEI

2023. májusban Öltések (Múzeumi kiadvány) c. könyvben **Föltámadott az ezredzászló** c. tanulmány jelent meg.

2023. szeptemberben magánkiadásban megjelent **Ember a legendák mögött** c. munkám, mely a 19. században élő csongrádi Bagi család életét dolgozza fel.

2023. októberben szintén magánkiadásban jelent meg **Az Aradi Erekllyemúzeum textilalapú műtárgyainak katalógusa** c. összegzés, mely összefoglalja az aradi múzeumban őrzött teljes textilanyagot képekkel alátámasztva.

2023. novemberben a Martin Opitz Kiadó jóvoltából pedig **Epizódok Trogmayer Ottó életéből** c. művem jelent meg, mely a volt múzeumigazgató munkásságán keresztül a 20. század korrajzát is láttatni engedti.

NÉPMESÉBE ILLŐ BAGI URAM ÉLETE

Katkó-Bagi Éva mutatta be a Csongrádi Csemegi Károly Könyvtárban „*Ember a legendák mögött*” című könyvét. A juhászbojtárból lett 30 ezer holdas nagygazdáról, Gyöngyössy Orsolya néprajzkutatóval beszélgettek. A „*csongrádi aranyember*” nem mindennapi alakja nagy írókat, Jókait és Mikszáthot is megihletett.

Az 1800-ban született és 1886-ban elhunyt Bagi József a korabeli Csongrád leggazdagabb földbirtokosa volt, mégsem akart úrnak látszani, egyszerű, régi ruhákban járt, és a szolgálói életét élte, a szereplés is távol állt tőle, azt sem szerette, ha újságban írnak róla. Ezért aztán képmás nem is maradt fenn róla, csak írásbeli források.

Aranyember, parasztnábob

Bagi Józsefnek már a vagyona is legendás volt, mellé azonban nem társult kimondottan úrias megjelenés és viselkedés, emiatt számtalanszor keveredett mulattató, ellentmondásos helyzetekbe. Kell ennél jobb alap egy regényes életrajzhoz? A parasztnábob és a csongrádi aranyember mellett még számos elnevezést ráaggatott a köznép, a leleményességével tetemes vagyonra szert tett parasztemberre. Adakozó kedvű volt, Csongrádon előszeretettel támogatta az egyházat, például a Szentháromság-szoborcsoport majdnem teljes költségét ő állta. Nem szívelte a bürokrata német majmoló urakat, társaságukat nem kereste, viseletüket sem utánozta. Értékrendjét szóban elmondott végrendelete hűen tükrözi: „Temessetek engem a pusztá földbe, ne pedig kriptába. Szerettem a földet nagyon, s jól fog esni a hazai föld hantját érezni magamon.”

„Ide a frakkot hívták, nem engem”

A kor paraszti viseletének minden darabját el tudta képzelni rajta a szerző. Ha beköszöntött a hideg, szűrt terített magára, erről is fennmaradt egy történet: egy vásárban rámelegedett a szűr, letette, de ott is felejtette, másnap érintetlenül megtalálta, mert nem kellett senkinek, annyira kopott volt, pedig a szűr ujja akkor is bankjegyekkel volt telve.

Jellemző volt rá az az eset is, ami Mikszáth Kálmán tollára kívánczozott, ami akár meg is történhetett volna, ám Bagi uram felrótta az írónak, hogy miket firkálgat róla: A megye ispánja ebédre hívta meg a legtehetősebb urakat, köztük Bagi Józsefet is, aki szokásos kék posztó viseletben jelent meg, nem is engedték be a terembe. Visszament frakkban, és annak szárnyát mártogatta a tányérba. *„A frakkot kínálom, mert úgy látom, ő invitálták ide, és nem engem!”* – indokolta viselkedését.

A Bagi uramról szóló történeteket, sok éves kutatómunkájának eredményét egytől egyig megismerhetjük Katkó-Bagi Éva könyvéből.

A szerző elmondta, gyerekkorától érdekelte hősünk népmesébe illő alakja, és az is hamar kiderült, hogy a nevük nem véletlenül egyezik. – Nagybácsimnak tekinthetem, mivel családom a testvére vérvonalából származik – magyarázta Katkó-Bagi Éva.

DARÓK JÓZSEF

HAGYOMÁNYOK, ÍZEK ÉS ÉRTÉKEK SÁNDORFALVÁRÓL

2022 őszén a Humán Bizottság elnökeként felkérést kaptam arra, hogy irányítsam a *„Helyi értéktár bemutatása Sándorfalván”* c. nyertes pályázat keretében megvalósuló kiadvány anyaggyűjtési és szerkesztési munkálatait.

Sándorfalva Települési Értéktárának listáján 2023-ban pontosan 23 tétel szerepelt 5 kategóriában. Ezek az értékek mindig is itt voltak körülöttünk: gyakran rácsodálkozunk a felújított Kastély impozáns kiállítótereire, büszkén veszünk részt Budai Sándor egykori lakóházának kézműves foglalkozásain, a hagyományokat követve mindig vásárolunk búcsúfiát Mária ünnepén, a tavasz közeledtével pedig alig várjuk, hogy a Kastélykertben sokszínű programokon szórakozhassunk családdal és barátainkkal. Teljesen magától értetődő számunkra, hogy a városi ünnepeken marhapörköltet és csőregét fogyasztunk pálinkával, miközben ismerős citeramuzsikát hallgatunk, vagy nyári hőségben megmártózunk a Nádas-tó vizében és az Ökopark pallósoráról bivalyokat fürkészhünk. Észrevétlenül váltak mindennapjaink részévé a település egykori határait jelző kőkeresztek, vagy a Szabadság teret rendületlenül őrző Petőfi-, Arany- és Szent István-portrék, de az otthonainkban használt seprűk és garabolyok, a konyhá-

inkban fellelhető méz, eper és örölpaprika is mind-mind a helyi értéktár fontos és különleges részét képezik.

Talán még nem is gondolkodtunk el azon, hogy mi lehet a református templom zárt ajtaja mögött, hogy mitől annyira egyedi a lovas motívumokkal díszített Budai-citerák hangzásvilága, hogy miért éppen Nepomuki Szent János szobra köszönti a Szeged felől hazatérőket, és hogy mitől olyan különleges a Fehér-tó madárvilága vagy halállománya. A Sándorfalva kincsestára c. kiadványunkban ezekre a kérdésekre keressük a választ, és igyekszünk kellő alaposággal feltárni az épített és természeti környezet, a kulturális örökség, a turizmus és vendéglátás, az agrár- és élelmiszergazdaság területéhez kapcsolódó értékek sajátosságait.

Sándorfalva értékeinek sokfélesége jól megfigyelhető a városi címer ábrázolásaiban is, mely a Pallavicini-család címeréből eredően kék és arany színeivel utal arra, hogy az őgróf a szegedi nagy árvíz után a dolgozni akaró embereknek művelési területet adományozott. A címerpajzs sakkozásának kék mezőiben póling lépdél zöld zsombékon, másutt halak úsznak balra és jobbra, kifejezve a környező táj természeti gazdagságát. A csoroszlya és a felfelé forduló ekevas Sándorfalva lakóinak szorgalmát és élénk gazdasági életét jelképezi, a citera a lakosság kulturális fogékonyságára és a híressé vált citerazenekarra utal. Mivel Sándorfalva története és értékeinek kialakulása szorosan összefonódik a Pallaviciniek tevékenységével, a fejezetek sorát is a városalapítással, az őgrófi családdal való kapcsolat bemutatásával indítjuk. Ezt a szellemiséget követve könyvünkben elsősorban a címerből ismerős színeket használtuk: a kék címek különböző árnyalatai az értékek sokszínűségét jelzik, az aranyozott háttérű riportok, beszámolók és receptek pedig jól mutatják, hogy milyen gazdag érzelmvilággal, hányféle kötődéssel őrizzük ma is Sándorfalva értékeit.

A könyv megírásakor figyelemmel kellett lennünk arra a tényre, hogy 2019-ben, a település alapításának 140. évfordulójára készítettünk egy újszerű várostörténeti kiadványt, tematikájában és képanyagában is igazodva a modern olvasói igényekhez. De miben tudunk újat mutatni fél évtized múltán Sándorfalváról, a település értékeiről? Minden fejezetben igyekeztünk új szempontok alapján, vagy más témákra fókuszálva tárgyalni az anyagot: betekintettünk az egykori Pallavicini-uradalom gazdasági életébe, elemeztük a katolikus templomban látható szekké-ábrázolásokat, szubjektív visszaemlékezésekkel idéztük fel Budai Sándor hagyatékát és a citerazenekar történetét az alapítástól egészen napjainkig, szakmai szempontokat érvényesítve kibővítettük a természeti környezetet bemutató fejezet anyagát, és ötleteket adtunk többek között a finom marhapörkölt elkészítéséhez vagy a méz sokoldalú felhasználásához.

Fontosnak tartottuk ugyanakkor, hogy ne egy néhány oldalas prospektus készüljön az értéktárban szereplő tételekről, nem elégedtünk meg a helyi értékek tárgyilagos és rövid bemutatásával, hiszen ezek az információk akár a vi-

lághálón is az olvasó rendelkezésére állnak. Inkább hosszú és izgalmas oknyomozásba kezdünk, hogy kiderítsük, miért válhatott valami értékké, és kik azok a személyek, akik meghatározóak voltak annak kialakításában vagy máig tartó formálásában. Dr. Juhász Antal néprajzkutató a sándorfalvi tanyavilág bemutatásához heteken keresztül járta a vidéket és beszélgetések alkalmával gyűjtött adatokat – mi autóval közlekedtünk és telefonon egyeztettünk időpontot a riportokhoz, de felgyorsult világunkban még az is előfordult, hogy csak e-mailben és skype-on tudtunk kommunikálni, vagy egy rögtönzött piaci beszélgetést rögzíteni egy érték bemutatásához. Egyvalami azonban közös volt a beszélgetésekben: mindenki örült, hogy mesélhet egy kicsit az életéről, a hobbijáról, és arról, hogy milyen sok szállal kötődik a településhez.

Sándorfalva értékei nemcsak azoknak fontosak, akik ide születtek, idővel a betelepülők életét is igazi otthonná varázsolhatják. Ez történt a csaknem két évtizeddel ezelőtt városunkba költöző Ladányi Zsuzsával is, aki újságíróként és rádiósként szerzett tapasztalatával nemcsak a könyvben szereplő riportok elkészítésében vállalt meghatározó szerepet, hanem előremutató javaslataival, hasznos szakmai és stilisztikai észrevételeivel kitartó segítőként kísérte végig a kiadvány megszületésének folyamatát. A kertjében készített akvarell festményeken megjelenik a sándorfalvi táj szépsége és az épületek egyedisége, jól mutatva azt, hogy a körülöttünk lévő értékek észrevétlenül át- meg átszövik gondolatainkat, hatásuk tetten érhető a mindennapokban és a művészeti életben egyaránt.

Hiszünk abban, hogy legyünk akár a könyv megalkotói vagy az olvasói, közös feladatunk, hogy településünk másfél évszázados hagyományait, az itt kialakuló értékeket méltóképpen megőrizzük és örökségként továbbadjuk a jövő generációinak. Sándorfalva szerencsés helyzetben van, mert már a bölcsődések is zászlókat tűznek a Petőfi-szobor talapzatához március 15-én, az óvodások néptáncos műsorral készülnek a ballagásukra, körjátékkal ünneplik a Mária-napi búcsút és Mézes reggelivel gondoskodhatnak egészségük védelméről. Az általános iskolások a városalapítóról elnevezett intézményben, a Pallavicini-családdal való élénk kapcsolat nyújtotta biztonságban, tanórai keretek között is foglalkoznak a település múltjával és értékeivel.

Egy helytörténeti kiadvány megjelenése mindig ünnep a település számára, ezért gálaműsorral egybekötött, teltházas könyvbemutatót szerveztünk a sándorfalviaknak 2023. április 28-án a Budai Sándor Művelődési Házban. A színpadon a Kiss Mátyás Néptánc Együttes iskolás csoportja sárközi cinegés táncokat adott elő, Fülöp Ádám és Márton Réka dél-alföldi táncokat mutatott be, a Sándorfalvi Kamarakórus két dallal szórakoztatta a közönséget, a Budai Sándor Citerazenekar pedig a fél évszázaddal ezelőtti Arany Páva Fesztivál sikereit elevenítette fel archív felvétel és élő koncert segítségével.

A KERESZTFÁHOZ MEGYEK

A kereszt a szenvedés jelképe kilépett a templomból, a szakrális térből és a mindennapi élet, a munka, a szokásvilág tárgyi emlékévé lett. Ezekről az útmenti emlékeinkről olvashat, aki ezt a kötetet a kezébe veszi. Első önálló kötetem jelent meg 2023 őszén, a családom támogatásával, magánkiadásban. A 248 oldalon 18 Makó környéki település 91 útmenti keresztje lett feldolgozva, bemutatva. A könyvben térképeket is talál az olvasó, melyeken jelezve vannak, hogy hol találhatóak ezen emlékek, a pontosság kedvéért még a GPS számot is feltüntettem.

Minden ember más-más utat kell, hogy bejárjon élete során. Vannak azonban olyan pillanatok, melyek alatt egymás útját keresszük hosszabb rövidebb ideig, hogy egymást segítve, egymástól tanulva, vagy együtt valamit létrehozva kiteljesítsük a találkozást, hogy később megerősödve, tapasztalatokkal, örömekkel felvértezve tovább járjuk ismét a saját utunkat. Egy hosszú út, megszámlálhatatlan nagy találkozások, megtapasztalások, élmények eredményeként anyaggá vált, kézzelfogható kötetét tartja kezében az Olvasó!

Közel negyedszázada, hogy találkoztam Dr. Gryaneus Tamás professzor úrral, aki a szakrális kíséptményekről tartott szemináriumi órát a SZTE néprajzi

tanszéken. Nagy ajándéka az életemnek, hogy akkor megismerhettem a professzor urat, tanulhattam tőle, s talán mondhatom, hogy barátjának fogadott. Ő nyitotta fel a szememet e kisépítményekre, melyek az ország- és dűlőutak mellett, vagy éppen a falvak utcáin, útkereszteződéseinél állnak. Tanár úr az első órán Móra Ferenc: *„Ének a búzamezőkről”* című regénye előszavát olvasta fel nekünk, hallgatóinak.

Ahogy hallgattam Móra sorait, már tudtam: ez az a téma, ez az a terület, ami az én utam lesz, amelyet szülőföldemen a Maros mentén szeretnék kutatni és megőrizni az utókornak, gyermekeimnek és az itt élőknek. Ebben az évben a szemináriumi dolgozatom a kiszombori szakrális kisépítményekről íródott, s e rövid tanulmánynak a címéül egy népének első sorát választottam: *„A kereszt-fához megyek, Mert máshol nem lelhetek Nyugodalmat lelkemnek...”*

Ez a néhány sor azóta is elkísér utamon, amerre elvezet jó sorsom. Minden településen az útmenti keresztet, szobrokat, kápolnákat keresem. Megszállottja lettem a múltunk őrzőinek, melyekről néha elfelejtkezünk, vagy a legrosszabb, hagyjuk elpusztulni azokat.

Az elmúlt években mindig találtam olyan segítőköt, támogatókat, akiket meg tudtam győzni, hogy e kisépítményeket meg kell menteni. Így Kiszombor községben sikerült öt útmenti keresztet újra szenteltetni, helyreállítani. Ezt a rekonstrukciós munkát folytattuk Makó városában, ahol is 2019 őszén, a Szegedi úton álló *Vörös-köröszőt*, majd 2021 őszén a *Görögkatolikus temető keresztjét* és az *Erdélyi püspök utcán álló Papp-féle keresztet* restauráltattuk. Makó-Rákoson pedig az egykori iskola udvarán kidőlt, elkorhadt keresztet újítottuk meg. Jelenleg folyik a *makói Jángori-kereszt* felújítása, amelyet a terveink szerint 2023 őszén szenteltetünk újra.

Egy régi vágyam teljesül, azzal hogy egybe foglaltam a Maros-völgyének szakrális emlékeit. A kötet készítésekor jött az az ötletem, hogy egy sorozatot indítsak útjára: méghozzá a Maros mente szakrális emlékei címmel. Három részre osztottam el ezt a hatalmas témát. Az első részben az útmenti keresztet, a másodikban a kálváriákat és kápolnákat és a harmadikban pedig a szakrális szobrokat mutatom be. Az érdeklődő olvasó, turista e könyvek segítségével fel tudja keresni ezeket a magányos emlékműveket. A településeket nem abc rendben szerkesztettem be, hanem ahogy a legkönnyebb, legpraktikusabb végigjárni ezt a földrajzi kis tájegységet, ahogy egy közlekedési eszközzel a legkönnyebb megközelíteni azokat. Elindulunk Klárafalva határából és a 43-as autóúton haladunk tovább, majd eljutunk Ferencszállásra, Kiszomborra, Makóra. A városból kiérve Apátfalva felé fordulunk, Magyarcsanád, Bökény, Nagylak következik, majd Csanádpalotára érkezünk. Itt visszafordulunk Kövegy felé, majd Királyhegyes, Rákos, Bogárzó, Igás, Csókás szakrális emlékeit ismerjük meg. Innen átmegyünk Földeákra, Óföldeákra és Maroslelén fejezzük be ezt a baran-

golást. A kötetben azokat a szakrális emlékeket szeretném elsősorban bemutatni, amelyek napjainkban is láthatóak, felkereshetők. Az elmúlt századok egykor állt útmenti jeleit csak felsorolom, megemlítem a települések bemutatásakor.

Köszönöm a településeken élő helytörténészek, magánemberek, egyházak, polgármesterek segítségét. Nélkülük nem jött volna létre ez a kötet, s köszönöm az elmúlt századok egykor élt lakosainak, hogy felépítették és ránk hagyták, késői utódokra ezen építményeket. Az alföldi tájunk szegényebb lenne nélkülük.

Remélem, hogy az elkészült kötet egyben figyelemfelhívás is lesz mindazok számára, akik eddig nem látták meg, vagy elmentek ezen épített örökségünk emlékei mellett. Fontos, hogy megismerjük építési történetüket, kik és milyen célból, szándékból állították azokat.

*SZIKSZAI ZSUZSANNA, A KÖTET ÍRÓJA, SZERKESZTŐJE,
A JÓZSEF ATTILA MÚZEUM IGAZGATÓJA, NÉPRAJZKUTATÓ-MUZEOLÓGUS*

RÉGI SZEGEDI KONYHA

Olvasónaplómba újra egy vaskos, közel 500 oldalas könyv került be, a címben szereplő Régi szegedi konyha, amely Ambrus Lajos főszerkesztésében megjelenő *Culinaria Hungarica* sorozat harmadik köteteként látott napvilágot. Két kötet előzte meg: Fehér Béla–Gálffy Zsuzsanna: *Kakastarély – Írások a magyar konyháról* és Ambrus Lajos: *Nagy almáskönyv*. Ez utóbbi ugyancsak olvasónaplómba került. A Szeged folyóiratban ismertettem 2023-ban. A tervezett kötetekről bátran mondható, szívesen forgatott könyvei lesznek az olvasóknak. A főszerkesztő, mint ismeretes, kötődik Szegedhez, ahol középiskolába járt, és diplomáját szerezte. Ismert és elismert író, legutóbb Mezei szorgalom című kötete az év könyve lett, e mű elkészítéséből is kivette részét.

Kötetünk két ismert szakácskönyvet tesz közzé, Rézi néniét, Doleskó Terézét és Móra Ferenc feleségét, Walleshausen Ilonáét. Az előbbi 3. kiadását 1882-ből, mert szerzője ekkor még élt, és amelyből ma csak egy példány ismeretes. Móráné szakácskönyvéből az 1922-est (*Mit főzzünk? Mindenkinek nélkülözhetetlen szegedi szakácskönyv*) vették be a kötetbe, amely őskiadásnak tekinthető, két példány maradt fenn belőle. Hozzá az előszót Móra Ferenc írta. A két könyvhöz az előszókat Cserna–Szabó András írta. A stílusuk olyan esszé, amelyekben a szerző új kutatásainak eredményei is helyet kaptak gondosan készített jegyzetekkel együtt hivatkozással a mások mellett 19–20. századi szegedi eseményeket feltáró és elemző szegedi művelődéstörténész triász, Apró Ferenc, Bálint Sándor és Péter László műveire. Például a Móra család történetéről tesz közzé új kutatási eredményeket, továbbá tisztázza a három Teréz, a három kiváló főző asszony kilétét. A kötetet Tömörkény Istvántól vett idézetek színesítik. A sorozat az előző két kötetéhez hasonlóan a könyvet korabeli és művészi képanyag kíséri, amelyek erősítik a mű szegedi hangulatát. Az előbbieket a korabeli Szegedet és sajátos életképeket (Móra család, Kőrössy bácsi halászlét főz, stb.) mutatnak be, az utóbbiak a szegedi ételek „alapanyagait”, hal, paprika, hagyma számos előfordulási formáját ábrázolják, továbbá már elkészült étel csodákról készült képeket.

A két szakácskönyv szerkezete, ha nem is teljesen, hozzávetőleg mégis hasonló. Szerepel bennük a heti étrend gazdagabb és szegényebb zsebű családok részére. Rézi néni egész évre állított össze egyet. Az ünnepi étkeket nemkülönbben felsorolják, majd következnek az egyes ételek leírásai. Bennük az alapanyagok, az egyes ételekhez szükséges mértékeikkel (Móránénál az utóbbiak pontosabban), valamint a fűszerezés egyaránt megtalálhatók az egyes receptekben. Sajátos vonása a két szakácskönyvnek, ha megnézzük egy napi fogást, annak ételeit és azok elkészítési módját megtalálhatjuk az elkészítésüknek leírásában. Elgondolkodhatunk azon, vajon miképpen lehetne elkészíteni a receptek alapján ma a száz, százötven évvel ezelőtti konyhák ételeit.

Amint Cserna Szabó András említi, mindkét szakácskönyv a polgári konyha ételeit írja le. Doleskó Terézia, Rézi néni és Móráné egy gazdagabb és egy szerényebb változatot ír le a heti étrend leírásakor, azaz a jobbmódúak és a szerényebb körülmények között élt közép polgárság étrendjét mutatják be. Mint ismeretes, Rézi néni hosszú ideig vezette a piaristák konyháját. Ha összevetjük találmra az általa leírt heti étrendet, a diákként majd szerzetesként ugyanakkor élt Váry Gellért atya visszaemlékezését, nagy hasonlóságot találunk. Rézi néni napi négy ételt sorol fel. *„Hétfő: Leves zsemlegombóccal. Rostélyos pörkölt, rizzsel. Mandulakoch gyümölcscsel, Kappan káposztasalátával. Kedd: Leves aranyos szelettel. Hús barnára párolva tört burgonyával. Szerda: Leves sült borsóval. Báránykotlett karfiollal. Sült szalonka (Sehnepf) kompóttal. Mandulás pite vajas tésztából. Csütörtök: Burgonyagombóc leves. Hús szárdeella mártással és parajjal. Töltött galamb sütve. Cimetkoch. Péntek: Tejfölös leves. Süllő vajjal és burgonyával. Kirántott kecsge kevert salátával. Túrós táska lerakva. Szombat: Leves darahaluskával. Hús pirított mártással. Kirántott csirke zöld salátával. Lincitorta. Vasárnap: Leves rizzsel. Húsos pite. Pörkölt vesepecsenye. Csokoládéköch. Báránysült uborkával. Csemege.”*

Váry Gellért az alábbiakat írja: *„Ami pedig a táplálkozást illette, igazán kifogástalan volt. Minden nap ötféle étel volt, úgymint leves, marhahús mártással, vastag étel, valamint tészta és pecsenye; vásár- és ünnepnap ehhez járult még a hatodik is, az aszetti [előétel]. Pénteken mindannyiszor a legfinomabb paprikás halak kerültek asztalunkra, melyeket, ha evett belőle az ember, nem kellett a szálkák miatt a tálba visszapökdösni, mert az egész olyan volt mintha hús lett volna. Vasárnap ebéd után még fekete kávé is volt, melyet a nagyszaltól félre eső kerek asztalkánál szoktak fölhörpölgetni a ház akkori tagjai, miközben valamelyik tápnövendék (convictor) meg az ebédlőben lévő zongorán majd holmi magyar darabokat majd operákat játszott. Akik talán nem kávéztak, azok meg szivarozva billiárdoztak.”* (A Piarista 300 éve Szegeden. Szerk. Károlyi Attila. Szeged 2022. 155.)

Az étlap és a visszaemlékezés összevetése után megállapíthatjuk, hogy Doleskó Terézia a valóságot írta le. A középosztály szintjén élő családok hasonló módon étkeztek. Az egyszerűbb étlap a szerényebb körülmények között élők részére készült. Feltehetően ők szintén a számukra leírt ételeket fogyasztották. Éppen azért ért meg a két szakácskönyv, Rézi nénié és Móránéé egyaránt hosszú időt, mert a valóságot írták le. Elérhető alapanyagokból a szegedi ízlés szerint készítették és írták le az ételeket. A két szakácskönyv megjelenése közötti majd fél évszázad során az elkészítés módja alig változott, talán valamennyit finomodott. Óvatosan állapítható ez meg, mert a főzés során minden szakácsnőnek az egyénisége alakítja és formálja az elkészülő ételt. Benne van mindegyikben a szakácsnő egyénisége.

Aki a heti étrendeket tüzetesebben vizsgálja, azok leírását megtalálja azok készítésének módjában, a keresést segíti az ételek betűrendes mutatója. A két könyv kezelhetőségét továbbá könnyíti – mint említettük -- a hasonló szerkezetük. A levesektől a mártásokon és főzelékeken, a főtt és sült húsokon át a halakig juthatunk, majd onnan a sós és édes sütemények, desszertek, kompótok és befőttek, cukorba tett gyümölcsök, savanyúságok következnek éppen úgy, ahogy az ebédek alkalmával az ételek sorrendje megkívánja.

A szegedi ételek közül kétségtelenül a halászlé a leghíresebb. A két szakácskönyvben halpaprikásként jegyezték le őket. A három közül a Rézi néni féle szegedi halpaprikás leírása áll a legközelebb a mai halászléhez. Álljon itt a receptje. *„A halpaprikához többféle halat: kecsegét, potykát, harcsát kell választani, ha azt akarjuk, hogy ízletes legyen; ezeket meg kell tisztítani, megmosni és aztán fölbontani. Vérét egy tálba kell eresztetni, a halat darabokra vágni és a vérével együtt bográcsba vagy lábosba tenni, és annyi vizet ráönteni, hogy a halat ellepje; ekkor tűzre tenni, s ha fölforrt, karikába vágott vöröshagymát, sót és paprikát rászórni, ezzel fölrázva egy óráig forni hagyjuk, de kavarni nem szabad, csak fölrázni, hogy a haldarabok egészben maradjanak. Ezen halpaprikást hosszú lével kell hagyni, ha a hal bográcsban főtt, avval adjuk föl az asztalra, a bográcsot fából készült koszorúra állítva, belőle a háziasszony szedjen minden vendégnek néhány darabot a tányérjába. Ha halászosan kívánjuk a halpaprikást főzni, akkor a szabadban a földre kell tüzet rakni, mire a szolgafát állítjuk, melynek tetején egy vashorgonynak kell lenni, amelyre a vashográcsot akasztjuk és a fõntebb írt mód szerint azt elkészítjük.”*

A két szakácskönyv a felső- és alsó-középosztály asszonyai részére készült. Ne feledkezzünk meg arról, hogy főképp az első réteg háztartásában és azon belül konyhájában háztartási személyzet munkája járult hozzá a feleség vagy házvezetõnő tevékenységéhez az az alapanyagok beszerzésétől, a piacra járástól a főzésen át a tálalásig és a mosogatásig, nem is beszélve az étrend megtervezéséről. Mindehhez természetesen megfelelő anyagi háttér szükségeltetett. A két szakácsnő célja az előbbieik között készült ételek leírása volt.

Összehasonlításképpen Bugyi István, ma nevét a szentesi kórház viseli, gyűjtése alapján néhány sorban szót ejtünk az alsóbb osztályok (kispedagógusok, parasztok, iparosok és munkások) étrendjéről. Reggelire tejet vagy teát fogyasztottak szalonnával és kenyérrel. Ebédre hamis levest, főzeléket, olykor zsírban sült krumplit, tésztát tálaltak. Egy héten kétszer hús, főképp szárnyas került az asztalra. Gondoljunk csak arra, hogy a két szakácskönyv leírása szerint minden napra került hús, pénteken hal, az asztalra. Vasárnap természetesen gazdagabban étkezett az egyszerűbb nép is. A leves és sült hús után sült tészta is került az asztalra harmadik fogásként. Amint láthattuk, az egyik osztályból a másikba lépés mások mellett az étkezésben is nagy váltással járt.

A két szakácskönyv olvasásakor a gasztronómiai ismereteink bővítése mellett társadalmi helyzet elemzésére ugyancsak lehetőségünk nyílik. Továbbá gyarapodhatnak tájnyelvi és szaknyelvi ismereteink. Belőlük számosat megfejt Cserna-Szabó András a Szavak magyarázata című rövid szótárában. Nem fedkezhetünk meg a két szakácskönyv néprajzi vonatkozásáról sem. Tehát a két kötet a gasztronómia történeti értékein túl több tudományág művelői számára forrásértékű alkotás. Közreadóit mindenképpen dicséret illeti. Használatát pedig irodalomjegyzék és mutatók könnyítik meg.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

TAGSÁGUNK

EGYESÜLETÜNK MUNKÁJÁT SEGÍTŐ ÉRDEMES HONISMERŐ

Farkas István

Fiatalok nevelője, fák megmentője: a szegediek híres történelemtanár

Farkas István történelemtanárt Szegeden szinte senkinek nem kell bemutatni, neve legendaként cseng. 43 éven át tanított az egyik legjobb nevű helyi gimnáziumban, kalandos élete sok tanulságot hordoz minden generációnak.

Farkas tanár úrnak bár jócskán van mire büszkének lenni, az igazán nagy emberekre jellemző szerénységgel és kedvességgel fogadott. Bár én nem lehettem a tanítványa – mivel nem Szegeden nőttem fel –, ahogy elkezdtünk beszélgetni, így is azonnal megcsapott a belőle áradó intellektus, jóindulat, kicsit talán irigy is lettem azokra, akiknek több éven át adta át tudását. Ő az az ember, akivel ha beszélget valaki fél órát, úgy érzi, több lett általa, adott valamit az életéhez. Olyan élettapasztalatot, amelyet tankönyvekből nem lehet elsajátítani.

A boldog gyermekkor

Farkas István a Bács-Kiskun vármegyei Öregcsertőn született. Későbbi beceneve, az „Öreg”, részben innen eredt, részben a mindig is komoly mentalitása folyománya volt. Gimnáziumi éveit Kalocsán töltötte kollégistaként, itt érettségizett 1960-ban. Bár az intézményben katonás szigorral nevelték a diákokat, neki ez sosem jelentett problémát, sőt, számára ez a kiszámíthatóság jelentette a biztonságot.

– Itt mindenki tudta, mit kell ahhoz tenni, hogy valaki elismerést kapjon. Az emberség és a tanulás volt a fokmérő, ez utóbbi az adott diák adottságaihoz mérten. Másrészt én a biztonság híve vagyok, szeretem előre tudni, hogy mikor, milyen körülmények között kapom a pofont – tette hozzá mosolyogva a tanár úr.

Élete legszebb és legmeghatározóbb éveit tartja számon azóta is a kollégiumi éveket, amelyre élete későbbi, akár nehezebb szakaszaiban is feltöltődést jelentett visszaemlékezni.

Sport és újságírás

Farkas tanár úr 1960-ban felvételt nyert a szegedi Bölcsészettudományi Kar magyar-történelem szakára. Itt hamar megcsapta a hallgatói autonómia szele, élvezte az aktív egyetemi éveket.

– *Meglepett a hallgatói önkormányzat működése, amely véleményt mondhat, engem meglepetésként ért, hogy bele lehet szólni a dolgokba. Hamar belejöttem a játékba* – mesélte a tanár úr.

Egyetemi tanulmányai alatt az elme magasszintű képzése mellett a test edzéséről sem feledkezett meg: aktívan, elhivatottan sportolt, amelyhez – mint kiderült – jócskán volt tehetsége is.

– *Ekkor az életem úgy nézett ki, hogy heti öt nap edzés, hétvégén verseny. Egyrészt röplabdáztam, NB2-es csapatban, valamint az atlétika már korábban is megszólított. Súlylökésben középiskolás koromban országos diák bajnokságon második helyezést értem el. Lengyelországba is kivittek nemzetközi versenyre, címeres mezben. Erre nagyon büszke voltam, hatalmas élmény volt* – mesélte lelkesen Farkas tanár úr.

A sport mellett az újságírás is egyre nagyobb teret kapott Farkas István életében az egyetemi évek alatt. A Szegedi Egyetem című lapban rendszeresen publikált.

– *1963-tól újságírással is foglalkoztam, volt, amikor Mészáros Rezsővel, az egyetem későbbi rektorával ketten írtuk a lapot. 600 forintos szerződésem volt, amely egyetemistaként jó pénz volt* – elevenítette fel.

A nagybetűs élet kezdete

1965-ben, az egyetem elvégzése után a Szegedi Egyetem munkatársa lett Farkas tanár úr, emellett a Délmagyarországban is publikált, főként sport témában tudósított. Még ebben az évben aztán bekapogtatott az állás, amelyre nem tudott nemet mondani.

– *Kaptam nyáron egy levelet, hogy menjek be a rektoriba. (Ekkor még az egyetem segített a hallgatóknak elhelyezkedni.) Ott közölték velem, hogy megüresedett egy állás a Ságváriban, és rám gondoltak. Örömmel elfogadtam a lehetőséget* – emlékezett vissza a pedagógus.

A tanár úr azonnal kapott egy osztályt. Közben a Délmagyarországtól is megkeresték egy állásajánlattal, de a tanári pálya jobban vonzotta. Mint mesélte, ezekben az években nagyon lelkes tanári kar tevékenykedett, az úgynevezett „fényes szelek nemzedéke”. Ők azok a pedagógusok voltak, akik az 1940-es években működő népi kollégiumokból kerültek ki. Ezen intézmények a szegény, jellemzően paraszti származású, de kiemelkedően tehetséges fiataloknak nyújtottak továbbtanulási lehetőséget.

Farkas tanár urat hamar „beledobták” a mélyvízbe a Ságváriban: nemcsak nappali, hanem levelező tagozaton is tanított, valamint tanácsadó tanári feladatokkal is ellátták. Közben a magánélete is tartogatott számára örömeket.

– *1966-ban megnősültem. Négy évet a gimnáziumi épületben laktunk, 19 forint jelképes lakbért kellett fizetnünk. Bár nem volt sok a fizetésem, de így azért félre tudtunk tenni valamennyit. 1971-ben egy bécsi körúti lakásba költöztünk* – mesélte a tanár úr.

Büszkeségek

Farkas tanár úrnak 250-300 körüli tanárjelöltje volt a pályafutása során. Szívesen fogadott magántanítványokat is, leggyakrabban a jogi karra készített fel diákokat. Elhivatottságát jelzi, hogy még a hétvégéket is örömmel „áldozta be” e cél oltárán. Tanítványai között számos komoly karriert befutó diákot találunk, egyetemi oktatókat, tudósokat, szakterületük jeles mestereit.

Arra a kérdésre, hogy volt-e kedvenc diákja, nem tudott egy személyt kiemelni a tanár úr, többen is emlékezetesek maradtak számára: sok különböző élet, érdekes történetekkel.

– *Amikor osztálytalálkozókra megyek, utána sosem tudok elaludni, olyan sok emlék áraszt el. Eszembe jutnak a sok évvel ezelőtti történetek, és mindig örömmel hallgatom, ha azóta is jól alakult a diákjaim élete* – merengett el Farkas tanár úr.

Kiemelkedő munkáját több címmel, díjjal is elismerték: ilyen volt például az „Oktatásügy kiváló dolgozója” elismerés, de talán a legbüszkébb az 1985-ben elnyert „Kiváló tanár” címre.

A gazdag életmű mellett a doktori disszertációra is maradt ereje Farkas tanár úrnak: 1972-ben védte meg irodalomtörténeti témájú értekezését „Régi magyar irodalom és magyarságszemlélet Nagy László esszéírói munkássága” címmel.

Utoljára 2008-ban állt a katedrán, így csúcstartó a ledolgozott évek számában: 43 éven át vezette be a történelem (és bizonyos időszakokban az irodalom) szépségeibe a fiatalokat.

Kalandos élet

A tanári pálya néhol feszültségeket is hordozott Farkas István számára. Mái emlékezetes történet 1966-ból, amikor a forradalom 10 éves évfordulójára provokatívnak számító akcióval készültek egyes diákok.

– *Ságvárisokat is elkapott röpcédulákkal a rendőrség, fegyelmi eljárást indított ellenük az igazgató. Nekem ekkor sikerült egy diákot megmentenem a kizárástól* – emlékezett vissza Farkas István.

A tanár úr talán egyetlen dolgot hiányol az életéből, hogy nem tett hivatalos nyelvvizsgát. Öt idegen nyelvet tanult: egy évet finnül, emellett oroszul, latinul, németül és angolul. Némelyik nyelvvél sikerült jó szintre eljutnia, de erről hivatalos papírt nem szerzett.

Örök szenvedély: a növények

Farkas tanár úr napjai nyugdíjasként is aktívan telnek. Gyerekkora óta meglévő szenvedélyének, a növényekkel való foglalkozásnak sok időt szentel. A szegedi fák megmentőjeként is ismert a neve, azon kevesek közé tartozik, aki nemcsak beszél róla, hanem aktívan tesz is a fákért.

– *Amióta az eszemet tudom, nagyon szeretem a fákat, növényeket. 16 éves koromig tanyán éltünk a szüleimmel, ahol apám fákat telepített a földjén. Amit meg lehetett tanulni róluk, azt itt megtanultam* – mesélte.

Szinte minden fát ismer Szegeden, némelyiket gondozásba is veszi. Véleménye szerint a város zöldítésekor nem új fajoktól kellene várni a csodát, hanem a meglévő, őshonos fákkal kellene jobban bánni: gondozni, élni hagyni. És hihetünk neki, nála jobban talán senki nem ért ehhez: a gondozáshoz, neveléshez, az élet elindításához, legyen szó akár fákról, növényekről, akár rólunk, emberekről.

TAMÁSI A. ÉVA

KITÜNTETTJEINK

A Honismereti Szövetségtől
HONISMERETI MUNKÁÉRT ÉREM
kitüntetést kapott 2023-ban

GEORGIADES ILDIKÓ
(LAUDÁCIÓ)

Georgiádes Ildikó Csongrádon született 1963. április 20-án. Általános és középiskolai tanulmányait Csongrádon végezte: a Síp Utcai Általános Iskolában, és a Batsányi János Gimnáziumban. A szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán történelemtanári oklevelet szerzett. 1981-től a Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi -Levéltárának munkatársa: 1981-től előadó, 1984-től levéltárkezelő, 1988-tól levéltáros, 2000-től főlevéltáros, 2001-től igazgató (2014-től osztályvezető), 2011-től főtanácsos. A '80-as évek közepétől a levéltári munka minden szakterületét korszakhatár nélkül végzi. Munka-

társa volt a Csongrád Megyei Levéltár Segédletek című sorozat több kötetének: Csongrád város levéltára 1726-1950 (1996), Egyesületi iratok a Csongrád Megyei Levéltárban (2003), dr. Katona Imre fondjának ismertető leltára (2004).

Szakmai, helytörténeti tevékenységének főbb területei: kiállítások rendezése; levéltári, helytörténeti kiadványok szerkesztése; ismeretterjesztés; konferenciák, helytörténeti matinék, ismeretterjesztő előadások szervezése.

Társadalmi tevékenységei: Oppidum Csongrád Alapítvány alapító, kuratóriumi tag (1995-), Millenniumi Munkacsoport tagja (1999-2000), Magyar Levéltárosok Egyesületének tagja (1995-2020), Koch Sándor Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Csongrádi Szervezetének tagja (2005-), Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja (2008-) elnökségi tagja (2009-), Csongrád Települési Értéktár Bizottság tagja (2016-);

Elismerései: Művelődési és Köznevelési Miniszteri Dicséret (1990), Kosuth Szövetség Oklevele (1998), Elnöki Dicséret – Csongrád Megye Közgyűlése (2001), Honismereti Emléklap (2009), Csongrád Megye Közművelődéséért Díj (2011), Oltvai Ferenc Díj (2011), Pro Urbe Csongrád (2016).

Személyén keresztül a helytörténet kutatás intézményhez és civil szervezetéhez egyaránt kötődik. Hívja és összefogja az Oppidum Csongrád című helytörténeti periodika köré csoportosult szerzőket, a helytörténeti, honismereti munkássága során figyelmet fordít a diákok számára tudományos ismeretterjesztő előadások szervezésére, ápolja a helytörténetet, honismeretet népszerűsítő csongrádi honismerők emlékét.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájában tevékenyen vesz részt. Az egyesület munkáját szervező munkájával, programok rendezésével, írásaival segíti. Új tagok egyesületbe hívása, a térség tagjainak összefogása is munkájának része. Írásai jelentek meg a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Évkönyveiben, a helytörténeti felolvasó ülések résztvevője, előadója volt. A megyei közgyűléseknek több alkalommal szervezője, vendéglátója. Ötletgazdája a 2009-ben Csongrádon megrendezésre kerülő honismereti versenynek, mely a rendezőknek köszönhetően már határokon átívelő versennyé vált. A XLIV. Országos Honismereti Akadémia csongrádi programjának összeállítója, összefogva a csongrádi honismerőket velük közösen egyik szervezője. Az egyesület által szervezett VIII. Honismereti Civil Regionális Találkozóznak helyi szervezője és előadója volt.

Az évtizedek alatt a csongrádi és a vármegyei honismereti munkának megkerülhetetlen személyisége lett. Méltó és tevékeny utóda a jeles csongrádi honismerőknek. Mindezen munkáinak elismeréséül javasolja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöksége Georgiádes Ildikónak a Honismereti Munkáért Érmét.

Honismereti munkájukért 2023-ban
EMLÉKLAPOT
kaptak

DR. SZÉLL GÁBOR

DR. TÓTHNÉ FACSKÓ ZSUZSÁNNÁ

Egyesületi tagjaink közül többen más,
rangos elismerésben részesültek

APJOK VIVIEN, az SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai
Tanszék egyetemi tanársegédje –
a Doktoranduszok Országos Szövetsége Közösség a tudományért díj

DELI JÚLIA – Kiskundorozsmáért Emlékérem

DOROSMAI BÚZAKALÁSZ CITERAZENEKAR –
Kiskundorozsmáért Emlékérem

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA ÉS DIÁKJAI Kazinczy-jutalom

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA – Péchy Blanka-díj

NÉMETHNÉ DR. BALÁZS KATALIN – Maróthy István Díj

NÉMETHNÉ DR. BALÁZS KATALIN – Szeged Ifjú Tehetségeiért Díj

SÁNTÁNÉ KURUNCZI MÁRIA – a Kardoskúti 2023-ban meghirdetett
Nyugdíjas Vers- és Prózaíró Pályázat különdíja

TASNÁDI GÁBORNÉ Kölcsey-érem

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET TAGJAI 2023-BAN

Prof. dr. Blazovich László tiszteletbeli elnök

Dr. Kováts Dániel tiszteletbeli tag

1 Ábrahám Vera	28 Firtás Zoltán
2 Ádok István	29 Forgó Géza
3 Ádokné Debdreczeni Ilona	30 Georgiádes Ildikó
4 Antal Tamás Prof. dr.	31 Gergelyné Bodó Mária
5 Apjok Vivien	32 Gilicze János
6 Aszalai Magdolna	33 Hankovszky Zsolt Zoltán Dr.
7 Ávéd János Dr.	34 Hegedűs Márta
8 Balassa Istvánné	35 Hegedűsné Gera Éva Dr-né
9 Baranyi Katalin	36 Huszár Szabolcs
10 Bárkányi Ildikó Dr.	37 Jazimiczkyne dr. Tanács Erzsébet
11 Beller Edit Katalin	38 Kacziba Ágnes Dr.
12 Berencsiné Dudás Katalin	39 Kasuba Róbert István Dr.
13 Biernacki Karol Dr.	40 Katkó József
14 Bodó Ferencné	41 Katkóné Bagi Éva
15 Bogoly József Ágoston Dr.	42 Károlyi Attila
16 Csurgó Zsuzsanna	43 Kelemen Gábor
17 Csüllögné Balog Judit	44 Kemény Lajosné
18 Deli Alex	45 Kerekes Ibolya Ilona
19 Deli Julianna	46 Kiss Árpádné
20 Dérné Bozóki Éva	47 Kocsis Pál
21 Dobayné Deák Éva	48 Kocsis Pálné
22 Dunai Józsefné	49 Kocsis Tamás
23 Endrész Erzsébet	50 Komáromi Csaba
24 Erdélyi Mónika	51 Kovács Lajos
25 Faragóné Szénási Emese	52 Kovácsné dr. Faltin Erzsébet
26 Fári Irén Dr.	53 Krämmer Erika
27 Felletár Zsolt	54 Kröni Katalin

55	Lajkó István	79	Pintérné Szurovecz Irén
56	Lajkó Istvánné	80	Pusztainé Kolenák Viktória
57	Lantos Imre	81	Rigóné Szabó Erzsébet
58	Lázár Emőke Adrienn	82	Rostáné Hajdu Erzsébet
59	Linczer Jánosné	83	Sántáné Kurunczi Mária
60	Lőkös Mihály Sándor	84	Sávainé Gombos Erzsébet
61	Lőkös Sándorné	85	Schmidt Józsefné Dr-né
62	Marjanucz László Dr.	86	Simon András Dr.
63	Markos Gyöngyi Dr.	87	Sonkoly Ágnes
64	Matuszka Istvánné	88	Szabóné Kiss Éva
65	Molnár Anita	89	Szerdahelyi Péterné Dr-né
66	Molnár Mária	90	Székely Miklósné
67	Molnárné Ferenczy Valéria	91	Szénásiné Bari Gyöngyi
68	Móra József	92	Széll Gábor Dr.
69	Nagy Gábor	93	Sziksza Zsuzsanna
70	Némethné dr. Balázs Katalin	94	Tasnádi Gáborné
71	Németh György	95	Tímár Ferenc
72	Ormos Zsuzsanna	96	Tószegi Gyula
73	Ottohál Andrea	97	Tóth István Dr.
74	Ősz Károly Dr.	98	Tóthné Facskó Zsuzsanna Dr-né
75	Pál Lászlóné	99	Varga Róbert
76	Pálinkó Máté	100	Veszelinov Dánielné
77	Pintér István	101	Virág Etelka
78	Pintér István ifj.	102	Zeitler Ádám

Elnökség

Dr. Marjanucz László elnök
Károlyi Attila elnökhelyettes
Gergelyné Bodó Mária titkár
Georgiades Ildikó
Kemény Lajosné
Lőkös Sándorné
Dr. Fári Irén
Zeitler Ádám

Egyszemélyes szervek:

Prof. dr. Antal Tamás jogi tanácsadó

Szénásiné Bari Gyöngyi gazdasági tanácsadó, gazdasági vezető

Dr. Ősz Károly általános tanácsadó

Némethné dr. Balázs Katalin jegyzőkönyvvezető

Felügyelő Bizottsági tagok:

Endrész Erzsébet elnök

Dr. Szerdahelyi Péterné elnökhelyettes

Kröni Katalin tag

Szeged, 2023. február 10.

DR. MARJANUCZ LÁSZLÓ ELNÖK

ÚJ TAGJAINK BEMUTATKOZÁSA

DELI ALEX

1993-ban Szegeden született. A szeged-dorozsmai Orczy István Általános Iskola elvégzése után Szegeden, a Hansági Ferenc Iskolában szerzett kereskedő végzettséget. Szülei, Deli Albin és Deli Júlia mellett, a Dorozsmai Tájházat üzemelteti, és rendezvényeket szervez ott. Segítsége nélkülözhetetlen a rendezvények megvalósításakor. Egyesületünk rendezvényeinek is helyet biztosítanak. Más rendezvényeinken fotós feladatokat vállal.

DÉRNÉ BOZÓKI ÉVA

Dérné Bozóki Éva vagyok a Szegedi Városi Kollégium Janikovszky Éva tagintézményében tanítok. Szívügyem a népi kultúra és a természetvédelem. Népi kézműves-szakkört vezetek, ahol népi kultúrával is foglalkozunk, illetve az egész kollégiumi diákság számára is szervezek népi hagyománnyal kapcsolatos programokat. A közös sütésektől (mézeskalács, Luca-pogácsa, farsangi fánk, húsvéti kalács) kezdve a kvízzjátékokig. Rendszeres kapcsolatot ápolok az alsó-

városi Napsugaras Tájházzal, ahová el szoktunk menni foglalkozásokra, illetve a tájház vezetője is eljön minden évben a kollégiumba, kvízzjátékot, vagy valamilyen kézműves tevékenységet tartani. Idén meglátogattunk Fetter Ferencné Marika nénit is, a Népművészet Mestere díjjal kitüntetett népi iparművész hímzőasszonyt a népikézműves-szakkörösök néhány képviselőjével. Hímzésmintát gyűjteni mentünk saját tervezett munkánkhoz.

A természet iránti fogékonyság kialakítása érdekében is számos kvízzjátékot készítettem, és programot szerveztem már kollégiumunk diákjainak. Ebben a tanévben egy 10 programból álló környezetvédelmi- és honismereti projektet valósítunk meg 5 kollégium diákjaival a Tiszához kapcsolódóan.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület programjain már majd egy éve részt veszek. A kollégiumunkban a digitális oktatás alatti időszakban végzett népi hagyománnyal kapcsolatos tevékenységekről tagintézményvezetőmmel, Dr. Tóthné Facskó Zsuzsánnával együtt be is számoltunk a VI. Regionális Honismereti – Helytörténeti Tanári Műhelyben. Jelen voltam több, az egyesület által szervezett rendezvényen, koszorúzáson, múzeumlátogatáson, kiránduláson, könyvbemutatón. Élvezetesnek és építőnek találtam ezeket a programokat, és jól éreztem magam az egyesület tagjai között, akik nagyon közvetlenek és kedvesek voltak, ezért szeretném kérni felvételemet a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe.

JAZIMICZKYNÉ DR. TANÁCS ERZSÉBET

Jazimiczky dr. Tanács Erzsébet vagyok, Szegeden születtem 1952-ben. Itt tanultam és dolgoztam a 2012-es nyugdíjba vonulásomig. Már gimnazista koromban érdekelt a lakókörnyezetem. Magyartanárunktól kaptunk olyan feladatot, hogy keressük meg Szeged irodalmi emlékhelyeit. Érdekes volt rácsodálkozni a hírességek lakhelyére. 1969-ben az EDÜ-re készítettem pályamunkát, amit arany oklevéllel jutalmaztak. A téma: az 1918-19-es szegedi események még élő

személyek elbeszélései alapján. Akkor szembesültem először azzal, hogy nem mindegy, milyen pártállású az adatközlő. A JATE történelem-pedagógia szakán végeztem 1976-ban. Pedagógiából doktoráltam 1982-ben. Amikor tanítottam, minden tananyaghoz a helytörténetet is kapcsoltam. A Partiscumtól kezdve, Szeged mint fővároson át, az 1956-os események kirobbantásában szerepet játszó egyetemisták 12 pontjáig. Sokszor készítettem fel diákjaimat helytörténeti vetélkedőkre, és szerveztem honismereti versenyt az iskolában. A történelem mellett érdekelt a „szögedi nemzet” néprajza, földrajza. Számos könyvet gyűjtöttem ezekkel kapcsolatban. Több helyről is kaptam ösztönzést, hogy jelentkezsem a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe.

DR. SIMON ANDRÁS

Dr. Simon András egyetemi docens

Születési hely és idő: Nagykanizsa, 1973

e-mail: asimon@hung.u-szeged.hu

Tanulmányok, végzettség, tudományos fokozatok:

1979–1987 Rozgonyi úti Általános Iskola, Nagykanizsa

1987–1991 Batthyány Lajos Gimnázium, Nagykanizsa.

Érettségi vizsga (minősítés: kitűnő)

1991–1996 József Attila Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Szeged – magyar-történelem szak

1994–1998 József Attila Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Szeged – néprajz szak

Államvizsga és diploma magyar-történelem szakokon (minősítés: jó)

Diplomamunka: A Nagykanizsa környéki szőlőhegyek szervezete és őrzése történeti-néprajzi megközelítésben (Témavezető: Dr. Juhász Antal)

Végzettség, képesítés: magyar-történelem szakos középiskolai tanár

Államvizsga és diploma néprajz szakon (minősítés: kitüntetéses diploma)

Diplomamunka: A szőlőfeldolgozás és mustnyerés eszközei a magyar szőlőkultúrában, különös tekintettel a főfás szőlőprésekre

Végzettség, képesítés: etnográfus (Témavezető: Dr. Bellon Tibor)

1998–2001 3 éves PhD képzés, ELTE, Európai etnológia doktori program

PhD fokozat szerzése (minősítés: summa cum laude – 100%)

A disszertáció címe: A technológia és a minőség összefüggése a szőlőfeldolgozás–mustnyerés munkafolyamatában. A dél-zalai példa

Témavezető: Prof. Dr. Paládi–Kovács Attila

Nyelvtudás: német (nyelvvizsga: középfok A + B), angol, orosz (alapszint)

Szakmai érdeklődési terület: anyagi kultúra, életmód, agrárnéprajz, szőlő- és borkultúra, táplálkozáskultúra, megalkotott hagyományok, vizuális antropológia

Munkahelyek: 2001-től Szegedi Tudományegyetem BTK, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

SZABÓNÉ KISS ÉVA

Szabóné Kiss Éva vagyok. 1958-ban Makón születtem, ahol azóta is élek a családommal.

Szegeden a Kőrösy József Közgazdasági Szakközépiskolában érettségiztem, majd a végzettségemnek megfelelő állásokban dolgoztam. Jelenleg egy lottózóban dolgozom Makón.

Szeretek emberekkel foglalkozni, mindig érdekelt a történelem és a hagyományörzés. A Makói Honismereti Körnek és a Dr. Mihálka György vegyeskar-nak is tagja vagyok, és önkénteskedtem a Múzeumban is. Szívesen kirándulok családommal és a barátaimmal, akikkel felkeressük a történelmi helyeket. Ismerőseim is tagjai a Csongrád megyei Honismereti Egyesületnek, ezért szeretnék én is közéjük tartozni.

TASNÁDI GÁBORNÉ

Tanár voltam Szegeden, a Rókusi-iskolában 36 évig, de közben is vándortáboroztam, diák- és tanárcseréket szerveztem. Amikor nyugdíjba mentem, másfél évet meg rátanítottam, aztán egy ismerős szólt, hogy utoljára indul az egyéves idegenvezetői képzés, és beiratkoztunk. (Azóta kétéves a szak.) Úgy voltam vele, ha még öt-hat évig dolgozom, már akkor is megérte. Most tizenharmadik éve csinálom, és nincs vége. Tucatnyi nagy utat vittem a Baltikumba, Szentpétervárra, Angliába. Hat éve már csak Szegeden vagyok, a Tourinformnak dolgozom. Tíz éve létrehoztuk Nyári Zsuzsannával a Tourismát. A tematikus sétákra elsősorban a szegediek kíváncsiak, harmincnál is több témában sétálunk.

VESZTESÉGEINK 2023-BAN

DR. KOVÁTS DÁNIEL
(1929–2023)

**Emelt fővel, nemes lélekkel az anyanyelvi kultúra
és a honismeret szolgálatában
KOVÁTS DÁNIEL 90 ÉVES**

Vándoréveim arra tanítottak meg, hogy nem az anyagi, hanem a lelki, az érzelmi és a szellemi vagyon határozza meg boldogságunkat. (Dr. Kováts Dániel)

2019. december 2-án Miskolcon köszöntötték dr. Kováts Dániel irodalomtörténészt, ny. főiskolai tanárt közelgő 90. születésnapja alkalmából a Miskolci Akadémiai Bizottság dísztermében egykori kollégái, tanítványai, barátai, családtagjai és évtizedek óta tisztelői – szép, megható perceket átélve. Felvetődhet a kérdés, hogyan kapcsolja össze országunk észak-keleti és dél-keleti régióját egy tudós nyelvész-irodalmár, aki életének „csak” egyötödét élte Szegeden? Milyen ember lehet az, akinek személyes köszöntésére télvíz idején több száz kilométeres utazást is örömmel vállaltak egykori Csongrád megyei, szegedi munkatársai, ma is barátai? Miért érezték feltétlenül szükségesnek, hogy jelen legyenek életének ezen a jeles ünnepén? Azért, mert ez alkalommal nem elsősorban az országszer-

te ismert tudóst, a magyar anyanyelvi kultúra egyik legkiemelkedőbb istápolóját keresték fel, hanem egy mindenekfelett nagyra becsült EMBERT, aki 90. életében, alkotó erőinek teljében olyan kötettel lépett a nyilvánosság elé, amely személyes életútján át mutatja be az átélt idők történelmi sorsfordulóit. Ez alkalommal ugyanis a méltató köszöntők mellett megtartották új önéletrajzi kötetének bemutatását, amelyet – minden jelenlévő öröme – jórészt ő maga mondott el a rá jellemző szerénységgel, finom humorral és némi meghatottsággal.

Vándorúton – Egnapi járóföld. Vándorlások az emlékek útján. Kerülők, kanyarok, buktatók, emelkedők, lejtők. Stációk.

Kováts Dániel 1929. december 22-én Szlovákiában, Kassa közelében, Abaújnádasdon, nagypapa kúriájában született (ma Szlovákiában van, a Hernád völgyében). Édesapja ott gazdálkodott a család 200 holdas birtokán. Szerető népes családban nevelkedett, amely egész életére megteremtette benne az erkölcsi alapvetéseket. Nem sokkal az után, hogy falujuk 1938 őszén visszakerült Magyarországhoz, agrármérnök apja állami szolgálatba lépett, s Miskolcra került a családjával, ahol a megyeházán a gazdasági felügyelőség vezetője lett. A gimnázium alsó osztályait 1940 és 1944 között a kőszegi Hunyadi Mátyás katonaiskolában végezte, ahol fegyelmet, alkalmazkodást, tiszteletet, kitartást, magas követelményszintet tanult. A felső négy osztály elvégzése után a miskolci Lévy József református gimnáziumban érettségizett 1948-ban jeles eredménnyel. Ott fordult érdeklődése az irodalom felé tanárai, dr. Csorba Zoltán és Gyárfás Imre irányítása mellett. Első írásai az általa szerkesztett diáklapokban és a Nemzeti Parasztpárt Szeberényi Lehel szerkesztette miskolci hetilapjában, az Északi Szabad Szóban jelentek meg. A művelődési és társasági lehetőségek itt tárultak fel előtte. Érettségi után a budapesti egyetemre vezetett útja. Ez az önállósulás, az értelmiségi lét, az irodalmi szárnypróbálgatás, a közösségi élet felé fordulás időszaka. Szellemi értelemben mind feljebb és feljebb törekvés. Emelkedés. 1948-ban kezdte meg egyetemi tanulmányait Budapesten magyar-angol tanári szakon, diplomáját azonban csak némi „kitérő” után (magyar nyelv és irodalomból 1957-ben, angol nyelv és irodalomból 1961-ben) kaphatta meg. Ugyanis 1951 nyarán gyökeres fordulatot vett élete: egyetemista barátaival otthon 5-6 példányban szerkesztett, a fiatalok vívódásait, útkeresését, az emberi élet célját, világnézettel kapcsolatos gondolatokat és verseket tartalmazó Eszme című „újságjuk” miatt letartóztatás, börtön várt rá. Politikai izgatás vádjával 8 hónapra elítélték, fizikai rabmunkát végzett Dobogókőn, ahonnan 1952 februárjában szabadult. Zuhanás után átmeneti szabad levegővétel várt rá.

Büntetése leteltét követően visszatérhetett a miskolci házból Miskolc-Tapolcára, átköltöztetett családtagjaihoz. Munkakeresés, majd fizikai munka vállalása következett, messze került a tanítás álmától. Hamarosan kitelepítették édesanyjával és nővérével, valamint több száz miskolcival együtt Hortobágyra,

a Borsósi Állami Gazdaság büntetőtáborába. A Rákosi-rendszernek ezek az évei életének mélypontját jelentették. Kocsisként végzett munkájára azonban igyekezett pozitívan tekinteni, mint a korábbi nehézségeire is. A hatalmas térségben, a végtelen tájban bizonyos szabadságérzet képzetével erősítette hitét, bízva a helyzet jobbra fordulásában.

1953 nyarán szabadultak végre a kényszermunkatáborból. A Miskolchoz csatolt Pereces bányásztelepen, a 104-es számú bányaipari tanulóintézetben kezdett képzés nélküli státusban nevelőmunkát végezni az egyetemen elvégzett három év bizonyítványa alapján, 1954-ben. Ez volt az első lehetősége a tanításhoz vezető úton. Ismét járhatott egyetemre, a magyar nyelv és irodalom szak folytatása lehetségessé vált. De a politika újra beleszólt életébe. Kanyarok, rejtőzés, kis megnyugvás: 1955-től taníthatott Zemplénagárdon, folytatódott az útja a tanári pályán. A világvégi kis faluban érezte meg igazán a tanítói munka örömét, a néprajzi és népművelői munka szépségeit, tapasztalta meg az emberek tiszteletét és megbecsülését. 1955-től négy évig taníthatott ott. Akkor ismerkedett meg élete párjával, Schneider Júlia tanítónővel, 1958-ban házasodtak össze. Három gyermekük és hét unokájuk született.

Élete a történelem viharában

Az első 3 évtizedet bemutató könyv olvasása közben különösen mély benyomást tesz az olvasóra a szerző korabeli naplójegyzeteiből és azok részletesebb megvilágításaiból feltáruló történelmi háttér egyedi jellegű bemutatása. Saját élményei útján megmutatja a Horthy-korszak nevelési céljait és módszereit, a II. világháborúnak a civil hátorszáiban tapasztalható ellátási és közlekedési nehézségeit, az egyetemre bejutás korlátait, a származás és vallásgyakorlás, a hit miatti megkülönböztetéseket. A besúgók módszereit, a művelt emberek, egyetemisták, más nézeteket vallók, vallásosak elleni koncepciós pereket, a kitelepítéseket, a kényszermunkák körülményeit, a Rákosi-rendszer kádereit, a földönfutóvá tételt és azt, hogyan nyúltak az üldözöttek után és tették lehetetlenné elhelyezkedésüket, létbiztonságukat a hatalomban lévők. Azoknak a sorsfordító időszakoknak az eseményei – úgymond – megedzették, de nem törték meg Kováts Dánielt. Családja, kitartása és hite segítségével végül megtalálta azt az utat, amelyre predesztináltott.

A könyve kitűnő alap arra, hogy érzékeljük, hogyan hatnak a történelmi változások viharai a családi támaszt mindig magáénak tudó, magas etikai szintű, értékorientált személyiségre. Egyúttal példa arra, hogy az ilyen személyiség hogyan őrizheti meg önmagát emberhez méltatlan körülmények között is.

Szakmai kiteljesedése

Kivételes egyénisége, tehetsége, tudása előbb a sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnázium katedrájára juttatta, ahol 1961-től kezdődően 13 évig tanított, nevelőmunkájával párhuzamosan szakirodalmi munkássága is kibontakozhatott.

Majd 1974-től 1992-ig, 62 éves korában bekövetkezett nyugalomba vonulásáig 18 éven át a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola oktatója, négy évig főigazgató-helyettese lett. Feladata elsősorban a magyar nyelvészet és a beszéd-művelés oktatása volt, de részt vett az angol nyelvi képzésben, a honismereti szakkörvezető-képzésben és a népfőiskola újjászervezésében is. Bölcsészdoktori oklevelet irodalomtudományból a debreceni egyetemen szerzett 1979-ben. Elismert tagja lett több országos szakmai egyesületnek: az Irodalomtörténeti Társaság, Nyelvtudományi Társaság, Anyanyelvápolók Szövetsége, Honismereti Szövetség, Népfőiskolai Társaság, Kazinczy Ferenc Társaság, Magyar Comenius Társaság munkájának hosszú ideig meghatározó személyisége lett.

Rendszeresen publikált és publikál máig az irodalom, a nyelvészet, a művelődéstörténet, a honismeret különböző témaköreiből, de leginkább nevelőnek tartotta magát. Nem kötelezte el magát egyetlen szűkebb szakterület művelése mellett. Írt szaktárgyai módszertanáról, Sárospatak és Sátoraljaújhely múltjáról és jelenéről, kiadták nyelvművelő írásainak gyűjteményét, számos könyvismertetése jelent meg. A magyar írók közül Kazinczy Ferencsel, Tompa Mihállyal, Móricz Zsigmonddal foglalkozott leginkább, s mindig érdekelték a kultúra helyi hagyományai. A nyelvészetben belül a névtant művelte elsősorban. Az Anyanyelvápolók Szövetsége elnökségi tagja volt.

Szívesen vállalt érdeklődésének megfelelő feladatokat. Főként szerkesztői és szerzői feladatait teljesítette mindenkor hihetetlenül lelkiismeretesen; szerkesztette a Kazinczy Ferenc Társaság Széphalom című évkönyvét, a sárospataki főiskola Sárospataki Pedagógiai Füzetek című kiadványát, technikai szerkesztőként gondozta a Magyar Comenius Társaság *Bibliotheca Comeniana* című könyvsorozatát, rovatvezetője a Honismeret című folyóiratnak.

Az 1985-ben alakult Kazinczy Ferenc Társaság alapító elnöke 2009-ig, ma is elnökségének tagja. A társaság alapvető feladata irodalmi és tudományos kiadványok létrehozása. A Kazinczy életét és munkásságát bemutató írásokat, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti, helytörténeti és néprajzi tanulmányokat tartalmazó évkönyveinek, a Széphalomnak szerkesztője és rendszeres szerzője volt 1991-től 2009-ig. Rendezvényei között emlékülések, kiállítások, előadások szerepelnek; országos és regionális konferenciáinak célja az anyanyelv ápolása, a népi értékek védelme és bemutatása. Igen jelentősek a megyében, illetve a határ túlsó oldalán szervezett szabadegyetemei. A Kazinczy Könyvtár sorozat közzé teszi névadója és kortársai elfeledett műveit; emléktáblák, emlékjelek állítását kezdeményezi; támogatja helyi művelődő közösségek, olvasóköri alakulását és működését. Évente kétszer Hírlevelében tájékoztatót ad ki. Mindez Kováts Dániel életművének is része.

Máig élő a kapcsolata sátoraljaújhelyi és sárospataki volt munkahelyével. A Magyar Nyelv Múzeuma Pásztor Emilnek a létesítésre tett javaslata óta szív-

ügye, működése sikeréhez igen sokkal járult hozzá. A Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítványban is nagyon jelentős munkát végzett. A Kazinczy Ferenc Társaság elnökeként dolgozott a társaság népművelő, kultúramegőrző munkájáért, valamint a 2008-ban Sátoraljaújhely – Széphalomban megnyílt Magyar Nyelv Múzeuma létrehozásáért. A múzeumban három kiállítóterem, szeminárium helyiség és 100 fő befogadására alkalmas színházterem is helyet kapott. Állandó kiállításai: A magyar nyelv múltja, jelene és jövője, A nyelvújítás, A magyar szó világa és időszaki kiállításai a Kazinczy Ferenc Társaság céljainak megvalósulását szolgálják.

Munkásságát sok kitüntetéssel, díjjal jutalmazták. A szívéhez legközelebb a Kazinczy-díj (1984), az Apáczai Csere János-díj (1991), a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közgyűlés által adományozott alkotói díj (1993), a Lőrincze Lajos-díj (1999), a Köztársasági Arany Érdemkereszt (2003), a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozata (2014), a Rákóczi-lánc (2014), amely Borsod-Abaúj-Zemplén megye legnagyobb kitüntetése és az Arany Kazinczy-díj (2017) áll. Nagy megtiszteltetésként élte meg, hogy Sátoraljaújhely (1986), Sárospatak (1999) és Zemplénagárd (2001) díszpolgárává választotta. Megkapta a Toldy Ferenc-díjat, a Csűry Bálint emlékérmét (1981), a Munka Érdemrend ezüst fokozatát (1983).

2020-ban dr. Kováts Dánielt a Magyar Kultúra Lovagjává avatták, amely címet a Falvak Kultúrájáért Alapítvány a kultúra területein huzamos ideje tevékenykedők elismerésére hívta életre. A cím Kováts Dániel irodalmi és a közművelődési teljesítményét ismeri el. A cím átadása egy „lovaggá ütés jellegű ceremónián” történik, jelképei a kard, a pajzs és a címer. Az elismeréshez érem és nyaklánc jár oklevéllel és ezüst kitűzővel. Az elismertek nevét bejegyzik a Kultúra Lovagjai Aranykönyvébe.

Az 1978-tól 2019-ig eltelt négy évtized alatt több mint 30 jelentős kötete készült el, de számtalan periodika, tanulmánykötet, folyóirat őrzi alkotói munkásságának kiváló írásait, valamint tanúsítja nagyszerű szerkesztői kvalitásait.

Anyanyelvünkért folytatott szegedi tevékenysége

Nyugállományba vonulása után 1993-ban költöztek feleségével Szegedre, hogy segítsenek öt ott élő fiúunokájuk nevelésében. Ez életformaváltással járt: kevesebb időt tölthetett a szakmai élet nyilvánosságában, többet dolgozószobájában az íróasztala mellett. Az írás és a szerkesztői feladatok mellett azonban hamar bekapcsolódott az Anyanyelvápolók szegedi csoportja munkájának támogatásába. Korábban is zsűrizett Szegeden, de miután szegedi lakos lett, azonnal hívták zsűri elnöknek a Kazinczy-versenyekre és az *Édes anyanyelvünk* versenyek Csongrád megyei döntőire. Minden évben vállalta ezt a felkérést. Kazinczy Ferenc szavaival vallotta meg a magyar nyelvvel kapcsolatos, szívből jövő vezérlő elvét. „A nyelv egyik legféltőbb kincse, egyik legfőbb dísze a nemzetnek,

s a nemzeti léleknek mind igen szép képe, mind hív fenntartója s ébresztője.” „A hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosb kapcsa még azoknál is, kiknek nemzete különböző részekre szaggattatott, s egy testet többé nem téssen.”¹

Több mint egy évtizedig a szegedi Gábor Dénes Szakgimnáziumban szervezték meg Némethné dr. Balázs Katalin tanárnő vezetésével a Kazinczy-verseny megyei döntőit. Kováts Dániel többször is visszajött Szegedre zsűrizni 2011 után is, amikor már Budapesten lakott. A folyamat csak felesége betegsége és ápolása miatt szakadt meg. Szakmai hozzáértése, tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt, hasznos értékeléseit szívesen hallgatták a diákok és tanáraik is. Odaadó munkájának is köszönhető, hogy Csongrád megye az utóbbi két évtizedben a legeredményesebb megyék közé tartozott az anyanyelvi versenyek országos döntőin.

Az *Édes anyanyelvünk* verseny különösen szívügye volt, hiszen az ő ötlete alapján indult el az egész versenysorozat. Mint Kazinczy Ferenc munkásságának kitűnő szakértője, egész életében osztotta annak 1819-ben a nyelvújítási küzdelem vitáit lezárni kívánó gondolatát: „...mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk, ha ily szép és a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a mienk.”² 2009. október 16-án – a magyar nyelv évében – Sátoraljaújhelyen, az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny megnyitó ünnepségén a magyar nyelvi kultúráért tenni kívánó szervezetek képviselői Az év magyar nyelvőre kitüntető címet adták át dr. Kováts Dánielnek, az előadóként klasszikus rétori hagyományok követőjének, a Kazinczy-kultusz spiritus rectorának, a 25 éve alakult Kazinczy Társaság alapító elnökének. A címet olyan személyiség kapta, aki elismert főiskolai tanár, Abaúj és Zemplén megyék művelődéstörténetének kutatója, a sátoraljaújhelyi Kazinczy-versenyek szellemi gazdája.

Ez az országosan mindenütt elismert, nagyra becsült ember nem csak ott segített, ahol éppen élt, hanem minden évben összeállította a Csongrád megyei döntő feladatlapját, akkor is, amikor már Budapesten lakott. Szakmai tanácsaival hozzájárult a magyar nyelv napja alkalmából – az Anyanyelvápolók Szövetségének szegedi csoportja és a Gábor Dénes Szakgimnázium magyartanárai által – évente meghirdetett őszi anyanyelvi vetélkedők tartalmas, ötletes feladatainak összeállításához. A vetélkedő évről évre egyre népszerűbb Szeged és megyénk középiskolás diákjainak körében: mutatja ezt a résztvevő csapatok számának gyors növekedése – például 2016-ban 52 csapat, 2017-ben 78 csapat, 2018-ban már 100 csapat teljesítette az vetélkedő első fordulóját. Határon túli magyar középiskolák csapatai is csatlakoztak a színvonalas anyanyelvi vetélkedőhöz, a teljesítmények is mind jobbak lettek.

1 Dr. Kováts Dániel: *Honismeret és anyanyelv*. In: Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013-2015. Szeged, 2015. 93. o.

2 Uo. 99. o.

Kreatív szövegalkotás, szólások, közmondások felhasználása humoros szövegekben, kultúrtörténeti, nyelvtörténeti feladványok, anyanyelvi játékok tették szórakoztatóvá a vetélkedést, és inspirálták a diákokat nyelvi ötleteik, ismereteik kibontakoztatására. A magyar nyelv napjára a szegedi Agórába szervezett gálaműsor nemcsak a díjak ünnepélyes átadására volt mindig kiváló alkalom, hanem a tanárok és diákok személyes kapcsolatépítésén túl a magyar irodalom, a zene- és táncművelés, sőt a népművészet néhány darabjának bemutatásával magas szintű kulturális élményt is nyújtott a házat megtöltő közönségnek. Mindez tökéletesen egybecseng Kováts Dániel mindenkori törekvésével, miszerint „A gyökereket, a helyi tudatot erősíti, ha megismertetjük az ifjúsággal a népelet jellemző vonásait, ha a hagyományos kultúra elemeit – a népdalokat, táncokat, gyermekjátékokat, a díszítőművészet elemeit – élővé tudjuk tenni egy adott közösségben, ha a tájnyelv egyes szemléletes fordulatait – szólásokat, közmondásokat, mondókákat, kiszámolókat – továbbra is használjuk.”³

Szakmai továbbképzéseken is segítette a magyartanárok munkáját, a nyári tanári táborok állandó előadója volt. 2011-ben Szegeden szervezték meg Némethné dr. Balázs Katalin vezetésével a szakkörvezetők továbbképző táborát, természetesen őt is hívták előadónak, és örömmel elvállalta a felkérést. 2020-ban is ígéretet kaptak a szegediek tőle, ha egészsége engedi, ismét jön a szegedi nyári táborba, de a Covid-járvány miatt ez a tábor elmaradt.

Kováts Dániel kitűnő előadással szolgálta anyanyelvünk ügyét a 2015-ben Szegeden megrendezett III. Országos határ menti és határokon átívelő „Anyanyelv és hagyomány” elnevezésű konferencián elhangzott *Honismeret és anyanyelv* című előadásával. Kiemelte, hogy „kihagyhatatlan a nyelv a nemzeti tudatból, szerves része a nemzeti hagyománynak és meghatározó jelentősége van magyarságunk megőrzésében.” Előadásában – többek között – foglalkozott a mai közbeszéd szintjével is. Véleménye szerint a nyelvhasználat nem lehet pusztán magánügy. Utat kell engedni a nyelvi törvényszerűségek érvényesülésének, de a társadalmi együttélés normáihoz is célszerű igazítani a nyelvi magatartást, a beszédkulturát. Kötelesség megőrizni a magyar nyelv sajátos karakterét. Törekedni kell arra, hogy folyamatos legyen az igény a nyelvi kifejezőmód gazdagítására, árnyalására. Az anyanyelvi mozgalom – bár a múlt örökségét gondozza – a jelennek és a jövőnek dolgozik.

Kováts Dániel kiemelkedő anyanyelv-művelő és hagyományápoló tevékenységéért a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Nagy György-émlékplakettje kitüntetését kapta 2011. június 29-én a búcsúében.

3 Uo. 98. o.

Évtizedei a honismereti mozgalomban

A honismereti mozgalomnak a kezdetektől máig munkatársa. Az 1950-es évek közepétől előbb Zemplénagárdon, azután Sátoraljaújhelyen rendszeresen vezetett honismereti jellegű iskolai szakkört. A sárospataki főiskolán megszervezte speciális kollégium keretében a szakkörvezetők képzését. Az 1980-tól 1989-ig Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a Hazafias Népfront keretében működő megyei honismereti bizottság elnöki tisztét töltötte be. Az 1990-es évek elején újjáalakult Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesületnek napjainkig megbecsült tiszteletbeli tagja. A Honismeret című folyóirat szerkesztőbizottságának tagjaként gondozza az Iskola és honismeret rovatot.

Dr. Kováts Dániel Szegedre költözése, 1993 óta aktív szegedi tagja volt a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek mindaddig, amíg családja javaslatára Budapestre nem költöztek feleségével. Nagy érdeklődéssel fordult a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tevékenysége felé, s ez hozzásegítette ahhoz, hogy otthon érezze magát hazánkban ezen a táján. A rendezvényekre szívesen ellátogatott, támogatta a Csongrád megyei honismereti tevékenységről írott cikkek megjelentetését a Honismeret című országos periodikában. A honismereti akadémiák állandó meghívottja volt, tartalmas, magas nyelvi szintű előadásaival méltán vívta ki az ország honismerőinek megbecsülését és szeretetét.

Az Országos Honismereti Szövetség 1993-ban Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékérem kitüntetéssel ismerte el áldozatos honismereti munkáját, 2010-ben pedig az 50 éves honismereti mozgalomban végzett tevékenységéért a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület közös javaslatára jubileumi emléklapot nyújtottak át neki a kőszegi honismereti akadémián.

Gazdag tapasztalataival segítséget nyújtott a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület közhasznú társasággá válásakor a dokumentumok megszövegezésében, a megyei elnökségnek a szegedi levéltárban tartott ülésein állandó meghívott tanácsadóként javaslataival jelentősen hozzájárult a szervezet jobb működéséhez.

Elolvasva a könyvét, sokkal mélyebben megismerhetjük őt, hiszen a megyei egyesület eseményein, rendezvényein – sajnos – nem volt idő és alkalom, hogy beszélgessünk életútjáról, irodalomtörténeti kutatásairól, legfontosabb tevékenységi területeiről. Tudtuk, hogy szívesen és rendszeresen részt vett a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1990-ben megalakult Csongrád megyei társulatának rendezvényein, nagyszerűen ismerte a megyei irodalmi élet kiemelkedő alakjait. Kazinczy Ferencről kiváló előadást tartott egyesületünk egyik rendezvényén.

Kiadványszerkesztői tudásáról, lektori éleslátásáról, hallatlan precizitásáról akkor kezdtünk tapasztalatokat szerezni, amikor egyesületünk 20 éves évfor-

dulójára célul tűztük ki a *Honismeret Csongrád megyében (1969-2011)*⁴ c. kötet összeállítását és kiadását. A 465 oldalas könyv születése közben nemcsak lektorunkként, hanem technikai szerkesztő munkatársunkként is nélkülözhetetlen, kiváló minőségű munkát végezett.

S bár 2011 nyarán egy feledhetetlen búcsúebéden elköszöntünk tőle, de Budapestre költözése után is egyesületünk örökös tiszteletbeli tagja maradt. Erről tanúskodik a számára készített egyedi díszoklevél.

E nagyszerű ember a 2011-ben megjelent évkönyvünk bemutatóján értékes útravalóval ajándékozta meg egyesületünk tagjait: Az együttműködés, a »könyvcsinálás« szorgos heteiben – noha a vállalt határidő szorításában dolgoztunk – Kazinczy Ferenc 1824-ben leírt mondata jutott eszembe, aki szerint „Azon örömmön kívül, amit maga a munka ad a dolgozónak, nem képzelhetni kedvesebbet, mint azt, hogy ezen az úton a jók barátokká lesznek.” Igen, a közös munka emberileg is közelebb hozza egymáshoz az azonos célokért munkálkodókat. Ezért érzem úgy, hogy a Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel való kapcsolatom, valamint e könyv készítésének hetei, hónapjai maradandóan szép emlékeim lesznek.

2011 után 2017-ig a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület még 3 komoly terjedelmű és tartalmú évkönyvének lektorálása és műszaki szerkesztése fűződik dr. Kováts Dániel személyéhez.⁵ A nagy távolság ellenére – tapasztalataim alapján mondhatom – fantasztikusan tudtunk együtt dolgozni az évkönyvek megjelentetésén, én személyesen is rengeteg köszönettel tartozom neki értük. Kováts Dániel példaképemmé lett az igényes megfogalmazás, a tartalmi és nyelvi pontosság, a könyvszerkesztés világos logikája mellett a munkatársi türelem, empátia, az önfeláldozás is eljuttató segítőkészsége tekintetében. De a rengeteg szerkesztői munka közben akkor még arról semmit nem tudtam, hogy milyen életutat járt be, amely Szegedig vezetett.

4 Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Gergelyné Bodó Mária (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*. XXXIX. Felelős kiadók: Blazovich László és Biernacki Karol. Szeged, 2011.

5 Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Gergelyné Bodó Mária (szerk.): *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011-2012. Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, XLI. Felelős kiadók: Blazovich László és Biernacki Karol. Szeged, 2013.; Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Gergelyné Bodó Mária (szerk.): *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2013-2015. Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, XLII. Felelős kiadók: Blazovich László és Biernacki Karol. Szeged, 2015.; Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Gergelyné Bodó Mária (szerk.): *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2016-2017. Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, XLVI. Felelős kiadók: Blazovich László és Biernacki Karol. Szeged, 2018.

Most e különleges című, sok-sok fotóval, verssel és korabeli dokumentummal gazdagított önéletrajzi kötet által betekintést nyerhettem életének első harmadába, amely olyan városok és falvak színterein, olyan körülmények között játszódtott, amelyek mind meghatározó módon formálták személyiségét, sorsának alakulását.

Ezeknek a sikeres éveknek az emlékeit – remélhetőleg – a további életrajzi kötetekből ismerhetjük meg majd, akkor bizonyára még részletesebben megírja szegedi életének fontos mozzanatait is, hiszen Szegeden is rendületlenül dolgozott a honismeret és az anyanyelvi kultúra kiteljesedéséért.

A miskolci születésnap ünnepségre érkezett sok-sok egykori tanítványa és kollégája, a vele együtt dolgozó munkatársak, barátok szerte az országból nemcsak tisztelettel és szeretettel, hanem hálás rajongással is mondtak köszönetet a Tanár Úrnak rengeteg munkájáért és mindazért, amit emberileg és szakmailag kaptak tőle. Megtiszteltetés és öröm, hogy ismerhetjük ŐT. Könyvét olvasni pedig megrendítő és felemelő élmény.

Kováts Dánielt élete során sok megpróbáltatás, sok családi bánat érte. Őt ismerve, és számtalan kötete, tanulmánya és cikke után ezt a könyvét elolvasva biztosak lehetünk abban, hogy pedagógusként, kutatóként, irodalomtörténész-ként és íróként, az arra érdemesekért tenni akaró emberként emelt fővel, nemes lélekkel, mindig a kultúra, a tudomány és az emberi értékek gyarapításának célját követte. Ez az ő útja, amelyről barangolásai során sohasem tért le, bármilyen akadályokon kellett is túljutnia céljáig. Életbölcssége, emberi tartása, alkotó ereje megőrzendő, követendő érték.

Megjelent a Honismeret folyóirat 2021. májusi számában.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

SÁVAINÉ GOMBOS ERZSÉBET

Sávainé Gombos Erzsébet tagtársunk életének 70. évében hunyt el.

KÖTETÜNK SZERZŐI

Ádók Péter

Antal Tamás

Bárth János

Blazovich László

Debreczeni-Droppán Béla

Fári Irén

Feketű Béla

Felletár Zsolt

Firbás Zoltán

Gergelyné Bodó Mária

Gilice Hilda

Gilicze János

Hodik-Peter Kristina

Hódi Éva

Katkóné Bagi Éva

Kiss Gábor

Lantos Imre

Marjanucz László

Markos Gyöngyi

Mihók Kucora Eszter

Molnár Mária

Molnár-Csikós László

Némethné Balázs Katalin

Ormos Zsuzsanna

Ősz Károly

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Pintér István

Rostáné Hajdú Erzsébet

Sóti Éva

Széll Gábor

Szikszai Zsuzsanna

Tamási A. Éva

Tóth Livia

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó – <i>dr. Marjanucz László</i>	5
TANULMÁNYOK	7
A HONISMERET NAPJÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK	
A törvényhatósági képviseleti rendszer változásai Hódmezővásárhelyen a Horthy-korszakban – <i>Antal Tamás</i>	7
A kétlépcsős bíró- és esküdtválasztás a középkori Alszegeden – <i>Blazovich László</i>	18
A Hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium Pantheonja (Szobrok, szobrászok, híres egyéniségek) – <i>Ormos Zsuzsanna</i>	26
„Olasz kóbászból” szegedi szalámi – olaszok a szegedi szalámigyártás történetében – <i>Felletár Zsolt</i>	35
A MAGYAR NYELV HETE RENDEZVÉNY KERETÉBEN ADÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK	
Az ö-ző nyelvjárás Szeged környéki jellemzői – <i>Gergelyné Bodó Mária</i> . .	66
Szarvas Gábor munkássága – <i>Hódi Éva</i>	70
Nyelvjárási szavak fennmaradása a regionális köznyelvben – <i>Molnár-Csikós László</i>	75
Szólások, közmondások – <i>Némethné Balázs Katalin</i>	82
A KISZOMBORI HONISMERETI NAPON ELHANGZOTT ELŐADÁSOK	
Honismereti Mozgalom, Honismereti Szövetség – <i>Ősz Károly</i>	86
Szórványlét és megtartó erő – <i>Mihók Kucora Eszter</i>	90

A MAGYAR NYELV NAPIJÁN ELHANGZOTT ELŐADÁS

Anyanyelvünk a mai világban – *Hódi Éva* 94

EGYESÜLETÜNK ÉLETE. 99

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Honismereti

Szövetség programjai 2023-ban 99

Közgyűlés. 101

„Minden technika művészetté nemesedik a tudás

legmagasabb fokán!” – *Feketű Béla* 102

Honismeret napja Hódmezővásárhelyen 108

Honismeretet tanító tanárok műhelye 110

A szabadság gyermekei – A VII. Regionális Honismereti és

Helytörténeti Tanári Műhely – *Kiss Gábor*. 111A magyar nyelv hete a Vajdaságban – *Némethné Balázs Katalin* 117Szabadkai városnézésünk – *Fári Irén* 121

„A nyelv – nemzedékek kézfogása” – Gondolatok a Magyar Nyelv

Hetének nyitóünnepségére – *Debreczeni-Droppán Béla* 122

Meghívó az április 15-én tartandó a Szarvas Gábor

Nyelvművelő Egyesület, az adai Műszaki Iskola,

az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Csongrád Megyei

Honismereti Egyesület a magyar nyelv hete alkalmából

rendezett találkozójár. 125

Az adai Műszaki Iskola – *Gilice Hilda* 128

Az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület

bemutatkozása – *Hodik-Peter Kristina* 129Késő délután az adai tájházban jártunk – *Sóti Éva* 131

Meghívó Lantos Imre a „Néppel tűzön-vízen át” című fotókiállításának megtekintésére és csatlakozunk a magyar nyelv hete programsorozatához és a Petőfi 200 emlékéhez	133
Csallány Gábor Múzeumbaráti Kör – <i>Lantos Imre</i>	135
Honismereti verseny 2023-ban Csongrádon – <i>Rostáné Hajdú Erzsébet.</i> .	136
Tanulmányút Csanádba.	137
A vármegye csanádi részén a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai – <i>Ádók Péter</i>	137
A magyar kendertermesztés és a nagylaki gyáregység vázlatos áttekintése	138
Kiadványszerkesztői konferencia Tatabányán	144
Regionális konferencia Kiszomboron a CSMHE részvételével	145
Tanácskozás a 100. évforduló jegyében – <i>Tóth Livia</i>	147
Tanulmányút Szegeden, az értéktár újabb elemeit kutatva	149
Meghívó a szegedi tanulmányutunkra	149
Lázár Éva 1732. évi Szegedről készült festményei – <i>Ormos Zsuzsanna</i>	149
Lázár Éva Szeged középkori történetét bemutató festményeiről – <i>Gergelyné Bodó Mária</i>	152
Meghívó az Országos Honismereti Akadémiára	158
Egyesületi tanulmányút a Vaskapuhoz	164
Varázslatos Délvidék program	164
Bánsági tanulmányút 2023 – avagy Krassó-Szörény megyében és az Al-Duna Vaskapu szakaszán járva – <i>Firbás Zoltán</i>	165
95. születésnapját ünnepelte a Kecskés István telep – <i>Markos Gyöngyi</i> . .	173
Ifjúsági Honismereti Akadémia programterve	175

Beszámoló a XXVII. Országos Ifjúsági

Honismereti Akadémiáról – <i>Gergelyné Bodó Mária</i>	176
Honismeret Tápén – <i>Molnár Mária</i>	178
Civil találkozó Temesváron – programterv.	180
Megemlékezés az 1849. augusztus 9-én vívott temesvári csatáról – <i>Pintér István</i>	181
Meghívó az október 6-i makói honismereti napra	184
Október 6-a – <i>Marjanucz László</i>	184
Vázlat a Návay család előadásához – <i>Gilicze János</i>	189
József Attila Makón – <i>Szikszai Zsuzsanna</i>	191
Levéltári továbbképzés programja	198
Meghívó a magyar nyelv napja tiszteletére rendezett ünnepségre	201
Emlékezés dr. Kováts Dánielre – <i>Némethné dr. Balázs Katalin</i>	202
Kováts Dániel tevékenységei a Honismereti Szövetségben és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületben – <i>Gergelyné Bodó Mária, Marjanucz László</i>	204
Meghívó könyv- és folyóirat-bemutatóra	208

KÖNYVISMERTETŐK. 211

Bárth János: Felsőtanyától Balástyáig. Tanulmányok Balástyáról –

<i>Szerkesztette: Bárkányi Ildikó</i>	211
Katkóné Bagi Éva 2023-ban megjelent könyvei.	215
Népmesébe illő Bagi uram élete – <i>Darók József</i>	215
Hagyományok, ízek és értékek Sándorfalváról – <i>Dr. Széll Gábor</i>	217
A keresztfához megyek – <i>Szikszai Zsuzsanna</i>	220
Régi szegedi konyha – <i>Blazovich László</i>	223

TAGSÁGUNK	227
Egyesületünk munkáját segítő érdemes honismerő – Farkas István – <i>Tamási A. Éva</i>	227
KITÜNTETTTJEINK	230
Georgiades Ildikó laudációja	230
A Honismereti Egyesület tagjai 2023-ban	233
Új tagjaink bemutatkozása	236
Deli Alex	236
Dérné Bozóki Éva	236
Jazimiczkyne dr. Tanács Erzsébet	237
Dr. Simon András	238
Szabóné Kiss Éva	239
Tasnádi Gáborné	240
Veszteségeink 2023-ban.	241
Dr. Kováts Dániel	241
Sávainé Gombos Erzsébet	251
Kötetünk szerzői.	252
 TARTALOMJEGYZÉK	 253

Az Olvasó a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2023-ban végzett tevékenységét összefoglaló Évkönyvet tartja a kezében. Legrangosabb része természetesen a „Tanulmányok” című fejezet, mert itt szemléltetjük tagjaink tárgyi tudományos szintű alkotó tevékenységét. Évkönyvünk változatos témájú írásokat kínál az Olvasónak.

Dr. Marjanucz László

